

SZÉPPRÓZAI ÍRÁSOK

AZ INGA-EMBER

Dátum.

Ma találok egy – ismerős? kolléga? – magam sem tudom. Legjobb, ha egyszerűen ide írom a nevét: Egyed Gábor. Ugyanabba a gimnáziumba jártunk, de ő egy évvel idősebb volt, és egy osztállyal fennebb járt, mint én. Azt hiszem, csak éppen ismertük egymást. De még egy szóra sem emlékszem, amit neki mondtam volna, vagy ő mondott volna nekem gimnazista korunkban. A bátyám azonban osztálytársa volt; azt hiszem, tőle hallottam, amit tudok Egyedről. Most mindent lejegyzek; mert így talán jobban megértethetem saját magammal azt, amiben ma volt részem.

Természetesen a találkozást is leírom; esetleg felhasználhatom. Valamelyik regényembe találni fog. Az Illúziósokból éppen az Egyed Gábor figurája hiányzik. Nem hiszem, hogy novellává alakíthatnám: Egyed nagyon bőbeszédű volt. Háromszor is elmondta ugyanazt a dolgot. Az ilyenfajta ismétlések untatnák az olvasót. Magamnak persze szórul szóra lejegyzek mindent; engem nagyon is érdekelt mindaz, amit mondott. Semmit sem szeretnék elfelejteni belőle.

Ezeknek a jegyzeteknek színe felé se nézek vagy egy esztendeig. Először ki kell hűlnöm; el kell idegenednem tőlük. Most például semmire sem mennék velük, mert magam is meg vagyok hatva. Nem tudnám meghatni az olvasót.

Nem hiszem, hogy Egyedék tősgyökeres kolozsvári család lennének. Felteszem, hogy jó a jövedelmük. Gábor egyetlen gyermek. A gimnáziumba nem sokáig járt, mert ebben megakadályozta súlyos betegsége. A lábszárcsont-

jait támadta meg valami. Eleinte egy botra szorult, azután kettőre. Később kocsin járt. Úgy vettem észre, hogy nagyon ragaszkodott az osztálytársaihoz, amiből viszont arra következtetek, hogy más ismerőse nemigen lehetett. Hiszen az osztálytársai nem nagyon rajongtak érte, s ahol és amikor tehették, borsot törtek az orra alá. Mondta a bátyám, hogy egyszer csak verseket kezdett írni,

(ami előttem fontos jelenség; én ilyenekből szeretek következtetni. Ha verseket írt, azokat bizonyosan szerette volna nyomtatásban látni. Egynéhányat tudom, hogy lelitográfoltatott, mert a bátyámnak ajándékozott azokból egy példányt. Márpedig sem a kolozsvári lapokban, sem másutt sohasem olvastam tőle semmit; jele, hogy mindenütt visszautasították. Ez őt végtelenül elkéséríthette. Íme egy ok, ami közrejátszott, hogy őt komorítsa, még komorabbá tegye. Még komorabbá – mert sok más oka volt még ezenkívül a komorságra).

A fiúk hamarosan megtudták, hogy miben sántikál, s aztán nem győzték ingerelni szegény fejét. A bátyám mindig azt védi, akit mindenki támad. Mikor egyszer Egyed komoly véleményt kért tőle verseire, elolvasta azokat, és nem volt lelke őszinte kritikát mondani. Bizonyos kisebb fokú elismeréssel beszélt a versekről. Azóta aztán Egyed nagyon kitartott a bátyám mellett. Meghallgatta a tanácsát is – ami az volt, hogy foglalkozzék tüzetesebben a magyar költőkkel –, s tanulmányozni kezdte Adyt. Alkalmassint nagy lelkesedéssel és igen kevés hozzáértéssel. Ezután így szokta megmutatni a verseit: „Érted-e, mit akarok mondani?” – és hízelgett neki, hogy senki sem érti.

Egyszer, mikor már több ideje nem járt iskolába, sétálni hívta a bátyámat. Olyanformán, hogy kocsiba ültek, s a kocsi aztán körbe szaladgált a főtéren.

– Tudod – magyarázta nekem a bátyám

(kár, hogy akkor nem figyeltem jobban meg a dolgot, most sokkal többet tudnék)

– eleinte még hagyján; kétszer-háromszor megkerültük a templomot. Később azonban feltűnővé vált a kerge kocsi, s mindenki minket kezdett figyelni. Egyed pedig nem vett észre semmit, csak beszélt, egyre beszélt furcsábbnál furcsább dolgokat. Eleintén Adyról. Lassanként

belemelegedett mindjobban a saját gondolatába. Egyszer csak megfogja a kezemet: „Te, tudod te azt, hogy te tulajdonképpen nem is vagy? Ez a kocsi, ez a templom, ez mind: semmi. Te is az vagy, én is az vagyok.”

Így folytatta aztán Egyed Gábor a gondolat-tornát. Akkoriban valószínűleg sokkal kevesebb tapasztalata volt, mint most. Magával is kevesebbet foglalkozott.

Nos, a bátyám végül is valami halaszthatatlan tenni-valót hozott fel ürügyül, és így is tíz percbe került, amíg kiszállhatott a kocsiból.

Ez a társkeresés nagyon jellemzi Egyedet. Enélkül egész bizonyosan sohasem lett volna részem abban, amit ma tapasztaltam.

Még az is fontos talán, hogy mi beleestünk abba a generációba, akik Rutherford, Einstein könyveit nagy heroizmussal olvastuk; tudja isten, Darwin, Bölsche, Haeckel kezdtek már kimenni divatból; lamarckizmus, weismannizmus minket már kevésbé érdekelt, mint a Borh-féle atomelmélet; a majomprobléma minket nem izgatott úgy, mint pl. Karinthyt s az ő korabelieket; áttértünk a holt anyagra. Természettudományon mindinkább a fizikát és a kémiát kezdtük érteni. Gondolom hát, Egyed Gábor fizikai tanulmányokat is végzett, noha erre nincs egyéb adatom, mint maga a beszélgetés, amit most leírok a körülményekkel egyetemben.

Ma délután semmi dolgom nem volt, s kimentem az utcára, hogy szellőztessem egy kissé a gondolataimat, noha nem szeretem az utcát.

Egy kocsi éppen mellettem állt meg. Én is megálltam csudálkozva, mert a kocsiban ülő nagyon integetett felém. Minden erőmet összeszedtem, hogy megismerjem, mert azt utálom legjobban magamban, hogy nagyon hamar elfelejtem az arcokat, s viszont senkit sem szeretek „nem ismerem magát”-tal leforrázni. Mivel fontosnak tartom, hogy külsőjét is ismerjem azoknak, akikről írok, megjegyzem magamnak, hogy milyen is volt az arca. Haja saszínű göndör, az ajka kissé vastag, a szemei barnába vesző szürkék. Tudom, hogy nem azt jegyzem meg, ami fontos. A vastag ajak, mondják, az érzékiséget jelzi; ezért nem akarom ezt elfelejteni.

Köszönésére tőlem telhetően kedvesen válaszoltam. S szerencsémre ő mindjárt a bátyámról kezdett érdeklődni valósággal könyörögve mondta:

– Üljön fel a kocsiba, hogy kérdezősködjem egy kicsit Albertről. Mindig ő értett meg engem legjobban.

Ekkor vettem észre, hogy kivel is beszélek voltaképpen, s hirtelen az is eszembe jutott, hogy egyszer egy lapon kért meg, hogy „juttassam üdvözetét Erdély elszakadt fiának”. Úgy látszik, szerette a dagályt.

Részint kíváncsiságból, de főként azért, mert mindig nehezemre esik a kérést visszautasítani, melléje telepedtem a kocsiba. Meglehetősen passzív szerepet játszottam aztán, ami természetemből folyik. Ismeretleneket inkább magam figyelek, mintsem magamat figyeltessem velük.

Elejénte elmondtam neki, hogy a bátyám Pesten végzett, s most ügyvédi irodában van; azután meg, mintegy könnyíteni akarván a dolgán – láttam ugyanis, hogy szeretne beszélni –, iránta érdeklődtem. Nem túlságosan brutálisan. Beteg embertől sohasem kértem, hogy van.

Elmondta, hogy az apjánál dolgozik irodában, de nem sokat, mert nem bírja. Olvasgat, tanulgat. A verseit nem említette. Jó is, mert nem kellett meggyőződésem ellen mondani véleményt, amit pedig megtettem volna.

– De nem érdemes olvasni – mondta. – Inkább sokat gondolkozom. Helyettem nem gondolkozhat más.

– Igen – erősítettem meg halkán –, legjobb, ha az ember saját maga alakít magának véleményt a dolgokról. – Úgy mondtam ezt, hogy egészen általános igazságnak tűnjék fel, ne az én nézetemnek. Igyekeztem magamat eltüntetni. Bátorítva, szinte biztatva néztem rá. Mintha mondtam volna: beszéljen hát! Sikerült. Szavaimba kapott.

– Annyi számárságot összeírkálnak az emberek. Talán a tudósok tudnak a legkevesebbet. Mert rossz alapra építenek...

– Hogyan? – sürgettem.

– A fizikusok például az erőre építenek... Az erő... az erő... – motyogta. Hirtelen rám nézett: – Mi az erő?

Nem feleltem. Éreztem, hogy ez olyan kérdés, mint az a bizonyos „mi a különbség e s e között?” – maga a kér-

dező akar megfelelni. Elhárító mozdulatot tettem: – Istennem... hát... – és vártam.

– Az iskolában tanultunk az erő megmaradásának az elvéről. Azt mondják például: minden hatásnak ugyanakkora ellenhatás felel meg. Azt hiszem, azt akarják mondani ezzel a fizikusok, hogy minden hatás kimerül az ellenhatásban.

– S ez igaz is – ingereltem szelíden.

– Mert mit jelentene az, ha nem merülne ki?

Maga elé nézett.

– Tiszta nyereséget. És ezt a tiszta nyereséget tagadják a fizikusok.

Megvallom, eleinte nem értettem, mire céloz. De annál inkább érdekelt, hogy mit akar.

– Mondok egy példát: egy vonat indul Kolozsvárról Brassóba. Mi történik? Mit jelent ez a fizika nyelvén? Elmondom azt, amit a fizikusoktól tanultam. A szerelvénynek súlya van. A testek tehetetlenségénél fogva nem mozdul addig, amíg valamilyen erő nem hat rá. Hogyan érik el, hogy megmozduljon? Befűtnek a mozdonyba. Tüzet gyújtanak. Kőszénrel táplálják a tüzet. Hő keletkezik. Vízet forralnak. A víz elnyeli a kőszén hevét, és cserébe gőzzé alakul. A gőz feszítő ereje megindítja a dugattyúkat; mozgássá alakul. Síp. Indulás. A mozgó kerekek megdörzsölik a síneket, a sínek megmelegednek. Nagyon csekély mértékben persze. De ez természetes, mert közben a kőszén hevéből sok a kéményen keresztül távozott el. A gőzből is sok kiszabadult a dugattyú mellett – figyelte? Pfu, pfu – milyen forró! A sínekre már kevés marad. Azt a keveset is elnyeli a föld meg a levegő. Mindegy. Egy picikével melegebb lett a föld, melegebb a levegő. Ha mindezeket az energiaformákat közös nevezőre hozva összeadjuk, megkapjuk a kőszénben rejlő energiát.

Néhány másodpercnyi szünetet tartott.

– Rendben van – folytatta. – Állítom, hogy ha nem is tudjuk követni az átalakulás minden parányi fázisát, azért valahol a természetben mindez megvan, nem veszett el. Az erők széteszólnak, de nem vesznek el. – Megállott egy kissé. – S látja, éppen ez az! Az erő erővé alakult. Erőnek erő felel meg. És megvan minden erő, meg-

maradt, nem vészett el. De közben – diadalmasan nézett rám –, de közben a vonat Brassóba érkezett! Brassóba értünk. Brassóban vagyunk. – Ismétlésekkel igyekezett súlyosabbá tenni a mondókáját.

A kocsis megállt. Egyed ugyanazzal a tekintettel nézett rám, amelyikkel a kocsiba invitált.

– Még nem fejeztem bé. Jöjjön be a lakásomba.

Látta, hogy habozok.

– Csak ketten leszünk. Külön bejáratú szoba van. Nagyon szeretném befejezni ezt a dolgot, amibe kezdtem.

Isten neki, gondoltam, csakugyan kíváncsi vagyok, mit akar kihozni. Ezt meg is mondtam neki. Érdeklődésem szemmel láthatóan jólesett neki.

– Meglátja, nagyon érdekes – igyekezett még jobban felcsigázni érdeklődésemet.

Segítettem neki. Kínosan támaszkodott botjaira. De hamar bejutottunk a szobájába, mert ez a földszinten volt, mindjárt a kapu alatt.

Leültünk, és cigarettával kínált meg. Mind a ketten rágyújtottunk. Az bosszant, hogy nem néztem tüzetesen körül a szobájában; ilyenformán nem ismerem a fizikai miliőt, amiben alkalomadtán szerepeltetnem kell.

Ott folytatta, ahol abbahagyta.

– Ott hagytam el, hogy Brassóba értünk.

(Ide írom magamnak, amit persze kihagyok a novellából, hogy mi ötlött az eszembe akkor. Az ötlött eszembe, hogy Egyed Gábor mélyen gondolkodik, és nagyon el van foglalva a saját gondolatával. Nem szellemeskedik felületesen. Miért? Egészen bizonyos vagyok abban, hogy én például hirtelen felhasználtam volna azt a frappáns ténytet, hogy amikor kimondtam: „megérkeztünk” – tényleg megérkeztünk: megállt a kocsis. Hirtelen a kocsiról és magunkról kezdtem volna beszélni. Ugyanazt a gondolatot fejeztem volna ki, mint Egyed Gábor; ő tudniillik azt bizonygatta, hogy milyen fontos neki – neki? – a Brassóba érkezés. – Ezt a megjegyzést természetesen sohasem fogom senkivel sem közölni; egy kissé túlságosan juvenilisnek mutatna engem.)

– Ez az eredmény. De az energia nem változott át

Brassóban levéssé. Az energia csak energiává alakulhat, nem térré és idővé

(s nem gondolattá, vagy más, jobb szóval: öntudattá például! Milyen jó argumentum volna ez a materialisták ellen. Szinte sajnálom, hogy ez nem jutott Egyed eszébe. Az, hogy neki jutott eszébe s nem nekem, aki csak figyelemmel kísérem az ő gondolatfűzését, garantálná az intuíció egységét. Azért még másutt értékesítem ezt az észrevételt).

– Hatás... ellenhatás – merengett Egyed, és már oly biztos volt abban, hogy figyelmesen hallgatom őt, hogy már nem is igyekezett különösebb módon lekötni engem. Éppen azért nem tudom novellának feldolgozni ezt a beszélgetést. Lehetetlennek tartom ugyanis és az igazság meghamisításának, hogy megrövidítsem a gondolatfűzését.

– Minek felel hát meg a Brassóban levés? Minek felel meg? Az út ingyen jött. A Brassóban levés adomány. Kicsikart ingyen eredmény.

(Nyilvánvaló, hogy hiátus van az Egyed Gábor gondolatában. A Brassóban levés alkalmasint az én akaratomnak felel meg. Jelzem, ha közben szerencsétlenség történt volna, mi lett volna a szándékomnak mint hatásnak az ellenhatása? Nem merek ezen túlságosan gondolkozni. Nagyon is okultam az Egyed példáján.)

– Beszélhetnek nekem a fizikusok akármit, az nem mindegy, hogy én Kolozsvárt vagyok, vagy Brassóban vagyok. Az nekem *fontos*, hogy Brassóban legyek. De erőt nem használtam *erre*. Erőt nem használtam el, nem semmisítettem meg. Az erők, amik Brassóba vittek, mind megvannak a levegőben, a földben. Megvannak, nem fogytak el. Nem használtam el semmi erőt azért, hogy Brassóban legyek. Pedig milyen különbség: Kolozsvárt lenni, vagy Brassóban lenni! A Természetnek mindegy (nagy t-vel mondta, határozottan); nekem nem mindegy.

Gyorsabban kezdett beszélni, hogy nehogy mégis megunjam. Még egyszer elmondta ugyanazt, rövidebben.

– Mondok egy másik példát. Ezer tornászt kirendelek a szamosfalvi határba. Nieder! Hasra fektetem őket. Reggel, délben, este kiadom nekik a porciót, az ennivalót, és hasaltatom őket. Nem csinálnak egyebet: hasalnak. Há-

rom hónapig megy ez így. A negyedikben mást kezdek. Ugyanazt az ezer tornászt kirendelem a szamosfalvi hátrába. Munkára! Lapátot, csákányt, fúrót, vésőt, kalapácsot adok a kezükbe. Tessék várat építeni! Most is ugyanannyi porciót adok nekik.

(Egyed nem ügyel a precíziségre. Én tornásztattam volna az ezer tornászt, hogy meglegyen az alapja az ugyanannyi „porciónak”. Egyednek igaza van abban, hogy a hasonfekvés jobban kifejezi az eredménytelenséget. Belőlem talán jobb matematikus, Egyedből jobb regényíró lett volna!)

– Az *étel*, az energiaforrás nem változik. Hová lett az első három hónap energiája? Tudom, tudom, mit mondanak a fizikusok, én is azt mondom. Megvan az erő a földben, fűben, fában – rendben van. Melegítették a tartót. De a második három hónapban is megvan az erő a földben, fűben, fában, és – megvan a vár is! Ugye érti, mit akarok mondani?

– Értem – feleltem. Akartam valamit mondani neki a várrá hordott kövek helyzeti energiájáról, de nem tettem. Nem is akartam vitatkozni, s alapjában igaza is volt Egyednek. Most nem a vár maga, hanem a vár *formája, rendeltetése* az, ami az imént a Brassóban levés volt.

– Nem untatom ezekkel a dolgokkal? – kérdezte félve.

– Sőt, nagyon is érdekesen beszél – nyugtattam meg.

Lassanként arra kezdtem figyelni, hogy mi összefüggésben vannak ezek a gondolatok vele, az életével. Azért is hallgattam tovább. Láttam rajta, hogy most egy mindennél fontosabbal fog előhozakodni. Az őt nem zsenírozta, hogy úgyszólván vadidegennek mesél, mint ahogy engem sem zsenírozott, hogy egy vadidegen mesél nekem. Néhány pillanatig mégis töprengett: beszéljen-e, ne beszéljen? Udvariasan firtató tekintetem felbátorította. Eddig is komolyan beszélt; most szinte bánatos lett; mindenestre nagyon melankolikus. A humor iránt semmi érzéke sincs. Lehet, hogy röhögni tudna. Nevetni nem.

– Akkor még ezt is elbeszélem. Van az apámnak egy rossz órája. Falióra. Rengeteget játszottam az ingájával gyermekkoromban. Megfogtam a korongját, s felemeltem,

eleresztettem, megindult; lengett jobbra-balra, le s fel, fel s le. Mily csekély erőt használtam fel én arra, hogy felemeljem a korongot, s milyen sokszor járt elé s hátra az inga. Látja: egyszer emeltem fel, s ő felemelte magát tízszer, hússzor. Többször is, de a többit leszámítom, mert a lengések mind kisebbek s kisebbek lettek. Érti ezt?

Elég rosszul tettem, hogy közbeszóltam, de közbeszóltam:

– Ha például hőt akarna termelni azzal az ingával, mondjuk eléje tartana valamilyen szilárd anyagot, hogy azt megüsse a korong, a maga kezétől kapott erőnek megfelelő hő keletkeznék, és az inga is megállna abban a pillanatban.

– Igaz, igaz – mondta ő megdöbbenés nélkül. Láttam rajta, hogy már gondolt erre. – Mást akarok mondani. Én másról beszélek. Más eredményről. Az erő megmarad. Jó. De az inga is mozog közben, pedig az erő megmarad. Az erő megmarad, de keletkezik valami új dolog: az inga játékos lengése jobbra-balra. Milyen jó azt nézni. Még sohasem figyelte az öreg faliórákat? Tik-tak, leng az inga, tik-tak.

Elhallgatott, hogy mintegy új erőt szedve folytassa:

– Ha a korong nagyobb és súlyosabb volna, mondjuk száz kiló, akkor is ugyanazt az eredményt érném el csupán. Lengene az inga. De mennyivel nagyobb erőt kellene befektetnem abba, hogy felemeljem a súlyos korongot, hogy megindítsam a játékot.

A hangja megremegett.

– Ha száz kiló volna, meg se tudnám indítani. Ó, milyen hálás voltam az öreg, rossz órának, hogy olyan könnyen engedte megindítani magát. Képzelve csak el, egy ujj érintése elegendő volt, s már játékba fogott. Mit csináltam volna, ha száz kiló lett volna a korong – megijedt –, mit csináltam volna?

Maga elé bámult egy darabig.

– Nem értett meg. Meg kell magyaráznom.

(Mégis felhasználom ezeket a dolgokat. Az állatmesék analógiájára gépmeséket fogok írni.)

– De előbb kell hogy egész világosan álljon maga előtt, hogy erőmért új erőformákkal fizetett a Természet,

becsületesen, ahogyan egy lelkiismeretes üzemvezetőhöz illik. A játék azonban ingyen jött. Az nincs benne a számadásban. Egykilós inga, húszkilós inga egyformán játszanak, de különböző erők árán. Ez nem becsületes dolog.

Az emberek maguk is ingák. Én is inga vagyok, maga is az. Minden ember inga...

Figyelt már öt-hat embert, akik együvé gyűltek? Vette észre ezt a két alakot közöttük? Az egyik, ha megindulnak, középen jár; ha lefényképeztetik magukat, széken ül, közbül; ha beszél, hatan figyelik, s hatan hallgatnak el, hogy átadják neki a szót. A másik mindig a széleken, a perifériákon ténfereg; a fényképezőgép előtt leghátra szorul, s a homályban meg sem ismerszik az arca; ha szól, elhallgattatják, vagy szórakozottan figyelik. Pedig okosabb dolgokat mond, mint a másik; hiába. Ha politikusok, az utóbbi beszédét frappáns sikerrel mondja el az első, megtapsolják, míg a szerzőt magát ásítva, unottan hallgatnák végig.

Én többet tanultam, mint sok más. Miért van az?

Reám nézett, azután körülnézett a szobájában, mintegy lesve, hogy hallgatja-e még valaki rajtam kívül. Azután megnyugodva mondta tovább:

– Miért van az, hogy én hiába beszélek az embereknek, fejszóvalva néznek reám, és úgy bánnak velem, mint egy gyermekkel, aki nem tudja, mit beszél? Nézze, próbát tettem már. Kant csak nagy filozófus, ugye? Szórul szóra megtanultam egy fejezetét, s egy alkalommal elmondtam Vargyasnak, hiszen ismeri őt, az osztályunk jelese volt, s filozofálni szeretett. Végig se tudtam mondani az egész fejezetet... azt mondta: marhaság. Tudja, mi jutott eszembe? Hogy megmondom neki: Te vagy a marha, hiszen ez Kanttól van, akit ismerned kéne – ‘sze azt is mondja, hogy ismeri. De... én nem merem senkinek se azt mondani, hogy marha. S nemcsak az. Ó, egyébért is hallgattam. Hiszen tudja is... Nem Kantban s nem Vargyasban van a hiba, hanem bennem. Mit mondjak? Hogy magyarázzam meg? Elmondom a fizika nyelvén. A beszéd hang. A hang levegőrezgés. A levegőrezgés úgy jön létre, hogy különböző izmainkkal, amelyek a tüdőt, a gégét, a nyelvet, az ajkakat, egyebeket mozgatják, mozgási erőt

fejtenek ki, amely a levegőbe áttevődik. Az izomerő pedig valamely égés megfelelője. Azt az égést pedig a felvett eledel táplálja. Most már könnyen láthatja: az erő átalakulási processzusai minden embernél azonosak; én éppen annyi erőt termelek, mint más, – de az eredmény nem egyforma. Miért nem egyforma? Mert az eredmény sohasem felel meg az erőnek. Az eredmény ráadás. Ingyen adomány. Az inga lengése, játéka független attól, hogy egykilós-e a korong vagy százkilós. Az én szavam lehet oktalan, lehet okos, mindegy: én vagyok – tik-tak –, s csak olyan vagyok, amilyen vagyok.

Ki a hibás? Látja, az élet a hibás. A nagy élet, aki a kicsi életeket adja nekünk. Ingákat mindenkinek. Nekem is, magának is. Ő igen, csak figyeljen jól az életére, meglátja, inga az, amit maga lóbál. Ezek az ingák egykilósak, húszkilósak, százkilósak... A magáé hány kilós?... Istenem, némelyiké olyan könnyű... Némelyiké olyan nehéz. Nekifekszünk az élet-ingának, s lóbáljuk elé-hátra. Némelyik nagyot lendít, könnyen teheti, mert könnyű ingát kapott; az ilyen sokáig és nagy lengésekben gyönyörködik. A másik csak egynéhány centiméteren járhatja az élet ingáját. Pedig ugyanannyi erőt fektet belé ő is, ugye látja, hiszen olyan világos ez... csak az inga nehezebb. És vannak... vannak, akik százkilós ingát ostromolnak megveresedett arccal és verejtékes homlokkal, hiába, hiába.

Elcsuklott a hangja.

– Ezek nem látják meg soha az élet-inga játékát, vidám lendületét jobbra-balra, tik-tak, milyen szép lehet, istenem... Milyen szép lehet – ismételte, s kis szünet múlva: – Én sohasem láttam. Soha.

Kétségbeesetten nézett rám.

– Az én ingám a legnehezebb ezen a földön, ezen a kerek világon. Tudom, hogy nem fog kinevetni, nem szégyellem ezt megmondani. Én meg sem tudtam moccanani az életem játékos ingáját... Az apám rossz öreg óráján százszor meglóbáltam az ingát, és arra gondoltam, hogy a legtöbb ember úgy van az életével, mint én ezzel az ingával. Elindul, s megy, megy nagy diadalmasan. Halad, nem fárad. Nem esik neheze. Könnyű ingát adott neki a sors. Az Isten. Hiszen nem mondok én semmit az Isten ellen.

Az Isten igazgatja a természet törvényeit becsületesen pontos számadásokkal. Tartozik-követel. Az erőhatásnak megvan a megfelelő ellenhatása. De valaki megrontotta az Isten munkáját. Nem volt hatalma az erőkön, de kijátszotta az erőket, egy szörnyű véletlen. Az Isten ellensége. Ez a rettenetes Véletlen az én megölöm. A rend felforgatója. De érti ezt jól? Csak úgy forgathatta fel a rendet, hogy a rend is megmaradt. A világ tökéletesnek látszik. Pedig nem az.

Az emberek is ingák. Én nem bírom őket megindítani. Én is inga vagyok, s én oly könnyen megindulok. De csak másnak játszom... – vágta közbe hirtelen. – Inga is vagyok... indító is vagyok...

Szeret maga valakit? Bocsásson meg, hogy ilyesmit kérdek, én igazán nem mertem soha senkitől ilyesmit kérdezni. De magához bizalommal vagyok. Ne feleljen azért. Ha szeret valakit, és az is szereti... Nem ezt akarom mondani. Ugye, előfordul gyakran, hogy egy férfi szeret egy leányt, de a leány nem szereti őt. Miért nem szereti? Más szeret. Miért éppen azt a más szereti, miért éppen azt? Rettenetes elgondolni: valaki szeret, úgy, ahogyan ember nem szeretett rajta kívül, és – semmi eredmény. Mennyi kín, mennyi átvirrasztott éjszaka, mennyi könny, sóvárgás, istenem, mennyi erő! Eltűnnek a földben, a levegőben és semmi, semmi... A leány nem szeret... Nem szeret a leány... – Könnyezett. – Nem szeret – ismételte.

Ránéztem. Egy lobogó roncs.

– Mennyi inga. Test-ingák. Inga-testek. Még sohasem vette észre? Ha jár, figyelje meg. Csak az első lépés kerül erőfeszítésbe. A bal lábát előretette. Kissé balra dül, jobb lába felemelkedik, és saját erejénél fogva előrelelendül, aztán a bal következik. Inga-testek, test-ingák, tik-tak... Némelyiknek finom, könnyű ingát adott az élet. Hogy mennek azok az emberek! Táncolnak! Játékba fogott az inga!

(Most eszembe jutott valami, amit majd elül illesztetek be, a kronológiai hűség kedvéért. Mikor még úgy ahogy bírta magát Egyed, beiratkozott egy tánciskolába, s ott egy körülrajongott leánykát táncra is kért. Néhány fordulat után elesett. A leány kinevette. Pontosan analizálni fo-

gom a szerelemnek, dühnek, gyűlöletnek, szégyennek, megaláztatásnak azt a nagyon siralmas vegyületét, ami akkor keletkezett benne.)

– Nézze, nézze! – kiáltott. – Én vagyok a százkilós inga. Én vagyok a világ szerencsétlene. Átkozom a szörnyű véletlent. De meg kell indítanom, meg kell indítanom! Nem lehet, hogy csak én legyek minden féregnél férgebb, csak én legyek, aki nem tudja megindítani magát. Istenem! Csak az első lépés kerül erőfeszítésbe. S aztán következik az út Brassóig, virágosan, daliásan, tik-tak. Megindul a világ ingája kisujjam egy érintésére, s játékba fog; és én megyek, *megyek*, s ragyogó szemmel figyelem a világ csudáját, csudajátékát, amit nekem játszik, csak nekem. S neki – suttogta –, kettőnknek. Csak az első lépés kerül erőfeszítésbe, a többi adomány, ingyen ajándék.

Vad erővel felállott.

– Nézze! Nézzen rám, én vagyok a világ-inga. Megindul a világ-inga! Tik-tak!

Nem sikerült az első lépést megtennie. Elesett. Odaszaladtam. Zokogott.

– Apám öreg órája... egyetlen játékom... Drága, könnyű inga...

Visszaültettem a székbe.

– Köszönöm... köszönöm. Menjen, hiszen nehezebb esik maradni. Ne, ne tiltakozzék, nagyon hálás vagyok, hogy eddig is maradt... Ugye nem nevet ki?

Az igazat megvallva...

(Eddig tart a feljegyzés.)

TÖPRENGŐ KISFIÚ

– Nézze, milyen szépek ezek a rózsák!

Felajánló mozdulattal a fiú elé tartotta a rózsákat. Várta, hogy az válasszon ki egyet.

– Muszáj volt leszakítani? Nem hagyhatta bokrukon őket? Nem gyönyörködhetett volna bennük anélkül, hogy megrontsa őket?

A leány reácsudálkozott. A fiú megszelídítette a hangját, sőt mosolyogni próbált, de ez gyengén sikerült neki. Könnyed, tréfáló hangon akarta mondani:

– Hisz meggyilkolta ezeket a rózsákat.

És keményen, vádlóan mondta. A tréfás hang nem vezette félre a leányt. Nem kutatta a fiú különös viselkedésének az okát, hanem igyekezett őt jobb kedvre deríteni. Reámosolygott.

– Megöltem őket, s elhoztam magának.

Most mit fogok felelni? – kérdezte magától a fiú. Nagyon perplex volt. Nem tudta, mit akar. Egyáltalán nem tudta, mit akar. – Ilyenkor kellemeskedni kell, de akkor is mit mondjak? Megkérdezem: hát aranyborjú vagyok én, hogy áldozatot hoz nekem? Vagy...

És amíg gondolkozott, a leány tekintete fogva tartotta a szemét, és önkéntelenül védekezett.

– Ó – kiáltott ijedten –, mit gondol? Csak nem gondolja, hogy kedvem telik az effélében? Ne... ne nyújtsa felém azt a rózsát! Nem kell.

A leány elkedvetlenedett. Vizet töltött egy vázába, és abba tette a rózsákat. Feléjük hajolt, és nyugtalanul szívta illatukat. Megvetett, gyönyörű rózsák!

– Volna olyan kedves, és megmagyarázná nekem, miért lett egyszerre olyan kényes?

- Egyszerre? – hökkent a fiú.
- Istenem, láttam én magát virágot tépni a réten.
- Nem látott! Ah pardon, igen... lehet... Látott?...

Miért nem tartotta vissza a kezemet?

– Hisz nekem szakította, és tudtam, hogy nekem szakítja.

Halkan ismételte a fiú:

– Tudta, hogy magának szakítom... Megvan még az a virág?

– Hogyne – csúfolódott a leány –, hajammal átkötöttem, kis szekrénykémben elrejtettem, esténként elővettem, s láttán könnyeket ejtettem... Tudom is én, mi lett vele? – Komolyan, öntudatlan számítással hozzátette: – Ha mondta volna, hogy őrizzem meg, megőriztem volna.

– Nem, nem, dehogy!

Hallgatott, és a földet nézte. A leány végül megszólalt:

– Csak nem ezen a semmiségen töpreng? Hát fáj az magának, ha én kedveskedni akarok?...

– ...letört rózsákkal.

– Istenem, vagy magát áldozom a rózsának, vagy a rózsát magának.

A fiú ezt nem is hallotta.

– Miért *akar* nekem kedveskedni?

Tágra nyílt szemek.

– Igen, igen. Miért akar nekem kedveskedni? Nem bízok abban, hogy a maga akarata nélkül is elég kedves nekem?

– Ó, mennyire nem ismeri a nőket! Mennél jobban bízok abban, hogy kedves vagyok magának, annál inkább kedveskedni akarok. I

– Nem, nem értem ezt.

Végighúzta a kezét homlokán.

– Ugye megengedi, hogy néhány percig ne gondolkozzam? Bocsásson meg, zavarja a gondolataimat. Maga valami más logikát tanult, mint én.

A leány vállat vont. Ez a fiú jó fiú, kedves fiú, szeretem, de nevetségesen kicsinyes. Olyan semmiségeken töpreng.

A fiúhoz közeledett. Mosolygott Amaz ijedten nézett rá. Kinyújtotta a kezét. Meg akarta simogatni anyásan a fiú homlokát. A fiú elkapta a fejét. Mintegy önkéntelen tört ki belőle:

– Ne nyúljon hozzám.

A leány kacagott:

– Mit gondol, *én* vagyok-e Don Juan?

– Ne nyúljon hozzám – ismételte semmivel sem törődve a fiú. A leány leült, nézte.

– Gyerek... – s kedvesen ismételte: – Makrancos kisfiú.

– Nevet rajtam. Jó, elismerem, nevetséges voltam, igaza van. Most még nevetségesebb leszek. Be fogom bizonyítani magának, hogy kisfiúbb vagyok, mint gondolja... Ah, kisfiú... Milyen jó volna kisfiúnak lenni – suttozta.

Sokáig nem beszélt, aztán csinált mosollyal fogott szóba:

– olvastam valamikor egy Zola-könyvet. Nem tudom, pontosan emlékszem-e. Valahol van benne egy jelenet, amit annyiszor magam elé képzeltem, hogy sokszor azt kell hinnem, valóságos része az életemnek. Két gyermek, egy leányka és egy kisfiú – felkacagott: a kisfiúról jutott eszembe – szomszédos két telken laktak. Közös volt a két telek kútja. Ez a kút olyanformán volt megásva, hogy felette folytatódott a kerítés, nem lehetett egyik telekről átlátni a másikra. A két gyermek azzal mulatott, hogy kijöttek a kút mellé, ráhajoltak a kút kávéjára, és nézték egymás arcát a víztükörben. Lehet, hogy nem is látták egymást soha másként – s ha igen, azzal nem törődöm, én úgy akarom, hogy nem látták egymást soha másként, csak abban a víztükörben. Órák hosszat nézte a fiú a leány arcát, a leány a fiú arcát... Nem! Csak arcuk képmását. A nevüket lassan elfelejtettem, s elfelejtettem mindent róluk, mert semmi sem volt fontos, hacsak az nem, hogy a kút kávéjára dültek, és órák hosszat nézték egymás képét a víztükörben.

Szelíden, álmodozva beszélt; szavalt. A szavakat nem tudta jól megválasztani, de a hangjában, messze néző tekintetében, vállának elhullásában volt valami varázs, ami meghatotta a leányt. Tartózkodva kérdezte:

– És?...

– És? Mondom, hogy mindent elfelejtettem.

Aztán:

– Ha maga lett volna az a leányka, tudja, mit csinált volna?

– Mit?

– A kútba hajolt volna, hogy ujjával megsimogassa a fiú haját. És ujjainak érintésére felborzolódt volna a víz, és eltorzult volna a fiú arca. Eltorzult volna, és akkor nem lehetett volna megkülönböztetni egy másik fiú arcától... Sőt nem lehetett volna meglátni benne az ember arcvonásait sem. Akár egy állat képmása...

– És maga azt hiszi, hogy ezt megtehettem volna?

A fiú várakozva nézett reá:

– Nem tette volna meg?

– Ó – kacagott a leány –, maga elfelejti, hogy a kút vize nagyon mélyen van, nagyon mélyen... oda nem ér le egy leányka karja.

Csend. Váratlan igazság!

– De ha a kút teli lett volna vízzel, színültig?...

– Istenem, nem tudom. Akkor a maga leánykája...

– Ne bántsa őt. Ő olyan, amilyennek én akarom. Ne bántsa őt. Azt akarom, hogy neki sohase jutott eszébe egyéb, mint ráhajolni a kút kávéjára és nézni a fiú, a kisfiú arcát.

– És az a maga leánykája sohasem sír, kisfiú? – gúnyolódott a leány.

– Miért?

– Mert vízbe hulló könnyeivel felzavarná a víz tük-rét, és állattá válnék a kedves arc. Ugye – gúny –, nem haragszik, hogy én nevetek?

– Ha azért nevetne, hogy könnyeit elfojtsa...

– De, Levente, mit gondol? Maga roppant keserű máma.

– Kavicsot dobott a kútba.

– Azért?

– Nem azért. Minden kisfiú keserű. Van valami szomorú heroizmus a kisfiúban. Mit gondol, akad olyan kisfiú, aki szépnek látná a vidámat?

Fölényes hang:

– Hiszen nem olyan nagy baj: majd elnövi ő a szomorúságot.

– Csak a heroizmus árán, Johanna.

– Hát a heroizmus árán – könnyelműsködött a leány.

– Fantáziált maga gyermekkorában?

Nem kell felelet.

– Ne válaszoljon.

– Miért ne? Válaszolni akarok.

– Megköt a felelettel. Nem akarom magát összehasonlítani magammal. Udvariaskodnám.

– Jó, hallgatok. Mert nem szeretem, ha udvariaskodik.

– Általában azt hiszik, hogy az embereknek azért adta Isten a fantáziát, hogy nyomorúságos életüket meg-aranyozza vele. Azoknak, akik ezt hiszik, igazuk van. Azok fantáziájukban pénzügyminisztereknek teszik meg magukat, és kövér havannákat dugnak a szájukba, autón járnak... tudom is én? Ilyesmikben nagyon gyenge a fantáziám.

– Miben erős?

– Mikor még fiatalabb voltam, királyfinak képzeltem magamat...

– Hisz akkor...

– ...de olyannak, aki sohasem juthat el királykisasz-szonyához.

– Ah.

Most hiúsági kitérés:

– A nagyok, a zsenik, amivel nem akarom azt mon-dani, hogy én is zseni vagyok, kínozzák magukat a fantá-ziájukkal...

– Ezeket miért mondja el nekem?

– Ezeket? Úgy találja, hogy valamit mondani akarok magának? Azt akarja, hogy nyíltabban beszéljek? – Re-kedten: – Hátha igaza van, hátha mondani akarok vala-mit?! Hátha nyíltabban kell beszélnem... Nem igaz. Nem.

– Mi bántja magát?

– Semmi... Semmiség... – Kitért: – Egy megsem-misítő semmiség.

– Levente!

A fiú egy elszáradt piros rózsát vett ki a zsebéből. Szétmorzsolgatta az ujjai közt. Johanna bámult. A fiú rá-nézett:

– Pedig magától kaptam... – Furcsán elkacagta magát. – Milyen nevetséges... milyen nevetséges. Nagyon-nagyon nevetséges ez a história.

Johanna meglepődve nézte az apróra tördelt szirmokat.

– Nagyon... kedves volt magától... hogy eddig őrizte... S ha ezzel a szétmorzsolással azt akarja mondani...

– Nem. Dehogy. Hová gondol? Én ezzel semmit sem akarok mondani.

Johanna megkönnyebbült:

– Akkor?...

– Maga ennek a rózsának értéket tulajdonított, hisz megijedt, mikor szétmorzsoltam. Pedig ez a rózsza értéktelen – halott. Ami én volnék, ha meghalnék, s lelkem a pokolban, testem a ravatalon... – Levente nyilvánvalóan romantikus volt és . . . . . – ami én *vagyok*. – Ezt egészen halkán mondta, úgy hogy Johanna nem is hallotta. Nem is érti a komorságot. Könnyű *ma-laise*.

– Ez a rózsza... mégis... kedvesség jele volt.

– Igen, s a maga mosolya galvanizálta... Azt hittem, élő virág. – Nyersen felpattant. – Nem igaz! Nem volt kedvesség jele.

– Levente!

– Nem emlékszik erre a rózsára? Amikor mosolyával galvanizálta...? Bíborveres volt, feketébe játszó. A tapintata bársonyos. Illatos... Azt hittem, él... Eh, ennek a rózsának társa is volt. És azt szemem láttára egy másiknak adta.

– Istenem, most már emlékszem, hisz akkor alig egy hete ismertem magát.

– Jó, jó, jó. Még mi nem jut eszébe? Annyira kisfiúnak képzel?... De én... ezt a rózsát – a szárát még kezében tartotta – két esztendeje őrizem. Ezt!

Elhajította, mint valami tisztátalanságot.

– Ah!

Hirtelen:

– Mit gondol, mi lett ennek a rózsának a párjából?

– Nem tudom.

– Én sem. Eddig földdé vált, s talán ismét rózsává. Eh, szégyellem, hogy én több ideig őriztem, mint a másik.

A leányra nézett:

– Hány fiúnak adott maga rózsát?

A tréfás féltékenység jólesik, a durva sért.

– Levente!

A fiú vállat vont.

– Maga igazán különös. Hát próbálja azt mondani, hogy senkinek rajtam kívül... Hát miért kellene rejteni azt, amit tett? – Mintegy magának hozzátette: – Az rettenetes, amikor rejtegetünk. – Majd: – Rózsákat adott. Elmúltak. Ez múlt el utoljára. Mert el kellett múlniok. De nekem többet ne adjon rózsát! Nem kell! Ne adjon olyasmit, amit mindenkinek ad!

– Levente!

– Jó, jó. Nézze, kijelentem: senkinek rajtam kívül nem adott soha egyetlen rózsát sem, Isten engem úgy segít. Ha adott, adott, ha nem adott, nem adott. Mindegy... De adhat! Rettenetes! Olyasmit kínál nekem, amit mindenkinek adhat. Virágot, hervadó virágot!... Hányak simogatta a homlokát?

– Levente! Meggondolja maga, mit mond?

– Miért kérdi? Semmi... semmiség. Kezét csak kell nyújtania azoknak, akiktől elbúcsúzik. Semmi... semmiség. Hányan táncoltak már magával?

Johannára nézett, nyersen nevetett.

– Nem kérdeztem semmit. Talán nem volt igazam? Eggyel táncol, kettővel táncol, százzal táncol, mindegy az. Mindegy. De velem többet soha...

– Akkor...

– Várja meg, amíg megértetem magamat. Vagy magának az nem fontos, hogy megértsen engem? Feléje tudna-e emelkedni annyira a dolgoknak, hogy ne megsértődjék, hanem elborzadjon rajtam, ha azt mondom, hogy... Nem mondok semmit.

– Most már beszélnie kell!

– Hiszen akarok is – halkan hozzátette: –, nem is. Jaj, Johanna, én csak kínozni tudom magam a fantáziámmal.

A leány firtatva nézte.

– Én fantáziámban látom magát, amint másnak ad rózsát, mást simogat, mást csókol, mást ölel.

Johanna el volt szánva, hogy nem pattan fel.

– Beteg a fantáziája. Hiszen az imént jelt akartam adni...

Durván mondta a fiú:

– Jelt? Soha ne adjon jelt. Ennek a jelnek örvend a fantáziám legjobban, ezt a jelt másra ruházza.

– Levente, maga nem bízik bennem?

– De bízom. Csak... látja... nem tudok bízni.

– Tisztában van azzal, hogy ez a kijelentése mennyire megaláz engem, és megalázza magát?

– Fantázia! Fantázia! A vágyam az én ölembe hajtja magát, s az éppoly megalázó!

– Hallgasson!

– Hallgassak... Hát mindig hallgassak? Maga azt szeretné inkább, hogy beszéljek, de hogy másról beszéljek. Meg akarja kerülni a dolgokat. El akar menni mellettük.

– S maga beléjük akar botlani.

– Én? Én az öklömmel vagy a lábammal megkeresem őket, hogy félrevessem az utamból. Igenis beszélni akarok. Ha most elhallgatnék, azt hinné, hogy durván bánok a maga finom lelkével. Meg kell látnia, hogy mekkora finomság van bennem, volt, veszett el magának okából.

– Ha csak egy kicsit szeretne...

Levente felugrott, „mintha kígyó csípte volna meg”.

– Ah!... Mikor mondtam, hogy szeretem? Mikor?... Ugyan! Merte azt gondolni, hogy szeretem.

– Nem mondta... de ezer apróság...

– Igen. Nem fontos, hogy mit mond az ember. És maga oly hamar felingerlődik azon, amit mondok. Ó, Johanna, maga nem oka, de istenem, oly keveset törődik a dolgok lényegével. Oly könnyen rabjává esik a felületnek. Hisz igaza van. Érdeklük magát a dolgok, de nem érdeklük saját maga. Mindezt nehéz volna megmagyaráznom... Hol is kezdhethetném? Tudja-e, honnan tudom, hogy szeretet anyám? Hogy álmaiban mindig bajom esik. Ha útra megyek, nem délcegen vár vissza engem, hanem nyomorékul, karom, lábam levágták a vonat kegyetlen kerekei.

Ha beteg vagyok, legundokabb varral tölti meg arcomat... Mikor a jövőmre gondol, egy pillanatban mindig felzokog; olyankor tudom, temet az anyám, engem, a fiát... Mert kegyetlen és magamagát marcangolja a szeretet...

Johanna ilyenkor igazat ad Leventének, de nem érti őt tökéletesen.

– A szeretet csupa kín, a lehetőségei is kínosak. A szeretet fantáziája irgalmatlan... De van ennél irgalmatlanabb valami... A szeretet bizonyossága. Ah, ha egyszer igazán csonka karral, csonka lábbal vinnének haza a vonat kerekei alól!... Szegény anyám... Johanna, ígérje meg, hogy nem fog közbeszólni, hogy végighallgat. Tudnia kell, hogy ki vagyok.

Úgy rejtegetik magukat az emberek. Minek rejtik? Ismeretlenségükben nagyobbaknak akarnak látszani, mint amekkorák. Én nem tudom, mekkora vagyok. Én úgy szeretném feltárni magam mindenkinek a szeme láttára. Hogy ismerjenek. Nincs rejtegetni valóm... Nincs. S még magam számára sem tudom feltárni magamat. Elfutok magam elől, nem tudom megfogni magamat. A múltam? A múltam?

Kétségbeejtő ez: tízéves koromban ötlött legelőször eszembe: szeretnék hatesztendő lenni a mostani eszemmel. Nem tudom kormányozni magamat. Fel tudja fogni ezt a kínt? Kormányos vagyok, de csak egy rozoga csónakon üldözöm a hajómat, ami vadul szalad örvények és sziklák között, és szívszorongva lesem az útját, és soha utol nem érem... Soha utol nem érem... Nem vagyok a saját hatalmamban. Azt akarja, hogy megbízam magában. Hogyan akarja, hogy magában bízzam, amikor saját, magamban sem bízhatom? Saját magamban sem bízem. Nem tudok bízni. Én nem vagyok méltó magához, nem vagyok méltó magamhoz, nem vagyok méltó magunkhoz...

Kezébe szorította a fejét, elrévedezett, mintha valamit keresne a földön.

– Most tisztán látom legalább gyermek-magamat. Vagyok meseolvasó. Oly szépek a mesék, pedig nem értem őket. Azt hiszem, hogy értem, pedig nem értem. A magam módján magyarázom, s magam használatára. S nincs

a világon gyönyörűbb, mint az én újraköltött meséim. Az örökös királyfiúk és az örökös királyleányok. A királyfiú minek született? A királyleány minek született? Egymásnak születtek. Semmi egyéb nem oly izgató, mint amikor meglelik egymást. És ez elég is. Amikor meglelik egymást, megszakad a mese... Én nem tudom, hogy megszakad, én azt hiszem, hogy vége van. Csakugyan mi is következhetnék ezután? Meglelték egymást, és ez volt a cél. És ha nem lelik meg egymást, nincs vigasztalás se kincsben, se más leányban. Mily szép szomorúság, amikor olyan nagyot sóhajt a királyfiú, hogy megcsendül belé a palota!... Argyilus királyfiról azt mondják, hogy mihelyt meglátta Tündér Ilonát, nem volt maradása. Nem igaz. Én tudom, hogy nem igaz. Argyilus királyfi sohasem látta Tündér Ilonát, és azért nem volt maradása. Ha látta volna már, ha meglelte volna, miért keresné tovább? Később magyarázzák gonosz, édes kacagású fiúk, hogy a mesében az az érdekes, ami nincs odaírva. Védekezem. És behunyt szemmel védekezve nővök, gonosz pajtások kisaszonya, amíg elrútul az arcom, szakáll veri fel. Egy napon fontoskodó emberek lettek az osztálytársak, vastag hangjukkal vígan bömbölnek, össze-összenéznek, és tudós mosollyal hallgatják az anatómiai magyarázatokat; a régi gyermekes kacagás helyén már a tudós mosoly. Én igyekszem vállat vonni, szép gondolatomat csúful mondani: *s aztán?* És kirtartok amellet, hogy a mesének vége, nincs tovább, egymásra leltek, s ez elég, ez minden. A királyfiak más emberek... De valami baj van... Már nem keresek. Nemhogy nem keresek, félek is attól, hogy lelek. Úristen, mi lesz, ha megleltem? S a szememet még jobban behunyom: nem akarok látni. Furcsa: senki, senki nem elégszik meg azzal, hogy meglelte. Én inkább a gondolattal magával megelégszem, óvom, hogy ne találkozzék a valósággal, ne ütközzék belé.

És ekkor nem keresve, tagadva, kerülve, megtaláltam magát. Eleinte nagyon diadalmas volt, és elfűtta minden gondolatomat... Honnan tudta meg, hogy szeretem? Én nem mondtam. Ezer apró jelből... Adtam én jelt magának? Ó, igen, nagyon férfiatlan ezt letagadni, de én nem tudok most véleményekkel, látszattal törödni. Megtagadom

a jeleket. Megmagyarázom a jeleket. Ha búcsúzáskor kezemben hagyta a kezét, megfogtam, és nem eresztettem. De amit közben gondolnom kellett... Nem ismeri az agyam munkáját, nem tudja, mit jelentett kezének el nem eresztése. Hogy az hazugság volt, a maga javára. Csudálkozik. Istenem, magamat akartam megcsalni, és magát csaltam meg! S aztán magamat is, súlyosabban, mint amitől félttem, amitől menekültem, amit meg akartam előzni. Csudálkozik, és egy ígéret sem érti. Meg kell, meg kell magyaráznom. Ha közelembé húzódott, és én átöleltem a vállát... istenem, milyen félreértés... milyen csalók még a gesztusok is. Gyáván és férfiatlanul, hallja meg, mit vallok. Féltettem magát, amikor kezemben hagyta a kezét, magától és magamtól. Különösképpen megduplázódtam, és a maga helyébe leánynak éreztem magamat, és arra gondoltam, mily szégyenletes, hogy én hagyom kezemet az övében, holott ő nem is akarja talán, vagy mily szégyenletes, hogy én húzódok feléje, holott ő meg sem mozdul. És hogy megmentsem magát a kezdés szégyenétől, átöleltem a vállát, mintha az én akaratom dominálna ellenállhatatlanul. Érti-e jól, hogy milyen mást jelentettek ezek a jelek, mint amit maga gondol? De azért igaza volt, hiszen azt gondolta, amit akartam hogy gondoljon. És... mégis... mi a fontos? Meddig tartottam átölelve a vállát? Ó, tovább, mintsem akartam. Tovább, tovább, sokáig, és az örökkévalóság kevés lett volna nekem. Amikor azt hittem, hogy a hajón ülök, és kormányozom a hajót, csak rozoga kis csónakommal haladtam a vágató hajó nyomában... elkésve. És hiába borzadtam magától (engem Levente teljesen leköt; az olvasó figyelje Johannát), a gondolataim gyúrtak, formáltak engem, és gyúrták, formálták magát, és ijedve láttam, mint válik maga ketté, és hogyan vesz erőt Tündér Ilonán hús és vér-maga. A mentésre gondoltam, de akkor is magát akartam menteni. Messze futottam magától. Magamat azonban magammal cipeltem. És rejtegető mosollyal üdvözöltem Mérit. A kis, formás, törékeny Mérit. Dicsértem a szemét, a haját, a derekát, és oly kegyetlen voltam szegénykével... Beh nem sajnáltam őt, és Méri beh nem sajnált engem. Ó, én ma-

gát akartam menteni, és magamat vesztettem el. Rettenetes! Tisztátalan vagyok.

Végighúzta a kezét a homlokán.

– Mindent elmondtam? Nem, nem lehet, hogy én beszéltem volna. Hallgattam, ugye? Ugye semmit sem hallott? Mit hallott volna, mikor nem is beszéltem. Ó, Johanna, Johanna, maga megzavarta simogatásával a kút sima tükrét. Látja-e az arcom? Én a magáét összetévesztettem a Mériével, az állatével. Hogyan? Nem érti, mily szörnyű volt az esés? Az én elesésem. A maga elesése. Hisz magammal rántottam a tisztátalanságba. – Kínlódott. – Ó, Johanna, maga nem Tündér Ilona. Nekem *azóta* nem volt maradásom, amióta magát megleltem... Vagy igaza volt a mesének? Akkor én nem akarok Argyilus királyfi lenni. Szebbet, százszor szebbet képzeltem magamnak... Tisztátalan vagyok, méltatlan magához, magamhoz, magunkhoz.

Hiszen csak az én tisztaságom volt az értékes. Istenem, ne bántsa a szavam, most már hallgasson végig, hisz magáért történt mindez. Az én tisztaságom nem megkövetelt és számon tartott tisztaság volt. Nem az emberek előtt, magam előtt értékes. Titkos tisztaság volt, most visszahozhatatlanul odavan. Tündér Ilonához méltó voltam, most nem vagyok... Ah, tőlem senki se követelte.

(Értem a Levente okoskodását, de mind nehezebben követhető.)

– Nem érti... Tündér Ilonától Mériig fut az én utam. Senki sem vet meg érte. Mily bizonyosságot tehettem volna Tündér Ilona előtt: nem követelted, de én egészen a tied vagyok, tisztán. Mily bizonyosság, hogy én Tündér Ilonát kerestem! Nem érti... Magának én *minden* vagyok. Honnan tudhatnám, hogy nem zavart tükörben, hogy nem állatot lát és keres bennem? Honnan tudhatnám?... Hagyjon. Nincs fejem ehhez a beszédhez. Enyém a bizonytalanság, magáé a bizonyosság. Istenem, értse meg, hisz nem beszélek durván, hisz semmiségre gondolok, hisz mit mondok csupán? Ne érintse meg a homlokomat. Felzavarja a víz tükrét. Én, ugye elhiszi, én csak magát szeretem. Magának olyan mindegy az. Engem, engem sújt csak az esés. Úgy bánt, hogy lassanként mindez elhalkul. A gazságban

is becsületeseznek érzi magát az ember, amíg bánja, amit tett. Egy élet, amiben nem tudunk megoldani egy problémát, és többet nem is oldhatjuk meg. Vége! Egy elhamarkodott lépés... és tengernyi szépségen keresztülgázolt a hajó, amit elkésve követek rozoga csónakon.

Talán tévedés volt. – Levente belül azon csodálkozott, hogy mindez nem az, amit magában hordoz. Súlyos belső kínja igenis könnyűvé foszlott elmondva. – Tévedés volt. Mennyivel szebb lett volna várni a mese folytatását. És igazabb. Ez az én hamis világom összetört. Most, most törték össze a szavaim. Szavaim félrevezették a gondolatomat. Ó, mennyit nem mondtam el. Megmagyarázatlanul hagytam a lényegét. De már mindegy. Tévedés volt. Istenem, ha maga lehetett volna mindenem!

Váratlanul:

- Simogassa meg a homlokomat.
- Nem, nem!... Csak ne Méri lett volna.

Levente ránézett. Elkezdett nevetni. Felállott, odament Johannához és megölelte. A leány félig komolyan, félig gúnyosan azt mondta:

– Jaj, kisfiú, mennyi csacsiságot összebeszélt ma. Egészen belefájult a fejem.

A fiú szomorúan mosolygott.

- Ha maga azt hiszi, hogy ez megoldás!...
- Mit akar? Maga a legegyszerűbb dolgokat nem veszi észre. Hisz aztán elsimul a víztükör, és ismét megmutatja a kisfiú arcát...

Elhúzódott:

- ...és Tündér Ilonáét.

ÉLETEM

Az íróasztalom előtt ültem, az ablak alatt. Az asztal lapja egészen üres volt. Azt hiszem, nagytakarítást rendeztem a fiókjaimban, és minden felesleges és teleírt papírost az asztalra hánytam összevissza, azért. Meg kell jegyezni, egyáltalán nem izgatott a tintatartó, amit megpillantottam az asztal lapján, mert amúgy sem akartam írni. Mikor a tollamat bemártottam a tintatartóba, már egészen tisztán éreztem, hogy baj lesz. „Persze – gondoltam – nem kellene belemártanom a tollam – mikor kiemeltem a tintából: –, hiszen az az ostoba dal, hogy

*Szeretem őt, fecském, fecském,
Érte halok meg szépecskén,*

úgysem érdemli meg a leírást, mert nem ismerem a komponistát, aki különben csak a c d e f g h i nevű jeleket variálja tizennyolc társával egyetemben, s pont vonás.” Kutyánk felugatott: idegen jár az udvarunkon; mióta van kutyánk? A Bodré, a Bodré tarka foltos fehér kutya mért ugat? Tudakoltam magamtól, és hogy ne halljam, kinéztem az ablakon az ugatás irányában. Anyám, ma sem tudom, látott-é, nem látott-é (annyi bizonyos, hogy nem látott), s revolveres kezét felemelve belőtt az ablakon. Akkor megértettem azt, amit tudtam, és már nem féltem a félelemtől, hanem elkeseredetten vádoltam magamat, hogy miért mártottam meg a tollam, ha oly fontos volt leírnom azt az ostoba dalt, hogy

*Szeretem őt, fecském, fecském,
Érte halok meg szépecskén,*

mert hiszen tudtam, s figyelmeztettem magamat, mikor kiemeltem a tollam: ne mártsd meg. Rögtön beláttam azonban, hogy még nem jött el a szemrehányások pillanata a múlt esztelenkedése miatt, és igyekeztem menteni a jelent. Mivel láttam, hogy a revolver golyója asztalom lapjára koppan, és ott különös cikcakkokat kezdett leírni, székemen maradtam; hiszen a célpont én vagyok – döbönt volt belém. A golyó teljesen lefoglalta a bal szememet, és követtem rettentő figyelemmel az útját, míg jobb szememmel anyám arcára néztem. Az a torz ijedség, amit láttam, még a revolver elsütése előtt rajzolódott az arcára, de őt már ekkor nem vádoltam, mert tudtam, hogy még nem érkezett el a szemrehányások pillanata, és egy másodperc meggyőződtem arról, hogy sorsunk irgalmatlanul közös, és mozdulatainkon egyformán halálos biztonsággal uralkodunk. Jaj – gondoltam, és igyekeztem jobban sajnálni őt, de elfogultságom nem engedte, mert a golyó cikcakkjai mind bizonyosabban mutatták a felém vezető utat. Láttam, hogy – feltéve, hogy a revolvergolyó csakugyan nekem jön – életem pillanatai meg vannak számlálva, s kétségbeesetten ragaszkodtam ahhoz, hogy átmentsem az örökkévalóságba életem főművét, ami az a dal, hogy

*Szeretem őt, fecském, fecském,
Érte halok meg szépecskén.*

De nem bíztam már feltétlenül a kísérlet sikerében, hiszen hozzávetőleges számításom szerint a revolvergolyó másodpercenként ötezer méteres sebességgel rohant. Kezem a tollat másodpercenként félméteres sebességgel emelhette a tintatartó felé; ezzel szemben a székről már semmi esetre sem kellett felállanom. Fájt kicsiny életem elvesztése, és ezért ragaszkodtam a dal megörökítéséhez, ami azonban egyéniségem színes mozaikjainak talán milliomodrészét sem foglalja magában. Így állván a helyzet, természetesen legelső sorban életem megmentésére gondoltam, mivel az látszott lehetetlenebbnek. A cikcakkok kiszámíthatatlansága elég hamar meggyőződtem arról, hogy bárhova fussak, utolér a golyó, és talán ez a töprengés okozta azt, hogy míg én tette készen meresztettem a sze-

memet keserű sorsomra, az anyám a következőképpen nyugodott belé a történendőkbe, elveszítvén minden energiáját a cselekvésre. – Meg fogom állítani a golyót – kiáltotta szeme pillantása, és kezével a golyó után kapott. Ekkor a következő felfedezést tettem, ami majdnem megállította a szívem dobogását: az asztalom lapján álló karos gyertyatartóhoz ütődött a golyó, ahonnan – pontosan betartva az „ütközés” szabályos törvényeit – rettenetes bizonyossággal vágódott a szivarhamutartó felé. Onnan a kis tarka csecsebecsének irányult, amit visszautasítottam volt, amikor megkínált vele a csinos arcú Médi... Így tudtam meg, hajh, hogy az asztalom lapja nem olyan üres, mint amilyennek azelőtt gondoltam. Rögton világossá vált előttem, hogy miért nem kóborol jobbra-balra a golyó, hanem jön nyílegyenesen nekem. Közben anyámat sem figyeltem, s ezért láttam, hogy amikor a golyó után kapott, a karos gyertyatartó tartotta vissza a kezét, majd a szivarhamutartó állott az útjába. Annak némileg örvendtem, hogy anyám nem vesztegeti az idejét arra, hogy lesöpörjön mindent az asztalról, hiszen egyre sűrűbben népesedett az asztal lapja. Egy csomó gyufaskatulya, egy csomó könyv, egynéhány zsebkés és egyebek, amiket mind tisztában meg lehetett különböztetni, lassanként teljesen befedték az asztallapot. Egészen tisztán láttam hát a golyó befutott útját, egészen tisztán láttam azokat a keskeny utcákat, amik csak éppen arra jók, és egyébire nem valóók, mint hogy átengedjék a kis kaliberű revolvergolyót. A kis kaliberű revolvergolyó pedig már megtette útjának nagy részét, s ekkor torz arccal kapkodó anyám szeme tükrében megpillantottam az asztalom képét. Azon azonban egyebek voltak, s a golyó megtett útját nem ismerem föl többé; hanem láttam halvány körvonalú tárgyakat, amik homályba vesző kis utakat tártak elém, s mikor saját asztalomra vettem tekintetemet, már megerősödve, biztos utakként láttam eseteket, s a golyó valamennyit befutotta már. Éreztem, hogy nagyon csekély időm lehet immár a meggondolásra, azért gyorsan egy helyben maradtam. A rettenet mindinkább erőt vett rajtam, és megmozdítottam a tollamat, hogy megörökítsem életem főművét, azt az ostoba kis dalt, hogy

*Szeretem őt, fecském, fecském,
Érte halok meg szépecskén,*

ami azonban egyéniségem színes mozaikjának talán milliómodrészét sem foglalja magában. Szorongás ülepedett a szívemre, és amikor a golyó beléfűrődött, diadalmasan akartam felkiáltani: „Tudom, mit kell tennem: félreugrok, most ismerem a golyó útját, csupán a széken érhet baj.” Anyám tekintetéből megértettem, hogy elkéstem. „Ezentúl már mindig el fogok késni” – gondoltam magamban és meghaltam.

1929

SZERELMETLEN JÁNOS

A lille-i egyetemen ismerkedtünk meg. Eleinte nem gyakran láttuk egymást, valahogyan mégis összelekedtünk. Egy nyáron Roubaix-ba csalt Pál.

– Tanulmányozzuk a magyar munkások helyzetét a filature-ökben. Később én a vidéken lévő bányákat is bejárom ebből a célból – mondta. – Lakást már tudok.

Így kerültünk Roubaix-ba. Sehogy sem tudtam, mit keresünk abban a sok lakójú, csúnya gyárvárosban. Gyárak és gyárak s veres téglás, maltertalan házak. A templom is olyan, s oldalán illetlen pléh. Pfuj! Durva arabok, nyomukban undok chique.

Egy szobában laktunk mind a ketten, hogy olcsóbbra kerüljön a szállás. Volt a háziasszonyunknak egy csinos leánya, Pierette. Ha volt, jó; nem sokat törődtem vele.

Pál és én egymással szemben szoktunk ülni a közös asztal mellett. Fel-felpislanó tekintetemet Pálra irányoztam: hirtelen könyvére hajolt. Sokszor ismételtük ezt a játékot; végre felállt:

– Péter!

– Na, mi bajod?

– Cseréljünk helyet! Te szemtelenül vigyorogsz: azt hiszed, hogy folyton nézegetem magamat a tükörben. De hát a fene egye meg, valahová csak kell hogy nézzen az ember.

– Éppen azért maradjunk, ahogy vagyunk.

Ily egymásra utaltságunkban kialakultak a közös beszédtemák, jöttek őszinteségi rohamok. Mégsem tudtam, hogy kicsoda Pál, s mégsem tudta ő, hogy ki vagyok én. De nagyszerű novellákat írt, amiket felolvasott nekem, s

amiket én dicsértem. Jómagam verseimet olvastam neki, amiket ő nem dicsért (nem is volt arra ok).

Egy napon az ágyon heverészett, fújta a füstöt, és nagyon gondolkodott. Majd felugrott, és mellém ült.

– Te Péter, van egy témám.

– Na.

– Csupa fantázia az egész. Talán mese.

– Halljam; hallgatom.

– Elmondom a tervet. A váza, azt hiszem, elég egyszerű.

Arról volt szó, hogy Jánosnak van egy barátja, Lajos, és Johannának van egy barátnéja, Lujza. János szerelmes Johannába, Johanna is Jánosba, legalább azt mondja. János azonban nem hiszi el a jó barátjának, Lajosnak, hogy ez nem szereti Johannát, tehát Johannának is be kell bizonyítania, hogy szereti őt, Jánost. Az egész mese egy keleti városban történik, ahol van egy varázsló, s ez a János arcára gennyes fekélyt varázsol. Így megy el Johannához. Ott van Lajos is és Lujza is. A leányok elrémülnek a belépő ifjú láttán. Ez megmondja nekik, hogy betegségét semmiféle orvossággal kikúrálni nem lehet, de elmúlik, ha valaki, aki őt szereti, nem undorodik letörülni arcáról az undorító sebeket. Lujza hozzája szalad, s megsimogatja homlokát, s hát az arc kitisztul, és János hetszerte szebb, mint annak előtte. Hálásan kezét csókol Lujzának, akit abban a pillanatban megszeret. Kiderül tehát, hogy Johanna félrevezette volna Jánost, mert nem szerette őt.

Mikor befejezte, rám nézett.

– Nos, mit szólsz hozzá?

– Kész van? Mikorra dolgozod ki?

– Meglátom. Azt hiszem, egy hét múlva meglesz.

– Én meg azt hiszem, hogy egy hét múlva hozzászóllok. Amikor tudniillik egész terjedelmében előttem fog állani a cselekmény.

– De mégis, mi a véleményed a tervről?

– A tervről? Nézd, Pali, a tervek csak akkor érnek valamit, ha meg is valósulnak. Egyébképpen nem érdemes foglalkozni velük.

– Hát jó.

Később azt mondtam neki:

– Gondolkoztam a dolgon, Pali. Szeretnék őszinte lenni...

– Feltétlenül azt akarom, hogy őszinte légy.

– Igen, de hogy én őszinte lehessek, neked is annak kell lenned.

– Kérlek.

– Mondd csak, amíg elmondtad nekem ezt a mesét, vagy minek nevezzem, nem érezted-e magad úgy, mint amikor elmész hazulról, és nem tudod ugyan, hogy mit, de tudod, hogy valamit otthon felejtettél? Állj csak meg! Nem érezted-e azt, hogy amikor elgondoltad az ágyon, szebb – hogy mondjam? –, poétikusabb és megnyugtatóbb volt?

– Mondasz valamit. Csakugyan, mintha...

– Te Pali, ezt én magamról tudom. Mondtam már neked, hogy mit álmodtam egyszer?

– Lehet.

– Már nem emlékszem, mit álmodtam; a lényeges az, hogy amíg tartott az álmom, eszembe ötlött: milyen szép ez, milyen szép, ha felébredek, megírom; még soha ilyen szépet nem írtak.

– Na és?

– Na és amikor felébredtem, még emlékeztem egész pontosan az álomra. De milyen rosszul esett tapasztalnom, hogy ébren nem hat olyan jól. Mit mondjak? Egyszerűen nevetséges volt.

– Azt akarod mondani, hogy...?

– Lassan, Pali, lassan, csak egy hét múlva mondok valamit. Egyelőre csak figyelmeztetlek valamire.

– Nos?

– Arra figyelmeztetlek, hogy heverve ne alkoss novellatémát vagy mesetémát.

– Miért ne?

– Mert járkálva nem fog tetszeni.

– Tudom, mit akarsz mondani. Azt, hogy az én mesém nem olyan új, amilyenek gondolom.

– Igen, igen, talán... De nem. Ellenkezőleg, talán... Az igazat megvallva, most még nem szeretném elmondani

a teljes véleményemet. Tulajdonképpen egyébre gondoltam... Tudod, mi tűnt fel nekem?

– Mondjad már!

– Az, hogy... Te?! Proponálok egy részletet a novellához. Egy befejező részletet.

– Minek azt?

– Tudod, valahogy igazságtalannak tartom azt a befejezést, hogy...

– Egyáltalán nem igazságtalan! Johanna...

– Hallgass csak rám egy pillanatig. Nekem úgy rémlett, mintha Johanna is Jánoshoz akart volna szaladni.

– Neked ez úgy rémlett? Hát te láttad Johannát?

– Isten tudja... Nem haragszol? Én mintha jobban láttam volna Johannát, mint te.

– Na ne mondd... – csúfolódott Pál.

– Igen, igen, én például valószínűnek tartom, hogy a hatásos befejező tableau után, amikor János Lujzának kezét csókol, még nincs mindennek vége. Hiszen János elbúcsúzik, s akkor Johanna még a szemébe néz, ugye?

– Na és?

– És mit szólnál ahhoz, ha ez a szempillantás azt mondaná Jánosnak: szeretlek?

– Ja persze, most, mikor a János arca...

– De nem, nem. Ha Lujza egy percet várt volna, honnan tudod, hogy nem Johanna szaladt volna Jánoshoz?

– Szóval azt akarod mondani, hogy a próba nem volt döntő?

– Azt akarom mondani, hogy a próba csak annyit bizonyít nekem, hogy Lujza *is* szereti Jánost. És már most...

– Ne beszélj egy kis ideig! – kiáltott Pál, és fel s alá kezdett járni a kis szobában.

Szívesen el is hallgattam most már, s kíváncsian vártam, hogy mit fog kisütni.

– Hát nézd, Peti, nincs igazad, de mondjuk, hogy igazad van. A mese folytatódni fog. Johanna azt fogja mondani Jánosnak: Hát maga már nem szeret engem? Pedig én szeretem magát. János: Johanna! Igazolnia kell szerelmét, mert elmulasztotta. Johanna: Mit tegyek? János elfordul, s mikor visszatekint Johannára, ismét feké-

lyes az arca: Erre intem: ha nem szeret, és mégis szeretést vallva simogatja meg az arcomat, rólam eltűnnek ugyan akkor a sebek, de valakinek az arcát rútitják az enyém helyett, valakinek, aki nekem nagyon kedves.

Izgatottan figyeltem.

– Johanna megsimogatja a fiú homlokát: Ó, János! – és arra undok varrallal telik el a homloka.

Nem tudtam elrejtteni borzongásomat. Talán szoltam is: Ah! Pál diadalmasan nézett rám.

– Nos kell-e több bizonyosság?

– Jó – mondtam fáradtan –, erről ne beszéljünk többet. Majd amikor egészen készen lesz vele.

Aznap csak mímeltem az olvasást. Megvallom, a Pál zavaros meséje izgatott. A Johanna sorsával sehogy sem tudtam megbékülni. Hogyan? Ha az imént igazságtalansággal vádoltam Pált, amiért megfosztja szegény leányt a János szerelmétől, most nem árasztja-e el még több szenvedéssel? Kár volt neki azt ajánlani, hogy még folytassa. Inkább meg se írja az egészet! Szegény Johanna! Hát nem hiszem, nem hihetem, hogy nem szereted Jánost! Miért kell ily súlyos csapást elszenvedned? Pál nem ért téged. Pál oktanul haragszik rád.

Lassanként teljesen kialakult a véleményem.

Roubaix-ban a millió kedvéért néha franciául beszélgettem magammal. Forgattam a Pál meséjét: Jean... Johanna... Louis... Louise...

Hirtelen a homlokomra ütöttem: Paul... Paule!

Azonnal levelet írtam Artúrnak. A levélben érdeklődtem valamely tárgyban, és sürgős választ kértem. Utóiratban odabiggyesztettem: Paula mit csinál?

Artúr tudniillik Pállal egy vidéken lakott. Ha tehát csakugyan *van* egy Paula, bizonyára ismeri, és mással nem tévesztheti össze, mert a Paula név nemigen fordul elő magyar családoknál.

Izgatottan vártam a választ. Ilyesmire nem építhetsz – mondogattam magamnak. Mégis ragaszkodtam ahhoz a gondolathoz, hogy érdekes dolgokat fogok megtudni az Artúr leveléből.

A következő két hét anélkül telt el, hogy egy szónyi

említést is tettem volna a témáról. Pál sem szólt róla; úgy látszik, még nem dolgozta ki.

Pierette pedig nagy szemekkel csudálkozott rá Pálra.

Végre levelet kaptam Artúrtól.

„...Pauláról annyit írhatok, hogy a napokban szakított a vőlegényével. Vissza is küldte a gyűrűt... Te honnan ismered Paulát? Szóba hoztalak előtte, de még a nevedet sem hallotta soha...”

Megvallom, roppant megörvendtem ennek a nem várt szerencsének. Tisztul a helyzet!

– Te Pali, a múltkor akartam neked egy befejezést ajánlani.

– Hisz megmondtam már, hogy hogyan fejeződik be.

– De én egyebet akartam. A vége ne az legyen, hogy a Johanna arca rúdul el, hanem a János arcán állandósuljon a var a Johanna simogatására. Nem elegendő büntetés-e az Johannának, hogy örökre csúf, akit szeret?

– Megbolondultál?! Úgy látszik, rögeszméd, hogy Johanna szereti Jánost.

– Elvégre meg kell mondanom a véleményemet, hiszen megígértem, hogy mikor készen lesz, megmondom.

– De még nem vagyok készen.

– Most már készen vagy – erősítettem. – Befejezted a dolgot. Semmiféle változtatást nem akarsz tőnni. Igaz, hogy ilyenformán az én tanácsom is elkésett...

– Na ne haragudj, Péter, de nagyon gyenge tanácsokat javasolsz.

– Jól van – vigasztaltam –, úgy látszik, te sohasem fogod megírni a novellát. Rám marad. Ezért most én kérdelek tőled: mit szólsz az én befejezésemhez?

– Na ugye, hogy mégis jó téma volt?

– Ó, sokkal jobb, mint gondoltad. De mondd hát meg a véleményedet.

– Azt hiszem, tréfálsz. Johanna nem szereti Jánost, hiszen ha szeretné, akkor sem a Johanna, sem a János arca nem rúdulna el. Ha szeretné, mi értelme volna annak, hogy János rútt maradjon?

– Nem értesz. Mindjárt világos lesz, mit gondolok. Felelj: szereti? Nem szereti?

– Nem szereti.

– Honnan tudod?
– Hiszen úgy gondoltam ki a mesét.
– Ahá! S az olvasó miből tudja meg?
– A próbából. A próba bizonyítja...
– Nézd, Pali, te tévedsz. Rettenetesen tévedsz. A próba semmit sem bizonyít, mert mindenképpen azt bizonyítja, hogy Johanna nem szereti Jánost. Te nem vetted észre? Én mindjárt az elején észrevettem. Ha Johanna nem simogatja meg Jánost, ez azt jelenti, hogy nem szereti. Ha pedig megsimogatja (mert kívánságomra ezt is megpróbáltattad), akkor is az derül ki, hogy nem szereti. Nem találsz különösnek, hogy Lujza a simogatással szerelmet bizonyított? Johanna miért nem teszi ugyanazt? Mert nem teheti. Mert olyan próbát fabrikálsz, ami feltétlenül Johanna ellen vall. Mindenképpen. S éppen azért én, a legelső olvasó, állítom, hogy Johanna éppen úgy szeretheti Jánost, mint Lujza.

– Nem értelek. Hiszen a mesében úgy van, hogy...

– Ugyan hallgass már azzal a „mesével”! Az nem mese... A próbának csak annyi az értéke, mintha azt mondanád: kedves olvasók, tudják meg, hogy én azt akarom, hogy Johanna ne szeresse Jánost. A te próbáid csak arra szolgálnak, hogy ezt kerülő úton mondják meg. Közben azonban, ne feledd el, megismertettél minket, olvasókat, Johannával, s most már én, az olvasó, igazán nem törődöm a te személyes nézeteiddel. Vallom, hogy Johanna szereti Jánost. Neked, barátom, nincs igazad!

– De nem értem! – hebegett Pál.

– Rég látom – mondtam én –, hogy nem érted. Annyira nem érted, hogy az első próba mellé még egy egészen valószínűtlen második próbát is felvettél, csak hogy jobban bebizonyítsd, amit nem tudtál az elsővel bebizonyítani, s amit tehát a másodikkal sem bizonyíthattál be, természetesen.

– Ugyan – dühöngött Pál –, hisz a második próbát te ajánltad!

– Én? Igaz – mosolyodtam el –, de más megoldással. Tudod-e – mondtam hirtelen –, hogy a második próbának tulajdonképpen semmiben sem szabad különböznie az elsőtől? Felesleges, mert a mesének anélkül is

vége van. Vége van emígy: két leány szerette Jánost, de János csak az egyiket szerette (ti. Lujzát). A második próbából mi sülné ki? Ugyanez. János, ha nem Lujzát, hanem Johannát szereti...

– Ez így van nálam is – kiáltott közbe Pál –, János csak akkor szereti meg Lujzát, amikor megtudja, hogy Lujza szereti őt!

– Gondolod? – kérdeztem lehető gúnyos hangon. – Nem, fiam. Ha János Johannát szereti, akkor azt mondja neki: Ismét csúnya az arcom, te simogasd meg most. Johanna megsimogatja a... Két leány szerette Jánost, de János csak az egyiket szerette (ti. Johannát).

– Megállj, megállj! – kiáltott Pál. – Hát nem látod, hogy akkor már természetes, hogy megsimogatja a rút arcot, amikor tudja, hogy mi következik belőle?

– És Lujza talán nem tudta?

– De Lujza rögtön cselekedett, Johanna pedig...

– Hohó, fiam, te itt összezavarod valamivel a szerelmet. Lujza hirtelenebb és hiszékenyebb Johannánál, nem szerelmesebb.

Pál gondolkodóba esett.

– Egészen összekuszáltad a dolgokat.

– Dehogy! S még nem is mondtam el mindent. A lényeg az: János Lujzát szereti és ezért. ..

– Nem igaz! Csak mikor...

– Nevetséges vagy. Jegyezd meg: a fantáziának van határa. A fantazmagóriák csak annyiban érdekelnek, amennyiben igazak. Ha nem igazak, ne vindikálják maguknak az igazságot. Az igazságot nem lehet költeni, alakítani, legfeljebb elkerülni. De egyet igazán nem szabad tenni: nem szabad kerülgetni az igazságot. Jánosnak legfeljebb egy mentsége van: nem tudja, hogy voltaképpen nem szereti Johannát...

– Dehogynem szereti! Nem azt nem tudja; azt nem tudja, hogy Johanna szereti-e őt.

– Furcsa vagy. Azt még megbocsátanám Jánosnak, hogy magával nincs tisztában, de az már bűn tőled, hogy a leányra igyekszel háritani a felelősséget. Azzal akarni boldoggá tenni valakit, amivel boldogtalanná teszed, az már nagyfokú...

- De Péter, te engem összetévesztel Jánossal!
- Johannát pedig egyenesen azonosítom Paulával.

Pál úgy bámult reám, mintha téгла esett volna a fejére.

– Mit... mondasz?... De hát azt állítod-e – kiáltott reám –, hogy nem szeretem Paulát?

– Ez a te dolgod – mondtam hidegen –, én csak azt állítom, hogy a meséd rossz.

Pál nem felelt. Fel s alá járkált a szobában. Hallottam, hogy halkán mormolta: Nincs igazad, nincs igazad!... Én talán még izgatottabb voltam, mint ő. Vajon sikerült-e megoldanom a kérdést? Pál megszólalt. A hangja más volt, mint az imént:

– Hogy jutott eszedbe Paula?

– A mese rossz, azonban... – kezdtem én, akár egy hideg kritikus.

– Hagyd azt az ostoba mesét!

– De még nem mondtam el a harmadik megoldást.

– Hagyd már, ugyan hagyd békén azokat a megoldásokat! Beszélj nekem Pauláról.

– Szőke vagy barna? – kérdeztem egész komolyan.

– Hát nem ismered? – csudálkozott Pál.

– Nem.

– De hallottál róla?...

– Mert kérdezősködtem,

– Ugyan ne rejtelmeskedjél! Kitől hallottál Pauláról?

– Tőled.

– Nem igaz. Sohasem beszéltem róla.

– Őszintén szólva, Pali, én kitaláltam Paulát.

Láttam az arcán, hogy nem tetszem neki.

– Erre felelj, Pali: honnan ismered te Johannát?

Bosszúsan legyintett.

– Eredj már!

– Emlékszel, mit mondtam a múltkor? Hogy én mint-ha jobban látnám Johannát, mint te. Lásd, igazam volt. Én arra is rájöttem, hogy az ő igazi neve Paula.

Reám bámult.

– Nem figyelted a francia neveket? Jean, Jeanne, Louis, Louise, Paul, Paule!... Most azt is tudom, hogy Lujza francia leány. Mert csak francia leányt hívnak

Pierette-nek. – Elkacagtam magamat. – Csak azon csodálkozom, hogy hogy kerültem én belé a csávába. Gyanús volt nekem, hogy Lajosnak semmi szerepe nincs a te novelládban. Hallgat, sohasem szól. Rögtön gondoltam, hogy tőle kell tanácsot kérnem, mert ő hívatlan tanúja, de éles szemű tanúja a Johanna–János–Lujza-témának.

Pál elkomorodott.

– Lehet veled komolyan beszélni, Péter?

– Nagyon is lehet.

– Hidd el nekem (meggyőző hangon beszélt), hogy az egész csupán véletlen... Most már csakugyan emlékszem, hogy mikor idejöttünk, feltűnt nekem, hogy a háziasszony leányát Pierette-nek hívják s téged Pierre-nek, de azóta elfelejtettem, és *csak most* juttattad eszembe a nevek hasonlóságát.

– Mondtam én egy szóval is, hogy te csináltad a névcserét? Hisz mindjárt észrevettem, hogy a novellád lényege független a te tudatos elgondolásodtól. Azért mondtam, hogy heverve ne alkoss novellatémát, mert járkálva nem fog tetszeni. Mit mondtam még? Hogy megismertettél minket, olvasókat, Johannával, és ezentúl nem törődünk a te személyes nézeteiddel.

Fáradtan tiltakozott.

– De értsd meg, annak a mesének semmi köze sincs a valósághoz.

– Nem, Pali, nem úgy van. Ahogyan te oldottad meg a mesét, annak semmi köze a valósághoz. De az a megoldás nem is jó. S mégis, még annak is van annyi köze a valósághoz, hogy... – Elhallgattam. Pál rám szólt:

– Ezt még mondd meg, aztán elég volt a meséből.

– ...megmutatja, hogy milyennek szeretnéd te a valóságot!...

Egy kis ideig egyikünk sem beszélt. Majd:

– Nagyon erőszakos vagy, Péter. Semmiképpen sem akarsz tágítani a rögeszméidről. Hát én elmondom neked, hogy milyen a valóság. Egészen más.

Láttam, hogy vallomások következnek. Figyelmes arcot mutattam. Kimondta, hogy Paulát rég ismeri, és rég szereti. A leány is hajlandóságot mutatott iránta, de... Itt hévvel kezdett arról beszélni, hogy mások is legyeskedtek

Paula körül, és Paula, ahogy ő megfigyelte, nemcsak reá, Pálra mosolygott egy bizonyos mosollyal, amiről ő azt hitte, hogy csak neki szól stb. Lényegében olyan volt ez az eset, mint a többi, ahol egy leánynak komoly szándékkal udvarol egy fiú. A vége az lett, hogy eljegyezte, éppen mikor ki készült Franciaországba. Itt aztán a kis Pierette addig nézett reá ábrándos szemeivel, míg egyszer megtörtént a baj.

– Nézd, ezt a levelet küldtem Paulának.

Megmutatta az impurumot. Az volt benne, hogy egy leány elcsábította őt, s hogy annak a leánynak gyermeke lesz tőle, és ez majd bizonyos pénzbeli kötelezettségeket fog jelenteni, de bocsásson meg neki, ha szereti, mert ő, Pál, csak Paulát szereti természetesen, és mindig is csak őt fogja stb.

– Ha tudnád, Péter, mennyire szeretem Paulát! És tudod, mit válaszolt? Visszaküldte a gyűrűt.

– És Pierette?

– Ah, la geuse! Képzeld, feleségül akarja vetetni magát! Nyomorult leány! Mit nem gondol?... A lakást különben felmondtam. Három nap múlva átköltözünk Lille-be... Igen – tette hozzá –, ilyen a valóság.

Nem fessegettem tovább a dolgot. Hanem egynéhány nap múlva Lille-ben valamelyik kávéház teraszán ültünk. Közeliünkben két kisgyermek civakodott egymással. Megmutattam őket Pálnak.

– Ezekről nekem eszembe jut valami gyermekkoromból. Volt egy kis gépecskénk, nekem s az öcsémnek. Az öcsém játszani akart a gépecskével, és én nem egyeztem belé, és azt mondtam neki: Ide figyelj, aztán ne mondd, hogy ok nélkül ütlek meg; kijelentem, hogy ha hozzányúlsz a géphez, kikapsz. Tudd meg, ha hozzányúlsz a géphez, az azt jelenti, hogy ki akarsz kapni. Az öcsém persze csak hozzányúlt a gépecskéhez, mert játszani akart vele, dehogyis akart kikapni! S én erre megütöttem. Sírt. Úgy kell neked, tudhattad (kiabáltam), úgy kell neked, tudhattad! Csak mikor aztán az apám megvert, akkor jöttem rá, hogy nem volt jogom megverni az öcsémet, mert megelőzőleg nem volt jogom közéje és a gép közé

állani. Az általam felállított alternatíva kívül esett az ő játszani akarásán. Érted?

– Félig-meddig – felelte Pál szórakozottan.

– Egyszer olyan leves került az asztalra, amit utáltam. Ha szeretsz, megeszed, mondta az anyám. Én nem mertem szólni, de ezt gondoltam: ha anyám szeretne, nem akarná, hogy megegyem ezt a rossz levest.

– Ó, már megint a mesét kezded? – fülelt fel Pál.

– Értelek: ha János szerette volna Johannát, akarod mondani, akkor nem akarta volna, hogy...

– Dehogysis a meséről beszélek!

– Hát?

Óvatosan kérdeztem, mintha véletlenül ötlött volna az eszembe:

– Voltaképpen miért írtad meg Paulának ezt a dolgot?

– Egyszer csak meg kellett mondanom. Úgyis megtudta volna másoktól, torzítva. – Dühösen kiabált: – A tegnap az egyetemen azt kérdi tőlem az a hülye Attila: Mit csinál a szép Pierette? Utánajártam, s tudod mi sült ki? A szomszédunkban egy pesti zsidó lakott, aki valamelyik filature-ben gyakornokoskodik, s annak mondta a leány, hogy reám fog vallani, ha meglesz a gyermek. Persze a zsidó nem csinált belőle titkot... De mégsem hittem volna... – tette hozzá –, hogy ilyen aljas ez a Pierette! Hát nemcsak velem kokettált!

– Amondó vagyok, Pali, hogy kár volt megírni.

– Eh!

– Mondd meg, milyen válaszra vártál?

– Azt hittem, meg fog érteni, s ha igazán szeret, nem fog nagy dolgot csinálni belőle.

– Biztos voltál benne, hogy nem fog nagy dolgot csinálni belőle?

– Hogy lehettem volna? Hiszen látod, hogy visszaküldte a gyűrűt.

– Szóval...

– Szóval nem szeret igazán.

– Látod, látod, az imént nem Jánosra gondoltam, hanem reád. Különben mindegy.

– Hogyhogy?

- Hát már elfelejtetted?
- Azt akarod mondani, hogy ha szeretném Paulát, nem írtam volna meg neki?
- Eltaláltad.
- Már engedj meg, ha ilyesmin fennakad...
- Esetleg kisebbben is. Nem akarod észrevenni, hogy ez nem szerelem, hanem jóízlés dolga?
- Ha igazán szeretne...
- Á, ez az örökös romantika! Próbatevés! Ismét egy olyan próba, ami nem bizonyít semmit. Egy percig sem jutott eszedbe, hogy a te leveledre nem is lehet más válasz, mint...?
- Félttem tőle. De éppen azért... Biztos akartam lenni...
- Te tulajdonképpen mit akartál? A Paulával való házasságot?
- Természetesen.
- És valami mégis fontosabb volt neked. Fontosabb, mint a szerelmed... A bizonyosság. A hiúság... Még mindig úgy érzed, hogy van jogod szemrehányást tenni Paulának, akinek szakítást javasolt a jóízlése?
- Közbe akart szólni; elhallgattattam.
- Értsd meg jól! Nem rajta állott; rajtad állott! Neki muszáj volt választani, és semmiképpen sem tudta volna a szerelmét bizonyítani, mert...
- Ne beszélj! Ha nem küldte volna vissza a gyűrűt...
- ...akkor azt tudnám, hogy gyenge ízlésű leány. Akinek esetleg *mindenáron* kell egy férj. Nem veszed észre, Pál? Szerelmet nem lehet bizonyítani! Azt neked kellene érezned. S ha nem érzed, nincs hatalom, ami elhitesse veled azt, amit nem érzesz.
- De Péter! Én úgy szeretem Paulát!
- Elhiszem, mert elhihető... Hiszen van a mesének egy harmadik változata is.
- Mondd el... – csillant fel a Pál szeme.
- Már említettem. János is szereti Johannát, és Johanna is szereti Jánost: A befejezés olyanforma, mint nálad, csak hogy a János arcának kell mindörökre rútnak maradnia.

Ijedten nézett reám. Majd elfogulatlanul igyekezett mondani:

– Nem értem. Hisz ez azt jelenti, hogy Johanna nem szereti őt.

– Hogyne szeretné. Csakhogy a próbákon nincs hatalma sem neki, sem Jánosnak, hanem egyedül a végzetnek. János rút, mert elrútítja magát, hogy bizonyítsa magának, hogy Johanna nem szereti. És Johanna hiába szereti, mert a János homloka érvényteleníti az ő simogatását. Érted? János számára a Johanna minden gesztusa nemszeretést jelent. A dolog úgy áll, hogy János ugyan szereti Johannát, de nem akarja, hogy Johanna szeresse őt.

– Nem igaz! – kiáltott Pál. – Éppen azt akarja!

– Ha azt akarná, mindent elkövetne, hogy bizonyítsa magának a Johanna szerelmét. Lehetővé tenné a Johanna szerelmét, és lehetetlenné nem-szerelmét. Szerelmetlenség ez, noha nem úgy látszik. Igen, igen, János szereti Johannát (vagy azt hiszi), de nem engedi (noha ezt nem veszi észre), hogy Johanna szeresse őt. És ezért mindketten szerencsétlenek lesznek. Nagyon érdekes probléma, ki is fogom dolgozni.

– Átengedem a témát, de ez hülyeség, hülyeség! Más a valóság. Még ma írok Paulának. Majd meglátjuk.

Á – gondoltam –, megcsinálja a második próbát is. Érdekes, tulajdonképpen most már ragaszkodik ahhoz, hogy ő János, és hogy jobban érti Jánost, mint én.

– Megírom neki, hogy az egészből egy szó sem igaz, csak azért írtam, hogy... Mert csakugyan, hátha nem is tudja meg másoktól?

Felállott. – Garçon! Payer!

Hónapok múlva kapott választ. Egy eljegyzési kártyát. Artúr eljegyezte Paulát. Nekem Artúr írt. Boldog.

„...Paula tulajdonképpen sohasem, szerette Pált. Természetesen effélet sohasem kérdek tőle. Pálról még egyszer sem beszéltünk...”

Úgy látszik, ötlött eszembe, a Lajos szerepe mégsem a péteri megfigyelés volt, hanem az artúri tett.

Pál sápadtan, de mégis diadalmas rezignációval mondta:

– Látod, nekem volt igazam. Most már bizonyos, hogy nem szeret.

– Hiszen én előre megmondtam, hogy a második próbán János arca marad fekélyes. Te úgy látszik, sohasem fogsz megérteni engem.

– Hát talán szeret? – kérdezte makacs gúnnyal, keserűn.

Minek feleltem volna? Azt állítom, hogy szerette.

1929

LAJOS TALÁLKOZÁSA MÁRIÁVAL

Lajosról sok mindent szeretnék elmondani, s alkalomadtán sort is kerítek rá. Úgy ismerem őt, mint a tenyere-met, s meg mernék esküdni, hogy Máriával való találkozására szakasztott úgy történt, ahogy most leírom. Szinte felesleges is előre bocsátanom, hogy a huszadik évét alig haladta meg; gimnáziumi évei alatt főleg természettudományokkal foglalkozott; meg volt győződve, hogy filozófiában Schopenhaueré az utolsó szó (annak köszönhető Schopenhauer ezt a megtiszteltetést, mivel Lajos szerint megcáfolhatatlanul bebizonyította, hogy az akarat nem szabad). Világnézete a determinizmus volt, és roppant nagy élvezettel csúsztatva a dolgok jelentése helyébe a dolgok okát. Így mindent megmagyarázott, és semmit sem értett meg. Emiatt igen gyakran kelletlenül érezte magát, de mivel posztulátuma volt, hogy ő mindent megért, persze sohasem jöhetett rá, hogy mi miatt van hiányérzése. De ítéljen az olvasó maga.

Azon a napon, amelyiken aztán találkozott Máriával, addig s addig ballagott, amíg kiért a sétátra. Így gondolkodott: „Csak bemegyek a közepéig, s körüljárom a tavacsját. Nem fogok leülni, mert nagyon nedves a levegő.”

Eső után volt. A talaj már megszikkadt, csak a sétáutakon csillogott egy-egy kis pocsolya. A fűvek gyöngyöztek.

„Ma nem sokan sétálnak itt” – állapította meg. Nagyon szeretett megállapítani. A tények pontos ismerete szüli a magyarázatot és a megértést – szokta mondani. Ezúttal is megállapította, hogy nem sok a sétáló, és okát az iménti esőben lelta meg.

„Könnyű volnék, és szabad volnék... Miért nem jön kedvem fűtyörészni? Ha éhes volnék, érteném: elfogyott a tápláló anyag, szükségérzet. De ma... nem tudom, nem tudom... nyugtalan vagyok. Semmi okom rá. Ez tulajdonképpen nem is érzés. Se a gyomromat, se a fejemet, sem semmi tagomat nem érzem: egészséges vagyok. Nem érzés ez, hanem lelkiállapot. Tehát gondolatok motoszkálnak bennem, tudat alatti kis gondolatok, amik megteszik a maguk hatását, de bosszantanak mesés láthatatlanságukkal. Ha nagyon akarnám azonban, egész bizonyos, hogy ennek is a végére járnék. Pontos analízissel sikerülne megmagyaráznom magamnak ennek a nyugtalanságnak az okát.

De hát most nincs kedvem gondolkozni... Furcsa, mégis gondolkozom. Mindegy, ezúttal nem vezetem kötőféken a gondolataimat.

De miért nincs kedvem gondolkozni? Miért nem vetem rá magamat erre az ismeretlen területre...?”

Ahogy körülnézett:

„Á, a padok is egészen szárazak. Ilyenkor persze senki sem keresi az árnyékot, hanem kiül mindenki a napra. Egészségesebb. Ni, amott még van egy üres pad.”

Oda igyekezett s leült, és egy pillanatra lehunyta a szemét. Hátára sütött a nap. Feltekintett ismét a világra, előtte a tó vize csillant. Végigjártatta tekintetét a tavon, a szigeten, a pavilonon. Mindent meglátott.

Gyerekek játszanak a parton. Egy matrózblúzos fiúcska ugrál, és karikára lóbálja a karjait: – Amerikából jöttem, mi a mesterségem? – Azzal furcsa, iromba vonalakat firkál a levegőbe. – Acsé, acsé – rikkantja közbe. Egy pisze felkiált: – Szabó! Buta, buta! – s kórusban zengi a gyermeksereg: – Acsé, acsé! – A matrózblúzos megáll, zsebre dugja a kezét, és büszkén mosolyog: – Többet nem mutatom. Ki tudja? – Senki, senki! Mondd meg! – Sarkon fordul: – Megyek vissza. – Bájosan hátraveti mentében a fejét, s kacéran dalolja egy csöppnyi leányka felé: – Abronccsináló! – A gyermekek utána éneklik: – Abronccsináló, abronccsináló!... – Valamelyik megkockáztatja: – Dincsi csal, azt nem is lehet kitalálni! Nem játszom!

Félre is áll, és leguggol a tóparton. Szeplős. Zoknija cipőjére csúszott. – Igazítsd meg a zoknidat! – Egy másik még csúfondárosabban: – Fújd ki az orrod! – Hagyjatok békét! – Szinte sír.

Egy kicsi leányka kiflit tördel, és a tóba hányja a le-tört darabokat. A hattyúk vígan úsznak feléje, és karcsú nyakukat meggörbítik, és tátott szájjal a falat után kapnak. Sziszi – fújnak is. A kicsi leány kacag. Nem sokáig tart.

Egy katona most csónakba ül, s dőlingézve evez. Egyenesen a hattyúnak megy. Az felszegi a nyagát, és fekete talpaival nagyokat pofoz a vízen. Néhány pillanat múlva már a szigeten van, a másik hattyú mellett. Döcög a szárazon, és tollait rágja. Zsírozza.

Mások is csónakáznak. Az evezők nyomán felbodroz a víz, és a nap sugarait visszaveri. A fenyők – a sziget fenyői – szilánkra törnek a tóban, s még sokáig remegnek, mikor a csónak már elhaladt.

A csónakos gyermek sasszemekkel kémleli a kis tavat, integet: – Tessék kijönni! Tessék kijönni! Letelt a félóra! – Másnak mást: – Nem szabad a szigeten kikötni! – Dohog: – Azok a gyermekek köveket dobigálnak a tóba. – A pocakos csónakosmesternek odaszól: – Megyek rendet csinálni!

Beleugrik egy karcsú szandolinba, s villámgyorsan a veszélyeztetett pontokhoz evez. A kődobigálót leinti; a matrózbúzós fiúcska ott terem: – Ki dobigál? Pisti, ne dobigálj, mert azonnal hazaküldelek, kísérettel. S többet nem jöhetsz ki. – Kérem, itt nem szabad kikötni – beszél a szigetecskénél. – Jó, jó, ki akartam fújni az orromat; a tó közepén felfordulna ez a nyomorult lélekvesztő. – Tessék gyorsan kifújni az orrát!

– Kiszállni, kiszállni! – így dudál a kényelmeskedők fülébe tenyerének trombitáján. – Hát azt akarjuk éppen, nem látod?

Egyszerre érnek ki. A gyerek ugrik, s fut a nagy csónakhoz. Kiköti. A vendégek kiszállnak. Tartja a markát: – Borraivalót kérek.

Szomorúfüzek bólintanak a tó túlsó partján.

Lajos mindent meglátott. A gyerekekre azt mondta: nőnek. Sok mozgásra van szükségük, ugráncsolnak. A tüdejüket erősíteniök kell: kiabálnak stb. A katonáról, a hattyúról s mindenről tudott megállapításokat, tényeket, okozati összefüggéseket.

Most azonban másra kalandozott a gondolata. Hogy, hogy nem, Gusztáv jutott eszébe. Este kilenc óra lehetett akkor, és Gusztáv kivonszolta magával őt a sétátérre.

„Ugyanez a kép volt – mondotta magában –, csak más megvilágításban. Jártuk a tó partját, és azt bizonyítottam neki, hogy Jézus ember volt. Este kilenc lehetett. És jól beszéltem, ötletesen, sziporkázva. Sötétben haladtunk. De lámpa égett a tó felett, de fehér foltok a tavon – hattyúk – megzavarták a lámpa vízi képét, s ezer csillagra törték a visszaverődő fényt az evezők. Muzsika szólt, és párok suhantak el mellettünk, és Gusztávnak szeme-szája kacagott. – Nézd, nézd! – kiáltotta és megállt. – Ugye, ugye, hogy gyönyörű? – Hát igen – folytatta most a gondolatát –, más is mondotta azóta, hogy gyönyörű ez. Csak én nem látom át, hogy mi volna ebben gyönyörű.

Tulajdonképpen mi az alapja az esztétikai értékítéleteknek?

Lássuk, ha festő volnék, mit csinálnék. Próbálnám megfesteni. Legtöbb a fa. Egy csomó zöld szín. De hisz az nem szép. Hanem a festő nem is festi zöldre a fát. Ő valamit lát ezeken a színeken kívül. Az árnyékokat például kéknek látja. Mikor festeni tanultam, az árnyékokat késsel kellett vegyíteniünk. Figyeltem, ellenőriztem magamat: nem vagyok színvak, és mégis valamit nem látok, amit mások látnak. Talán ez okozza, hogy semmi szépet nem látok ebben a tópartban, amiben Gusztáv jobban gyönyörködött, mint az én ötletes fejtegetésemben. Gusztáv valamit látott, amit én nem láttam.

Ha sokat gyakorolnám, talán... Lássuk csak. Itt jön egy társaság. Közül egy nő. Így messziről nézve... De közelednek. Lássuk az arcát. Olyan, mint egy... hol is láttam ilyen színt? Igen, mikor a meggy pirulni kezd. Még zöld, de már egy piros folt megjelenik a napos oldalán. Hát ez az, ez a piros. Kármin, króm, szíena...

nem is króm, inkább gumigutti, de mégis... egy kis berlinikék... Hosszú szempillák...”

– Szervusz, Lajos.

Felrezzent.

– Éppen nézzük, hogy hová ülhetnék le. Itt még van üres hely a te padodon.

– Megengedi? – mosolyogtak reá a hosszú szempillák.

– Kezét csókolom, tessék, szervusztok. Vargyas Lajos vagyok...

„Furcsa, mindegyiket ismerem, és egyiket sem vettem észre, csak...”

– Fejér Mária.

„... Máriát.”

– Észre sem veszed a szegény embert. Mi ugyan elmehettünk volna melletted, meg se láttál volna minket.

– Ugyan, nem igaz. Sőt! – védte Mária. És rámosolygott.

„Hát így. Persze, tudom, mit gondol. Azt gondolja, hogy csak őt néztem. Holott... csakugyan őt néztem. De véletlen az egész. Na igen, a hiúsága ezt sokféleképpen nem magyarázhatja; csak egyetlen megoldás van, véli ő. Meg fogom mondani, hogy tévedett.”

– Mondd csak, öregem, mibe voltál úgy elmélyedve?

„Tréfálsz? Nem tréfál. Nem vett észre semmit. Hát mit vett volna észre? Azt, hogy... De nem, semmit sem vett észre. Ezzel szemben Mária mosolyog. Igen, Mária, ő mindenre tud feleletet. Kedvére valót. Micsoda tévedés Úristen. Most megmondom, hogy hogy volt...”

– Nekem mondja? – nevetett rá Mária, hogy hallgatott.

Nyersen szólt Lajos:

– Magára bízom, hogy kitalálja.

– Ó – adta a leány a tréfás sértődést. – Jó, de először legyünk tisztában a feltételekkel.

– Milyen feltételekkel?

– Hát első ez: tényleg kitalálom? Arra gondolok, amire kell?

– Remélem.

– Jó, de biztos akarok lenni. Ezt mondja meg: elárulhatom-e?

– Ó, nem.

„Milyen zsenánt lenne, úristen, ha itt előhozakodna most, ilyen kerülgetések után azzal, hogy én őt bámultam. Csipkedések a fiúk részéről s egyebek, kellemetlen percek. Mert azt hiszi, hogy megigézett. Hogy le sem tudtam venni róla a szemeimet. S ez igaz, a determinizmus álláspontjáról ezt lehet így mondanom: mivel a szemeimet nem vettem le róla, nyilvánvaló, hogy nem is vehettem le róla a szemeimet Mert a dolgok nem történhetnek többféleképpen, csak egyféleképpen, éppen úgy, ahogyan megtörténtek. Igen ám, de mást kellene ezen érteni, nem azt, amit ő ért...”

Mária folyvást bizalmasan nézett reá.

– Akkor tényleg kitaláltam. Tudniillik most olyanra gondolok, amit magam sem akarok elmondani.

„Miért mondja ezt olyan halkán? Hogy más ne hallja? Örület. Most veszem észre, micsoda inszINUÁCIÓ van ebben a mondatban. Mintha éppenséggel az én „nem” feleletem terelte volna a gondolatát arra, amire nem akartam terelni, sőt, amitől tartottam és féltem. Ha szigorúan vesszük a dolgot, én most nagyon finoman és nagyon leheletszerűen szerelmet vallottam-forma. Persze, most nem védekezhetem; meg kell maradni a felvett tónus mellett. De lehet-e ezen a tónuson tisztázni a dolgot? Nem lehet, mindig félre fog érteni.

De ez a lány csakugyan szép. Érdektelenül és függetlenül megállapíthatom ezt. Lássuk, tüzetesen tanulmányozni fogom az arcát. Mindegy most már... Mi az? Csak a szemét látom. Néz. Reám. A szeme kék? Persze, úgy egész általánosságban, kék; de milyen festékeket fogok keverni?... Rémes, most még a festékek neve sem jut eszembe; és egyáltalán most miért is nézem, mikor hiszen amúgy sem látom csak a szemét, és ez a szem nem akarja analizálni engedni magát. Ha színes ásvány volna, de ez él... Csak nézem, és Mária visszanéz s elkomolyodik. Igazán nincs értelme, hogy tovább is bámuljam, de most már nem nézek el addig, amíg le nem süti a szemét. Még azt hinné... Igen, már nem mosolyog. Jó, jó, csak-

hogy, furcsa, mintha beszélgetnénk. És az a legkellemetlenebb, hogy az én szememből ő egyebet olvas ki, mint amit én gondolok. A helyzet körülbelül ez... Vissza a színekre! Igen, mindjárt, csak egyelőre a helyzetet tisztázom, mert ez érdekes. Ez a komoly nézés nagyon veszedelmes, mert azt mondja (isten bizony azt mondja!): én tréfáltam, de tudni akarom, hogy komoly lehet-e ez a tréfa. Te nézel engem, én becsületesen visszanézek, hanem ez már nem játék. És kérek, ezentúl már ne feledd el, hogy ez nem játék.

Ah, nem játék, persze, nem játék, de nem is az, amit ő gondol. Úristen, megcsalom a szememmel, most miért nem röhögök? Ezzel szemben Mária fáradtan, lassan elfordul, még sokáig ér a tekintete, és bágyadtan elmosolyogja magát. Szóval megegyeztünk, és ebben maradunk.”

Bözi nagyon kedves, és igazán megnyugtató, hogy most megszólít:

– Tudja-e, Lajos, hogy Mária már ismeri magát látásból, és kíváncsi volt magára?

– Nagyon – nevet Mária.

– Igen – feleli egész alázatosan Lajos, és lehajtja a fejét.

„Mi történik itt tulajdonképpen? A teendő ugyebár a következő: haza kell mennem, és végére kell jánom a dolognak. Ma furcsa voltam. Először azt mondtam: nyugtalan. Most egy arcot nézek, és nem tudom megfigyelni, hogy milyen színű a szeme, a haja Máriának s az arca s a szája. A hely s az idő s a társaság persze nem alkalmas arra, hogy most megoldjam ezt a problémát, de épp azért helyet kellene változtatnom. De most igazán jól is esnék csónakázni egy kicsit. Meg is kérdem, van-e kedvük, s ha nincs, akkor legalább egyedül megyek csónakázni és...”

Megszólalt:

– Nem ülünk be a hatosba?

– Az eszme kitűnő, és követésre talál – hangoskodtak a fiúk.

– Jé, nagyszerű – mondja Bözi.

– Egyet akartunk – súgja Mária.

„Egyet akartunk! Jó vicc. Az lehet, az könnyen lehet, hogy két ember egyet akar, az még nem fűzi őket össze,

és az még egyáltalán nem ok a bizalmaskodásra. Én igen, természetesen örülök annak, hogy az indítványom tetzésre talált; ez azt jelenti, hogy az indítványozóra érdemes és szokás is hallgatni, de ez más; én annak egyáltalán nem örvendek, hogy most valóban együtt csónakázunk.”

A csónakázás egy fél óráig tartott. Bözsi ujjongott, jókedve volt, Mária derűsen hallgatott, a fiúk ötletesek voltak, és nagyszerűen mulattatták egymást és a lányokat. Lajos pedig gondolkozott, töprengett, és zavarban volt.

Mikor végre elváltak, Bözsi azt mondta:

– Milyen rég nem volt nálunk, szerdán délután jöj-jön el; apa is beszélni akar magával. De más is lesz ott.

– Jó, elmegyek.

„Jó, jó, elmegyek, de természetesen Mária is ott lesz; ez biztos, elértettem a Bözsi akcentusából. És ez kellemetlen is, de éppen azért fogok elmenni. Mert tisztázni kell a dolgot – elsősorban magam előtt természetesen, és ugye, ha most azért nem megyek el, mert Mária is ott lesz, ez azt jelentené, hogy Mária jelent valamit nekem, holott ez tévedés. Szóval, ha nem lenne ott Mária, akkor talán el sem mennék, de mert ott lesz, elmegyek. És szakasztott ugyanazt fogja gondolni Mária is, hogy azért megyek el, mert ő is ott lesz. (Látom a tekintetéből, amit kár volt elfognom.) Persze, ebben igaza lesz, csak hogy a dolog más-képpen igaz, mint ahogy ő gondolja.”

– Na szervusztok, fiúk, nekem erre van dolgom.

„Szerencse, hogy végre egészen egyedül vagyok. Most már szabadon gondolkozhatom. Új gondolatokra egyáltalán nincs szükség, ezt már ismerem, ezt az esetet. Beszéltünk erről egy alkalommal. Kivel is? Igen, Károllyal.

Furcsák az emberek. Nem hatolnak a dolgoknak a mélyére. S így felületes szemlélet persze értékesnek mutat aztán és jelentősnek dolgokat, amik voltaképpen jelentés nélkül valók, vagy legalábbis egészen más a jelentésük, mint amit általában tulajdonítanak nekik. Mernék fogadni, hogy ha Károllyal történt volna ez az eset, ez a furcsa valami, ami velem történt azonban s nem vele, azt hinné, hogy szerelmes Máriába. Ostobaság. Egyáltalán szerelemről beszélni...”

Megakad.

„De tulajdonképpen miért jut eszembe, miért vetem fel most, éppen most a szerelem problémáját? Miféle képtelen támadás ez saját magam ellen? Talán aktuális ez a téma? Ugyan! Lehet egyáltalán szó arról hogy én Máriába...? Eh, butaság, most azért is megmaradok a felmerült gondolat mellett. Éppen így eszembe juthatott volna egyéb is, hát éppen ez jutott eszembe. Elvégre ezen is érdemes gondolkozni, s legalább végérvényesen leszegezem a magam számára az egyetlen helyes álláspontot. Mindennek, megjegyezmem is felesleges, hiszen önmagával szemben igazán őszinte az ember, semmi köze sincs Máriához, és így természetesen olyasvalamivel foglalkozom, ami abszolúte független Máriától.

Nyilvánvaló, hogy valahol hiba van. A közfelfogásban. A közfelfogás azt tartja, hogy szerelem van, s nemcsak van – ami utóvégre is lehetséges –, hanem kell is lennie, és jó is, hogy van. Hát ez már tévedés. És mégis vallják, sokan vallják ezt. S Károly legfőbb argumentuma ellenem, amikor erről beszélgettünk egy alkalommal, éppen az volt, hogy annyi ember ellenében nem lehet igazam egymagamnak.

Nyomozzuk tehát, hogy tisztán láthassunk, a közfelfogás eredetét. Kiknek érdekük magasztalni a szerelmet? Azoknak az ifjú nőknek, akik egy rabszolgát akarnak oldalukra kapcsolni. S az ilyen ifjú nők mamáinak s papáinak is, természetesen. De jól meg kell figyelni, ezek azt a szerelmet dicsérik, ami a házassághoz vezet. S erről a szerelemről mondja aztán a közkeletű aforizma, hogy ezen (a szerelmen) alapul minden igazán jó házasság. Csakhogy mit jelent ez az aforizma? Mint minden családegyezség, valami egyebet, mint amit mond. Ez az aforizma egyértékű ezzel az inszinuációval: a jó házasság nem alapul valami egyeben, valamin, ami nem szerelem. S mi ez az egyéb? Istenem, könnyű kitalálni: mindaz, ami a szerelmet feleslegessé teszi, lévén magában is eléggé hathatósan vonzó: a pénz, a vagyon, a rang stb. Nyilvánvaló, hogy a pénzes emberek száma csekély. Vagyis: kétségbeejtően sok az olyan lányos mama, aki csak úgy tudja eladni a leányait, ha a férfiak szerelmesek a leányokba.

Ezek a mamák aztán mindent elkövetnek, hogy az aranyifjúság körében elterjesszék az aranyigazságot; minden jó házasság szerelmen alapul. Dicsőítik a szerelmet. Csakhogy ez persze nem igazság, mert nem érdekmentes megállapítás.

Lám, egészen jól vág az eszem, és már tíz perc óta figyelem, hogy egyáltalán nem is gondolok Máriára.

Holott az érdekmentesség első kritériuma az igazságnak. Most aztán arra kell csupán rámutatnom – már csak azért is, hogy tökéletesen igazoljam önmagam előtt magamat –, hogy ez az »érdekelt« tétel megrontja a fiatal-ságot és meg az öregeket is. Mert az emberek nem elégszenek meg azzal, hogy a szerelem van, hanem azt akarják, hogy legyen. Ott is, ahol még nincs. Mindenki keresi a szerelmet, a magáét, az egyetlen. Hogyisne, mikor hiszen azt tanítják róla, hogy jó. Emlékszem, Mózes egyszer egész komoly melankóliával mondta volt nekem: Ó, Lajos, szeretnék szerelmes lenni. Hát ez az. Figyeltem, az embereknek imponál ez a »hatalmas« érzés. Bámulnak egy Rómeót és egy Júliát. Az emberek manapság, éppen azért, mert hamarabb hallanak a szerelemről, mintsem éreznék azt, azért lesznek szerelmesek, mert az akarnak lenni. Ha fordított volna az akarat útja, kevesebb volna a boldogtalanság az emberek között.

Hogy miféle boldogtalanságot okoz a szerelem? Istenem, én most korántsem azokra a nagy tragédiákra gondolok csupán, amik a regények kedvelt témái. De ott van az Ede esete, amit éppen Károlytól hallottam. Maga Károly, aki nagyon hangsúlyozta, hogy Ede szerelmes volt, bevallotta, hogy az Ede felesége bizony nem valami híres szépség. Sőt. De hát – tette volt hozzá –, a szerelem nem függ senkinek az akaratától.

Pedig dehogynem függ. Éppen ez az. Miért lett Ede szerelmes? Mert az akart lenni. Ez nyilvánvaló. Egyszer csak szerelmes akart lenni, s olyan pechje volt, hogy azon a szerelemre vágyó nyáron a hold éppen kettejükre sütött, és ő ahelyett, hogy azt mondta volna: Nellyke, menjünk haza, hűvös a levegő, azt mondta: sétálgassunk még egy kicsit a parkban, felséges az este. Az este csakugyan felséges volt, de persze, Ede aztán nem az estébe lett sze-

relmes, hanem Nellykébe, az igénytelen, sőt kissé csúnya Nellykébe. S most aztán ki fog ábrándulni belőle, már is igen sokat jár Gizike után. Mindez – mondotta volt Károly – ízlés dolga. – Á – mondtam én, és milyen igazam volt –, ügyetlenség dolga. Ha akkor megyek el a torony alatt, amikor ledől, persze, maga alá temet. De ha látom, hogy a torony ingadoz, messze elkerülöm. – S az-
zal: szervusz! – végét vetem a beszélgetésnek. Igen – mosolyodott el Lajos –, szeretem olyankor félbehagyni a beszélgetést, amikor egy-egy jobb mondást vágok valakinek a fejéhez. A véleményem, ezt bizonyosra megállapíthatom, azóta sem változott, most is ez.”

A Karolina téren ment keresztül, a barátok temploma előtt. Felnézett a toronyra.

„Különös – mondotta magában –, ha így közvetlen közelről nézi az ember a tornyot, egészen úgy látszik, mintha le akarna dűlni.”

HAZÁRD ÓRA

Hová menjek? Mindegy. Az egyetemi könyvtár kapuja nyitva van. Bemegyek.

A katalógusterem üres. Ni, egy fiókot nyitva felejtettek. Beletúrok a kartonlapokba, egyet találok megfogok; ezt a könyvet ki fogom hozatni magamnak. Lássuk, mi a címe. Maximiliano Ibanez: La democratie moderne.

Igen, igen, jó, hogy eszembe jutott, ezt már rég meg kellene írni; most jut eszembe, hogy a Société de la Nouvelle Histoire felszólította Európa ifjait, hogy nyolcszáz szóban sürgősen mondják meg november 15-ig, hogy mi a teendő; ha pontosan emlékszem, ők már tudják is, mert a kérdést nagyon szakavatottan fogalmazták meg, valahogy úgy, hogy: mi lesz az új történelemben az új demokráciának a programja és a célja? Éppen jókor; már gondolom, mit fogok írni nekik – érdekes, hogy pont az én véleményemre kíváncsiak –, hát én tudom, hogy mit kell nekik mondani. Csak egy kicsit sajnálom Hitlert, amiért bizony kénytelen leszek leszedni róla a keresztvizet...

Új demokrácia...

A hatvankilencedik számú asztal az enyém. Az enyém? Mindenesetre először is a nyelveket kéne megreformálni, mert ami a tulajdonjogot illeti, a hatvankilences számú asztal nem az enyém. De melléje ülök és várok.

Várom az Ibanez brosúráját, bár persze tisztában vagyok azzal, hogy Ibanez nem ütött a szeg fejére, mert ez esetben felesleges lett volna, hogy ama Société kikérje az én véleményemet; de sajnós, úgy tapasztalom, az emberiség eddig csak lustálkodott, és általában minden kérdést megoldatlanul hagyott. Helyesen is, rendben is van; csak

azon csodálkozom, hogy honnan tudták olyan biztosan, hogy én minden kérdést megoldok nekik? Nem baj. Hát... lustálkodtak. Vártak.

Várok. Az a néhány pillanat már nem számít, még előbb elolvasom az Ibanez könyvét, aztán majd...

Addig is... rézből van. Az a fémlap, amit a ruhatáros-tól kaptam. Rajta az asztalom száma: 69. Ha megfordítom, akkor is 69.

Forgatom. Itt egyéb is van, ezen a fémlapon. Jelek, firkák, karcolások. Sokan ültek és vártak már az asztalom mellett, mint ahogy én várom most az Ibanez könyvét, csak hogy ők mást vártak. Mit? Az a sok ember, aki itt ült és várt szórakozottan, türelmetlenül, unottan, ki-ki vérmérséklete szerint, mit várt? Közben túvel, zsebkéssel, ceruzával telefirkálták ezt a fémlapot. Mit firkáltak rá?

Lássuk csak: nem volna-e valami összefüggés aközött, amit vártak, és aközött, amit e történelmi rézdarabba belevéstek? Lehetséges, hogy igenis van összefüggés, sőt különösnek találnám, ha nem volna.

Lássuk csak, hiszen ez a rézlap tele van írva. Az írás különböző kezek munkája; ha elolvasom, egy egész generáció önvallomásával leszek gazdagabb. Itt egy dátum: 31. III. 1930.; egészen friss: ez az én generációm vallomása.

Aki ezt a dátumot idevéste, talán szórakozottan, talán diadalmasan megrögzíteni kívánván egy sorsdöntő napot, az román volt. Ha magyar lett volna, fordítva írta volna a dátumot, amely – érdekes! – mindössze két számból áll: a nullából, amiből a világot teremtették annak idején, és a háromból, ami a szent szám. Az egy, az a nullának nulladik hatványa, a kilenc, az a háromnak a hárommal való szorzata. Szerencsés nap: vajon mi történt velem aznap? Vajon ma milyen nap van? Október hat. Péntek.

Mondj hamar egy számot! Tizenhárom...

Nem, nem játszom a számokkal.

A fémlap egyik sarkán stilizált betűkkel van megörökítve egy név: Eta. Ezt már ismerem. Nem a leányt; a fiút. Szorgalmas, könyvfaló, tanulmányainak élő. Tudom. Nincs olyan asztal ebben a könyvtárban, amelyik mellett ő ne ült volna. És nincs olyan számlap, amire rá ne véste volna ezt a nevet: Eta. Ó, Eta, szeretnék egyszer találkozni

magával, hogy elmondhassam, mennyire szereti magát ez a fiú!

Itt egy soha nem hallott név: Hedili. Különös, germán hangzású szó, nagy betűk, dupla vonalak, egy szász ifjú álma. S mellette egy horogkereszt. Egy egész nép álma.

Mimi, Elly, Buncika, W. J., ismét Buncika; sokáig várt a Buncika ifja, kétszer is leírta az édes nevet.

Nichi... Ez csak Nichifor lehet, esetleg Nichita; ennek nem volt ideje befejezni a saját nevét. A történelem hatvankilencedik lapján megghiúsult egy nagyra törő kezdés. Az utókor csak homályos feltevésekre lesz utalva.

Bella. Magyarul: szép.

Fred. Drága jó barátom, Fred Figaszewszky, egy esztendeje nem gondoltam rád, s most íme előttem áll mosolygó lengyel arcod, nemes és szerény arc, kinek kötelessége a büszkeség, hogy leplezze durva porosz néptanítók rúgásait, amiket Gnesen körül provokált a lengyel szó.

Stela, Macili, P. T., Una, Dóra. Jaj, Dóra, képzelt tünetmény, név, akin valójában sose neveztem senkit, s akinek kereszteltem mégis az első leányt, hogy megnevezhessem, bár nevét ki se mondom. Te, Dóra, íme, valóságos ember, történelmi alak, te vagy! Ki vagy? Hol lakol? Oly messze van az embertől az ember.

Éva. Hát itt a neved. Éva. Örök álm, nő, Éva, ös-anyánk, kedvesünk. Leányka.

Itt titkos jelek. Vagy csak irkafirka? Különös: mintha írás lenne. Furcsa. Most mindenkiről tudok valamit. Többnyire egy nevet. Egy lányt, akit vártak, s még várnak, ha eddig nem jött. Vallott az én generációm. Csak együk burkolt titok leplébe magát. Idegen nyelven szólott magáról. Titkos jelt teremtett, hogy – ha ellenállhatatlanul megszállja a vágy: magát megmutatni – vallhasson rejtve. Sokatmondó vallomás: nem mond semmit. A vonalakat firtatom: ki volt és milyen volt ez az ismeretlen?

Valaki a vállamra üt.

- Szervusz.
- Szervusz.
- Mit csinálsz?
- Írást fejtek, de nem megy.

Mutatom neki a kis fémlapot, olvassa: Mimi, Elly, Buncika, Eta, Dóra, Éva...

– Mennyi leány! – azt mondja.

– Igen – felelem bölcsen –, figyelemre méltó tünete korunknak a várakozás. Kétségtelen azonban, hogy ez a várakozás korántsem felel meg a hozzáfűzött várakozásoknak. Amit a mi generációnk vár, az – attól tartok – nem a világ jobbra fordulása, hanem a nő. Mindössze is kevés kivétel, s a legjobbak hallgatásba burkolóznak. – Azzal az ismeretlen ifjú titokzatos jeleire mutattam: – Ezt nem tudtam megfejteni.

– Add ide – mondta barátom, és figyelmesen kezdte nézni a furcsa írást.

– Szerencsétlen alak – kiáltott halkán –, hiszen ezt te írtad! Hát nem emlékszel? Négy évvel ezelőtt, ugyanennél az asztalnál...

– Mii? – bámultam el.

– Igen, igen; hát elfelejthetted? Aznap a székely rovasírásról dumáltál, s azt mondtad, hogy megtanulod a betűit. Egynéhányat mutattál is nekem... Lássuk csak. Persze, ráismerek. Az első betű: J.

– Ne folytasd – sziszegtem, s kikaptam a kezéből a rézlapot. – Zavarjuk a többieket.

– Kérlek – mondta sértődötten a barátom –, isten veled, s bocsásd meg, hogy létezem.

Amikor elment, megnéztem az írást.

– Jö betű – mormoltam.

A többi betűt könnyű volt megfejtenem. Eszembe jutott a név.

VÁRVÍVÁS

Hetednapja áll az ostrom. Ezalatt jóformán semmi sem történt. De a katonák nem türelmetlenkedtek. A herceg tudja, mit tesz; s azt is a herceg tudja, mit nem tesz.

Dolog volt bőven. Pihentek a fegyverek, de serénykedtek az ásók, csákányok, fejszék. A közeli kiserdőt vígan irtották a nyesők és vágók. Nyers kérgű gerendákat nagyoltak, s a földeskosarak számát szaporították. Aknákat fúrtak a várhegy alá, s a sok kihányt földet a fából tákolt ostromló gépek fedelére rakták, hogy a tűz ne fogja. A tábor nyüzsgölődött, s itt-ott énekeltek a legények. Egyik így énekelt:

*Kicsi királykisasszony,
ha csak hitetsz, haragszom;
borral búmat, bajomat, –
vérrel vívom váradat.*

Akik hallották, kacagtak a nótán. Szokása volt annak a legénynek, hogy sohase énekelje a más nótáját. Maga pedig furcsábbnál furcsábbakat csinált.

Egy hadnagyocska rá is kiáltott:

- Előkelő szeretőt tartasz, igazán.
- Előkelő, ha egyszer királykisasszony!
- Sokat biztosan nem törődik veled.
- Hát a hadnagy úrral szóba állt-e? – érdeklődött

a katona.

– Vessz az anyádba! – dühögött a kicsi tiszt. Azonnal tovább is lovagolt, mert csak elmenőben tévedt az énekcsináló közelébe. Őrjáraton volt.

A folyópartra kanyarodott. Egy huszárszázad kísérte s hajdúk. A vizet kellett ügyelnie. Evezős bárkákon – s a víz iránt még lovatlan vontató hajókon is – segítő csapatok lopakodhattak ott a várbeliekhez.

Csak lassúdan juthattak előbbre. Fákkal, bokrokkal volt teli a part. Sokan leszállottak a lóról, s úgy keresték az utat. Mások megvárták, míg a többiek csapást vertek, s aztán azon haladtak. Közben földre hullt egy-egy madárfészek, és sok madárfióka torka elnémult örökre. Észre se vették. Mókusok riadtan menekültek. Recsegő gallyak, lópaták tompa dobogása, meg-megbotló legények káromkodása elnyomta az erdei állatok surranó nesztét.

Később a part kitisztult. Lóhátra ültek a huszárok, s most már gyorsabban haladtak a tört-füves mezőn. Jártak előttük nemrég; a letaposott fű még ájultan hevert a földön. Ha jól megnézték, meg is láthatták a messzeségben apróvá zsugorodott lovascsapatot a parton, s vagy tizen-négy-tizenöt bárkát a vízen. Várbeli szökevények lehettek, és már jól eltávolodtak a vártól.

Utánuk vágattak. A bárkák csendesen úsztattak lefelé a folyamon. Könnyű lesz beérni őket. Hanem a kísérő lovasok bezzeg igyekeznek. Mikor arra a helyre jutottak, ahol akkor volt az ellenség, amikor megpillantották őket, már el is vesztették szem elől az egész csapatot. A kicsi hadnagy toporzékolt:

– Gyáva kutyák!

Egy-egy huszár titokban örvendezett. Az olyant csak a zsold meg a zsákmány reménye sodorta a katonasághoz. Azok szerették, hogy nem lett vérontás. De még nem volt vége az asz napi tennivalónak. A bárkák nem futhatnak el. Szerencsére nagy körültekintéssel folytatta az ostromot a herceg. Tudta jól a hadnagy, hogy a legközelebbi faluban kapnak csónakot elegendőt; csak az a fontos, hogy megelőzzék a menekülő bárkákat. Azért az iramot nem is csökkentették, s csupán akkor állapodtak meg, mikor megpillantották a vízen lebegő saját csónakjaikat. Katonák s révészlegények őrizték. A szökevények kikerülték őket. A tisztnek volt ideje lehordani őket, mert addig nem szállottak be, míg újra fel nem tűnt a vízen a megelőzött tizen-négy bárka; akkor aztán azok mellé siklottak.

Csupa asszony nép volt. Lehetek úgy nyolcvan-kilencven körül. Szépek s elvétve rútak is. Nagyjából leány. Ezek bátrabbak voltak, mint kíséroi. Csak akkor sikongtak – de mindjárt rá nevettek is –, ha rossz helyre tévedt egyik-másik jókedvű katona keze.

– Ti tán kirándulni indultatok? – tudakozódott egyik katona, aki titokban azon csodálkozott, hogy ilyen sokáig kellett várnia, amíg megpillanthatta az ég legszebb angyalát.

– Ugyan – mondta a leány, akit megkérdezett –, menekülünk mi! Mert a bent való megesküdtek, hogy utolsó csepp vérükig védeni fogják a várat. Hát féltettek minket.

– Ezek biztosan nem voltak ott az eskütételnél – mutatott a katona abba az irányba, ahol eltűnni látták a kíséroi.

– Azok biza ott voltak – nevetett a leány –, de szeretőjük a várban maradt. Most éppen igyekeznek vissza.

A kicsi hadnagyot a méreg ette, mikor megpillantotta a parton vígan törtető lovascsapatot.

– Egy mukkot sem értek az egészből – mondta egy nagy szemű leánynak, aki előtt már ötödször pödörte meg a bajszát. Hiába, meg se látta. Csendesen beszélgetett asszonytársaival, akik nagy gonddal forgolódtak körülötte. Most is inkább csak hangosan gondolta, mint mondta:

– A herceg talán okosabb lesz.

A hadnagy a bajszát rágcsálta. Egyik asszony – félfüllel hallotta – princessznek szólította a leányt.

Mikor a táborba visszaértek, ott éppen szembejött velük az énekcsináló. Egy üres hordót gurított maga előtt, amiből épp az imént ürítette ki a földet. Ott dolgozott a negyedik aknánál. Mondom, jött, s vígan énekelt:

*Sok szép legény kíséri,
szemét, haját dicséri;
királyleány hallgatja,
úgy borul a karomba.*

A kicsi hadnagy elhallgatta az éneket, s aztán odakiáltott a legénynek:

– Na te, kottafejű, mit mozdítottál? Amíg a torkod koptattad, én bezzeg elhoztam a királykisasszonyodat!

– Azt jól is tette – hagyta helyben a katona, s mindjárt suttogóra fogta a hangját, de csak úgy a betyár, hogy az egész század tisztán hallhatta: – Senkinek meg nem mondja, hogy hadnagy létire ilyen szíves volt a kottafejűhöz.

A nagy szemű fogolyleány a hang felé fordította a fejét, s így nem nézett maga elé. Meg is botlott, s a földre is zuhant volna, ha az énekcsináló melléje nem ugrik, s fel nem fogja két erős karjával. A leányka még pihegett ijedtében, s a katona ölében felejtkezett. Annak az ijedtség, úgy látszik, nem ártott, mert jókedvűen dudorászta:

*Királyleány hallgatja,
úgy borul a karomba.*

A hadnagyocska rárivallt, mint egy bösz vihar:

– Apríts, málészájú!

– Az ám – mondta a katona, mikor a leány kibontakozott a karjaiból –, még egyéb dolgom is van.

S vígan tovább görgette a hordót, miközben új nótán gondolkozott. Csak egyszer nézett hátra, s mivel szeme a leány szemével találkozott, rosszállólag ingatta a fejét. Kiáltott is neki:

– Ne báméskodjál, angyalom, mert más karjába hullhatnál, s azt én nem szeretném!

Meg is fordult a leány bíborveres arccal, s ment egyenesen, s mind csak a lába elé nézett attól a pillanattól fogva.

Az énekcsináló pedig tovább gurította a zakatoló hordót, s a szemét szertejártatta vizslán. A levegőben pitypang-bóbiták röpködtek könnyű szél szárnyán, s ahol röggöt találtak, megnyugodva mondták: tanyát verek itt, s jövőre kivirágzom. S áldották a könnyű szelet, melynek új hazájukat köszönhették. Pedig a könnyű szél szeszélye csak játszani akart. Jaj, be sok pitypang-bóbitát sodort a szomszédos folyó néma hullámaira, s nem kérdezte soha: áldják-e vagy átkozzák ezért. A szelek könnyelmű ifjakhoz hasonlatosak, és hasonlatosak még némely leány csókjaihoz. Nincsen a szelekben sem jóakarát, sem okosság.

Ilyeneket gondolt az énekcsináló, aki nagyon szomorú szokott lenni, mikor egyedül maradt, vagy elfelejtkezett

arról, hogy emberek vannak körülötte. Már tovább akart menni, amikor eszébe jutott, hogy egy pillantást vet a pitypangok szülőhelyére, a várfalak tövében elterülő sánc-oldalakra.

Érdemes is volt megnézni, amit ott látott. Bodor bárányok fehér felhőraja legelészett az oldalban. Lehetett vagy ötven, de lehetett száz is. S mindegyre szaporodott. Csetlettek-botlottak a bodor bárányok, amint jöttek elé a sánc mögül.

Az énekcsináló belerúgott a hordóba – csak úgy döngött! –, s azt mondta:

– Itt megvárj, hallod-e.

S indult az oldalba. Szívta a letaposott füvek és vadvirágok kicsordult nedvének az illatát, s meleg leheletével segített a napsütésnek. Hogy mit akar, azt senki se tudta, csak találgatták sokan, akiket összecsődített a megrúgott hordó döngése. De nemcsak rajta csodálkoztak, hanem a bodor bárányok legeltetőin is. Azok vagy négyen lehettek, így messziről nézve. Subájukat a várfal árnyékába terítették, s ráheveredtek nagy nyugalmasan. Egyik pipát szítt, a másik kutyájával nyalatta a kezét, a harmadik furulyázott, a negyedikről már csak gondolni lehetett, hogy füttyörsz. De az is lehet, hogy csak képzelődtek a találgatók.

A vendéget szívesen fogadták. Felállottak a tiszteletére. De aztán csak maguk mellé tessékelték őt is. Igen barátságosan beszélgettek.

Egy nagy orrú, akinek a szeretőjéről mindenki tudta, hogy némely azelőtt nem hallott énekekért él-hal, így kiáltott:

– Kémek a nyavalyások!

Rögtön letácsolták volna, ha nem hallotta volna meg a szót a kicsi hadnagy. Az asszonyokat meg a lányokat büszkén a vezér elé vitte volt, s kérkedett előkelő martalékkal, de amaz mosolyogva legyintett: – Látni sem akarom őket. Szállásoljátok el tisztességesen, s ha akarod, süthetsz, főzhetsz nekik, s takaríthatsz is reájuk. De az én gondjaimat ne szaporítsátok velük is. – A kicsi hadnagy, ki tudja miért, mindezek miatt az énekcsinálóra haragudt. Legalábbis úgy látszott, mert éppen akkor pukkant ki belőle a méreg, amikor észrevette a csődületet, s meg-

látta, hogy mit bámulnak. Jó helyt beszélt a nagy orrú, mert azonnal egy szakasz katonaságot fogott maga mellé, s rohant a hegyoldalnak a méregzsák tisztcske. Az énekcsináló éppen szembejött vele a mezőn.

– Áruló! – kiáltott reá. – Kötelet kapsz a nyakadba!

– No, hadnagy úr, ha most meghalna, mit mondana szent Péternek, hogy miért olyan mérges?

– Kötözzétek meg azonnal! Vigyétek a herceg elé!

Megkötözték, s két ember vitte. Mosolygott, s halkán dúdolta:

*Bodor bárány, hallod-e,
a mezőre ne gyere;
hulló vérem piszkolja,
hulló könnyem nem mossa.*

Mikor a hordóhoz értek, egy pillanatra megállott s odaszólt:

– Ha sétálni akarsz, mehetsz. Engem ne várj.

A hercegnek annyit mondott:

– Fenség, ha felakasztanak, királyleánnyal fonassák a kötelet.

– Azt megtehetjük – mosolygott a herceg –, mert a kicsi hadnagy sok asszonyokat ejtett rabságba.

– Közülük kérném meg az egyiket.

– Elismered az árulást?

– Jó emberekre akadtam, elbeszélgettem velük.

– Miről beszéltek?

– Szelek járásáról, kisasszonyok kedvéről s egy várbeli cipőkészítő mesterről.

– Mit tudtak róla mondani?

– Az egyik kisasszonynak olyan írott talpú cipőt csinált, hogy akármerre járt vele, írást hagyott a porban.

– Hm. Mi volt az az írás?

– Két szó. „Kövess engem.”

– Ismered a kisasszonyt?

– Ha fenséged megparancsolja, saját hajából fog a nyakamra kötelet fenni.

– Attól félek, igazán áruló vagy.

– Önmagamat nem árulom el, fenség – mondta a katonára, és a herceg szeme közé nézett. Amaz félrefordította a fejét, s így szólt az őrállókhöz:

– Talán bűnös, talán ártatlan. Meg kell halnia, de katonához méltó legyen a halála. Hol dolgozol?

– A negyedik aknánál.

– A negyedik aknát te fogod felrobbantani, kanóc nélkül. Te kezded meg az ostromot. Addig folytassátok az aknaásást. Még egyszer beszélni akarok veled.

Ezalatt a kicsi hadnagy a juhászok felé vágatott mérgesen. Azok felállottak, s vállukra vetették subáikat.

– Értünk jöttök – mondta nagy szomorán a pipás.

– Értünk – hagyta helyben a kutyás.

– Kérleljük meg őket – tanácsolta a furulyás.

– Gondoljunk a védekezésre – bátorkodott a füttyös.

– Kevesen vagyunk s fegyvertelenek.

– Tanácskozzunk a bárányokkal.

– Próbáld meg.

– Ide figyeljtek – hívta a füttyös a bárányokat. – Bajba jutottunk, s úgy cselekszünk, ahogyan ti határozatok. Jön az ellenség. Beadjuk-e a derekunkat?

– Be, be, be – mondták a bodor bárányok.

Még nem mondtam, hogy volt ott egynéhány kecske is. Lengették szakállukat a szélben. A füttyös feléjük fordult:

– Megadjuk-e magunkat, vitéz barátaim?

– Meg, meg, meg – mondták a kecskék is.

– Jöhetnek, nem csatázunk – fordult társaihoz a füttyös.

A kicsi hadnagy már ott is volt. Villogott a kardja. Keményen fenekedett:

– Miszlikbe szakítlak mindnyájatokat!

– Megadjuk magunkat.

– Vegyétek közre őket!

Így indultak a tábor felé. Elöl vagy négyszáz vékony lábú juhocska, köztük kecske is, utánuk sompolyogtak a lompos kutyák, majd a juhászok következtek és hátul – kivont karddal, délcegen – a huszárok. Legdélcebben lovagolt maga a hadnagy. S mellettük lebegett szerteszét a levegőben a sok tátott szájú, kíváncsi pitypang-bóbita. Némelyik rászállt a fényes katonamundérra, s úgy hallgatta a kegyetlen katonaszív dobogását. Reszketett félelmében.

Az üres hordó mellett találkoztak az énekcsinálóval. Némán álldogált a hordó mellett két ember között.

– Kikoptál-e sok nótából, nagyszájú?

– No hadnagy úr, szeretné-e közről látni, szegény fejemet, mikor meghalok? Velem jól üzenhetne szent Péternek.

– Nem mulasztom el.

– Hát akkor hagyja a nyavalyába ezeket a juhokat, s jöjjön velem az aknába, s ott álljon meg két lépésre tőlem, s amikor reánk zuhan a föld, tán a hadnagy úr karát temeti az én vállam mellé éppen.

– Szeressen meg az ördögök anyja!

Mérgesen vágatott a juhok után. Jelentette a hercegnek:

– Foglyokat hoztam, fenség.

– Hallom is, hogy mind be akarnak jönni. (Pamlagon heverészett a herceg.)

Csakugyan, négyszáz torok esdekelt:

– Be, be, be.

– Bárányok azok – mondta zavartan a tisztt.

– Asszonyokat siránkozni, bárányokat hoztál bégetni.

Dicsőséges várívás, hadnagy úr.

– Négy embert fogtam el...

– Juhászokat.

– Veszedelmes kémelek azok, fenség.

– Juhászbőrben. S fene farkasok bégnek báránybőrben, mi?

Úgy fordult ki az ajtón a tisztcske, mint egy kutya, akit elszidtak hazulról.

Az énekcsináló ezalatt a negyedik aknát mélyítgette hangtalanul. Egyszer letette a lapátot, és azt mondta társainak:

– Sírásó munka.

– Szívemből sajnálom, hogy sírodat ássuk.

– Pajtás, tán nekünk is halál a halálod.

– Sok derék legénynek vére foly el holnap.

– Ne siralmaskodjatok. Nem az én sírom ez.

Csodálkozva néztek rá.

– Nem érzitek a halál szagát?

– Dologra, dologra – sürgette őket a munkavezető. Mélyre hatoltak a súlyosan lendített csákányok. Lábaik elé gurult egy koponya. Tovább ástak. Nyirkos deszka csikorgott fájdalmasan, s a megnyílt résen szétáramlott a fojtó, ájulatos szag. Megevesedett halott. Zavarodottan bámulták egymást.

– Jertek utánam – szólalt meg az énekcsináló. – Vigyetek a herceg elé.

Félve engedelmeskedtek; a munkavezető se okoskodott.

– Vártalak egy szóra – fogadta a herceg.

– Fenség, egy temető közepibe ástunk. Holtakat melegen hideg kebelén.

– Küldd a kicsi hadnagyot, hadd ejtse őket is rabul.

– S velem mi lesz?

– Megkérdeztem a királyleányt: akar-e nyakadra kötelelet fenni a hajából?

– Akar-e?

– Sírva vonakodott.

– Talán édesebb lett volna a halál.

– Ráparancsoltam: megtegye.

– Engedelmeskedik?

– De kikötött egyet-mást.

– Mit?

– Az az én dolgom. Tőled csak annyit kíván: a kötél után magad menj.

– Menjek-e?

– Menj, fiam. Könnyen rátalálsz, mert gyalog ment házamtól hazáig. Minden lépésével neked üzent: kövess engem.

– Egyedül mennék legszívesebben.

– Úgy engedlek. Meg ne futamodjál az ítélet előtt. Elindult az énekcsináló a kisasszony lába nyomán. Apró nyomok: apró kis lábak. Bizonytalan, tipegő járás, benne van egy szív remegő titka. De nézzétek a hatalmas katonát is: hatalmas lábaival akkorácskákat lép, mint egy leánygyermek. Széles talpával gondosan rátapos a könyörgő írásra: kövess engem. Minden elmorzsolt mondatot kijavít finoman ejtett szavával: követlek. Nyugodtan hátratekint

néha. Senkit nem fognak csalogatni az új, otromba nyomok.

– Eljöttem, hogy kezedből vegyem a halált. – Ezekkel a szavakkal lépett be a királyleány lakóházába.

Az eléje ment, és lábujjhegyre csipeszkedve nyaka köré csavarta dús hajfonatát. Jól megkötötte, bogra, és alig hallhatóan suttofta:

– Soha magam mellől el nem eresztelek.

De akkor már az énekcsináló karjai között volt.

JÓ SZAGÚ LEÁNY

A legszebb leányt az orrommal láttam.

Az eszem is segített.

S a barátom esze is.

Együtt laktunk volt, s jól megértettük egymást. Kivált azért szerettem, mert ő se igen tudta volna megmondani, hogy vajon a kolozsvári citromhagyma jobban talál-e a szalonnához, mint a tekei vöröshagyma. S egyben még rajtam is túltett; abban, hogy ő minden mozidarabot végig tudott nézni.

Amit aznap néztünk, azon egy ideig egyformán kacagtunk, még hazafelé menet is, amíg észre nem vette, hogy a fél kesztyűjét a moziban felejtette. Attól a perctől kezdve nekem sokkal jobban tetszett a darab, mint neki. De bús képet vágtam, hogy örömöm ne sértse. Egy kesztyű nagy dolog, gondoltam, mert nekem életemben csak egyszer volt, Pesten, s az árával ma is adós vagyok a keresztapámnak. Mikor már egészen jól belejöttem volna a búslakodásba, a barátom kacagni kezdett, s azt kérdezte:

– A világhoz mit szólsz?

– Nem bírálom – idéztem Madáchot.

– Én se; de azon muszáj röhögni, hogy annak, aki a kesztyűmet megkapta, akkor volna szerencséje, ha hiányoznék a fél keze s méghozzá éppen a jobb.

– Na, ha neki nem öröm, akkor neked se bánat – vidultam fel én is.

– Nekem nem – mondta –, s ha még ráadásul fázni is szeretnék, ebben a pillanatban volnék a legboldogabb.

Hideg volt.

De a kedvünk megkerült, s a hideget leszavaztuk. Si-
ettünk haza. Ő az ajtón belől ment, s így még hátrakiált-
hatott:

– Hunyd bé a szemedet!

Tétován léptem a szobába, mint egy született vak. Vas-
kályhánk ismerősen dúdolt, de a szobánk nem volt a régi.
Illatozott. Mosolyogtam. Talán nyár van, s én messzire
mentem. Nem rózsák és nem rezedák nyitnak abban az
országban, de illatuk dús, és minden virág szép. Meleg
szellő, jössz-e végigsimulni arcomon? Kék ég, kitártad-e
már kapud kikíváncozó, illatos angyaloknak? És te, bará-
tom, elmentél-e már megkeresni az idő szekere után, hogy ki-
fogd belőle a serény paripákat? Zúgj, kicsi erdő; nem me-
rek leülni pázsitodra.

– Jó szag, mi? – szólalt meg barátom, de intésemre
elnémult ismét. Tova nem ment az idő szekere után, s
én is hiába hallgattam már a kicsi erdő muzsikáját; csak
hallgattam, de nem hallottam.

Kezemet végighúztam a hajamon többször, s valaki le-
hetett az arcomon, mert a barátom ismét megszólalt gú-
nyosan:

– Most kire gondolsz?

– Adj egy tükröt!

Adott, s a tartását eltaláltam, mert ahogy a szememet
kinyitottam, mindjárt magamat láttam. Ez a kicsiség elég
volt ahhoz, hogy a tükröt földhöz verjem.

– Mi bajod?

– Semmi; csak eszembe jutott, hogy szegény dédapám
meghalt.

– Azért nem muszáj sírni.

– Jó, hogy figyelmeztetsz, mert már éppen akartam.
Itt miféle szag van?

– Jó szag, s hogy miféle, azt te is megmondhatnád.

A levegőből nagyot húztam s megkérdeztem:

– Az előfordulhat-e, hogy ketten egyszerre bolondul-
junk meg?

– Én nem, egyedül se.

– Akkor mondj valami okosat.

– Itt járt valaki.

Megint húztam a levegőből:

– Leányszagot érzek.

Összenéztünk.

Csavartam egy cigarettát.

– Ezt a jó szagot nem sajnálod?

– Ha nem akarnék, nem gyújtanék rá – mondtam ingerülten.

– Na, verjél meg – biztatott.

Én haragudtam magamra, ő reám, s így megegyeztünk.

A jó szag most avval bolondított, hogy nem éreztem. Hirtelen kirohantam az ajtón, s néhány mély lélegzés után tág orrcimpákkal tértem vissza. Ismét megcsapott a ringató illat.

– Itt igazán járt valaki – mondtam.

– Igen, de tolakodhatna jobban.

– Ki?

– Aki itt járt s aztán szőke fejét megrázva tovalebent.

Ránéztem.

– Te most mit gondolsz? – kérdeztem.

– Amit te; csak avval a különbséggel, hogy én magamat helyeztem a cselekmény középpontjába.

– A bölcsességedre megtaníthatnál.

– A bölcsességet, fiam, nem tanulni kell, hanem megszokni.

Egy légy repült a homlokomra. Mérgesen rácsaptam, s a fáradt szárnyú téli légy oly lustán menekült, hogy a tenyerem szétmorzsolta. A tenyeremet idegesen dörzsöltem a nadrágomhoz, s ebből megtudtam, hogy leggyilkosabb mozdulataimmal se ölni, hanem csak riasztani akartam forró nyarakon a legyeket.

Barátom kacagott rajtam, de én nem, mert én mindig meg tudtam válogatni, min kacagjak. Csak azt mondtam neki:

– A leánykának fekete haja volt.

– Szőke.

– S a magassága százhetven centi.

– Százhatvan.

– Sovány.

– Inkább jó húsban.

– Komoly s a szemével beszélő.

- Vígacska s édes húga a dalnak.
- Beszélj, mert úgyse hiszem.
- Pedig elhihetnéd, ha nem mondanám is.

Leégett cigarettám végét a kályhaajtó lesilyukához tartottam, s ím, laza két ujjam közül kiragadta a kémény fűrge szele. Csak pillanatok múlva szólaltam meg:

- Még annyit mondj: a nyakában mit visel?
- Ezüst Mária-képet.

– Igazad van – mondtam rekedten. – Tudd meg, hogy én csak azért beszéltem feketét, mert szökét gondoltam. Engem keresett.

A barátom vére hirtelen elvétette a keringést. Hamar magához tért azonban, s használta a száját:

- A tükröt kár volt összetörni.

Szemrehányóan néztem rá:

– Most jut eszedbe, hogy haragudni kell érte? Ebben a pillanatban az eszem is megjött. Így folytattam:

– Amiket mondtunk, mind okos volt; most hallgassunk még okosabbakat, s az nagyobb boldogság lesz.

- Ezt a boldogságot gyakrabban megszerezhetnéd.

Megállottam, hogy nem feleltem. Fájt, hogy ilyen kicsiség is örömelem számíthatott. De már mindegy volt.

Amikor már azt is kitaláltam, hogy a leányka mit mondott volna, ha engem otthon talál s mit én feleletképpen, barátom megszegte a hallgatást:

- Ide nézz, ki járt itt!

A szekrényt nyitotta ki. Egyik polcon egy eltört üveg, amiből mind kicsorgott a frissen vásárolt hajszesz. Aznap vette próbaképpen korpa ellen, s még a pecsétjét sem bántotta. A szagát nem ismertük.

Láttam az üveget, e megrepedt fura üvegekoporsót. A szíven szúrt embertől alig különböztem.

- Hülye vagyok – dadogtam.

– Azzal, hogy bevallod, még nem választatod be magad a tudományos akadémiába.

– Te úgy tudom, tagja vagy, s én ezért nem vágyom oda.

- Attól mehetsz, mert tegnap kiléptem.

– Ha eddig nem veszünk össze, most igazán nincs miért – békítettem.

– Én is inkább haragudhatnám a kesztyűmért – vallotta be.

– De inkább keressünk okot a vigasságra – ajánltam.

– Nehéz lesz – sóhajtott –, mert itt leány nem járt.

– Én a szökét nem is hittem egy percig se; de aki itt járt, szebb két szökénél.

– Azt nem tagadom, hogy jó szagú leány.

– S azt se, hogy van.

– Hát – mondta lassan –, egy kicsit van.

1934

AVAR AVARON

„*Én az avart jártam...*”

Arany

Születésemet annak a frank papnak köszönhettem, aki nem tudom micsoda indulatból indult volt Pannóniába terjeszteni az igét. Amíg ő nem jött, hírem-porom se volt a Duna tájékán.

Legszívesebben a Gyűrűben laktam, amit a benne való Győrűnek mondtak.

Sok dolgom nem volt, s ami volt, szerettem; mert még a hét leányt is magam választhattam ki, akiket havonta csókkal kellett eljegyezni Plutó nagyuramnak. S az avar leányoknak csak avar legények voltak nálamnál nagyobb kedvelői.

Egy nap éppen a molnár leányát szemeltem ki magamnak, s már kora este a Duna partján leskelődtem a malom felé. Egy macskát simogattam, egy kutyát megfürösztöttem, s unalmamban már a verebekkel akartam szóba állani, de azok kikacagták a cipőmet, s messze repültek tőlem.

A cipőmet magam is furcsállottam. Szép patkó alakja volt, s a leányok elől dugni kellett, mert visítottak, ha megpillantották. Kérték, hogy vetném le, de én zavartan vicceltem, hogy hozzá van nőve a lábamhoz.

Hagyján. Ahogy így lődörgök a Duna partján, a habok felett sete-suta zajt röpít felém a szél. Nézelődök a Kicsi földre, s látok egy nagy rakás idegent. Vetik magukat a Dunába lóháton, s jönnek át. Élükön egy óriás, övig vízben, veszekedik a lovával. Ő jönne, a lova maradna. Nagyot kiált:

*Egy Isten az égben
uram és segédem!
Jönnöd kell, s jönni fogsz,
akárhogy acsarogsz!*

Azzal húzza a lovat.

Hiszem, hogy győzte erővel; sehol a víz állánál magasabbra nem csapott. Az egész sereg röhögött, s özönlött utána, mint egy somogyi konda.

Én akkor még nem haragudtam reájuk, csak amikor átjutottak az innenső partra. Akkor se mindjárt, csak amikor láttam, hogy a sváb óriás kedvéért a molnárleány elfelejtette, hogy aznap estére nekem adott randevút.

Kutya, macska mellém szegődött, mikor hazaindultam, s még a verebek is követtek illő távolságból, mert hangosan tanítottam a világot mindenre, amit a nőről tudni kell.

Egy süket öregasszony éppen örletni ment a malomba, attól megüzentem a molnárleánynak, hogy nekem immár térden állva könyöröghet, úgysis hiába. Szerettem volna, hogy merő kíváncsiságból próbát tegyen, azért üzentem.

Otthon egy pálcikára búsán faricskáltam rovást:

*Én eleget szerettelek,
mert négy évig szerettelek;
nem köszönheted azt másnak,
köszönheted szép orcádnak.*

Négy évig vártam, amíg eléggé megnő.

Ilyen gondjaim voltak.

A pálcikát aztán sarokba hajítottam, s faragó késem élet csiszolt márvány színén próbáltam ki. Abba ezt véstem:

*Ha még tovább szeretnélek,
kedvem ellen szeretnélek;
üzenj, Duna: hogy tehessem,
molnárleányt ne szeressem.*

Ezzel nem elégedtem meg, hanem még gondolkoztam, s római viaszlapra mélyesztettem, amit kitaláltam:

*Siratgatni nem akarlak,
felejteni sem akarlak,
molnárleány, ha te érted,
mondd meg: mit akarok véled?*

Többet nem írtam.

Fapálcikát, márványkockát, viaszlapot mind a molnárleánynak szántam, hogy azokból sírva megértse, hogy magát csalta meg bennem.

Az éjszakát alvás helyett búsulással töltöttem. Hallottam is a nagy zakatolást, amit az avarok műveltek. Javították a gyűrű-gyepűt; régi sövény híját új fonadékkal pótolták, s hordták a földet szekéren, nádgyékényen, vesszőkason. Reggelre várták, barátságatlanul, a frankokat. Vérük mérgükben felszaporodott, hogy legyen minek om-lania másnap.

Házam font falát álmatlan süldő legénykék döngették, s szidtak nagy szájjal. Egy nagyobbacskát beszólítottam, éppen a Kiskaján fiát.

– Mért nem nyughattok, te napon sült palacsinta? – vontam kérdőre a kölyköt.

– Mert te is frank vagy!

– Honnan veszed?

– Tudsz is a nyelvükön, s édesapám mondta.

– Apád bölcs ember, de a fia számár.

– Én ennél többet tudok, mert azt is tudom, hogy melyik fia számár. Titkoljuk; de annyit megtudhatsz, hogy nem én vagyok az.

– Ez nem lehet hazugság, ha így mondod – ismer-tem el.

A homlokára ütött.

– Ész s nem káposztalé!

– Menj a fenébe – riasztottam. – De előbb nézz be apádhoz, s mondd meg, hogy beszélni akarok vele.

A legényke nem sietett, hanem a szobámat bámulta. Ígértem neki egy faragott pálcikát, s azzal váltunk el, hogy az apjával váratni fog.

Úgy is volt.

Savanyú lótejjel kínált a Kiskaján, s valami sápadt hajú kenyérrrel, ami biztosan a kemence pofájában sült.

– Pártold, no.

Pártoltam, s búbanatomból annyit elmondtam, hogy a frankokat szereszéleszttem.

– Mert – vallottam be –, egyet-egyet nem állhatok közülük.

– Inkább hencegsz holnap is, de a frankokat hagyod. Azt se tudod, hogy Káruj vezeti őket, akit varjúnyelvűkön Karolusz Magnusznak hívnak.

– Azt is tudom, hogy Káruj feleségét Hildegardnak hívják – torkoltam le a Kiskajánt.

– Ahelyett inkább mást tudnál.

– Tudok mást is, de főleg azt, hogy férfiembert fehérszínű tesz csúffá. S csak annyit kívánok, hogy a Gyűrűből kieresszetek.

– Már mehetsz is – küldött a Kiskaján, aki nem volt hagyomfalvi.

Virradt.

A frank táborba örrel eresztettek, s én Kárujhoz kéréstem. Akármerre jártunk, mindig a molnárleány mellé gondolhattam a svábot, mert ahol én voltam, ott ő nem volt.

– Mit tudsz? – kérdezte Káruj, amikor eléje jutottam.

– Én kikérem, édesapám – ajánlkozott a kicsi fia, Pipin, aki éppen mellette volt, s már nekem is szegte a szót: -- Mi az: ember?

– A halál rabszolgája – feleltem frankul –, s vendég a saját házában. Hát ez mi:

*Apja, anyja halott; maga él;
apja, anyja holttestivel él?*

A fiú összeráncolta homlokát, s kevésvártatva büszkén kiáltott:

– A tűz! Mert úgy születik, hogy két fahasábot összedörzsölünk s fel is emészti a fahasábokat.

– Te már csak tisztességtudásból nem vagy okosabb, mint apád – dicsértem. – De tudd meg, hogy anyád palacsintát süt s hivu.

– Anyám Párizsban van! – tiltakozott a gyermek.

– Oda hivu – kacagtam –, hát indulj. Apáddal egye-

dül akarok beszélni; ennyit kitalálhattál volna, ha olyan okos vagy.

A gyermek elszontyolodva ballagott ki az apja sátrából, s hogy megvigasztaljam, utána kiáltottam:

– Itt a kezem, nem disznóláb! Valamit kapsz tőlem, ami van is, meg nincs is.

Kíváncsian nyújtotta a tenyerét. Belecsaptam.

– Nesze semmi, fogd meg jól.

– Az csak nincs – mondta legörbült szájjal.

– Azon gondolkozzál, hogy akkor mért adtak nevet neki.

Kárujon látszott, hogy mindjárt okosabb, ha a fia nincs mellette.

– Effélékben az utánunk valók többet fognak tudni – szerénykedett helyettem.

– Nono – igazítottam helyre a szavát –, gyermeknek bölcsesség, apjának balgaság. Nyilvánvalólag te vagy a fej.

– És mi a test? – ráncolta össze a homlokát.

– A kerek világ, amit bejársz – hajtottam meg magam sohasem tanult gráciával.

– Bölcsebben felelsz, mint Alkuin – derült fel. (Alkuin arra tanította volt, hogy a test a lélek edénye.)

– Parancsold meg neki, hogy többet tudjon – csúfolódtam udvariasan.

Fürkészve nézett rám:

– Mit akarsz?

– Mit tartasz az asszonyi állhatatosságról? – puhatolóztam.

– Ez is könyvből való kérdés?

– Csak könyvbe való – feleltem –, s némelyünket napról napra gyötör.

– Ne bántsd a császárnét! – tiltott veres arccal.

Most már beszélhetek – állapítottam meg, s elmondtam, hogy szép feleségét, Hildegardot, rőt szemű Heggerik s kurta combú Helgast kényszeríteni akarják, hogy válaszon közülük férjet magának s egyben császárt a birodalomnak. Mert infámis csalók révén egész Franciában az a hír járja, hogy Kárujt megölték az avarok fiastul.

Káruj ettől már régen rettegetett, mert kétszer mondta: „nem. hiszem”, s igen helyénvaló hangon kérdezte:

– Honnan tudod?

– A nap honnan tudja a meleget, amit áraszt? – kérdeztem komolyan, s kutató szeme elől ügyesen rejtettem a lábamat. S amíg hallgatott, az előbbiekhöz hasonló szavakkal töltöttem ki a csendet, halkán, mintegy lelke Kárujnak: – A felhő honnan tudja a havat, amit hullat?

Már hitt, csak restellte bevallani, hogy nem nekem, hanem saját gyanújának hiszen. Azért megismételte erőltetett szilárdsággal:

– Nem hiszek neked.

– Ha nekem, ki szólok, nem hiszel, higgy a néma követnek.

– Mi a néma követ?

– Amit a kezemben tartok.

– Mit tartasz a kezvedben?

– Levelet.

– Olvasd! – riadt rám olyan gyorsan, hogy szinte elfelejtettem megjedni.

Magam írtam, magam olvastam, s ő háborodott fel.

– Mához harmadnapra testednek feje nem te lész, hanem Helgast vagy Heggerik – uszítottam.

– Aj! – ordított eszementen. – Olyan lova nincs a világnak, ami engem harmadnapra hazavihessen.

– Lesz, ha nincs – fitogtattam a tudományomat.

– Ne háboríts – forgatta szemeit –, mert lenyúzom a bőrödet.

– Sok hasznát nem veszem, igaz, te se – bölcselektem, de minden szavamat rossz néven vette.

– Megöllek!

– Túlélem.

A kezét leeresztette s rám meredt. Csendesen a sátra elé mentem s visszaszóltam:

– Ül a hátamra.

Egyelőre ez volt az utolsó szavam, mert a következő pillanatban lóvá tettem magamat, s csak türelmetlen dobogással figyelmeztettem, hogy: siess!

Csodák csodája, nem is kérette magát sokáig, hanem hátamra pattant, a vezéreknek parancsot adott, hogy a tábort felszedjék s a sereget hazavigyék, s még ő nógattott gyorsabb ügetésre. Meg is indultam, óvatosan szaporítva az iramot, hogy ő le ne maradjon.

A vége felé már nem sokat láthatott a világból, mert mire egy hidat megpillanthatott volna, a hetedik patakon is túl voltunk.

Én a szívdobogásomat megszámláltam, s azzal mértem az időt, de úgy tartom, valahol elvéhettem, mert eszerint aznap vagy három órával hamarabb ment le a nap, mint máskor. De ezen is csak magam csodálkoztam, mert a szavamot abban a rusnya állapotomban emberfia nem érthette, s így annyi volt, mintha egyedül lettem volna. Egyedül pedig még hazudni se szerettem soha, nemhogy furcsa igazat mondjak.

Estére a palotája elé értünk; ott ismét lassítottam.

Meg lehetett volna elégedve velem, de nem volt. Az bántotta-e, hogy egész nap megéhezett, vagy egyéb, nem kérdeztem, s ő sem mondta. De köszönet helyett csak leugrott a hátamról, s jól oldalba rúgott. Igaz, véletlenségből is tehetett.

Azután pedig keresztet vetett, éppen hármat. Ebből nekem egy is elég volt; a másodikat azonban csúfságból csinálta, hogy az dukál a hátamra, s a harmadikat biztosan a hasamra szánta.

Mindenképpen lóvá tett a nyavalyás, s ezt rajtam kívül csak ő mondhatta el. Nekem ő se, mert arról a helyről úgy elszaladtam, hogy a lábam alig érte a földet.

Már átúsztam a Rajnán, amikor kisült, hogy a sváb óriás rokonom, s éppen engem üz. Hirtelen csináltam is róla egy Pipinnek valót:

*Ha keresed, nem találod;
belebotlasz, ha nem várod.*

Nagy hangon hánytorgatta, hogy harmincezer lelket mentettem meg az elkárhozástól a molnárleány miatt, s még a molnárleányhoz sem hagytam neki időt. Még ilyen esetem nem volt, s nemigen tudtam, mivel védekezsem. Vágtattam nyílsebesen, ő meg futott utánam, s futtában

elészámlált sok szentet, akik ennyit, mint én, se életükben, se holtukban nem tettek. A mérgit alig érthettem, mert nekem a harmincezer lélek eszembe se jutott; de sokáig űztem magam, mivel számadásra megállani semmi kedvem nem volt.

Már-már utolért, amikor egy nagyot rugaszkodtam, s így utánam nyúló kezében csak a nem-szeretem cipőm maradt. Azzal úgy látszik megelégedett, mert megfordult, s többet az életben nem láttam.

Virradt, s én ember voltam, mezítláb.

A virradásokat számolni kezdhettem, mert remélhettem, hogy végükre jutok.

Lassan mendegéltem, de nem is volt mért sietni, mert mire a kelő nap piros képe reszketve rálépett fürdeni a Duna habjaira, megpillantottam a Gyűrű harmatos fű tarkarta gyepkaréjait.

Oda igyekeztem, avarnak, meghalni.

1934

A FEKETE LEÁNY MEG A FEKETE KECSKE

Tíz esztendővel ezelőtt
tizenhét esztendővel a vállaimon

sétáltam a nagy fekete leánnyal az Ányes-pataka gyönyörű völgyében. Az örökzöld fenyvesek határán, ahol – mint Isten teremő szava előtt a száraz és a víz – egybevegyülten virultak lombjahunllató fák tűlevelű fakkal. Negyvenöt fokos eséssel zúgó vadvizek rohantak alá kavicsos medreikben. Néha mániákus emberek, kezükben kalapáccsal, lihegve kapaszkodtak itt víztörő kövekről víztörő kövekre. Messziről látva őket, meg nem magyarázhattad magadnak, mi végett hajolnak olykor nagy serényen alá. Csak napok múlva súgták a füledbe, hogy „istenáldotta vidék ez, uram!, és nem mondták meg, hogy hol, de biztosítottak arról, hogy ők tudják, hogy hol van: az arany. A költő nem tudta, hogy aranyércen járkal. De megejtette őt a vidék muzsikája, és egy egész nemzettől kérdezte: „Hallod? Ezek a vadvizek...”

Se arany, se hangulat nem kapott meg engem.

Mégis én jártam meg legfurcsábban ezen az ismeretlen vidéken.

A szép fekete leánnyal ballagtam a ritkán taposott hegyi utakon. Néha – árnyékban – piros fenyőtűkön, máskor – a napon – füveken és erdőszéli pázsitokon. Lovagként, aki sok beszéd után ijedten észbe kap s elhallgat, mentem a leány mellett szótlanul. Ő füveget szaggatott, és sokáig tépte apró és apróbb darabokra némán a fűszálakat, és nagy időközökben megnevezett egyegy madarat, aki mellettünk szólt vagy elrepült. Utána mondtam a madár nevét latinul, s a harkályt elnevez-

tem Ciconia Albának s a rigót Botaurus Stellarisnak, komolyan, tompa és halott élcelődésként, amit nem magamnak mondtam, s annak se, aki hallotta.

Jobban sikerült a Mátis tréfája, aki az Ányes túlsó partján igyekezett dolga után, s minket megpillantva rám kiáltott:

– A régi palló mellett vastagon nő a fű, s mind párnahéj után sír.

A leány megragadta a kezemet, és hirtelenül megkérdezte:

– Mit mondott ez az ember?

Én nem is feleltem, hanem tölcserít csináltam a szabad tenyeremből, s úgy harsogtam az öreg Mátis után:

– Tessék?

De az tovább ment, s én közömbösen jegyeztem meg:

– Nem értettem.

A leány azonban hitetlenül ismét megkérdezett:

– Igazán nem értette?

– Nem én – bizonygattam, s hogy még többet bizonyítsak, megpótoltam a szót: – Utána szaladjak?

– Nem – mondta ő –, csak csodálom.

– Gyenge a hallásom, az énekkarból is kidobtak – mentegetőztem. – Maga talán hallotta?

– Nem.

– Nahát akkor – zártam le a vitát.

S most még hallgatagabban sétáltunk a régi palló felé, harminc kilométerre az első falutól, s csak egy ember volt rajtunk kívül az egész vidéken, aki éppen velünk ellenkező irányba sietett, s őt is csak tudtuk, de nem láttuk.

– Szóval nem tud énekelni – szakította meg a csendet a leány.

– De hallgatni igen – jegyeztem meg biztatón.

– Énekeljek?

– Bizony. Én majd kísérem, mint eddig is. Amikor maga a bal lábával lép, én akkor a jobbal.

Ismét megfogta a kezemet, és énekelni kezdett.

– Tetszett?

- Nekem igen; de maga hol tanult meg magyarul?
  - Hol? Tán anyanyelvem.
  - Ha akarja, elhiszem; bár téved.
  - Jó, hát román vagyok – mondta, s eleresztette a kezemet. Én is az övét. – Olyan rossz a kiejtésem?
  - Nem fontos – vigasztaltam.
  - Különben is, el vagyunk magyarosodva az egész család.
  - Persze – mondtam –, beszéljünk másról.
- A régi palló mellé érkeztünk, ahol kövér füvek között kéken virított valami.
- Szedjük – indítványoztam, s szedtünk, s megtudakoltam: – Hogy hívják ezt a gyümölcsöt románul?
  - Afine, ha éppen kíváncsi.
  - Akkor magyarul áfonya, s én most látom először.
- Ettünk belőle.
- Ő elterült a fűvön, s én a lábaihoz térdepeltem. Ha még ott lett volna valaki, ezt így sokáig ki lehetett volna bírni.
- S én egyebet nem is akartam.
- Me-me! – hallatszott a hátam mögött.
- Egy fekete kecske volt.
- A leány felült, s én leültem melléje.
- Kecske – mondta.
  - Larus Ridibundus – tódítottam.
  - Mee – csúfolódott az állattal.
- Erősen magamra vettem.
- Hagyja csak, hagyja csak. Ha akarja, megfejem.
  - Miért?
  - Hogy lássa, hogy nem bak.
  - Maga nagy legény, de kecskét sohasem látott.
  - De megismertem, azt láthatta. Vagy tán bak?
  - Nem. De nem tudja megfejni.
  - Csak nem próbáltam. Azért lehet, hogy tudom.
  - Hát mutassa meg.
  - Na, te kecske – keseredtem el –, gyere ide, s aztán segíts.
  - Megbolondult?

– Én nem, mert ez megtaníthatna. Mert ezt már fejték, s azért tudja.

– Ó! Biztos benne?

– Biztos biza, mert egy szóval se mondta, hogy ne fejjem. Még biztosan örvendett neki. Gyere ide, kecske néni! Hát látott már ilyent? Nem jó. Tán mégse akarja.

– Azt várja, hogy maga menjen.

– Me-me! – szólta a kecske.

– Csak beszélni tudsz – szidtam –, de nem jössz.

– Ebben hasonlít magához – védte a leány.

– Ebben igen, s abban nem, hogy én tudok egyebet is.

– Mit?

– Sokat; s egyet nem. Kecskenyelven nem tudok.

– Az igaz, hogy én se.

– Me-me! – szólta ismét a kecske.

– Te csak hallgass – intettem le. – Kecskemekegés nem hallatszik az égbe.

– Maga olyan is, mint egy égben ülő angyal.

– Tán az is a pokolba kívánczik?

– Oda, csak nem hallja, amikor hívják.

– Én már láttam süket embert, aki felelt a neki mondott szóra.

– Az hogy volt?

– Az úgy, hogy egy asszony azt mondta neki, hogy: hagyjon békét, bácsi, s ő azt felelte, hogy: hagyjon nekem békét, asszonyság.

– Mert buta volt.

– Mert süket volt. Legalább mi értsük meg egymást.

– Én próbálok.

– Akkor biztosan az a baj, hogy én nem próbálok.

– Mee! – szólta közbe a kecske.

– Sok szót nem tudsz – hergeltem.

– Csak nem mondja, ha nem kell.

– Haladsz, te kecske. Ügyvéded már van.

– Legalább mutasson be neki, ha már egy társaságba hozott össze minket.

– Csak a nevit nem tudom.

– Magát is újra kéne keresztelni.

– Elkergethetem.

Azzal felálltam s elhajtottam.

A nagy fekete leány ismét végighevert a kövér fűvön s én melléje ültem.

– Azért egyet mégis sajnálok – mondtam. – Nem gondolja, hogy előbb megfejtettem volna?

– Én mindent gondolok, aranyos, de semmit se mondok.

– Hej – rikkantottam búbánatosan –, ez volt a kecskével is a baj!

1934

HALANDÓ, ÁLLJ MEG ITT!

Az élők félhetnek a halottaktól; a halottak azonban szeretik az élőket, ragaszkodnak hozzájuk, szívesen vannak együtt velük, meg-meginvitálják őket, s ha el akarsz menni mellettük, rád szólnak: Halandó, állj meg itt! Tanulj bölcsességet! Ismerd meg az embert! Ismerd meg tenmagad!

Tegnap kimentem a messze híres kolozsvári temetőbe egy kis barátságos beszélgetésre. Keveset beszéltem, amit mondtam is, magamban mondtam, rábíztam magam az öreg kövek bölcsességére. Kezdte az első:

*Legelső házam volt
Rengő böltsöm fája;
Az utolsó léssen
Koporsóm deszkája.*

Agota Antal
1808.

Ez idő tájt írták verseiket Kazinczy Ferenc, Kis János, Berzsenyi Dániel. Ez a kő a magyar élet klasszikus korszakának a levegőjét leheli. Irodalomtörténeti emlék. Méltóságos és nagy kortárshoz méltó.

Gyerekhangon sírt a másik kő:

*Jó éjszakát
Tatának, mamának;
Jó éjszakát
Az egész világnak.*

Megh. 1894. Ebben az időben írták verseiket Makai Emil, Szabolcska Mihály, ebben az évben jelent meg Hel-

tai Jenő második verskötete: Kató. A budapesti irodalom kora, amikor polgárjogot nyernek a versben a mindennapi élet méltóságmentes, közvetlen szavai. A temető nem maradi, nem időszerűtlen, mondhatnám: korában él. Komoly korszakokban bölcselkedik, érzelmes korszakokban érzeleg.

S a falum jutott eszembe, ahol évszázadokon át élt a családom, s a sírvers, amit dédapám vésett felesége fejfájára. Két sora ködlik elmém:

*Jobb felől altatja Lilláját, Lajosát,
Szíve alatt rejti félidős magzatját...*

Két sor. A székely balladák költészete. Időálló, korszakokhoz nem kötött költészet, mely addig él, ameddig virágzik a magyar népcsalád.

Tovább megyek, és egy viharvert sírkő állít meg:

*Halandó állj meg itt
Tekints e sírkőre
Megmondja, kit fedez
Ha érsz a végére.
Könyvkötő Szilágyi
Emelte e követ...*

A szöveg hátramaradt része olvashatatlan. Sohasem fogom megtudni, kinek az emlékét őrizi ez a kő, melyet addig paskolt az eső, amíg lehámlott róla az álarc, és azazá kopott, ami valójában: az emberi hiúság tükrévé.

De a kegyelet szép példáját mutatja a következő írás:

*Gyermeki szeretet és hála. Emelték e sírkövet, A még 1818-ban, Elhunyt jó szülék, Cs. K. Főharmincados néhai, Müns-
termann János és kedves neje Libich
Franciska Emlékére. Tisztelet és béke
örködjének e hely felett, 1867.*

Negyvenkilenc év nem törülte el a hálás emlékezést, s talán fillérek gyűjtésében telt el ez a negyvenkilenc

esztendő, hogy mindörökké éljen, kőbe vésve, a jó szülők emléke. Az írás különben így folytatódik:

*Itt nyugszik már, Hálás leányuk is ve-
lük, Ki nekik e síremléket állította, Müns-
termann Lujz, Szül. 1799-ben, Megh. 1888.
szept. 10.*

Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú életű légy a földön!

A polgári öntudatot hirdeti ez a felirat:

Itt nyugszik Jakab Sámuel ács és városi polgár 1883.

Nem messze ettől:

*a bérharc mártírjának
emelt követ a bánatos özvegy.*

Mind magasabbra emelkedem a Házsongárd-tetőn. Mo-
hos kövön ilyen vers fogad:

*Zord sziklák közt, bérczek ormán
A vadakkal harczra keltem
S egy szelíd galamb halálán
Mégis megtört szívem, lelkem.*

*Galambszelíd nőm halálán
Sóhajtvá hullá könnyem;
Szerelmed, népem hazája,
Tartá csak a lelket bennem.*

*Most teljesült kívánságom.
Itt nyugszom hű társam mellett.
Boldog leszek, ha majd látom
Felvirulni nemzetemet.*

Sokat tanultam itt. Jó halottakkal beszélgetni: élni ta-
nulhatsz tőlük.

A BERKESI LEÁNYOK VŐLEGÉNYE

Zsófi minden vasárnap eljárt a déli misére, rendszeren gyónt, Annuskáék azonban minden hitbuzgalmi egyesületnek a tagjai voltak. Volt hát okuk, hogy ezt mondják Zsófinak (Annuska beszélt):

– Te csak véletlenül vagy katolikus, mivel kedves szüleid szerencsédre azok voltak. Mi azonban öntudatosak vagyunk a hitben. Mi például szóba sem állunk református fiatalemberekkel. Sohasem tudnám rászáni magam, hogy eretnekhez menjek feleségül. És akkor minek biztassam szegényeket, nem igaz? Vagy te hozzá tudnál menni ahhoz az Ajtayhoz például? Nem célzásképpen mondom, de a múltkor láttam, hogy hazakísért, az még semmit sem jelent természetesen, de hozzá tudnál menni? Ha kérne.

– Még nem kér – mondta Zsófi szelíden.

Hat hónap múlva Zsófi bátorságot vett magának, és azt mondta Juliskának, akivel mégis inkább mert beszélni vallási kérdésekről:

– Egy unokabátyám nálunk lesz egy hónapig, ugye hozzátok is levihetem vizitbe?

– Persze – mondta Juliska, Zsófi azonban szorongva folytatta:

– Sajnos, Juliska kérlek, én nem tudom, hogyan történhetett, de Pista, az unokabátyám, valahogy református lett, s én éppen azért kérdem, hogy levihetem-e hozzátok...

Juliska mosolygott:

– Szegény Zsófikám, hát ne kacagtasd ki magad. Sohasem mondtuk, hogy a házunkba csak katolikus ember teheti be a lábát. Csak arról van szó, hogy eretnekhez nem megyünk feleségül.

Annuska később, az első vizit után, azt mondta:

– Természetesen Pistát kapcsoljuk ki a beszélgetésből, de valamit meg akarok mondani neked, Zsófikám. Úgy veszem észre, az az Ajtay komolyan udvarol neked. Nem tudom, te hogy gondolkozol ezekről a kérdésekről, de ki kell jelentenem, hogy én sokkal szívesebben feleségül mennék egy református emberhez, mint egy katolikushoz, ha katolizálna a kedvemért. És nem ártana, ha ezt másoknak is elmondanád!

A második vizit után Annuska elszántan kijelentette, hogy bár elvileg nem barátja a vegyes házasságnak, mégse tartja kizárt dolognak, hogy ő maga is...

Az Annuska mamája ehhez később annyit tett hozzá, hogy az ő leányai esetében tulajdonképpen nem is lesz fontos a férj vallása – ha reverzálist ad! –, mert hiszen az ő leányai, intelligenciájuknál és lelki emelkedettségük-nél fogva, amúgy is kezükben fogják tartani a gyermekek nevelését. És egyáltalán. Egy kézmozdulattal jelezte, hogy az ő leányai mellett a férjnek inkább dekoratív szerep jut a családi életben.

Ezekben a lázas napokban az Annuskáék mamája több ízben félrevonta Zsófit, és magyarázott neki női jó tulajdonságokról, amelyek sajnos nem láthatók, mert nincsenek a birtokosok homlokára írva, és amelyekre éppen ezért fel *kell* hívni a fiatal emberek figyelmét, mint például, hogy az ő leányai *nem* olvasnak Croker-regényeket, és *nem* beszélnek fiatalokkal a mama távollétében, s *nem* flancolnak, és *nem* volnának képesek elkölteni a férjük fizetését, akármilyen csekély volna is az a fizetés. És bizony néha úgy adódik, hogy mindezt bizonyos barát-nő el kell hogy mondja az ő leányairól bizonyos unokabátyának.

És még egyet – mondotta ugyanazon alkalommal –, ő nem elfogult anya, és ha valaki véletlenül nem Annuskához vonzódik inkább, hanem ami utóvégre előfordulhat, Juliskához, ő nem fog útjában állani a kisebbik leánya boldogságának, de addig természetesen Annuskát illeti az elsőség, amíg valaki nem nyilatkozik *ebben* az értelemben.

Zsófi úgy érezte, hogy mindezeket a dolgokat el kell mondania Pistának. Ebből aztán az következett, hogy Pista

a legközelebbi meghívást a legudvariasabb formák között visszautasította.

Zsófinak ebből kifolyólag egynéhány szentenciát kellett hallania fiatalemberekről, akik vannak – Isten ments, hogy *valakire* személy szerint gondolna! –, akik nem átallanak hírbe hozni tisztességes úri leányokat, és aztán cserbenhagyják őket. Igen, vannak ilyen fiatalemberek. És Zsófi nehogy azt gondolja, hogy Pistára gondol (a mama) e pillanatban, ó nem. Igazán ők abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy őket sohasem érheti hasonló meglepetés, hiszen először is Pista református, másodsor pedig köztudomású, hogy az ő leányai csak katolikus emberhez mennének férjhez, bár azok közül is nagyon megválogatnák, kihez. Az ő leányait, sajnos, a mai tótágast álló világban *senki sem* képes valódi értékük szerint megbecsülni, mert *akadhat* ugyan olyan, aki méltatni tudja intelligenciájukat, és *akadhat*, aki meghajol zenei tudásuk előtt, és *akadhat*, akit házias mivoltuk ragad el, és így tovább, de olyant, aki *mindezeket* a tulajdonságokat kellőképpen értékelni tudná, nos, *olyant* ő, a Berkesi leányok édesanyja, *még* nem ismer, és nagy kérdés, hogy olyan született-e egyáltalán erre a világra.

Annuska pedig egynéhány hónap múlva kijelentette, hogy szívből örvendenek a Zsófi eljegyzésének (a református Ajtayval), de ugyanakkor azt is kénytelenek hangoztatni, hogy ők már olyanok, ti. Annuska és Juliska, hogy ők sohasem tudnának férjhez menni csupán azért, hogy ne maradjanak pártában; szerencsére azonban mindenki tudja, hogy őket többen is vitték volna, de ők nagyon megválogatják, hogy kiket bátorítsanak fel a nyilatkozatra, és arról bizonyos unokabátyák sokat mesélhetnének, hogy ők hogyan viselkednek a fiatalemberekkel. Ez különben nem célzás, bár tagadhatatlan, hogy *sokan* hibáztatni fogják Zsófit, amiért olyan hamar és éppen reformátushoz ígérkezett; ők sokkal finomabbak annál, semmint hogy mások dolgába beleszóljanak kérdezetlen. Szó sincs róla, ha megkérdezték volna őket, megmondták volna a véleményüket, és tudtak volna jó tanácsot adni, így azonban nem beszélnek.

Zsófi mint Ajtayné ritkábban érintkezett Annusékkal, mert Berkesiné helytelenítette, hogy a leányai szoros barátságot tartsanak fiatalasszonyokkal. Nem mintha Zsófit nem szeretnék éppen úgy, mint azelőtt, de Annuskáéknak a kislányok közt a helye, ahol nekik való dolgokról tárgyalhatnak. A mai emberek sok mindenben helytelenül gondolkoznak, de egyben nagyon is igazuk van, és ez az egy az, hogy a leányokat nem kényszerítik gyermekfővel házasságra. Ő tudja, mit jelent a korai férjhezmenetel, ha későn is ment férjhez, mert a maga korában mindenkinek megakadt rajta a szeme – a leányai rá ütöttek –, de annyit mondhat, hogy esze ágában sincs korán túladni szegénykéken, s ezt eddig is bebizonyította.

Ezentúl hát csak évenként kétszer-háromszor találkoztak, de tovább is jó barátságban maradtak. Ajtaynének rosszat tett a házaselet, korosodik és asszonyosodik, mondták Annuskáék pirulva. Bizony, a legjobb *talán* az lenne, ha nem mennének soha férjhez, de hát ez nem csupán rajtuk fordul meg, mert egyrészt ember tervez, Isten végez, másrészt, ahogy a mama akarja. Ha a mama nagyon ragaszkodik ahhoz, hogy ők is férjhez menjenek, az ellen nehéz lenne valamit tenni; *eddig* szerencsére még sohasem lépett fel olyan erőszakosan, hogy ne lehessen apelláta. Kicsi még mindig nincs? Az pedig baj, mert *ha már* valaki a házasságot választotta, nem volna szabad elfelejtkezni arról, hogy a házasságot a gyermek avatja szentséggé. De ezt csak futólag érintik, lehet, hogy Ajtayné nem is hibás; a jó Istentől jön az áldás (és a két leány könnyedén elpirul).

Egyúttal megemlégették, hogy Zolti csodaszépnek találta a Hindu síremléket, majdnem együtt nézték meg. A hónapok teltek, de Zoltiról változatlanul megemlékeztek minden találkozáskor. Zolti ezt mondta, Zolti azt hiszi, Zolti így, Zolti úgy.

– Ki az a Zolti? – kérdezte Ajtayné.

A Berkesi leányok boldogan felelték:

– A vőlegényünk.

Persze még nem hivatalosan, sőt ha úgy vesszük, még nem nyilatkozott kereken, de már ötször volt náluk vizitben, és Anna-napra, bár a meghívást nem tudta elfo-

gadni, virágot is küldött (török szegfűt!). Különben is tisztességes ember csak olyan családoknál tesz ilyen sűrű látogatásokat, ahol komoly szándékai vannak, márpedig Zolti tisztességes ember.

– Hiszen tudod, drágám, vannak dolgok, ezer apróságok, ezer apróság, egy tekintet, egy hangsúly, megérezzük mi azt! Ki is mondta, hogy a hallgatás kifejezőbb, mint a beszéd, annak feltétlenül igaza volt, bár egyszer, természetesen, a beszédre is sor kell hogy kerüljön.

Ajtayné szerette volna megkérdezni, hogy melyiküknek udvarol Zolti, de attól tartott, hogy esetleg megbántja azt, amelyiknek nem udvarol és hallgatott. Majd külön, egyiktől, kényelmesebb lesz.

De a Berkesi leányok, mintha összeesküdtek volna, mindig együtt jártak. Sárga virágot hordtak a nagykabátjukon, és mint mondták, házuk előtt a kerítést is sárgára festették. Sőt sárgára festették a nappali szobát is, és a kopott szőnyeg helyett újat vettek az ebédlőbe, sárgát.

Öltözetükben is mindjobban eluralkodott a sárga szín, bár határozottan rosszul állt nekik. Mikor ezt Ajtayné félénken tudomásukra hozta, Annuska gúnyosan jegyezte meg, hogy örvend, ha nem nyeri meg mindenki tetszését, mert hála istennek sohasem volt tetszelgő, és *ha már éppen* tetszésről van szó, kedvesebb *egynek* tetszeni, és soknak nem, mint megfordítva.

Ajtayné zavartan hallgatott. Juliska pedig ábrándosan igazgatta kabátján a sárga rózsát, és halkán felsóhajtott: – A sárga a kedvenc színe!

– Kinek? – kérdezte Ajtayné.

A Berkesi leányok egyszerre felelték: – A vőlegényünknek!

Ajtayné most sem merte megkérdezni, hogy kinek udvarol hát Zolti, és türelmesen végighallgatta, hogy *ők*, ha férjhez mennek, hogyan fognak sárga szalont berendezni, és *egy* kiflit enni a reggeli kávé mellé, amelybe *egy* kockacukrot tesznek csupán, mert mindent megfontolva a nő legszebb hivatása az önálló háztartás. Már gyermek-kocsit is néztek ki, de erről nem beszélnek, mert fájdalomosan érinthetné Ajtayné, akit az Isten még mindig nem áldott meg, pedig többszörösen itt lett volna már az ideje.

Legközelebbi alkalommal (barna filckalap volt a fejükön!) említést tettek Miskáról, s azt is elejtették, hogy Miska rendszerint barna ruhákat hord, barna a kalapja is. A Berkesi leányok ezúttal nagyon élénkek és nagyon kedvesek voltak, s amikor Ajtayné megkérdezte tőlük, hogy ki az a Miska, egyszerre felelték: – A vőlegényünk!

– Kettő is? – csodálkozott véletlenül Ajtayné.

– Furcsa vagy – húzták el a szájukat a Berkesi leányok. – Persze hogy kettő. Talán mi is ketten vagyunk.

Ajtayné zavartan mentegetőzött, és érkezettnek látta a pillanatot, hogy megkérdezze: – Melyiketeknek udvarol Zolti és melyiketeknek Miska?

A Berkesi leányok egy pillanatra elhallgattak, és aztán Annuska felsóhajtott:

– Sajnos, Miska lutheránus.

– Na és mi van abban?

Jaj, ők azt nagyon jól tudják, hogy vannak, akiknek ez nem okozna gondot, és talán irigylik is az olyanokat a lelki nyugalmukért. De ők már olyanok, hiába, hogy még aludni sem tudnak nyugodtan a Miska lutheránus volta miatt.

Hiszen azt Ajtayné megérti, hogy *egyikük* nem tud aludni, de miért mind a ketten?

Sajnos, ameddig *valamelyikük* nem tudja elszánni magát arra, hogy áldozatot hozzon a másik kedvéért, addig szó sem lehet arról, hogy a nyilatkozásig engednék érni a dolgokat!

Zsófi akkor sem lett okosabb, amikor egy következő alkalommal Juliska megsúgta neki, hogy ő tulajdonképpen hajlandó volna erre az áldozatra, de a családban szóba sem meri hozni, mert Annuska, amilyen különös, a testvéri szeretettel összeférhetetlennek fogja találni, hogy ezt az áldozatot elfogadja tőle.

Ekkortájt történt, hogy Ajtay egy délután nem egyedül állított haza. Egy fiatalembert hozott magával, akit Forró Zoltánnak hívtak. Mikor a feleségének bemutatta, utána vetette: – Úgy rémlik, hírből ismered, mintha már beszéltél volna róla.

– Ó – csodálkozott Ajtayné –, maga a Berkesi leányok vőlegénye?

– Nem én.
– Nem is ismeri a Berkesi leányokat?
– Ismerni ismerem őket, a nagybácsim ugyanis náluk lakik albérletben, s valahányszor felkeresem őt, mindig behívatnak magukhoz. Hát menyasszonyok? Illetve melyik a menyasszony és ki a vőlegénye?

– Hogy ki a menyasszony, nem tudom, de a vőlegényt Zoltánnak hívják, s Anna-napkor török szegfűt küldött maga helyett.

– Szervusz, nagybácsi! – kiáltott fel kétségbeesetten Zoltán. – Engem addig nem látsz, amíg a Berkesi leányok férjhez nem mennek!

Ajtayné ezután sokáig nem látta Annuskáékat. Közben meg is feledkezett róluk, annyira elfoglalták a saját gondjai. Kislánya született. Egy tavaszi napon éppen a kislányát tologatta egy nagy kocsiban, amikor szembejött vele Annuska. Felcsillanó szemmel kívánt szerencsét a kisbabához, és megkérdezte, hogy hány kiló a kicsi. Ajtayné megmondta.

– Hát tegnap mennyi volt?

Ajtayné nem tudta, hogy tegnap mennyi volt, sőt azt sem, hogy mennyi volt tegnapelőtt. De legalább megtanulhatta Annuskától, hogy egy gondos anyának mindennap le kell mérnie a gyermekét. Annuska már nem olyan csitri leány, hogy ne beszélhetne székenkezés nélkül ezekről a dolgokról, megmondhatja nyíltan, hogy ők, a Berkesi leányok bezzeg tudják, mi egy anya kötelessége, és ha a fiatal emberek meggondolnák, hogy az, akit feleségül vesznek, a gyermekük anyja lesz, hát bizony abban az esetben sok minden másképpen alakulna. Csakhogy a mai fiatalemberekről jobb nem is beszélni! – és megvetően legyintett a kezével. Zoltival is kénytelen volt szakítani, noha katolikus volt, és máskülönben is minden tekintetben megfelelt volna, csakhogy... csakhogy...

– Csakhogy?

– Csakhogy... nevetlen.

– Ugyan!

– Borzasztó figyelmetlen.

– Hát a török szegfű?

Igen, igen, ha akarja, tud kedvesnek mutatkozni, de az embert legjobban azokból a dolgaiból lehet megítélni, amikkel önkéntelen árulja el magát.

Ajtayné igazán kíváncsi.

– Képzeld: egy esztendeje felé se néz a nagybácsijának! Annak a szegény öregembernek az egy Zoltin kívül senki rokona nincs ebben a városban, és az feléje se néz. Ne véd a gyalázatost, nincs neki szíve!

Őreájuk szívtelen ember ne számítson.

– Hát Miska?

Miska rövidesen nyilatkozni fog. Csak hát nehezen mer kirukkolni, hiszen lutheránus, és ők... mindenki tudja, hogy ők milyen kényesek ebben a kérdésben. Sokszor szinte jobban szeretné, ha Miska elmaradna a háztól, de nincs lelke ezt meg is mondani neki.

Néhány hét múlva Juliskával találkozott Ajtayné. Juliska egy kicsit pityergett, és elmondta, hogy mindenki azt hitte, hogy Zoltinak Annuska tetszik, pedig hát – csak senkinek el ne mondd, Zsófikám! – hozzá, Juliskához vonzódott. A mama mindig olyan különös, addig s addig erőltette Annuskát, hogy a végén elvadította Zoltit a háztól.

– És Miska?

Ha már Miskánál tartanak, miért ne legyen egészen őszinte, mindig tekintettel volt Annuskára, s tekintettel lesz ezután is, ámbár kezdettől fogva az a gyanúja, hogy Miska szívesebben van vele, Juliskával. De mindegy, ő hallgatni fog – és te is hallgass, Zsófi drágám! –, neki még van ideje várni, míg Annuskának szegénynek bizony maholnap eltelik az ideje.

Az idő csakugyan telegetett. Annuska egy nap bevallotta Ajtaynének, hogy semmiképpen sem bírja rászáni magát arra, hogy lutheránus ember felesége legyen.

– Hiszen elaltathatnám a lelkiismeretemet azzal, hogy nem magamért, hanem a Juliska érdekében teszem, mert bizony látom, hogy amíg együtt leánykodunk, addig őt, szegénykét észre is alig veszik. De most pillanatnyilag úgyse volna kilátása senkire... és különben is, nem vagyok képes, na! (Ne vedd rossz néven, Zsófikám!)

Hetek múltával aztán Juliska pityeregve hozta az Ajtayné tudomására, hogy lám, nem tévedett ő, mikor azt mondta, hogy Miska szívesebben van vele... de nem panaszképpen mondja. Neki még van ideje.

Új nevek következtek, melyeket Ajtayné sorra elfelejtett. Csak a barátságuk nem változott, s ebből a lassan-lassan eladósorba került kis Ajtay Zsuzsika húzta a legtöbb hasznot. Mert a kis Zsuzsikát a Berkesi leányok látták el jó tanácsokkal, hogy hogyan kell viselkedni a fiatalemberek társaságában.

– Anyád szegény egy kissé ügyetlenke volt leánykorában, s nem nagyon válogatta meg a társaságát, de mi bezzeg...

Ó igen, a *régi* emberek megmondhatják, hogy kik voltak ők, a Berkesi leányok. Nekik bezzeg mindig válogatott gavallérjaik voltak, s hogy mégsem mentek férjhez, annak az az oka, hogy sohasem tudták rászánni magukat arra, hogy eretnekhez menjenek. És ettől óva óvják Zsuzsikát is.

Zsuzsika, szerencséjére, sohasem kérdezte meg, hogy akkor hát miért nem mentek katolikushoz, s így őt mindig nagyon kedvelték a Berkesi leányok.

Mikor Jánosi Gábor eljegyezte Zsuzsikát, a fiatalembert őszinte örömmel mutatták be ismerőseiknek:

– Jánosi Gábor, a vőlegényünk.

És minden ilyen alkalommal megcsókolták a Zsuzsika orcáját.

LEVÉL ÖNGYILKOSJELÖLT BARÁTOMHOZ

Kedves barátom! Meg akarod ölni magad. Mindennel leszámoltál. Néhány pillanat múlva már nem leszel. Néhány pillanat múlva nem bánt, hogy a tegnap görbén nézett rád a kedvesed, hogy megbántott, akitől legkevésbé vártad, hogy ellenségedé volt a diadal. Az sem fog bántani, hogy nem járhatsz emelt fejjel az emberek között, mert egyáltalán nem fogsz az emberek között járni. Elhatározad, hogy meghalsz, elhatározásod szilárd. Néhány pillanat múlva semmi sem lesz számodra fontos.

De miért csak néhány pillanat múlva? Miért nem most?

Emlékszel? Egész életedben az volt a baj, hogy holnap is élni fogsz. Sohasem tehetted azt, amit akartál, mert gondolnod kellett a másnapra, amikor tettednek következményei lesznek. Mindennap tízszer szeretted volna megmondani a véleményedet barátaidnak, ellenségeidnek, feljebbvalóidnak, alantasaidnak, annak az utcaseprőnek, akivel minden reggel találkoztál, annak az úrnak, aki a biciklizőket le szokta kergetni a járdáról, annak a miniszternek, akit nem sokkal tartasz többre, mint... Nem, nem mondtad meg soha, és én nem akarok helyetted pórul járni, én még megpróbálom húzni-halasztani ideig-óráig.

De te, aki már mindennel leszámoltál, aki holnap már por- és hamu-jelölt leszel, te most mindent megmondhatnál, és mindent megtehetnél. Ha valaha gyilkolni akartál, most odaszúrhatnád a kést, ahová akartad. Ha valakit meg akartál pofozni, akitől a kenyered függött, most megpofozhatod. Te most mindent megtehetsz, mert már semmiért sem vonhatnak felelősségre, hiszen nem lesz kit. Te most, bár egész életedben gyáva voltál, hős le-

hetsz. Erkölcsös voltál, gazember szerettél volna lenni, most mért nem leszel gazember? Kíméletesen bántál a kutyáddal, most belerúghatsz.

De te tétlenül, erőtlenebbül, mint valaha, csak a magad végére gondolsz, és semmit sem intézel el. Gyávább vagy, mint voltál egész életedben.

Hős vagy. Fölényes vagy, mintha mindentudó és mindenható volnál. Nálam különb. Én... én arra akartalak megkérni, hogy helyettem mondj ki néhány szót, tégy pár lépést az érdekeemben, üss le helyettem egy-két embert. Szégyellem. Hogyan hozhatnám helyre? Kérlek, ne olvasd el ezt a levelet; ha elolvasod, mit fogsz rólam gondolni – holnap? Látod, nekem gondolni kell erre, mert én holnap is élni fogok.

1934

A FENEGYEREK

Órákon át képes vitatni, hogy neki nem kenyere a vitatkozás. Őszintén megharagszik, ha kétségbevonod, hogy ő sohasem szokott megharagodni. Nem fogy ki érveiből, amíg el nem ismered, hogy füttyül az elismerésdre.

S ne csodálkozz ezen, mert akkor ő azon csodálkozik, hogy vannak emberek, akik csodálkozni tudnak.

Mikor Janusnak hívták, két arca volt. Mikor Epimenidésznek hívták, Krétában igazmondásáról volt nevezetes, és leginkább akkor mondott igazat, amikor kijelentette, hogy minden krétai hazug. Mikor Rousseau-nak hívták, arról írt könyvet, hogy nem kell könyveket írni.

Ő rajzolta annak a könyvnek a címlapját, amelyen egy leányka könyvet tart a kezében, amelynek a címlapján egy leányka van, aki egy könyvet tart a kezében, amelynek a címlapján egy leányka van, aki... stb.

Boldog, mihelyt elismered, hogy boldogtalan.

Olyan, mint egy regényhős, akinek szenvedéseiről mit sem tud a tömeg. Mindenkinek elmondja, hogy soha senkinek semmit el nem mond.

– Ha most udvariatlan volnék – így beszél a lányhoz –, szemibe mondanám, hogy milyen ronda. De ettől ne tartson, én egy tapintatos fiú vagyok.

Gáláns kalandjait elhallgatja. Tehát azt is hihetnéd, hogy nincs gáláns kalandja. Hogy ebbe a tévedésbe ne essél, töviről hegyire titkolja el, mellel személyeket is említve, összes kalandjait.

Nappal lámpát gyújt, és amellet dolgozik.

1934

A KEZDŐ ÍRÓ

Ő írni kezdett. Tehát kezdetét vette az irodalom.

Eddig is történt egy s más, amit bizonyos jóakarattal irodalomnak lehetne nevezni. De mindaz jóformán csak az emberiség előtanulmánya volt az ő alkotásaihoz. Goethe elég ügyes fiú volt. Említést érdemelnek még Petőfi és Shakespeare.

A kortársak? Istenem, talán Tolsztoj...

Meghalt? Nem csoda. Avult, ásatag figura. Tulajdonképpen évszázadokkal ezelőtt kellett volna meghalnia; legalább megkímélte volna az anyját.

Erdélyi viszonylatban szóvá lehetne tenni, talán, Tamásit. De nála többet ér Nyíró. Nyírónél viszont sokkal jobban ír Szabó Dezső, Szabó Dezső viszont... nos, ő egyáltalán nem tud írni.

Csak egyetlenegy ember tud írni, ő, a kezdő író.

Az a legcsodálatosabb, hogy a népek milyen finom ösztönnel megsejtették az ő eljövételét. Szavakat találtak ki, mintegy felsőbb sugallatra, mint: regény, vers, színdarab, holott mindeddig nem volt sem regény, sem vers, sem színdarab, mert ő fogja megteremteni. A regényt, A verset, A színdarabot.

A hírfejeket is.

1934

NEM TUDTOK ÖLNI

Ezt sürgősen megírom, még ma, mert ha nem sietek vele, ki tudja mi minden történhetik, ami örökre megakadályoz abban, hogy leírjam. Esetleg megütöm a főnyereményt, s akkor rengeteg dolgom lesz: interjúkat adni, autót, házat vásárolni, berendezkedni, élni, panaszkodni – akkor már lesz teteje a panasznak, most igazán nevetséges volna drágállni egy százezer lejes autót, hiszen ezerrel sem tudom megvenni, hát akkor minek alkuszom, nem igaz? Szóval sürgősen megírom, mielőtt megütném a főnyereményt, miért ne? Történhetik ilyesmi velem is egyszer, noha most, ez egyszer, nem nagyon valószínű, mert sincs annyi pénzem, amennyiből egy nyolcad sorsjegyet meg tudjak venni.

Arról szó sem lehet, hogy el fogom hamarkodni ezt a dolgot. Ezt a dolgot ugyanis már nagyon régóta meg akarom írni, egy éve már, vagy négy éve, az időt elfelejtettem. Rég sürgős. Akkor, amikor eszembe jutott, nem írhattam meg, mert szomorú voltam, vagy legalábbis az kellett volna hogy legyek; egy haláleset juttatta eszembe a dolgot, s még ragaszkodunk ahhoz a régi hiedelemhez, hogy a halál szomorú. Ámbár egyesek mintha kezdenék úgy látni, hogy nem is. Éppen ez az, amit mondani akarok.

Az a fiatalember ugyanis, akiről eszembe jutott a dolog, határozottan azon a véleményen volt, hogy az élet egy halvány árnyalattal szomorúbb a legrettenetesebb halálnál is. Nem mesélte el ezt ő nekem, de én mégis bizonyos vagyok ebben, mert lám, az a fiatalember – mikor?– négy éve is tán, több is, úgy lehet (esetleg minden évben) eldobta magától az életet. Ledobta magát az

emeletről. Gimnazista volt, érettségire állott, nem sikerült; az inspektorátusra ment, az emeletről leugrott. Nem megbékülten ment a halálba. Utolsó lendülete vád volt. Ő azt gondolta – s ez bizonyos, s ezt egyszer le kell írni –, hogy mihelyt ő halottá törik ott a kövezeten, valami történni fog. Valami olyasmi, aminek ő már nem veheti hasznát; egy változás, hatalmas fordulat a világot kormányzó rejtelmes kereknek valamelyikén; e nélkül a roppant fordulat nélkül ő nem tud élni, de ezt a roppant fordulatot csak halott kézzel tudja rákényszeríteni arra a kerékre. Egy fordulat, talán összeomlik az inspektorátus épülete, és elsüllyed, és kénköves lángok csapnak fel a mélyből... vagy egyéb. De ebben a zsánerben. Egy árnyalatocskával több, mint igazság: bosszú. Az élve maradtoknak azonban felnyílik a szemük, mert ő meghalt, és ez nem kicsiség, és efelett nem fognak napirendre térhetni, és ezen nagyon meg kell hogy bökkenjenek, ha nem is éppen annyira, mint ő, aki immár nem tud szóhoz jutni az örökkévalóság végéig. Belátják elsősorban azt, sírván, hogy vele igazságtalanul bántak.

Mondom, ezt egyszer le kell írni. Naivnak tűnhetik fel a gondolatfűzés, hamisnak a vád, és tényleg naiv és tényleg hamis. Mert ugye jól tudjuk, az inspektorátus nem süllyedt el. Nem jött a nagy fordulat. Senkinek se nyílt fel a szeme, s nem látta be senki, hogy vele igazságtalanul bántak. A kis diák tévedett. De vajon a szenvedésben lehet-e tévedni? Hogy fogam fáj, az lehet illúzió, de hogy szenvedek belé, az tény. Ennek a kis diáknak az elkeseredése nem volt tévedés. Most főnyereményre váró reménytelen állapotomban értem őt, s ezért is sietek idevágó gondolataim megrögzítésével, mert mikor már megütöttem a nagylutrit, sok-sok égetően fontos probléma mellett fogok gögös butasággal és nemtörődomséggel elhaladni.

Ez a kis diák tévesen ítelt. De mit ítelt tévesen? És azt, amit tévesen ítelt, hogy kell helyesen megítélni? Mi itt a kérdés? Lenni vagy nem lenni – eddig rendben van; de mely kritérium billent létre vagy nemlétre? Mi hiteti el, hogy már nem kell lenni, sőt, parancsolóban: már nem lenni kell.

Miért kell meghalnia? Mert élni akar, s egyetlen fortély itt a halál. Vegyék észre, hogy egy pillanatig sem gondolta, hogy mindennek vége, mihelyt a kövezetre hull. Sőt töprengéseinek lényege az volt, ami akkor, pont abban a pillanatban kezd történni, amikor ő földre zuhan. Abban a pillanatban kellene kezdődnie az inspektorátus összeomlásának. Ez azonban nem lényeges, csupán azért fontos, mert ő meghalt. Alapjában véve a logikus folytatás itt az volna, hogy mosolyogva tekint vérző tetejére, s felszabadultan elindul. Végről, megkezdésről szó sincs.

Én ezt tudom, mert én is akartam öngyilkos lenni. De tudtam, hogy miért. S minden hencegés nélkül mondom itt, hogy összes öngyilkos töprengéseimben teljesen józannak és logikusan gondolkozónak sikerült maradnom, és sikerült sohasem tévesztenem szem elől valódi céloimat. S hogy még nem öltem meg magamat, annak egyedül oka, hogy még nem tudok ölni. Nem, hogy nem merek. Az egészen más kérdés. A szó tudományos értelmében mondom, hogy nem tudok ölni. Nem értek hozzá. Éppúgy, mint ahogy nem tudok például órát csinálni. Életem legkönnyelműbb tette az volt, hogy szétszedtem órámat, mielőtt megtanultam volna összerakásának titkát.

Nemcsak én nem tudok ölni. A szóban forgó kis diák sem tudott. Meghalt, az igaz; mint ahogy roncs maradt az óráim. De mást akartunk. És senki sem tud még ölni. Hogy belekontárkodunk? Tegnap Európában, ma Kínában, holnap ki tudja hol. Igen. Felváltva vagy egyszerre mindennütt; vér, halálhörgés. Régóta tart ez. Talán az ököl volt az első fegyver. Majd kövek, otromba tuskók. Csinosodtak, csiszolódtak a formák, a gyilkosságnak nőtt a gráciája. Jött az érc, ez a polimorf szerszám: buzogány, lándzsa, balta, kés, kard, puska, ágyú, tank. Folyt, ömlött a vér, és mintha lett volna valami értelme az emberiség rettenetes rictusának: megtanultak ölni. Tudnak ölni. Hát tagadom. Hiába dőlyfösködtök, hiába hencegtek, hiába veritek a melletek: nem tudtok ölni. A ledőlt faág is tud annyit, amennyit a legfinomabb művű fegyvereitek.

Az tud házat építeni, aki le tudja bontani a házat. Az tud órát csinálni, aki felváltva szétszedni, összerakni, szét-

szedni, összerakni tudja az óraszerkezetet. Az tud valamit, aki visszacsinálni is tudja azt a valamit. Az tud szellemekkel bánni, aki a megidézett szellemeket vissza tudja parancsolni. Egy-két varázsige, gesztus nem tudomány. Az tud ölni (mást vagy magát), aki tudja az ölés visszáját is. A keresztény mitológia – már hogy joggal-e vagy jogtalanul, az megint más kérdés – azért tartja Jézust a halál urának, mert meghalni éppúgy tudott, mint feltámadni meg feltámasztani.

Szerénytelenség számba mehet, ahogy én szerénykedem: nem lettem öngyilkos, mert hiába kutattam, nagyon is gyenge lábon állott biológiai tudományom, s bevallottam saját magamnak, hogy nem tudok ölni. Én se, más se. S ezt ötvenszer egymásután mondhatnám anélkül, hogy felesleges ismételtetés hibájába esném. Mert sok tudatlanságunk között ez a legnagyobb. Holott tudni ezt szeretnők leginkább, s aki figyelemmel kíséri a tudományos gondolkodás irányát, azt láthatja, hogy ennek megtudása minden tudományok célja.

Pillanatnyi felbuzdulásomhoz kopaszra borotválhatom s fejemet, majd kinő a hajam. Pillanatnyi felbuzdulásomban sutba dobhatom a Bibliát vagy Freud könyveit vagy Szabó Dezsőt vagy akármit; sutba: nem tűzbe. Mert: ki tudja? Lehet, hogy ma vagyok a legokosabb; de éppígy lehet, hogy holnap. Honnan veszem a bátorságot ahhoz, hogy ma regulázzam holnapjaimnak és holnaputánjaimnak esetleg gyönyörű perspektívájú perceit? Általában honnan veszik az emberek a bátorságot maguknak a „sohák” és „örökkék” ünnepélyes deklarációjához? Minden fogadalom merev. És minden fogadalmak legmerevebbike és leghajlíthatatlanabbika maga a halál. Mert fogadhatok böjtölést, szegénységet, mezítlábjárást – következetlenségem, önmagam elárulása, vagy (ha tetszik nektek a súlyos szó): gerinctelenségem feloldhat. Még rendelkezem magam felett. Böjtölni tudok, hatalmamban áll. A halál rettenetes fogadalom, megmásíthatatlan. Nem ő az enyémben, én vagyok az ő birtokában. A halál rossz eszköz, rossz szerszám, rossz szellem – egyelőre. Egyelőre; ezt hangsúlyozom. Mert hovatovább megismerjük a törvényeit. S akkor már kormányozhatjuk. A magyar nyelv-

használat feltétlenül helyes, mikor a scio és possum fogalmait egy szóba vonja: tudok. Amit igazán tudunk, nemcsak sejtjük, az nem uralkodik rajtunk, azon mi uralkodunk. A magunk számára nemlétezővé tettük a föld vonzóerejét, amikor repülőgépen föléje emelkedtünk. Nem egészen; addig a fokig, amíg szükségesnek láttuk. Példaképen szólva: mihelyt megismerjük a halál okát (igazi okát), akkor a halált éppúgy tudjuk idézni, mint eltávolítani. A tudomány abban a reményben, azzal a céllal foglalkozik a halál tüneteinek kutatásával, hogy egykor éppúgy kormányozza ezeket a tüneteket, mint például, hogy ugyanazon a téren maradjak, egy betegség tüneteit. A tudomány számára a halál is betegség, egyelőre gyógyíthatatlan.

Betegség. Az öngyilkosok pszichológiájához hozzátartozik ez a megállapítás. A halált úgy óhajtják, mint feladatait unó gyermek a betegséget s nem mint megsemmisülést. Meghalni, persze meghalni és kiélvezni a halál minden előnyét, de lehetőleg hátrányainak elhárításával. Az öngyilkosok egy jelentős százaléka a nagy nyilvánosság előtt hal meg, vagy általában: ahol legközelebb van a segélynyújtás lehetősége. Az utolsó levél mind így kezdődik: mikor ezt olvassátok, már nem élek: de mindegyik azt kiáltja világgá: mikor ezt írom, még élek. Viszont, ez a fegyver is a visszájára sül el, mert ezentúl már nem a maga akarata, hanem az elröpített levél kényszeríti a már céltalan halál felé, amit dacból, szégyenből sem kerül el.

Dac, szégyen. A halál kötelesség. Annak már kötelessége, aki egy szóval: „gyáva”, balanszírozza halálfélelmét. Gyáva. Lehet más is a szó: megvetett, bukott, nevetséges. Akármi lehet, minden egyes esetben árnyalati különbségek vannak. Nevetséges? Majd sírni fogtok, ha meghaltam. Gyáva? Majd bámulni fogtok és megijedni ti, ha meghaltam. A halál megszünteti a kötelességet, megfizeti az adósságot, amivel a társadalomnak tartozom. Sajnos, mindent megszüntet. Mert nemde nyilvánvaló, hogy mihelyt öngyilkos lettem, már megszüntem gyáva lenni, s erről volt szó, s mily megdöbbenés, hogy például egészen megszüntem.

A halál összes előnyeit élvezni például a modern pár-

baj, annak hátrányai nélkül. De csak annak, aki komolyan veszi.

A halált magát egyelőre elég könnyű komolyan venni. De szintén komolyan kell venni. S mint ahogy a párbajnál azt jelenti a komolyanvevés, hogy feltételezem a halált, a halálnál azt jelenti, hogy feltételezem, lehetségesnek tartom a teljes megsemmisülést. Vagy, ha vallásos vagyok, a poklot – ami rosszabb. Anélkül, hogy célom volna a megsemmisülés, úgy kell tudnom, hogy a megsemmisülésnek dobtam oda magamat. Önmagammal szemben ez az értelme az öngyilkosságnak. Szóval: mást akarok és mást csinállok. Egészen jogos tehát az elmezavar belekalkulálása a magyarázatokba.

Csakhogy: ez az elmezavar, ami nyilvánvalóvá válik az öngyilkosnál, igazán csak megnyilvánul az öngyilkosságon keresztül, de nem akkor születik. Paroxizmusát éri el az önszántú halállal, de megvolt azelőtt is. És megvolt volna akkor is, ha valami nagyon éles élű probléma nem is faragta volna gyilkos hegyűvé. Ez az elmezavar sok ember szeméből, élő ember szeméből, szavaiból világít felém. Miben áll a lényege az élők rejlő elmezavarának? Vajon csak az az örült, akit annak mondanak? A társadalom adja-e az épelméjűség zsinórmértékét? Bolond sohasem kormányozott-e még népeket? S viszont: nagy elmét sohasem tartottak-e bolondnak?

A szóban forgó kis diák öngyilkos lett, mert megbukott az érettségin. Holott mások is buktak meg, és mégsem lettek öngyilkosok. S viszont: vajon a megbukás után alakult-e ki elmezavara, gondolkozásának olyatén folyása, ami kontradikcióhoz, öngyilkossághoz vezetett? Vajon nem gondolta-e már a vizsga előtt is: ha megbukom, megölöm magam? Nyilvánvaló, ott kezdődött, vagy már akkor, a vizsga előtt megvolt az elmezavar. Ki vette észre? Senki. És: mondjuk, átment az érettségin. Az öngyilkosság egyelőre nem kerül szóba. Azt jelenti ez, hogy megszűnt az elmezavar? Épelméjű azok között is csak akad, akik megbuktak, de zavaros elméjű is akadhat azok között is, akik nem buktak meg. Akik – isteni szerencse – sohasem buknak meg, de mindig hajszálon, azon a véletlenül soha be nem következett bukáson függ az életük hajója.

Nos, ezeknek száma, attól tartok, nagy. Azoknak a száma tudniillik, akiknek élet-halál kérdés az érettségi. Akik az élet ezer formája közül kiválasztottak maguknak egyet, és csak abban a formában hajlandók élni. Csak bennük van a hiba? Hisz iskoláink, csekély számú szabadegyetemet vagy rendszertelen ismeretterjesztő előadásokat kivéve, mind elsősorban bizonyítványt osztogatnak, s nem ismereteket terjesztenek. Terjesztenek ismereteket is, hisz az volna a céljuk, nemde, a kultúra terjesztése. De gyakorlatilag, ahogy tényleg történik, az iskola nem a tömegek felvilágosítására, hanem a tömegek osztályozására törekszik. Például parasztosztály, munkásosztály, középosztály, vezető osztály vajon nem azt jelenti-e: négy-hat elemis osztály, egy-két gimnáziumos osztály, négy-nyolc gimnáziumos osztály, főiskolás osztály? Van ebben valami, ami természetes; de van ebben valami, ami erőszakolt. Valami, ami akadályozza a műveltségnek széles körökben való terjedését. Egészen nyilvánvaló: azért volt szükség az erősen rostáló érettségire, mert az egyetemre tódulók 95%-a (talán keveset mondtam) a diplomának okáért tódul oda, annak a diplomának okáért, ami a mai nyelvhasználatban kenyérrel, többnyire állami kenyérrel egyértelmű. Annyit tanult, amennyit éppen muszáj, s mert ő megtette a kötelességét, az állam is tegye meg a magáét: tartsa el. A megélhetés jutalomkönyv lett, de olyan jutalomkönyv, amit mindenik megkövetel. És persze, a tanár pont a tanári diplomájából akar megélni. Jogos velük szemben a védekezés.

De ez ellen a gondolkozás ellen nem harc a buktatás. A buktatás rostál, de nem szünteti meg ezt a gondolkozást, ami az elmezavar alapja. Hamarább kellene kezdeni. Az iskola szellemét kellene átalakítani. Az embereket rugalmasabbakká kell nevelni.

És mindent.

Tudniillik mindent rugalmasabbá. Úgy értem, minden társadalmi berendezkedést. A mai merev társadalom éppen azért recseg-ropog, mert merev. Vagy magyar, vagy halál; vagy román, vagy halál; vagy kommunista, vagy halál. Attól tartok, sok halál lesz a vége. Pedig úgy látszik, minden problémánk az élet függvénye, és az élet

megőrzése nélkül meg nem oldható. A halál ma még nem megoldás, mert még nem tudunk ölni.

Akkor fogunk tudni ölni, amikor egyszerre leszünk elevenek és holtak. Amikor megszüntetjük az élet és halál dilemmáját: vagy-vagy. És addig is nem tudhatnánk egyszerre minden lenni?

Egyszerre. Egy és ugyanaz az ember. Kétkulacsosság? Ezerkulacsosság! Magyar is, román is, szász is, szerb is, francia is. Hát értsék meg, mit akarok mondani: ember! Paraszt is, munkás is, úr is, de egyik se kizárólagosan.

Termeszorsra volnánk szánva? A természetnél – köztudomású – vannak szaporítók, katonák, dolgozók. A katona csak katona lehet, s ha létszámfölösleg van, nem lehet immár dolgozó, morfológiailag teljesen meg van kötve; nem kap enni, elpusztul. A kis diák vajon nem azok nevében küldi-e figyelmeztető gesztusát, akik lelkiileg már egyetlen formára vagy nagyon kevés formára rendezkedtek be, s képtelenek más helyre bekapcsolódni? Gyors iramban kell vágatnunk az ezerkulacsos politika felé, mert sok lehet a halálra szánt. Nyílt összeesküvés, már hallottuk ezt a szót. Nyílt színlelés! Szokjatok az ezer archoz. Vegyétek kezetekbe a kapát, s játsszátok, hogy parasztok vagytok, kifelé; s befelé, hogy ti vagytok Mátyás király, aki Gömörbe ment urakat pirítani. Az élet nem ezekből a formákból áll, ezeket a formákat ő teremti. Ne hódoljon neki, mint a buta néger saját faragású fais-teneinek. Nehéz? Mégis: meg kell tanulnotok élni.

Akkor ölni is fogtok tudni.

1934

SETE-SUTA SÁTÁN

„Az ördögnek ettél...”

Anyám mondása

Egy pillanatra írógépem fölé hajoltam, s ő ezt a pillanatot használta fel. Mire a fejemet fölemeltem, ott ült a kopott plüssburkolatú széken, és éppen frissen vasalt nadrágját húzta fel gondos mozdulattal, hogy az üléstől ki ne térdesedjék. Mivel eddig sohasem láttam, jogomban volt úgy üdvözölni, mint ismeretlent:

– Hogy került ide?

Nemcsak tőle vártam a feleletet, hanem a magam szemétől is, és az ajtó felé fordultam. Kilincsre volt betéve. Lehetetlen, hogy ne hallottam volna meg, amíg kinyitotta és újra becsukta. Ismét ránéztem:

– Hogy jött be?

– Sehogy. Már rég itt vagyok. Csak most láthatóvá tettem magamat.

– Ha az ajtót kinyitom, lesz szíves betenni kívülről?
– udvariaskodtam.

– A világért sem szeretném rossz társaságban hagyni
– kedveskedett –, s így inkább maradok.

– Ha volna egy markos inasom, most hozzá szólnék
s nem magához – biztosítottam.

– Mert nem tudja még, hogy engem minek szólítson. Lucifernek hívnak.

– Akkor maga aktuális – mondtam. – De azért ezt akárki mondhatja.

– Akárki, aki éppen hazudni akarna. De az én számba úgy talál ez a szó, mint papéba az ige.

– Nagyobbat akart mondani, mint amekkorát sikerült
– Annyi igaz belőle, hogy én vagyok az ördög.
– Meg vagyok lepődve.
– Ha bevallotta, én is bevallom, hogy meg vagyok lepődve. Elkészültem arra, hogy szabályosan hozzám vágja a tintásüveget.

– Ne haragudjék, hogy elmulasztottam – mentegézttem –, de géppel írok. S ezt felemelni is alig bírom – mutattam láthatatlan írású Remington-gépre.

– Szót sem érdemel kérem. Azért nem fogunk összeveszni.

Egy darabig egyikünk sem beszélt. Félttem, hogy megbántom a hallgatásommal, s megszólaltam, hogy éppen mondjak valamit:

– Tehát az a rögeszméje, hogy maga az ördög? Érdekes.

– Érdekes volna igazán, ha bolond volnék. Sajnos – szerénykedett –, pszichopatológiával nem szolgálhatok. Egészen józan eszű vagyok, ahogyan illik is az ördöghöz.

Próbatevő kedvemben talált. A stakaturára mutattam s azon ikerholdra, lámpafényből:

– Azt az ikerholdat magyarázza meg nekem, ha az esze ép.

Mutatóujjam után indította a szemét. Figyelmesen nézte a szóba hozott látványt. A szoba mennyezetén két tenyérnyi félholdacska ragyogott szelíd fénnel. Egymásnak háttal fordultak, s a hasuk kifelé dülledt. Volt közöttük egy bakarasz sötétség. Ezt nézte a vendég, s aztán a súlyos függőlámpát, amelyben petróleumláng sercegett vígan. Azután a falon matatott végig tekintetével, s ujjával kicsi, kerek rámás tükrökre mutatott.

– Az a tükör veri vissza a lámpafényt, s kettéosztja, mert középen elhasadt, s két fél lapja két síkba ferdült.

– Helyesen felelt, s az eszével nincs baj. Nekem könnyebb volt kitalálni, mert beretválkozásor az arcomat is kettéosztja a tükör. De ez még nem ördögösség.

– Maga tudja a szorzótáblát? – kérdezte.

– Addig igen, hogy tízszer tíz száz.

– Mégse mondja, ha nem kérdik.

– Ebben igaza van – ismertem el. – Az ember nem henceg ok nélkül.

– Az ördög sem.

– Hogy okot adjak, megkérem valamire. Kínáljon meg egy pohár borral.

– Szívesen – képesztett el gyors szavával.

Éjjeliszekevényemen üvegkancsó volt, teli vízzel s mellette üres pohár. A kancsót jobb kezébe, a poharat bal kezébe vette s töltött. Mire a pohárba ömlött, már arany-sárgán csillogott az engedelmes folyadék. Felém nyújtotta.

– Binder-féle Küküllő-menti leányka.

Megízleltem, s nem akartam hazudni:

– Borízű. De most egy percig hallgasson, mert nem tudok szóhoz jutni.

A poharat némán kivette a kezemből, s a maradék bort felhajtotta. Majd újra telitöltötte, de most csak tiszta vízzel, s azt is megitta. Meg is magyarázta, mikor a meg-egyezett percnél végére jutottunk.

– Nyomot sohasem hagyok magam után. – Finoman mosolygott. – Nem szeretem, ha túlságosan hisznek bennem.

– Attól még messze vagyunk – szedtem össze magamat. – Éppen a múlt héten voltam dr. Kingnek az előadásán, s azt ő is megtette, hogy vizet itatott a közönséggel, s ugyanabból a pohárból az egyik vizet, a másik bort, a harmadik petróleumot ivott.

– Ismerem az effélét. Szuggesztiónak nevezik.

– Annak, s én még azt is annak nevezem, amit maga csinált. Bor ízivel tiszta vizet ittam.

– Micsoda megátalkodottság – mormogta a fogai közt. – Egyébként nem vitatható, hogy igaza lehet. De ha már á-t mondott, miért nem mond bé-t is?

– Ábé.

– Örvendek – hajtotta meg magát, mintha bemutatkozott volna. – Úgy értem, hogy ebből a szempontból ezt is megmondhatná, hogy én sajátlag...

Makacsul tovább kicsinyeskedtem.

– Sajátlag, az idegen szó. A német „eigentlich” szolgai másolata.

– Madáchtól tanultam – mentegetőzött. – A mesterek gyakran rossz szokásait is elsajátítja az ember.

– Még ha ördög is az ember – csúfolódtam.

– Köszönöm, hogy kijavított. Ne feledje, hogy a beszéd emberi találmány. Én csak eltanultam, s néha belévétek. Azt akartam tehát mondani, hogy ebből a fent említett szempontból azt is feltételezheti, hogy ebben a pillanatban voltaképpen nem velem beszél.

– Jól mondja. Ha nem sértem, éppen tudomására akartam hozni, hogy szerintem ebben a pillanatban egy autoszugesztíós jelenséggel állok szemben. Nincs miért haragudnia, ha meggondolja, hogy unitárius vagyok. Én nem hiszek a maga létezésében.

– Ha nem sértem – utánozta a hangomat –, én csak azért hiszek a maga létezésében, mert bolondnak tartanám magamat, ha olyasvalakivel beszélgetnék, aki nincs.

– Engem csak az bánt – vallottam be –, hogy magánál szellemesebb ördögöt nem tudtam kitalálni.

– Hiúság, hiúság! Hát ehhez mit szól: akármit kíván, teljesítem.

Elevenemre tapintott. Hogy zavaromat leplezzem, iskolás hangot mímelve kezdtem szavalni:

– Nem az a boldog, aki mindent megtehet, amit akar, hanem az a boldog, aki azt akarja, amit megtehet.

– Mást én se mondok – kísértett. – Akármit megtehetek, tehát akármit kívánhat.

Ó, istenem, be megkívántatta a kívánságot! Csepp híján múlt, hogy egy lakásomra lopózott bolond előtt feltártam legelrejtettebb titkaim. Mohón kíváncsiak elé belőlem az apró szeretném-ek, s úgy ellepték az agyamat, mint a szürke ködök az eget. De láttam én már, hogyan foszladoznak a szürke ködök, s hogyan oldódnak belé a ragyogó kék égbe! Úgy oszlott arcod fátyola is semmivé, te legnagyobb kívánságom, s elásott két szemed napsütéses nyári égbolttá hatalmasodott. Előbb befejeztetem volna veled a régi, rosszul kezdett zokogást, hogy ne engem bosszantson, hanem neked legyen enyhülés, azután szavakkal szerencsétlentelek volna, amik sok éven át belém rekedtek, s a bűneidet nem is megbocsátottam, hanem eltörültem volna. Mert előkelő lehetetlenséget valósítottam

volna meg: a rossz időket visszaforgattam volna oda, ahol még el sem kezdődtek, hogy világra se jöjjenek, hanem új percek peregenek helyettük boldogan.

De a férfidivatot hirdető bolond látása előbb megszegyenített, s mikor a szégyent kibírhatatlannak találtam, dühöngeni kezdtem szégyenkezés helyett. Még ha bolond is, diadalmaskodott, mihelyt szemembe vághatja, hogy nem őt akartam próbára tenni, hanem vallomást tettem keresztény életem sivárságáról.

– No – mondtam mérgesen, hogy okosan ostobasággal ábrázoljam ostobaságát –, ha ördög vagy, zuhantsd le a függőlámpát, s aztán menj dolgozdra!

Rám nézett, megcsóválta fejét s rendelkezett:

– Legyen.

Ebben a pillanatban a súlyos függőlámpa lezuhant. Gyorsuló mozgással hullott az alatta levő asztalkára. Cifrára vert fémfogantyúja az asztallapba fűrődött, s közben még a terítőt is szétfoszlatta kétségtelenül. A lámpahólyag és lámpaüveg csörömpölve törtek ne-nyúlj-hozzámcserépekké, s a petróleumtartó is meg kellett hogy hasadjon. A csepűnyelvtől elbúcsúzott a körben égő láng, s az ikerholdacska rögtön meghalt a stakaturán. A szobába beköltözött a sötétség, s ahogy a sötétség megjött, minden egyéb eltűnt. Csak az maradt meg, ami a kezem ügyében maradt, s leginkább kezem ügyében maradt egy skatulya gyufa, mert éppen abban a zsebemben volt, amelyikben a kezem. Egy gyufát meggyújtottam, s annak a lángja mindent visszahozott, székeket, ágyat, díványt, asztalkát s az asztalkán a petróleumlámpa romjait. Látogatómat is láttam; halkán mondta:

– Úgy megyek el, hogy kétséged ne maradjon.

S én addig néztem, amíg rajta keresztül megláttam a kopott plüssburkolatot, s egy pillanat múlva nem is rajta keresztül, hanem nélküle láttam a plüssburkolatot. Alig tűnt el, kirohantam a szobából, s nem sajnáltam a lámpát egy ilyen tapasztalatért.

Az udvaron már kiabálni akartam az ördögöt, akivel beszélgettem, de anyám nem hagyott időt a hencegésre. Sápadt, kétségbeesett arccal jött le a padláslépcsőn, s jobb kezével magasra tartotta az égő gyertyát, aminek fé-

nyénél vizes ruhát teregetett odafent, s bal kezével magasra tartotta a semmit, amit jól megszorított, ököllel. Elfülön ismételte a jól kikerekített mondatot:

– Jaj. Jaj. Hozzatok egy bunkót, s üssetek agyon. Jaj. Jaj. Hozzatok egy bunkót, s üssetek agyon.

– Mi baja? – riadoztam, s jobb szó híján megdupláztam: – Mi baja?

Ő is belejött az ismétlésbe:

– Jaj. Jaj. Hozzatok egy bunkót, s üssetek agyon.

– Inkább azt mondja, mi baja – sürgettem a veszedelmet, hogy túl legyünk rajta.

– Jaj, mit tehettem? – csigázta a szívdobogásomat.

– Belébotlottam a lámpaszegbe, s leszakadt a lámpa! Jaj – ijedezett. – Nem ütött agyon valakit?

– Ó, milyen nagy dolgot csinál belőle – mérgelődtem. – Csak én voltam a szobában. – Egy pillanatig gondolkoztam, majd hozzátettem: – Egyedül.

– Te voltál a lámpa alatt? Mennybéli atyám! Nem ütött agyon?

TÁLTOS KOROMBAN

Tudományos gyermek voltam mindennap.

Azokról a régi napokról beszélek, a világteremtés hajnalán, amikor kertünkben elpirultak a rózsák, ha rájuk pillantottam, s azért piros rózsá volt a nevük. Amikor világosság lett, ha kinyitottam a szememet, s ha behunytam, sötét.

Hámot fontam nem szakadó háncsból, s a hevederre csengőket illesztettem. Belédugtam a nyakamat, s oda kiáltottam Brancsotnak: Hajts, kocsis! S abban a szempillantásban prüszköltem, kapáltam, nyerítettem, s rohantam, vagy ijedtem kényesen, ahogy illett ahhoz a táltos csikóhoz, aki voltam.

Abban az időben a kenyeret földből gyúrták, s földdel sózták Brancsoték, s azt én is kitaláltam, hogy várakat építhetek a földből. S a földből válogattunk kavicsokat kincské, némelyeket a pillanatnak, némelyeket mindörökre. S én mindent tudtam mindennap, s bátran mondtam az apámnak:

– Ugyi, édesapám, ezt mi tudtuk, mikor még meg sem születtünk?

Tudtam is, hogy az unitárius püspök könyvét Vad-rózsáknak hívják, s azt is, hogy mit jelent az: tényleg. (De ha mondtam, úgy mondtam: tégleny.) S alvás előtt helyesen szóltam: Adjon Isten jó éjszakát édesapámnak, édesanyámnak, Ilusnak, Sanyinak, Lacinak, Pirinek... S a hegedűhúr titkát is kicsaltam azonnal, mihelyt vonót adtak a kezembe. Így az első hegedűszót, amit hallottam, én teremtettem.

Nagy okosságomban mindennap csak azon csodálkoztam, hogy tegnap hogy lehettem olyan buta.

Ezt a titkot – hogy minden tegnap buta voltam – sohase árultam el Brancsotnak. El se hitte volna. Mert ő mindennap egyforma volt. Ha tegnap várat kezdtünk építeni, ma azt akarta befejezni. De én tiltottam, s kiszabtam az új tennivalókat.

Engedett.

Néha azzal próbált fölém kerekedni, hogy németül beszélt Rekker igazgató úrral. Én azonban megmagyaráztam neki, hogy csak bolondoznak vele; hitegetik, hogy németül is lehet beszélni, pedig nem lehet. Egyáltalában csak magyarul lehet beszélni.

– Ez onnan is látszik – bizonyítottam –, hogy az asztalnak csak a magyarok mondják: asztal. A németek azt mondják tis, pedig azt gondolják asztal. Csak bolondoznak.

És csiklandozott a kacagás, ha elgondoltam, hogy milyen emberek vannak a világon!

Brancsot hűségesen elhitte, hogy igazam van. Német volt az istenadta. S csak hatéves. Én is annyi, de magyar.

Krisztusnak is jólesett, mikor Krisztusnak érezte magát. Szívesen oktattam Brancsotot.

– Mennyi háromszor három? – kérdeztem tőle.

Nem tudta.

Elárultam, hogy kilenc.

Bámult.

Mutattam az ujjaimon.

Hiába. Csak ötig tudott számolni.

– Nem hazudsz? – aggodalmaskodott.

– Neked nem érdemes hazudni – nyugtattam meg.

– Ha nem hiszed, kérdezd meg Rekker úrtól. Én azt hiszem, ő is tudja. A tegnap kérdezte tőlem. Megmondtam neki.

Igaz, én is tanultam a nagyoktól sokat.

Mondták, hogy kék a szemem. Mondták, hogy fáj a hasam. Mondták, hogy álmos vagyok. Mondták – mikor sírtam –, hogy búslakodom.

Így tanultam meg magamat.

S így mindent tudtam mindennap.

De volt egy, amit senki az égvilágon nem tudott rajtam kívül. Azt egyedül találtam ki, mint a kilencet. S még Brancsotnak sem akartam elmondani.

Kitaláltam, hogy kenyeret kell vetni a földre.

Nemegyszer láttam az embereket kint a földeken az országút mellett, amint lábaikkal megmért lépéseket rajzoltak a földre, s a jobb kezükkel láthatatlan vonalakat írtak a levegőbe. Egymáshoz néha közel, tőlem mindig messze, vetettek olyankor.

Ők búzát vetettek. A szívem dobogott: én kenyeret fogok vetni. S ha majd kikel, mint a szóból a tudás, megrázza ágait, és meglengeti ismeretlen leveleit a kenyérfa, s lajtorjával kell kamrába hordani róla a dúcos kenyereket.

János bá, a favágó, új verset csinál. Hogy mit, az az ő dolga. A régi az volt:

*Öste, reggel csak fuszulyka,
Mégis jól menjen a munka.*

Édes is újat parancsol a szolgálónak:

– Juliska, szedj hamar egy kenyeret a Laci fájáról!
Lágy kenyeret s vert hajút!

De előbb az emberek tátott szájjal jönnek édesapámhoz:

– Aj, főnök úr, táltos gyermek a kicsidebb úrfi! Mind kenyérfákat keltett végig az országútja mellett!

Ezek a szavak úgy sikerültek, hogy az orcámat ellepte a vér, s körülnéztem, hogy ki mondta. Jobb volt, mint az édes baraboly, amit süppedt ház tövéen kapartam ki porhanyó föld alul.

S az eszem, mint egy idegen, úgy adta nekem a jó tanácsot.

Kértem édestől egy karéj kenyeret, s szeme láttára enni kezdtem. Ő annak örvendett, amit megettem, én annak, amit zsebembe titkoltam. Mikor nem láttak, magvakká gyúrtam a nagyobb maradékot. Csináltam olyant, mint a tojás képe és olyant, mint a búzaszem. Az egyiknek csak a feje hiányzott s a lába is s még a teste; az volt a szívem.

Aznap egyedül mentem az első elemibe, akár a titok vagy az igazság. Csak a jóságomat szántam az embereknek, jó királyként; a királyságomat magamnak őriztem.

Az úton könnyen eligazodtam. Ismertem a sánchezelen az útilapukat mind s a kikórozott, rücskös lósóskákat. Akkorra már a füvek ízét a nyelvemre bízta volt. Nem kellett mástól kérdeznem, hol lesz helyén a vetés. Csak arra ügyeltem, hogy senki ne lessen rám.

Akkor jobb kezemmel láthatatlan vonalakat írtam a levegőbe, s ezzel a kenyérmagvakat szertehajigáltam. S az írás titkát hangos szóval fejtettem meg a földnek, hogy jobban értse:

– Adjon isten.

Áldásnak elég volt, mert már akkor tudtam, hogy okos ember minden szavába kettőt szorít. S amit a másik nem ért, azt magának mondja.

Mikor a kenyérmagvak elfogytak, örömöm betelt. Kijavítottam a világot.

Végignéztem a mezőn. Olyan szép, amilyenek láttam, nem is lehetett.

Ha alázatosan szembejött volna velem az őszöreg ember, akinek a szakálla mind csillagokkal volt teli, s térden hódolt volna – Grácia, király úrfi! –, meghökkenés nélkül bátorítottam volna:

– Kelj fel, te csillagos ember.

Erre az egy mondatra hiába készültem.

Csak Brancsot hódolt az iskolában. Tágra nyílt szemmel mondta:

– A vár kemény lett, mint a kő.

Azelőtt való nap építettük, s cement vegyült a porondba. Ezt nem tudtam, mégis könnyen megmagyaráztam a csodát:

– Azért, mert én táltos vagyok.

Meglepődött. De nem eléggé.

– És király – folytattam. – De a táltos nagyobb.

A tanító néni kalapot vett le a fogasról, s megkérdezte Brancsottól:

– Miből készült ez a kalap?

Brancsot hallgatott. Rám került a sor.

– Posztóból – mondtam.

Eltaláltam.

Brancsot közelembé húzódott, s azt súgta:

– Neked könnyű. Mert te táltos vagy.

Bólintottam. Később azt akarta tudni:

– Más is lehet király?

– Az én országomban nem.

– Én se?

Ránéztem és megsajnáltam.

– Ha meghalok – vigasztaltam. – De én nem fogok meghalni – vigasztaltam magamat.

– Mindenki meghal.

Vidáman elgondolkoztam.

– Meghaltam. – A fejemet ráztam. – Még kimondani sem lehet.

Nem felelt.

– Az a baj, hogy te német vagy – búsítottam. Gyorsan nyolcig számoltam magamban, s hangosan háttárt szabtam az igazságnak:

– Kilenc! – A bámuló Brancsotnak csak annyit mondtam: – Szerencséd, hogy nem szóltál közbe.

Aznap alig akartam elálmosodni. Mondta is az apám eleget, hogy ne baglyoskodjam. Okul nem adhattam a reggeli örömet, hogy el ne rontsam. S úgy feküdtem le, mint akinek valamiről valami nem jut eszébe. Valamit elfelejtettem, ami eszembe sem jutott. Tudtam, hogy rossz vége lesz. Mégis elaludtam, akármilyen későn.

Reggel az apám ébresztett:

– Kelj fel, mert a nap a hasadra süt.

Amíg az ágy előtt volt, nem mutattam, hogy ma felkelés nem lesz, de mikor a szobából kiment, a fal felé fordultam nyugodtan. Mindjárt jönnek az emberek, s elmondják a kenyérfákat. Már lengetik káposztalevelüket...

A szememet ijedten szorítottam összebb. Nem mindennek örvendtem, ami eszembe jutott.

Már indulni kellett volna az iskolába, mikor az apám még az ágyban kapott. Röviden elmondta, hogy ha katona leszek, ezért felakasztanak, s annyit ő is megtett, hogy az ágyamból kirántott, s kitett a ház elé pendelyben.

A bal lábam a küszöbön volt s a jobb lábam a bal lábamon. A kezem a kilincsen s a szívem a torkomban.

Kenyérfák! Hol sűg hajló ágaitoknak zokogó titkot a szeptemberi szél?

Kenyérfák! Elvetem külön a lábamat és külön a fejemet és külön a kezemet, amivel titeket vetettelek.

Kenyérfák!

Úgy állottam a küszöbön, óriás ember kicsi fia, mint egy ajándék, amit visszautasítottak.

S ha minden fekete lett volna, s a világ egy üvöltő száj, akkor legalább tiszta lett volna a bánat.

De a vasúti őr leányai a házunk előtt igyekeztek az iskolába. Az országútja messze volt; de attól láthattak, mert én is hallottam jól a kacagásukat.

Rosszul teszem, hogy élek – gondoltam.

S a leánykák még néha visszanéztek, s abból megtudtam, hogy már csak sírni érdemes. De én jobbnak láttam, mikor elmentek, bömbölve zokogni. S úgy tört elé torkomból az elvetélt kenyérfa éles panasza, mint holt gyermekét sirató anya szájáról egy sikoltás, amit valami régi csalárd szerető emléke fakaszt.

MŰKEDVELŐ NAPSZÁMOS

...Feltűnt végre a doktor háza; majd a bejelentő hivatal (előtte kopasz térség); majd a gyárkapu is.

Frissen leugrott a kocsiból, és özönlött be a kapun a többiekkel. Gyalogosan is rengetegen érkeztek, helybeliek. Azok Grafenstadenben laknak, a munkásbarakkokban.

Természetesen én is velük térek majd esti nyugovóra – határozta el magában hirtelen –, köztük és velük kell élnem.

Találkozott azzal az emberrel, aki a tegnap felfogadta. Az intett is neki, hogy kövesse. Egy zöldre festett deszkabódéhoz vezette mindenekelőtt. Kis kabinok voltak benne.

– Ez az öné – mutatott egyikre az az ember. – Itt öltözködjék át.

János behúzódott a kis zárkába, levetette a kabátját, és felöltötte a sziéna színű kombinét. Az övvel és a csatokkal egykettőre végzett; sietett, hogy ne várakoztassa a vezetőjét. Az alig nézett rá, mikor kijött, s rámutatott a hosszú vályúkra, amik felett vízvezetéki csapok állottak készen a friss víz ontására.

– Itt fog megmosakodni délben, mikor ebédelni megy. Jöjjön.

Átvágtak a tágas udvaron. A sok épület közül a vezető egyet kiválasztott, s annak hatalmas ajtaján beléptek. Egy roppant ház: egyetlen szoba. A munka zaja megcsapta a János fülét. Mentében körülnézett. A magasban daruk szaladgáltak masszív síneken, s vitték egyik helyről a másikra az öntött vasat, a mintákat, a súlyos szerszámokat. Hatalmas fúrók és kalapácsok jöttek-mentek a síneken; egy-egy helyen megálltak, és sebtében végezték munkájukat. Az emberek, akik számosan voltak, mind fog-

lalatoskodtak valamivel, ki ezzel, ki azzal. Az egyik munkás porondot döngölt különös alakúra faragott fák köré; aztán részekben szedte ki a faformákat, s a formaálló homokban érintetlenül maradt vissza az üresség.

Fülét hirtelen sistergő zaj csapta meg balról. Odatekintett: csöveken folyt valami veres folyadék. A híg vas! Rőt fénye megfestette a körülötte sürgő-forgó emberek arcát.

Jaj be szép! – ujjongott János; de tovább mentek. Kalapálás vonta most magára a figyelmét. És arrafelé pillantva meglátta a Művet. Egy irdatlan henger. Belsejében is ember, kívül rajta is ember, körülötte is emberek szegelték, ütögették, formálták szorgalmas mozdulatokkal a gyönyörű fémalkotmányt. Nagy domború fejű szegekkel verték ki a henger falát, amely tompán, harangként zúgott a reámért ütések nyomán. Egy készülő lokomotív. János annyira elbámult, hogy egy pillanatra megállt; de vezetője máris reánézett, s továbbhaladtak.

Egy kis üvegházikóba léptek be. Asztalon írások, itt-ott elszórtan szerszámok a földön. Műszaki rajzok a falakon. Egy kék ruhás ember felírta nevét egy könyvbe, s kifelé indult az ajtón. János várt: mi következik? Az visszafordult, s intett neki: jöjjön utánam. Elbúcsúzott eddigi vezetőjétől, s ment az új vezetője után. Ezt később surveillant-nak hallotta emlegetni. Kevés beszédű ember. A nagy zaj, ami ebben a roppant teremben állandóan uralkodott, hozzászoktatta, hogy jelekkel értesse meg magát.

A terem leghátulsó részéhez vezette Jánost, ahol ismét hatalmas ajtó nyílt a szabadba, szemben a bejáratnál. Ott meg-megállottak, s a surveillant megfogott egy lapátot, a János kezébe nyomta, rámutatott egy homokdombra, s amelletty egy tisztás helyet jelölt ki, s intett, hogy kezdje.

Remélem, jól értem – gondolta János, s a tisztásra dobott egy lapát homokot. Kérdőn nézett a kék zubbonyosra, az helyeslően intett a fejével s eltűnt. A lapát nyele sikamlós volt, János megköpte a tenyerét, s hozzálátott dobogó szívvel a munkához.

Végre! – kiáltott magában. – Végre!

Szétvetette a lábát, begörbítette a térdét, s előrelendítette a felső testét, hogy szilárdabb támasztékot nyerjen, az ellenséges homokcsomóval szemben, amit íme, le kell igaznia, rabszolgájává kell tennie. Az első lapátoló mozgások nem sikerültek kedve szerint. De nemsokára belejött a porondhányás ritmusába; vígan mozgott elé, hátra; emelte, lendítette a súlyos lapátot. Nem is figyelt arra, hogy körülötte más emberek is vannak, munkások, mint akár ő. Azzal az új felfedezéssel volt elfoglalva, hogy nemcsak a kezeivel dolgozik, hanem az egész testével. Ahogy a lapátot belefúrja a finom porondba, teljes testsúlyával nekifekszik a lapát nyelének, és mikor emeli, új plasztikus formát ölt a teste. Bizonytalan sajnálkozást érzett, amikor egy tükörrre gondolt, amiből mindezt jól láthatná; de nem láthatja, mert itt nincs tükör.

Nemsokára még örvendetesebb valamit tapasztalt. Egy munkás termett azon a helyen, ahová ő hányta a porondot, és kezdte faminták köré gyúrni, formálni a megálló anyagot. János fokozott hévvel látott a munkához, és fél szemmel munkástársára sandított, aki ügyesen haladt a maga dolgával.

Nélkülem ez az ember semmire se mehetne – örvendezett –, égető szükség volt itt reám. Nem hiába dolgozom! Íme, megadom másnak is a lehetőséget, hogy dolgozzék.

Csakhogy kevésvártatva kellemetlen tapasztalatot tett, amire egyáltalán nem számított. Mintha lankadni kezdtek volna az izmai. Kezdett észrevenni olyasmit, amire eddig ügyet se vetett. Észrevette azt, hogy nagy a meleg; forróság ülepszik az egész teremre. Feljött a nap, s a ropant üvegterem fedelén át a János testére táncoltatta sugarait. Zubbonya olybá tűnt előtte, mintha északsarki felfedező útra készítették volna: termelte a hőt, s egy szemnyit el nem bocsátott volna a bőségesen termelt hőmennyiségből. A lapát is egyre súlyosabb lett, és megrokkant az üteme. Lassabban és lassabban lendült.

Ó, hűtelen lapát, cserbenhagynál!?

Összeszedte az erejét, és gyorsan mozgásra sarkallta a meglustult szerszámot. De tűrhetetlenné vált már a ve-rejtkétenger, amelyben fürdött a homloka, az arca, az álla.

Kis források fakadtak minden pórusán, s verejtékcsermelyek folyóvá egyesülten ömlöttek végig az orra élén. A földre tekintett. Itt-ott fekete pettyek cifrázták a talajt, mindegyre sűrűbben és sűrűbben. Számuk rohamosan gyarapodott. Meg kellett állania, hogy elővegye a zsebkendőjét, a hófehéret, és megtörülje vele homlokát. Lesz dolga az Ile-en dolgozó mosónéknak. Ám ennek sem tudott olyan teljességgel örülni, mint tegnap. Akkor még örömmel gondolta el a jellemző, dekoratív mozdulatot: letörli homlokáról a munka drága gyöngyszemeit. Ma ilyen nagyszabású gondolatok eszébe sem jutottak. Még az az egy fordult meg agyában, hogy íme, minden összevág: ő hányja a porondot, a másik mintát készít belőle, abba vederrel öntik a híg vasat, amit valamely dzsinn olvaszt a kohókban, kőszénrel táplálván a tüzet. Mindez percnyi pontossággal.

– Halló – kiáltott feléje az a munkás, aki a formákkal foglalatostkodott –, ne hányja olyan gyorsan! Mi a fenét csinálok én itt?

Megtorpant.

Mi az? Nem, nincs időm gondolkozni rajta; ennek is oka van, majd megfontolom, most nincs időm, most lassúbb tempóra kell áttérnem. Ez nagyon is jókor jött, persze, tudta ő, miért figyelmeztetett a lassításra; nyilvánvaló, hogy már amúgy sem bírtam volna tovább. Így se bírom sokáig...

Elhessegette a csüggesztő gondolatokat.

Zihálni kezdett a melle. Újra a zsebkendője után nyúlt. A lapátot a dombba fúrta, amely lassan apadt; és homlokához emelte a már szennyes rongyot.

Különös, mintha kilós súlya volna ennek a könnyű gyolcsnak – mormolta magában. De ha csak a csupasz kezével, a keze fejével törülte meg a homlokát, akkor is úgy érezte, mintha valami nagyon súlyos terhet emelne magasra, ami alatt reszketve kínlódik a karja. Arckifejezése nagyon kétségbeesett lehetett, mert két munkás, egy osztrák meg egy helybeli, akik egy gerendán üldögélve beszélgettek, elkacagták magukat, s integettek feléje. Az osztrák maga mellé mutatott a gerendára:

– Üljön le egy kicsit; most nincs itt a felügyelő.

Nem értette, mit akar ezzel mondani, és értelmetlenül bámult az arcába. Majd fogta a lapátot, és remegő térdekkel folytatta a lapátolást. Megfoghatatlannak találta, hogy kevesebb munkálkodásra buzdítsák, mikor az ő célja éppen az, hogy minél teljesebben kivegye részét a közös műből.

Megfoghatatlan; de most nincs időm efféléken gondolkozni, majd megfontolom.

Sötéten és elboruló tekintettel (szemébe folyt, és csípte szemét a verejték) csak folytatta tőle kitelhető szabályszerűséggel a munkát.

Ez az egyetlen szilárd pont a csillagvilág körforgásában; ó, nem leszek bután lezuhanó meteor!

Szerencséjére sokkal több idő telt el, mint gondolta volna, mert teljesen elvesztette az időben való tájékozódást. S még mielőtt izmai végképp felmondták volna a szolgálatot, éles csengettyűszó riasztotta fel. Villámgyorsan földre zuhantak a szerszámok, és a bejárat felé iramodtak a lábak. Percek alatt egyedül maradt. Csodálkozva tekintett maga köré: sehol senki. Az osztrák, menekültében, nevetve reánézett és rákiáltott:

– Mittagessen!

Hirtelen megértette.

Na jó. Megyek enni. Sietnek. Sietni kell.

Kiigyekezett a gyárból. Szórakozottan kutatott a felső zsebében, és megtalálta benne a zöld cédulát.

Hó – dobbant meg a szíve –, erről megfeledkeztem!

Agyán lesújtó gondolatok rohantak végig.

Semmivé foszlott az egész délelőtti munkám!

A felügyelő szerencsére ott volt a kis üvegházban. Táskáját szedte elé. Testes hurkák, kenyér, egyebek.

– Elfelejtettem láttamoztatni a cédulámat – s mutatta.

– Ej, máskor effélét ne csináljon. Adja ide, most ráírom én, hogy reggel pontosan megjelent.

Megkönnyebbülten rohant a zöldre festett bódéba. Ott már elvégezték gyors tisztálkodásukat a munkások. Megforgatta a rézkarikát: egy forgatással minden csapot megnyitott. Egyszerre öntötte valamennyi a vizet. Ez megzavarta, a sok felesleges, előmlő víz. Sajnálta; mintha hig

arany szaladna föld alá fektetett szennyvízcsatornába. Sietett is tőle telhetőleg, s bár kezének tiszta lett a tapintata, a bőr finom barázdáiban mégis benne maradt a beléevődött pornak sárgaveres színe. De a többi ember keze még olyanabb. Hirtelen átöltözött, megragadta a batyuját, és kirohant az utcára. Nézelődött. Remegő térdei már nagyon óhajtották az ülést. Meglátott egy kocsmát, ahová tódult be a sokaság. Utánuk! A kocsmá udvarán telt asztalok. Egyiken van még egy személyre szóló üres hely. Oda letelepedett. Egy pohár sört rendelt, mert az volt az asztal mellé ülhetés adója, s aztán kibontotta a csomagját, hogy nekilásson a falatozásnak. Amíg a szardíniás doboz felnyitásával vesződött, már hozták is a bockot. Azonnal fizette, mert itt az volt a szokás. A habzó sört nyomban fel is hajtotta, s nyomban rendelt egy másodikat, mert égetően szomjas volt. Egész délelőtt színét se látta a víznek. Aztán a falatozáshoz látott. A második bock is elfogyott, mielőtt végzett volna, s egy harmadikat rendelt. Jött az is; felhörpintette azt is hamarosan. Összepakolta a megmaradó ételt, és néhány percig tétlenül ült az asztal mellett. Hallgatta az olaszok habari beszélgetését, amit első hallásra veszekedésnek vélt, a svábok éneklő diskurálását, a franciák nyers és határozott szóváltását. Mindez lassanként egybevegyült valami különös zenével. Már nem értette tisztán a hangokat, noha tudta, hogy értelmes szavak azok; és kábulat vett erőt rajta.

Felcsendült azonban a gyár éles csengettyűje, és megürültek az asztalok. János az elsők között indult. Hanem bágyadtság lepte meg, lábai gyengülten, akadozva vitték, és álom akart agyára telepedni. Megijedt.

Mi ez? Igen sok sört ittam.

Megfeszítette az akaratát, és elszántan igyekezett munkahelyére. Nem sokáig állingált az ismerős porondhegy és lapát mellett, mert csakhamar ott termett a felügyelő, és magával cipelte. Útközben elmagyarázta neki, hogy mit fog csinálni. János zsibbadt fülei alig hallották meg a távolról jött hangokat, és a felügyelő francia szavainak sváb melódiája bölcsődalként szálldosott el a messzeségbe. De hősiesen haladt a nagy kék folt, a felügyelő mun-

karuhája után. Keskeny lépcsőhöz értek, azon fel kellett mászniok. Vaslemezek alkotta emelvényen álltak, magaslaton, ahonnan teljes egészében betekintheették a hatalmas műhely belsejét.

Ki áll amott a szirttetőn, Hunyad magas falánál? – duruzsolta egy távoli, már-már elfelejtett gyerek a János belsejében, de megrázta magát, mint a mesebeli göthös gebe, mielőtt táltos paripává változnék, és végül is megértette, miről van szó. Nem, nem az áttekintést kell megszereznie mindezekről a nagyszerű dolgokról, hanem ezen túl szabályoznia kell a vasolvasztó kemencék működését. A felügyelő mutogatott.

– Tenez – és zöld ablakocskákra mutatott, amik a kemence falán kísérteties szemekként fénylettek –, ezen az ablakon keresztül bepillanthat az olvasztó kemence belsejébe. Látja az égő kőszén likacsos, durva alakját, a zöldre festett lángokat s a zöldre festett híg vasat, amint alácsepeg az égő kőszéndarabokról? Most szabályosan működik a kemence. Vigyáznia kell, hogy szabályosan roskadjon az égő, olvadó tömeg. Ezzel a rúddal – s már kezében is volt a jóságos varázslónak a varázspálca – felpiszkálja a szenet meg a vasat.

Már mutatta is. Kinyitotta az üvegszemet, és beledugta a vasrudat markolatig. Sebesen taszigálta elé-hátra hat-szor-hétszer, s aztán kirántotta: veres szikrák pattogzottak a végén.

– Ezt gyorsan kell végrehajtani, mert a nagy hőségben elolvadna a rúd is. Ilyen ablak több is van a kemencén, mire valamennyit végigjárja, már kezdheti is előlről.

János kezébe nyomta a rudat, és rámutatott a második ablakocskára. János odament, kinyitotta, s hű! fűjt ki belőle a hideg szél. Nagy zúgást hallott, de nem törődött semmivel.

Nincs időm gondolkozni – gondolta.

Fogta, taszigálta a rudat elé-hátra. A más irányú munka szinte üdítőleg hatott reá, mert még friss izomsejtjeit vette igénybe. A felügyelő intett: jó, és továbbállott.

János aztán sorba látogatta a zöld szemeket, és mindig megütődött a forró kemencéből kiáradó hűvös leve-

gón; de sohasem volt ideje gondolkozni a tünemény okán. Mert úgy érezte, hogy most már központi szerepet tölt be; rajta áll, hogy jól olvad-e a vas vagy sem. Ha egynéhány fokkal hidegebb, mint kellene, hamar megmerevedik, még mielőtt elfolyhatna a finom minták vékonyabb és távolabb eső elágazásaiba; s akkor tördelhetik össze az elromlott vasalkatrészeket, és kezdenek előlről az olvasztást. Amint a vaslemezek peremén munkálkodott, letekintett nyílásaira a kemencének – amelyet ő ideges, hatalmas lendületekkel döfött, szurkált, nem kímélve tüdejét, szívét, zsigerszerveit –, s a nyílás elé, látta, vályúszerű csap van illesztve. Amikor megnyitják a kemence valamelyik ajtaját, bőven folyik a vályún végig az izzó vasfolyam, és melege még oly messziről is arcába süt. Vedrekbe öntik, s vedrekből mintákba hordják, s ott maga-magától szétfolyik a számára előírt pályán. Minden egybevág! Telik az idő.

Éles fájdalom nyilall a János tenyerébe. Odanéz: leszedte négy helyen is a bőrt a súlyos vasrúd. Megsebesült. Kényesen fogja tovább a rudat, s újabb fogásokkal próbálkozik. De sokat nem kísérletezhet, mert nemigen van rá ideje. Az idő sürget, a vas olvad, s pontosan kell mindennek egybevágnia. De újabb fájdalmak jelezték igyekezetét, s rontották a kedvét. Végül már nem bírta tovább. Szégyellte szörnyen, bántotta a tehetetlensége. De hát mit csináljon? Nem maradhat itt a legutolsó percig, amikor már megfogni se bírja a piszkavasat, amelyre áhítatos tisztelettel tekintett, mint a sebzett vad a gyilkos fegyverre. Lankadatlan piszkálta a káoszt, s hallgatta a zöld üveglapok mentén elsuhanó hűvös levegőáramlás füttyülő robaját, miközben fáradt szemei éberem a felügyelőt lesték, de sehol sem látták. Egy ögyelgő munkás tűnt a szemébe.

Rákiáltott:

– Halló! Hívja ide a felügyelő urat.

Amaz ellenségesen tekintett reá:

– Hívja maga, ha dolga van vele.

– De értse meg, én nem hagyhatom itt a kemencét.

Hívja csak ide!

Az vállat vont, és durván röhögött. János nem hallhatta, hogy miket mondogatott, de látta, hogy nem segít rajta; a Mű magával ragadja, és viszi, sodorja egyre távolabb tőle. Seholy senki! Kétségbeesetten kapta meg a rudat, és sajnó kézzel taszigálta kínosan. Aztán röpke pillanatot lopott magának, és elővette a szennyes zsebkenőjét, mert gondolkodni nemigen volt ideje, s bekötözte jól-rosszul a sebeit, és rohant a következő ablakszemhez, amelyik parancsolóan pislogott reá: nyiss meg, kotorássz, kínlódjál, igyekezz. Kotorászott, kínlódott és igyekezett, de lesuvadt kezéről a zsebkendő s utána ismét bőr; s már vére is nagyon megeredt.

Itt állok, serényen mozgolódok, s netalán az utolsó pillanatig serénykedem, amikor már kiesik kezemből a varázspálca, és egyszerre megszűnik minden. Összeomlik a Mű; az itt fáradozó emberek életének az értelme merő kinná foszlik, s majd tétován néznek körül, s reám rohannak összeszorított öklükkel... Badarság! Még bírom a kint. Kis horzsolás az egész, szokatlan az erőteljes markolás a tenyeremnek. Nem kellett volna mindjárt ezen kezdeni; de a felügyelő nem tudhatta, s én nem szóltam neki.

Összefutó szemei előtt kék folt lebbent; felkiáltott:

– Monsieur le surveillant!

Az ránézett bámulva: mi az?

– Ide, ide, jöjjön közelebb! – harsogta éles, határozott hangon.

Közelébe úszott a kék folt. Ő feléje fordította vérző tenyerét:

– Ezt nem bírom tovább. Állíttasson ide valakit helyettem.

A felügyelő engedelmeskedett, s János megszabadult. A kék ruhás ember megvizsgálta a sebeit, s azt mondta neki:

– Menjen azonnal az orvoshoz, és kötöztesse be.

– Hol?

– Ez a gyerek megmutatja.

S egy gyerek állott oda eléjük, mintha a földből nőtt volna ki, s már vezette Jánost ki a tágas kapun. Az üzem orvosa a közelben székelt. Már voltak nála egynéhányan. Egyiknek hatalmas vastömb zúzta össze az ujját, a má-

síknak nem látni, mi baja. Jánoson az orvos hamar segített. A lefittyenő bőrdarabokat letépte, jódos üveget vett elő. Ça pique! – mondta mosolyogva. S már csípte is húását a barna folyadék. Gaze-zal, vattával bekötözte s elbocsátotta. János visszament az ismert műhelybe, s megkereste a kék ruhást.

Az rosszkedvűen tekintett rá. Mit csináljak vele? – gondolta magában, s intett neki: jöjjön.

Felmásztak egy lépcsőn ugyanoda, ahová az imént. De most nem állapodtak meg az első emeleten, hanem tovább emelkedtek, amíg feljutottak a tápláló lyukhoz. Itt két meztelen ember végzett különös mozgásokat. Nem volt rajtuk egyéb, csupán egy nadrág s a talpukon valami szandálféle. Az arcukon szennyes izzadságlé csordogált, s ugyanaz végig mellükön, hátukon. A felügyelő megállt; meg János is. Mit akar? Azt akarta a felügyelő, hogy lássa meg János, mit kell csinálni.

Nagy halom vastuskó feküdt a vaspadozaton. Nyers tömbök és elhasznált, megrozsdásodott, olajos gépdarabok, gépalkatrészek. Fogták, hajigálták a kohó tág szájába. Karukon megfeszültek az izmok egy-egy súlyosabb darab emelésénél.

A kék kabátos intett: íme, ez a tennivalója, s már el is tűnt, ahogyan jött, hangtalanul és titokzatosan. János egynéhány percig mereven bámult utána. Ez a különös ember mintha lelke volna ennek a nagy műhelynek. Mindenütt ott van, mindenre ügyel. Bekapcsol, kikapcsol, vi-gyáz a rendre, a pontosságra. Ő az élő kalendáriuma ennek a csillagos égnél is hatalmasabb csillagvilágnak, amelyik új Demiurgoszként új meg új formákat teremt.

Ránézett bekötözött kezeire, és hozzálátott a két izomszörny utánzásához. Megragadott egy vastuskót, és behajította a tűzokádó lyukba. Három-négy darab után már kezdett melege lenni.

Le kellene vetkeznem, de az időbe kerül, márpedig nincs időm. Most már mindegy; szinte jobb is így, mert izzadságomat felissza az ingem.

Szorgalmasan folytatták a vasdarabok halálra vetését. Egyszer csak robajlást hallott a háta mögött. Az egyik

meztelen megérintette a karját, és intett neki, hogy álljon félre. Megtette, és látta, amint kis kocsin kösznet szállítottak. Kiürítették, és máris tovább zajlott a szerény jármű. Másik is jött nagy hamar, az meg vasdarabokat szállított kezük ügyébe. Nagyok és súlyosak voltak ezek a vastömbök, éppen csak hogy fel lehetett bírni őket. De fel lehetett bírni, és ezt bizonyjal pontosan kiszámította valaki. Hanem mind közelebb és közelebb kellett cipekednie a lángokádó kemence-szörnyeteg szájához, mert lendítései nyomán egyre kisebb pályát futottak a tuskók. Egyszer nagy csattanással zökkent a vaspadlóra egy vasúti kocsikerék olajtartályos csapágya; társai neheztelön, mogorván tekintettek Jánosra; ennek másodsor nem szabad bekövetkeznie. Már egy lépésnyi távolságra kellett elhelyezkednie, és szemét majd kisütötte a forróság. A lángnyelvek fel-felcsaptak, és szikráikkal lyukakat ütögettek a sziéna színű kabátnadrágján.

Egy különösen nagy tuskó akadt a kezébe. Milyen haragosan néz reám ez a két ember, hogy elvettem előlük a szebb, a nagyobb teljesítmény lehetőségét – tolmácsolta magának makacsul így a társai hozzáférhetetlen gondolatát.

Az olajos géprészek zöldesfeketére szennyezték tenyerén a gaze-t, és összevegyültek a vattán is átütődő vérével. A kötés már régen meglazult, de még nem hullott le a kezéről. Iparkodott minél kevesebb ügyet vetni rá. De a tűz dudálása és heve mind kiállhatatlanabb lett, a tüzes gyomor falatai mind súlyosabbak; reszkető inakkal kellett immár közvetlen közelbe vánszorognia. Lehunyt szemmel, fáradtan ejtette terhét a zúgó, falánk torokba. S még arra is ügyelnie kellett, hogy ezáltal ne akadályozza boldog két atléta társa ritmikus, friss munkáját.

Hátamba dobná, ha alkalmatlan időben a nyílás előtt állanék, a sok kilós vasat, és én zuhannék alá a poklok tornácára, és felszisszenne perkelődő húsom és vérem...

De nem teszik ezt, mert hiszen testvéreim ők, közös sorsunkban együvé kapcsolódtunk...

Nem teszik, mert idejében félreugrom...

Csapzottan, izzadtan, piszkosan, lihegve, majdnem le-
roskadva hallotta meg a gyár csengettyűszavát. Minden
erejét összeszedve levánszorgott a keskeny lépcsőn, kivette
a fortélyos önműködő gépből a céduláját, és a zöldre fes-
tett házikóba támolygott. Beleomlott a hideg víz ölelő ta-
pintásába. Nehezen és kínosan mosakodott, mert sebköté-
sei akadályozták. Azt is majd át kell cserélni. Meg kel-
lene fürödni, valahogyan rendbe kellene hozni a testét
meg a gondolatait is, mihelyt ideje és helye lesz rá. Itt
nem lehet. Oly idegen a cementpadozaton a cipősarok
koppanása, hogy menekül innen. Menekülni! Azaz...
Most elmegy a munkásbarakkba... de ott mit csináljon?

Mégis elment a munkásbarakkba. Majdnem üres volt.
Feketésszürke volt a padozat, olyanok a fafalak, a deszka-
mennyezet, olyanok a priccsek, amiken szalma is sárgál-
lott, olyanok a levetett kabátok, elszórt ruhadarabok.
Olyan az egész barakk színe, illata, hangulata János
azonban nagyon illendőnek találta ezt a piszkos szürke-
séget, és egy priccshöz került, rádült és elaludt.

Aludt, aludt.

Este hat óra volt. Reggel nyolctól déli egyig, déli ket-
tőtől délután hatig dolgozott János. Az összesen kilenc óra.
Most aludt. Feketén borult rá a barakk, noha kívül ra-
gyogott az ég.

Egy motorbiciklis turistapár – a munka barátai és a
munkásosztály rajongói, két marxista – mosolygós arc-
cal vágatott el ugyanamellet a barakk mellett. Megte-
kinteni óhajtották a grafenstadeni vasgyárat munka után,
hogy ne zavarjanak, úgymond, senkit. Pihent a műhely;
csak a kohók dolgoztak, és az öntés folyt túlórázó mun-
kások ügyelete mellett. Valaki táplálta vassal és kőszénnel
az éhes szörnyeteget; János aludt. A két biciklis berobo-
gott a gyárba. Bementek a felügyelőhöz. Mondták, hogy a
gyárat akarják megnézni. Körüljárták Franciaországot, és
társadalomtudományi szempontból jegyzeteket készítenek.
A felügyelő udvariasan válaszolgatott, serényen össze-
szedte a papírcsomókat a szanaszét lévő székekről, s ülés-
sel kínálta meg a vendégeket. János aludt. Azok kérdé-
seket tettek fel, például a gyár piacát illetőleg, aztán,
hány munkást alkalmaznak, milyenek a munkabérek, hogy

vannak megelégedve a munkások, egészségesek-e a munkatermek, éri-e elegendő nap az embereket (hogyne: üvegfedél alatt dolgoznak!) stb. A felügyelő készségesen megfelelt a kérdésekre, és feleletei tetszettek a látogatóknak. Jónak látták elmondani, merre jártak eddig, s hová mennek ezután, s kedvesen beszámoltak tapasztalataikról. Éppen így fogják elmondani hússzor a grafenstadeni vasgyárban tapasztaltakat. János aludt. Aztán útrakeltek, és megtekintették a gyárat, megkopogtatták gyűrűsujjuk finom csontú bügykével a készülő lokomotívhenger csillogó oldalait. Megtekintették a formákat. Felmentek az olvasztó kemencékhez is, amelyekben örökké égett a tűz. Benéztek a kis zöld ablakon, és elámultak a kiáramló hidegen. A felügyelő ügyesen elmagyarázta, hogy roppant nagy léghuzatot fejlesztenek mesterségesen ezekben a kemencékben, s a hideg levegő nem a kohó belsejéből áramlik. A vendégek nem rejtették el megelégedésüket a látottakon, s jókedvűen vettek búcsút a felügyelőtől, aki örömét fejezte ki jöttükön. János aludt.

A biciklisek továbbszáguldottak, és maró megjegyzésekkel illették a tőkés termelőrendszert. János aludt.

Nehezen és álmoktól gyötörtén aludt, összetörtén, négykézláb vonszolta magát valami mélységes szakadék felett, amelynek ijesztően sötét volt a fenéke, s valami halovány sugár csillant ott, amit szeretett volna meglátni közléről, de két karja és két lába mintha belenöttek volna a szakadék partjaiba; nem mozdulhatott. Hátán vonat száguldott egyre, és mindig a hátán maradt, noha örült iramban vágatott. S ő mintha a vonatban is benne lett volna, csapzottan, szennyesen. Fényes öltözetű gentlemaneket látott, akik cirógatták egy leánynak az arcát, akit ő mintha a kerekek alól mentett volna a kupé belsejébe, s az a leány a sok cirógatás közül reámosolygott. Ez a mosoly ragyogó briliánsok mása volt, amik a leány meztelen nyakán, mellén és a szemében csillogtak, és a hőst illették. János kínosan hördült a vonat alól: miért szánsz? Csodálalak – nevetett a leány, és János nem érthette, hogy miért megalázó e csodálat mosolya.

A KESERVES

– Készüljön – mondja az egyik fennforgódó a keservesnek. – Harangoznak.

A keserves, Varga Elekné, a nyitott koporsóra néz. Abban az ura fekszik. Ráborul, fejtől. Eltorzított arc, csúnyán meghasított száj mered onnan reá. Éneklő hangon tör ki belőle:

– Bajusz, bajusz, be össze vagy zúzva, bajusz!

Tétován simogatja a halott vállait:

– Vállak, vállak, soha többet meg nem látlak!

A derekához ér: – Derekam, hasábfám!

A csípőjénél megáll, erejét veszti, rároskad és zokog:

– Ühhühü!

Aztán tovább halad. A térdénél ismét szólani tud:

– Jaj, lelkem angyalom, darabom, galambom.

A lábánál nyög:

– Lelkem, kínos hálótársam!

Indul vissza, némán. Csak amikor újra a halott csípőjéhez ér, akkor roskad le ismét, és zokogásban tör ki:

– Ühhühü. Ühhühü.

El akarják vonszolni, de a koporsó fejéhez vánszorog:

– Elek, Elek, lelkem gazdám, sokszor voltál jó is, rossz is.

Most megérkezik a pap meg a mester.

Leszegezük a koporsó fedelét.

Rózsálit, a halott leányát, félrehívja egyik fennforgólódó asszony. Suttognak. A leány odamegy az anyjához.

– Édes, hol a rizskása?

Az mintha nem is hallaná. Egy fecskét pillant meg, amely merész szögben cikázik a ház felett. Eszébe jut egyetlen katonafia. Elnyújtott, éneklő hangon kezdi:

– Fecskemadár, vidd el a levelem,
mondd meg neki, jöjjön haza,
mert meghót az édesapjaaa...

Hirtelen a leányához fordul: halkan, gyorsan súgja:

– A telázsín. Csak egy kicsi rizskását vegyetek, sűrű levet csináljatok; sokat ide ne gyűjtsetek, hogy egyenek, igyanak!

S rögtön folytatja az előbbi hangon:

– Állj meg, madár, állj meg,
vidd el üzenetem,
mondd meg neki, jöjjen haza.

Észreveszi, hogy a pap készülődik az imádságnak. Elhallgat. Amíg az ima tart, csak csendes nyögése hallatszik. Igyekszik odafigyelni a pap szavaira, de csak egyet-egyed ragad ki belőlük: korai halál... véletlen baleset... az Úr akarata.

Így volt, így.

Már az utolsó kenyeret is bevetette a sütőkemencébe, felhúzta a kemence ajtaja elé a forró perjét, amikor odaállított az ura:

„Hány kenyeret vetettél, Grizsel?”

„Amennyi van, mind ott van.”

„Asszony, mondd meg, hány kenyeret vetettél?”

„Amennyi van, mind ott van. Ne üsse mindenbe belé az orrát!”

Örökkéig avval ette, hogy nem süt-e egy kenyeret, vagy egy cipócskát valamelyik szomszédasszonynak. Hiszen igaz, sütött – legtöbbször Zsuzsikának –, de annyiján tán neki is volt, annyit ő is megérdemlett, eleget dolgozott hajnaltól késő estig, hogy a szeme guvadt ki. Aztán nem is mindig sütött, csak vagy egyszer-kétszer, de az az ember örökké benne lakott tudhatnékjával. Most is, mint egy csökönyös állat, folytatta:

„Mit kapsz te Zsuzsikától, hogy mind hordsz neki?”

„Mit ebeg ke? Hogy én hordok?”

„Idegennek hordsz a háztól, Grizsel. Mondd meg, hány kenyeret vetettél?”

„Ne mind fűjja, mert előnt a méreg. Hát tolvaj vagyok én? Hát lopom én a magját?”

„Miért nem mondd meg, hány kenyér van a sütőben?”

„Amennyi, annyi; majd megtudja idejében.”

Hanem az ember nem akart tágítani. Megfogta a varizslóvesszőt, s hányta szét az ajtó elől a perjét. Hogy ő majd megnézi. Mintha menne avval valamire, s nemcsak elrontaná a kenyeret. Az asszonyt hirtelen harag lepte el, megragadta a vasalt perjevonót, s az ura arcába csapott vele. Végén fogta azt a becstelen hosszú nyelet, s a vas olyan súllyal talált az ember orra alá vágódni, hogy az azonnal felfordult. Lábra nem is állt többet soha. Orvosolták eleget, de közben vérmérgezést kapott s elment.

Most viszik éppen.

A pap imája s a mester éneke után a lezárt koporsóval lassacskán dőcög a tehénszekér. Utána a gyászos gyülekezet. Csak néhány fennforgódó marad vissza: férfiak, hogy elbontsák s elhordják a ravatalt, asszonyok, hogy süssenek-főzzenek a torra. Megyen a keserves, mindig pontosan odatuszkolják az őt megillető helyre. Nézi a tehénszekeret, ahogy kifordul a tárt kapun, s elsírja magát:

– Jaj, Elekem, Elekem,
Ödenem, Rózsálim,
Jámborom, Rendesem,
Kis kurta teleken!

Most már övé a Jámbor is, meg a Rendes is. Szép két tehén. Jó gazda volt az ura. De vele mindig érezte, hogy szegény leányul vette el. Minden szavából kiteszett, hogy itt ő az úr, itt minden az övé. Még a kenyérsütésbe is beleszólt; úgy őrzött előle mindent, mintha éppenséggel a ház tolvaja lett volna. De igazán, hány kenyeret is vetett csak? Hetet. Persze, hetet. Abiza nem, mert nyolcat. De biza mégiscsak hetet, meg egy cipót. S az ura ebbe belehótt. Még jól kijön a szavak vége: cipót, meghótt. Sohase tudta meg, hogy a cipócska Zsuzsikának készült, hála istennek.

Valaki beléütközött. Felrezen. Meglátja maga előtt a tehénszekeret, s elbőgi magát: jaj. S anélkül, hogy tudná, mit mond:

– Hetet sütöttem s egy cipót,
hála istennek, hogy meghótt!

Egy-egy asszony csak nehezen tudja elfojtani a viháncolást. Valamelyik odaszól Rózsálinak, aki történetesen semmit sem hallott:

– Hallgasd anyádat, te!
– Mit mond ke?
– No csak várj, mert mindgyárt hallod.

Mennek tovább. Csak szipog a keserves. Elég nehéz élete volt mái napig. Rabnak ment ő urához, nem feleségnek. S még panasolni se akadt kinek. Ott lett volna az anyja, de ahhoz hiába ment, pedig titokban mindig vitt a köténye alatt valami kis enivalót. Titokban, mert az ura nem engedte volna. „Lássá édesanyám, a szájából is kinézné az az ember, ha most meglátná.” „Hallgass...!”

Dehogyan hallgat. Úgy énekl, mintha vers volna:

– Jaj, lelkem anyám, lelkem anyám,
hány csupor levest hoztam magának,
s amikor valamiről panaszoltam,
maga örökké azt mondta:
„Hallgass, neked házad van!”

Egy-két asszonyból már-már buffan ki a kacagás. Az elejét siratóként énekelte a keserves, elnyújtott hangon, de már azt, hogy „Hallgass, neked házad van!” – az anyja hangja mondta mérgesen. Rózsáli meghallja a fojtott viháncolást. Nem tud uralkodni magán. Rögtön félbehagyja a sírást, s az anyjára förmed:

– Anyám az Istenért, fogja bé a száját!
– Na, na.

Ez a Rózsáli is mindig egzáménálja az embert. Csak durváskodni tud az anyjával, egyébre nem való. Kis-asszonykodik, mint egy kontesz. Nyeles kesztyűt visel, meg srófós pulóvert (a kesztyű most is a kezén van). De az anyjával csak durváskodni tud. Pedig milyen gonddal nevelte, hogy kímélte, még a széltől is féltette! Alig volt hároméves, és ha megkérdezték, kinek hívják, már tudta mondani: Varga Rózsáli kisasszon! Erre is ő tanította. A bíró fia veszi el, pedig az gimnáziumot is járt, négyet. Mennyit ápolta, amíg idáig jutott, mert erősen beteges leányka volt. Ő a gyermekeiért mindent megtett. A kato-

nafia, Öden se panaszkodhat semmiről. A télen is küldött neki egy porgoló töltelékes káposztát, éppen a leányával. Igaz, első ízben elmaradt az útja, mert megkésve érkeztek ki az állomásra, már szaladt a vonat. Akkor is csúfot tett vele a leánya, mert ő biza nem akarta elengedni a vonatot, szépen kérte:

„Jaj, vonat úr, álljon meg,
a lelkem kicsidemnek viszem a töltelékes káposztát,
álljon meg, vonat úr,
a lelkem beteges leányom is megyen!”

A vonat nem állott meg (kicsit, igaz, messzecke is voltak), hanem a leánya bezzeg megállott:

„Hallgasson, fogja be a száját, maga folyton csak hülyeségeket tud mondani!”

Nini, most is pörög a kicsi mozdony. Ó, be messze is van a lelkem kicsi fia. Felsír:

– Állj meg, vonat, állj meg,
a kicsidemnek mondd meg,
sirassa meg az apját
abban a nagy városban!

Megérkeznek a templom elé. Ott a pitvarban már fel van állítva a két bak, azokra ráteszik a koporsót. Leül a keserves a lócára a leányával. A közeli rokonok szintén. A többiek bemennek a templomba. A mester orgonázik. Nézi, nézi a koporsót. Az orgonaszó s a mester siralmas éneke száll, száll. Jaj, semmit sem ér az élet. Énekel:

– Jöjj el, halál, hozz koporsót,
csinálj immár testemből port.

A pap beszédje alatt csak szipog. Az jut eszébe, hogy talán éppen ő ölte meg az urát. Erre eddig nem is gondolt. Szájon vágta a perjevonóval. De nem attól halt meg. Csak elesett. Mondta az orvos is: az ütés nem volt halálos. Attól még élhetett volna. Hanem vérmérgezést kapott, mert elpiszkálta a sebet. Látni akarta mindenáron, s kibontotta a kötést. Abba halt meg. De ha a vonóval nem vágta volna szájon, nem lett volna sebe, amit elpiszkáljon. Ha nem halt volna meg, most ott ülne a padján, s bólogatna a fejével, ahogy szokott. Mintha azt mondaná: úgy, úgy. Pedig alszik. A pap beszél, s ő aluszik a padjában. De biza nem a padjában ülne, ha most itt volna,

mert a pitvarban volna a helye, együtt az egész rokonsággal. Éppen mellette ülne. Most bezzeg nem alunna, hanem igaziból bólogatna a fejével: úgy, úgy. Mert éppen róla beszél a pap, s szépen dicséri, hogy milyen istenfélő volt, feleségét, gyermekeit hogy szerette. Ennyi jót még sohasem mondtak róla egyfolytában. Mi ütött ebbe a papba?... Ó, hogy is hallhatná meg, szegény! Ennyi jót csak halotról mondanak. Meghótt a híres Varga Elek. Hogy is volna itt, hiszen ha itt lehetne, akkor most senki se volna itt.

Hat férfi rudat dug a koporsó alá. Emelik, s viszik a gödör felé. Valamit nem lehet megérteni.

– Jaj, ne vigyék el, ne vigyék el,
nem öltem én meg az uramat,
csak a vonót vágtam hozzá,
hogy leszakadott a bajusza.

– Anyám, anyám! – lökdösi a leánya.
– Ne lökdöss, te tökéletlen.

Jaj, istenem, be megvertél

hét kenyérrrel s egy cipóval, jaj, jaj, jaj!

Ez a leány világra olyan, mint az apja; örökké uralkodni akar rajta. Még a szót is a szájába fojtaná. Az ember is ilyen volt, amíg élt. Még a tavaszon egyszer, akkor is kenyeret sütött, akkor is odajött a sütökemencéhez.

„Hány kenyeret vetettél, Grizsel?”

„Amennyi van, mind ott van!”

Akkor is olyan méregbe hozta, hogy szinte a fejébe vágta a vonót. Türtöztette magát. S most itt van, né, mind türtöztethette magát, eresztik le a gödörbe. Ha akkor kiadta volna a mérgét, minden másképpen fordulhatott volna. S a mérgét is kiadta volna.

A koporsó nagyot dobban a gödör alján.

Sivalkodni kezd a keserves.

– Jaj, Elekem, Elekem,
mért nem vágtam hozzád a vonót a tavaszon?

Akkor kíméltelek

s most mégis meghaltál.

Már a tavaszon hozzád vághattam volna,
ha most úgyis hozzád vágtam!

Rózsáli sírva fakad, s megcsípi az anyja könnyökét:

– Anyám, fogja bé a száját, mert bizony isten magát
is bédobom ebbe a gödörbe!

Egy kopogásra száradott rögöt hajít a koporsóra.

Dobigálják a rokonok is, hullanak a göröngyök.

Megtelik, s domborodni kezd a gödör.

A keserves, a meghívott vendégekkel, indul a torba.

1936

NEM MEREK MEGBOLONDULNI

– Hogy vagy? – kérdeztem Abéditől, a barátomtól, mire ő elfintorította az orrát.

– Kitűnően!

– Ez a fő! – vetettem oda. – Több tárgy nem lévén, az ülést bezárom. Szervusz.

– Várj csak, várj csak – állított meg Abédi. – Én is szeretném megkérdezni tőled: hogy vagyok?

– Te?

– Én.

– Kitűnően vagy, kedves barátom.

– Honnan tudod?

– Te mondtad.

– És te elhitted. Látod, ez felháborító. Lépten-nyomon ilyen korlátolt emberekbe ütközik az ember. Ilyen emberek közt lehetetlen egy magasabb rendű életet végigélni. Évtizedek óta próbálom, s nem megy.

– Bocsáss meg, hogy közbeszólok. Valami bajod van? Mi bajod van?

– Nincs nekem semmi bajom! – mondta ingerülten.

– Hát akkor?

– De lehetne! Talán rá van írva az arcomra, hogy: ennek az embernek kutya baja? Honnan tudod te azt, hogy nincs-e véletlenül aranyerem vagy gyomorsavtúltengésem vagy halállal fenyegető szívbillentyűelégtelenségem?

– Hát van?

– Nincs! – mérgelődött. – De mondjuk, hogy volna. Én akkor is azt mondanám, hogy nincs. Némán, összeszorított fogakkal túrném a szenvedést, és soha egy szisszenéssel sem árulnám el, hogy milyen pokoli kínokon megyek keresztül. Egy fennkölt gondolkozású férfiú, amilyen

én vagyok, nem viszi a piacra ügyes-bajos dolgait. Nem tartok számot a csöcselék szánalmára. Engem ugyanabból a fából faragtak, amiből Mucius Scaevolát, aki szemrebbetés nélkül várta végig, hogy az izzó parázson megszene-sedjék a jobb keze.

– Szóval, te azt akarod, hogy akármilyen kegyetlenül szenvedsz, az emberek ne is sejtsék kínjaidat.

– Ó, ó, a régiek értelmesebbek voltak. Mucius Scaevola, hiába tette magát, hogy nem érez semmi fájdalmat, mindenki tisztában volt azzal, hogy igenis rettenetesen szenved. Éppen az a felháborító, barátom, hogy manapság csak a fogvicsorgatónak, a szemforgatónak van becsülete. A magamfajta heroikus férfiú mellett közömbösen haladnak el, ahelyett, hogy tiszteletteljesen utánam fordulnának az utcán és ujjal mutogatnának reám: ez az az ember, aki megszámlálhatatlan gyötrelmei között éppen úgy él, mint egy rendes polgár, aki hírből sem ismeri a test és lélek megpróbáltatásait.

– Értem már. Eddig tévedésben voltam. Azt gondoltam, hogy te azt akarod, hogy, ámbár szenvedsz, higgyék azt, hogy nem szenvedsz. Most látom, fordítva van. Azt akarod, hogy bár nem szenvedsz, higgyék azt, hogy szenvedsz.

Megvetően legyintett:

– Micsoda alantas gondolkozás! Nézz meg jól: semmit sem vesz el észre rajtam?

Alaposan szemügyre vettem. Viruló, pirospozsgás arcán nyomát sem látom a betegségnek.

– Talán a hajad – tapogatóztam. – Mintha kelletténél jobban hullna.

Tagadólag rázta meg a fejét. Lerítt róla a bosszankodás.

– Esetleg el vagy ájulva – hadartam kétségbeesetten –, csak csodálatos önuralommal titkolod. Ha akarod, megkísérelhetném a mesterséges légzést, éppen a tegnap olvastam az orvosi tanácsadóban...

– Sohasem találod ki – mondta megvetően és némi keserűséggel a hangjában. – Hallgass ide. Bolond vagyok.

– S szabadon járkálsz? – szaladt ki a számon, miközben két lépéssel hátrahőköltem.

– Ez az – mosolygott megadóan –, szabadon járkálok, mert ingyen se véli a kutya se...

– Hát ami azt illeti, én részemről... meg vagyok győződve... – nyögtem.

– Na igen, mert neked megmondtam. Soha eszedbe se jutott volna, ha nem szólok. Tudniillik olyan mesterien takargatom, hogy néha szinte magamat is sikerül tévedésbe ejtenem. Barátom, tiszta röhögés, ha meggondolom, hogy éppúgy beszélnek velem, mintha tökéletesen épeszű volnék. Kezet fognak velem, társaságban a közelemben ülnek, valami határtalan, ostoba bizalommal, nem is sejtve, hogy akármelyik pillanatban megfricskázhatom az orrukot, megráncigálhatom a fülüket, hasba bokszolhatom őket, mint egy rendes bolond, akinél az efféle igazán nem is volna feltűnő. Nem igaz?

– Az ám! – mondtam neki is, magamnak is.

– Nézz ide. – A zsebébe nyúlt, s kivett onnan egy hatalmas bicskát. Kinyitotta az élet. – Ilyen gyilkos szerzőt hordozok állandóan a zsebemben, s fojtogat a röhögés, ha elgondolom, hogy az emberek nyugodtan szóba állnak velem az utcán, s még álmukban sem gyanítják, hogy micsoda veszedelemnek teszik ki magukat ezzel. Hiszen mint bolond minden feltűnés nélkül végighúzhatnám a nyakukon ezt a kitűnő sollingeni pengét, amit minden nap újra fenetek... nézd csak, milyen éles! – Pontosan az orrom elé tartotta. – Na fogd meg.

– Hő! – hátráltam – ne, ne fogjam meg! Szabad szemmel is egészen jól látom, hogy milyen éles, amilyen éles szemem van nekem, hehehe.

Gyanakvóan jártatta végig rajtam a tekintetét.

– Csak nem attól félsz, hogy megváglak?

– Mi tagadás – vallottam be –, képzeld az én helyembe magadat. Mit várjak egy bolondtól?

– Puff neki! – kacagott. – Ha ez nyugtalanít téged, inkább elteszem a bicskát. – El is tette, nagy megkönnyebbülésemre.

– Tulajdonképpen – érdeklődtem most már elfogulatlanabban – miben áll a te bolondságod?

– Hogyhogy miben áll? Hát bolond vagyok.

– Na jó, de én úgy hallottam, hogy minden bolond-

nak van valami rögeszméje, vagy valami különös szokása, ami elüt a rendestől. Az egyik kínai császárnak képzeletét, a másik minden szembejövő leányt megtapogat, a harmadik folyton azt kiabálja: jobbra át, balra át stb.

– Nincs nekem semmiféle rögeszmém. Nem vagyok én zupás őrmester, hogy „jobbra át”-ozzak, meg „balra át”-ozzak; én bolond vagyok. Hiszen éppen ez az én tragédiám.

– Mi?

– Ez, hogy nincs rögeszmém. Képzeld csak el, mennyivel könnyebb volna a dolgom. Mikor már nagyon unom azt a rengeteg sületlenséget, amivel világnézet címén traktál közéleti barátom, egyszerűen elővennék egy közismert rögeszmét, mondjuk, azt harsognám az orra alá: kukurikú! S azonnal elhallgatna.

– Ejnye – ismertem el –, csakugyan!

– Na látod. Sajnos, nem merek megbolondulni. Ne érts félre, bolond vagyok, csakhogy egyszer mégis meg kellene kezdeni. Ezt eddig mindenki úgy csinálta. Egy darabig titkolta, aztán kirukkolt vele. Csakhogy persze nem megy olyan könnyen. Nem mondom, ez a rögeszme dolog, amit te is említettél, egész helyes kis trükk, ehhez már hozzászoktak az emberek. Ez a legegyszerűbb megoldás, csakhogy van egy nagy hibája. Félreértésre ad alkalmat. Mondjuk, arra szánám magamat, hogy minden ablakot betörök. Elismernék, hogy bolond vagyok, de azt mondanák, hogy a bolondságom az ablakokkal függ össze, abban áll, hogy betöröm az ablakokat. Márpedig ezt nem szeretném. Beláthatod, hogy kisebb kaliberű bolondokat ki-elégíthet ugyan efféle régimódi, rögeszmés megoldás, de nekem annál sokkal finnyásabb ízlésem van, hogysen beérném ilyesmivel. Én bolond vagyok, és ennek a ténynek semmi köze nincs semmiféle rögeszméhez.

– Természetesen, valami ízléses rögeszmére gondoltam magam is.

– Nem, nem! Értsd meg, a rögeszme csak humbug. Egy kényelmes konvenció, amit az épeszűekkel sikerült elfogadtatnunk abból a célból, hogy tartózkodjanak minden vitától s minden ellenkezéstől, amiben olyan nagy kedvüket lelik. Rögeszméje nincs a bolondnak, erre csak

az épeszűek kényszerítik rá, mert ennek híján nem hajlandók bolondként kezelni őt. Finomabb érzésű bolondoknak gyakran okozott szenvedést, amiért alkalmazkodniuk kellett ehhez az elavult szokáshoz.

– Pedig előbb-utóbb kell csinálnom valamit, mert már nem bírom ki sokáig. Borzalmas, idegölő játék ez, barátom, épeszűnek tettetni magad, mikor bolond vagy. Ha legalább tekintettel volnának az ember teljesítményére, ha tisztelettel elismernék azt a hallatlan erőfeszítést, amit percről percre ki kell fejtenem! Erről azonban szó sincs. Elfogadnak épelméjűnek, s megkövetelik, hogy úgy éljek, mint ők.

– Olyan súlyos ez a követelés?

Csodálkozva nézett rám.

– Te talán könnyűnek találod az életet?

– Inkább nehéznek – vallottam be.

– Pedig te épeszű vagy. Képzeld el, milyen nehéz lehet egy bolondnak, aki amellet, hogy a nem neki való terhet hordozza, még azt is megjátssza, hogy ő épeszű. Ebbe belebolondulnék, ha már nem volnék az. Sajnos, minden hiába. Nem merek megbolondulni. Sokszor jutott eszembe otthon, ebédelés közben, hogy: na most! Megfogom ezt a levessel telt tányért, s kihajítom az ablaküvegen keresztül. Igen, de mindenki azt hinné, hogy abban a pillanatban bolondultam meg, s az ablakban meg a leveses tányérban keresné az összefüggést. Azokat a félrevezetett, csodálkozó arcokat nem bírnám ki kacagás nélkül. Mihelyt azonban elkacagnám magam, azonnal kiderülne, hogy teljesen tisztában vagyok azzal, hogy a leveses tányér kihajítása nem normális dolog. Ettől a perctől kezdve senki sem hinné, hogy bolond vagyok. Ellenkezőleg, az apám fenyegetően felállna a székről, s ökölbe szorított kezekkel jönne felém. Azt sziszegné a fogai közt: „Megbolondultál, hogy így törzs-zúzol?!”

– Hm – mormogtam.

– Érted? Hiába vagyok bolond, nem merek megbolondulni. Nem tudom, meddig bírom ezt a lehetetlen állapotot. Na szervusz, engem várnak.

Elrohant.

ÓRANGYAL

Volt a mozi mellett egy trafik, amelyik csak akkor zárt, mikor már az utolsó mozielőadás közönsége is hazament. Nem lévén nálam dohány, betértem ide, hogy vegyek egy pakk nyolcast. Történetesen én voltam az egyedüli vevő. A trafikosné – ötven-hatvan év körüli sovány öregasszony – éppen belépésemkor fejezte be sűrű sóhajtozásait. Annyit még én is hallottam, hogy: jaj istenem! Amíg én kértem s ő adta a dohányt, mind engem nézett. Tízlejjessel fizettem. Ahogy kettőt visszaadott, hirtelen elhatározással megragadta a kezemet, szorosan. Olyan váratlanul ért ez a mozdulat, hogy tompán felhördültem: naaa!

– Segítsen rajtam, drága Bota úr! – rimázkodott az öregasszony.

Nem mondom, elég gyakran vettem egyet-mást ebben a trafikban, de egyéb sose volt, csak: „Jó napot, kérek ezt meg ezt, jó napot!” Én azt hittem, hogy nem ismerjük egymást, ő másképpen gondolkozott. Meg is magyarázta:

– Tetszik tudni, ha az ember annyi éven keresztül száz- és ezerszámra lát különbnél különféle embereket, hozzászokik, hogy már az első pillantásra osztályozni tudja őket. Mi, igaz, sohase beszéltünk még együtt, mit is beszélhettünk volna, egy fiatalember s egy ilyen öregasszony, de tudom én, hogy önben megbízhatom. Borzasztó szükségem van nekem most valakire, akiben meg merjek bízni, kedves jó Bota úr. Jaj, istenem! – Megtörülte a szemét. – Önben megbízhatom.

– Véleményem szerint nem téved – mondtam szerényen, mintegy jelezve udvariasan, hogy szavahihetőségét semmi szín alatt sem akarom kétségbevonni.

- Tudtam, tudtam. Hát elvállalja, drága?
- Tőlem kitelik – biztattam. – Feltéve, hogy megmondja, miről van szó.
- Jaj, azt nem lehet elmondani – tiltakozott ijedten.
- Szóval titkolózni akar? – kérdeztem szigorúan.
- Milyen szégyen, Istenem, milyen szégyen – síránkozott. – Gondolja, hogy muszáj elmondanom?
- Nem vagyok benne egészen biztos. Attól függ, hogy mi a célja. Ha meg akar bolondítani, akkor inkább a hallgatást tanácsolom.
- Jaj, milyen borzasztó is ez! Van nekem, kérem, egy fiam; még egy van, de most erről beszélek. A másik Kairóban van, képet is mutatnék, de most erről beszélek. Ki hitte volna? Derék fiú volt ez, kérem, s nagyon szerette a feleségét. Én azt mondom, hogy most is szereti, de meg is érdemelné az a drága, jó kicsi asszony. Számítsa csak, két gyermekük is van, két unokám! Hát mondja, lehetséges ez? Hát szabad ez? Maga férfi, nem egy ilyen öregasszony, de egyebet mégsem mondhat. Jaj, milyen szégyen, édes Istenem! De legyen őszinte! Hát nincs igazam?
- Ez az egy világos, hogy igaza van. Ha az esetet is ilyen világosnak látnám...
- Most aztán megbolondult a miatt a nő miatt!
- Végre! Szóval: a kedves fia megcsalja a feleségét.
- Már három hónapja tart! Valahol szobát bérelt, s ott találkoznak rendszeren. Meghasad a szívem!
- Megvakartam az orromat. Hm.
- Igazán megtehetné, drága.
- De mit?! – tört ki belőlem.
- Kinyomozná, hogy hol lakik a fiam. Hogy hol találkozik a macájával. Mert ha tudnám én azt a szobát, bemennék én oda, s megverném a fiamat is meg azt a nőt is isten igazában! Már három hónapja nyomozok a menyemmel együtt, de ha minket meglátnak, hát elkerülnek mindenfelé. Annyit már tudok, hogy hetenkint kétszer találkoznak valahol, s együtt mennek a fiam lakására. Mindig elhaladnak a minoriták temploma előtt. Ha valaki ott a nyomukba szegődne, mindent megtudhatna.

– Jaj kérem – mondtam én –, nagyon aljas szerepet szánt nekem!

– Komolyabb embernek gondoltam, Bota úr. Egy család boldogsága forog kockán.

– Igen, igen, de leskelődni! Más ember dolgába ütni az orromat!

– Ez csak olyan selyem beszéd! Ha nem csinálunk valamit, a fiam elválík, tönkremegyén ő, a menyem, az unokáim, én!

Jajgatott, részletezett, a maga összefüggéstelen módján feltárta a helyzetet, rimánkodott, a becsületérzésemre hivatkozott, a jószágomra, arra, hogy visszaélnék a bizalmával, ha közlései után nem venném kezembe öt ember boldogságának ügyét. Levett a lábamról.

– Mindent kiszámítottam, ön kilenckor megy az irodába, addig van ideje. Reggel hét-nyolc óra közt szoktak elhaladni a minoriták temploma mellett, ott vár reájuk. Könnyen megismeri őket. A nőn szilzskinbunda szokott lenni... a fiam vette a gyalázatosnak! Fekete lakkcsizmát visel és orosz prémsapkát; nagyon elegáns, azt meg kell adni, de hát egy ilyen nőnek egyéb dolga sincs, mint hogy öltözködjék a szeretőjének. Én nem is bánám, Bota úr, csak ne éppen a fiam kellene neki.

– Reggel hétkor találkoznak? – képedtem el.

– Ilyen szégyentelenek!

– És a kedves fia, hm, milyen erőben van?

Felragyogtak a szemei.

– Szép, nagy ember az, kérem! Olyan erős, mint a bivaly! De miért kérdi?

– Csak úgy eszembe jutott – feleltem tétován, és végignéztem ösztövért tagjaimon. (De miért követ percek óta már? Figyelmeztetem, hogy egy negyedórája már mind a sarkunkban van. Egy bivaly is idegessé válik... Csak egy kérdésem van, uram. Restelltem megszólítani, de valamit erősen szeretnék megkérdezni. Nos, mit akar? Kérdezze gyorsan. Csak azt szeretném megkérdezni, hogy merre méltóztatnak menni. Nem azt, hogy hová, csak azt, hogy milyen irányban. Úgy?! Milyen irányban?! Miért? Csakis azért, hogy én az ellenkező iránynak vegyem utamat...)

- Meghálálom, drága. Szívesen fizetek...
  - Pardon! – szakítottam félbe. – Egyezzünk meg abban, hogy nem sértegetjük egymást!
  - Nekem ez igazán megér egynéhány...
  - Fogadjunk, hogy annyit nem ér meg, amennyivel engem kifizethetne.
  - Határozza meg maga az összeget.
- Rendkívül bosszantott ez a kitartás.
- Nézze, kérem, ilyesmit az ember vagy ingyen csinál meg, vagy egyáltalán nem csinál meg. – Szelíden ejtettem a szavakat. Attól féltem, hogy még meg találom sérteni!
  - Majd kapok módot... – erősködött.
- Jól megnéztem. Hegyes az orra, hegyes a kontya; valószínű boszorkány. Most már biztosan tudja a nyavalyás, hogy krajcárjába se kerül ez a hecc, s nézz oda, milyen állhatatosan sérteget a pimasz. Könyörgésre fogtam a dolgot.
- Engedje meg, hogy a kedves fiát és a kedves szeretőjét meglessem a magam kedvéért. Végtelenül lekötelez, ha nem tiltja meg, hogy a nyomukba szegődjem, örök életben az volt a vágyam, hogy egy bivalyerős úriembernek a sarkában legyek órákon keresztül... Persze, minden feltűnés nélkül. (Hogy valami igazat is mondjak.)
  - Holnap éppen találkanapjuk van. Ha mondjuk, a fiam észrevenné magát, mondja azt neki, hogy nem ismer engem. Hogy nem én biztattam fel. Ez magának is jobb. Mondja azt, hogy magának is éppen arrafelé volt dolga.
  - Képzelem, mennyire örvideni fog a kedves fia, hogyha ilyen talpraesetten vágom ki magam – mondtam, és bámulattal néztem a hegyes orrú trafikosnét. Azon bámultam, hogy még életben van. Ennek örvidtem is. Nem lehet kellemes, mikor az embert hirtelen felhevülésben elkövetett emberölés vádjával letartóztatják.
- Szívesen visszakoztam volna. De hogy magyarázzam meg az öregasszonynak, hogy ostoba és szemtelen szavaiért mennyire megutáltam? Isten ments, hogy kellemetlen perceket szerezzek neki. Egy árva pillanatig felködlött bennem néhány próbamondat: Tekintse úgy, mintha nem

önről volna szó... Ez egy rendkívül érdekes helyzet... Egy öregasszony, nem ön, hanem ismeretlen öregasszony, aki akárcsak a piaci légy... Eh! Képtelenség! Most már nincs más hátra, mint felkelni korán reggel, már hatkor, hétre felütni a sátorfát a minoriták temploma mellett, s oda várni, egészen észrevétlenül, egy bivalyerős úriembert bekecsben, valamint szilszkinbundás barátnéját. Búcsút vettem a trafikosnétól. – Viszontlátásra! – kiáltott utánam jelentősen. Gondokba merülten ballagtam haza.

Már hét óra előtt útban voltam a minoriták temploma felé.

Kezében lobogó lángú fáklyával szalad a gyönyörű izmú büszke atléta. Mindenki tudja, hova. Gyermek, ifjak és aggastyánok tekintete követi a gyors futású bajnokot. Az irigység sóhajtása halk és végtelen karénekként övezi pályáját. Szíve nem fáradtságtól, hanem dagadó büszkeségtől dobog... Ha mondjuk, úgy alakulna a dolog, hogy e város lakói ma másképpen ébrednének, mint máskor! Belátnák – talán egy jótékony varázsló műve volna ez –, hogy nincs nemesebb és tiszteletreméltóbb feladat, mint kora reggel hét és nyolc között a minoriták temploma mellett tanyázni öt ember boldogságának a védelmében. Csak kiválasztott kevesek osztályrésze volna ez a kitüntető megbízás, melyet egy hegyes orrú trafikosné értékes kegye osztogat. Ezekben a magasztos percekben, amíg viseltes nagykabátomban rovom a kanyargó utcákat, szürkén, diadalmi jelvény és lobogó fáklya nélkül, egyetlen aggodalmam volna csupán az, hogy senki sem veszi észre, ki vagyok én, és hová igyekszem célirányosan. Bezzeg kihúznám magam, és boldog, dicsekvő pillantásokat vetnék jobbra-balra – valamilyen okból beszélnem nem volna szabad –, rákacsintanék a szembejövőkre, és rá-tarti, kevély tekintetemből mindenki megértené, hogy a hegyes orrú trafikosné engem tisztelt meg irigyelt bizalmával... De mosolyogni se volna szabad, kikötnék, hogy éppen úgy kell viselkednem, mintha semmi sem történt volna velem; milyen leverten ballagnék bezzeg! Honnan láthatnák? Senkinek se jutna eszébe, hogy én vagyok ama

bekecs után leselkedő derék! Ki hallott ilyen bolond Olympiát?...

Ellenkezőleg, mi sem természetesebb, mint hogy mindenki gyanakvón tekint reám. Íme – súgnak össze sunyin –, itt halad a trafikosné kémje. Persze szeretném, ha senki sem sejtene, mi járatban vagyok, de rettentő nehéz ám eltitkolni az ilyesmit! Most még hagyján. Nincs kizárva, hogy kevésbé figyelmes járókelők nem veszik észre. Hanem a minoriták templománál... Már csak két utca van odáig. Nem ártana néhány kísérletet tenni addig is. Itt van ez az utcasarok. Tegyük fel, hogy éppen ide jönének. Nos, most meg kellene állni, de olyan fortélyosan, mintha nem állana meg az ember. Olyanformán képezem, hogy állok egy helyben, de mindenki azt hiszi, aki reám néz, hogy megyek. Rendkívül elmés ötlet, de meggyilkolhatnának, s akkor se tudnám megvalósítani. Lássuk csak. Talán nem feltétlenül szükséges teljesen megállni; teszem azt, félig megállanék... ez az... meglassítom a lépteimet... nos, miért nem lassítom? Nem jó. Ha valaki néz engem, például a hátam mögött áll s úgy néz – sajnos, valószínű is, hogy csakugyan néz, de nem ellenőrizhetem, mert ha megfordulnék, az mindjárt gyanút keltené –, tehát ő néz, én lassítanék, ő mondaná rögtön: Ahá! Miért lassít?! S abban a pillanatban már csak erre a miéltre kell megfelelnie – mi sem könnyebb! –, és már le is leplezett. Az volna a legjobb megoldás, ha úgy lassítanék, hogy neki eszébe se jusson feltenni azt a kérdést, hogy miért; ha valami szemmel látható okom volna a lassításra... például rá akarok gyújtani cigarettára! Amíg a dohányt papírba pakolom, akár meg is állhatok... Kezdjük!

Kigomboltam a nagykabátomat, s nagy ügyelettel sodorni kezdtem a cigarettát. Lassan, óvatosan, mint aki fél, hogy kárba megy a drága dohány, ha nem vigyáz. Most megnyálazom... már szinte állok... előkeresem tempósan a szipkámot. Hol a gyufa? Ha mozdulok, nem gyúl meg. Nagyon helyes. Most kénytelen vagyok egészen megállni! A gyufa serceg, és én állok! Ki állíthatja, hogy megszakítottam az utamat? Szó sincs róla! Mindössze is rágyújtottam egy cigarettára, ez általános szokás. Lényeges,

hogy semmi gyanús ne vevődjék rajtam észre. Egy per-
cig sem szabad szem elől téveszteni, hogy nekem mindent
kell látnom, anélkül, hogy engem látnának. Pardon!

– Nem lát a szemitől? – ordított reám egy vastag,
durva hang. – Öt lépésről integetek magának, hogy áll-
jon félre az útból, mert nem fér el ez a taliga! Muszáj
magának éppen az út közepére állni?

Ssz! ez a vadember éppen a térdemnek kormányozta
a taligáját!

– Nem tud szólni?! – kiáltottam indulatosan.

– Na halljanak oda! – felelt a másik. – Hát nem
ordítottam vagy tízszer is, hogy: hep, hep!? Tehetek én
arról, hogy maga süket?

Szépen vagyunk! Amíg a fájós térdemet egyengettem,
utána néztem a taligának. Soha életemben nem volt sze-
rencsém ilyen nyikorgó kerekű alkalmatossághoz! Mi a
csudával lehettem olyan veszettül elfoglalva, hogy semmit
sem hallottam? Ja persze, a nyomozás! Megvakartam a fe-
jemet. Hogy kerültem az út közepére?

Az ütés nem volt nagy, azt kiheverem. Inkább az a
bosszantó, hogy ez az ostoba taligás kizökentett a meg-
figyelésből. Már egész jól ment minden; ha nem tévedek,
már sikerült meg is állanom észrevétlenül. Pardon! Mégis
furcsa, hogy ma mindenkibe beleütközöm. Egyelőre leg-
jobb lesz félbeszakítani a megfigyelést, amíg eljutok a mi-
noriták templomához. Ott aztán kezdhethük elülről a ci-
garettasodrást.

Így gyakoroltam magamat a megfigyelésben.

A minorita templomnál nagyszerű gondolatom támadt.
Mi lenne, ha egyszerűen csak megállnék, mint egy olyan
ember, aki nem szereti a menést?

Egyik cigarettát a másik után szívtam el.

Szemügyre vettem a járókelőket. Melyikük lehet a tra-
fikosné fia? Ez a sovány, alacsony termetű, de hosszú lé-
pésű fiatalember nem lehet, mert ez egyedül van. De mi-
lyen különösen viselkedik! Messziről reám néz, mintha
gyanakodna. Nem tévedek. Szélesen vigyorog és integet.
Egyenesen felém tart. Mit akar tőlem? Hátat fordítok
neki. Hiába. Már mellettem van, és a hátamra üt: Gye-

rünk, cimbora, gyerünk! Méltatlankodva feléje fordulok... Hiszen ez doktor Kelemen! – Szervusz.

– Na gyere, menjünk együtt – biztatott.

– Nem tehetem – tiltakoztam.

– Hát te merre mész tulajdonképpen?

– Tulajdonképpen... semerre.

– Csak úgy állingálsz a sarkon?

– Csak.

– Vársz valakit?

– Dolgom van. Te kit vársz?

– Én? – nézett reám. – Miért kérded?

– És te? Miért kérded?

– Ja? Megsértettelek? Tudod mit? Egyen meg a fenét!
– Azzal otthagytam.

Bámulatos, hogy mennyi ismerőse van az embernek. Ez a kisleány, a nagybácsim feleségének a bátyjának a sógornőjének a leánykája, úgy látszik, éppen itt lakik. De milyen boldog, amikor megpillant engem, amint állhatatosan állingálok a villanypóznának támaszkodva. Fagyosan köszönök neki, de ez nem zavarja őt. Odajön hozzám.

– Milyen kedves, hogy megvárt. Ezt gyakrabban is megtehetné.

– Soha nem voltam boldogabb – válaszoltam –, mint ebben a pillanatban. Engedje meg, hogy gyönyörködjem magában.

– Gyönyörködhet útközben is. Nyolcra bent kell legyen a bankban.

– Egy pillanatra sem akarom feltartóztatni. Kezét csókolom.

– Ó, hát nem engem...? – Elkomorodott. – Jó napot!

Sorba vonulnak fel összes ismerőseim és rokonaim. Megfoghatatlan, hogy milyen bizalmas viszonyban vagyok olyan emberekkel, akikkel évenként szoktunk két szót váltani. Mindenki megszólít, és mindenki kérdez. A szürke reggel az oka. Reggel az emberek úgy érzik magukat, mintha külföldön volnának, és merő véletlenségből találkoznának egymással. Nincs az ismeretségnek az a vékony szála, amit ne ragadnának meg ürügyül egy kis tereferére.

Külföldön – és ilyenkor reggel – a „csak látásból” ismeretségek komoly köszönő viszonyra válnak. Pokoli kínokat szenvedtem emiatt. Szemvédeimet betetézte doktor Kelemen, aki valamit otthon felejtett s visszatért. Gúnyosan nézett végig rajtam. Mikor aztán újra elhaladt mellettem, rám röhögött.

– Na mi az? Kibérelted az utcasarkot? Hogy vagy velem meglelgedve?

– Csak próbaidőre! Azt is csak azért, mert nem is sejtettem, hogy itt lakol!

Kibírhatatlanná vált a helyzet. Szerencsére valahogy letelt az idő.

Ekkor megláttam Annát. Nem tudtam elnyomni egy mosolyt. Lám, milyen törekeny alapokon nyugszik egy nyomozás! Anna fekete bundát, fején prémes sapkát és lábain lakkcsizmát viselt. Ha egy ismeretlen nő volna, most azt hinném, hogy éppen őt keresem. Annál inkább, mert nincs is egyedül. Egy harmincöt év körüli bekecses úriember kíséri.

– Kezét csókolom – kiáltok rá vidáman.

A hangomra összerezzzen. – Jaj, Mihály – mosolyodik el, amikor megpillant. Karját azonnal kivonja kísérlője karjából. – Ma nem megy irodába?

– Dehogynem, éppen oda igyekszem.

– Tudja mit? Elkísérljük.

A bekecses nevetségesen viselkedik, összehúzza a szemét és morog. Anna feléje fordul:

– Nem is tudja, kivel találkoztunk. Bota Mihály, a vőlegényem.

Kezet nyúrltok, és megismérltem a nevemet. Az rosszkedvlően mondja a magáét: – Babos. – Majd Annához fordul: – A vőlegénye?!

Én boldogan kacagok, kacagok. Nem ismerem nagyobb örömet annál, mint amikor a menyasszonyommal találkozlom. Hát még ilyen váratlanul, alig valamivel reggel nyolc után! Mikor egy trafikosléfiát nyomozom, aki éppen ilyenkor viszi lakására a szeretőjét.

– – – – –

– Jó napot – nyitottam be a trafikba –, kérek egy pakk nyolcast.

– Azonnal – lelkendezett az öregasszony –, azonnal, csak ezt az urat szolgálom ki. Méltóztassék választani – fordult a kövér, aranyláncos polgár felé. Az szuszogott, s ropogtatni kezdte az eléje tett szivarokat nagy szakértelemmel. Csak minden harmadik, negyedik nyerte meg a tetszését. Amíg ő ezzel foglalatoskodott, suszterinas rontott be:

– Kérek négy darab nácit.

– Gyenge üzlet – mondta büszkén a kövér, aki már a negyedik szivarat rakta félre magának. – Gyenge üzlet – recsegte. – Négy darab náci két lej; mi marad abból magának?

– Tessék elhinni, hogy a náccal keresek legjobban! Én kérem, bérelem ezt a trafikot, s minden krajcárral el kell számolnom. Mármost tessék ide figyelni: egy darab náci tulajdonképpen 45 bani, de ötvennel fizetik, mert ötöt nem tudok visszaadni. Ez az öt bani egészen az enyém. Ha egy nap eladok 250–300 nácit – nekem sok munkás kliensem van –, az már napi tiszta tizenöt lejt jelent. A százalékon kívül. Szolgálhatok még valamivel?

– Nem, köszönöm. Mennyit fizetek?

Alighogy kiszuszogott a trafikból, az asszony nekem rontott:

– Na! Láta őket? Megkapta a szobát?

– Mielőtt a tárgyra térnénk, szeretném a tudomására hozni, asszonyom, hogy milyen rendkívüli emberrel áll szemközt. Széles e városon nem talál senkit, akinek az összes barátai, ismerősei, közeli és távoli rokonai mind, mind a minorita templom körül laknának. Nézzen meg jól, asszonyom, mert csak egy ilyen embert találhat, és az az ember én vagyok.

– Ó – mondta csalódottan. Majd felélénkült: – A fiam is?! Ott bérelt lakást?

– A kedves fia – válaszoltam méltóságteljesen – sem nem barátom, sem nem ismerősöm, nem is közeli és távoli rokonom. Bár őszintén sajnálom – tettem hozzá udvariasan –, önre való tekintettel.

– Hát hol? Hát hol? Követte őket, drága?

– Bocsánat, még nem fejeztem be előzetes közléseimet. Ezek a minorita templom körül lakó rokonaim, isme-

rőseim és barátaim valamennyien reggel hét és nyolc óra között mennek munkába. Roppant barátságos fickók, akik a világért el nem mulasztanák megkérdezni tőlem – ne felejtse, hogy én mostanában reggel hét és nyolc óra körül ott szoktam állingálni feltűnés nélkül a minoriták temploma előtt! –, hogy mit keresek én azon az utcán. Akadt olyan is, akivel kétszer találkoztam ez alatt a rövid idő alatt, valamit otthon felejtett, s vissza kellett térnie. Mi az, kérdezte ez, kibérelted magadnak ezt a sarkot?

– Hát a fiamat? A fiamat nem látta?

– Amikor ezt a különös ügyet magamra vállaltam – folytattam rendíthetetlenül –, dacoltam lelkem jobb érzéseivel, dacoltam a meggyőződésemmel, dacoltam egy bizonyos meg nem nevezendő személy iránt hirtelen táplált undorodással, és nem utolsósorban dacoltam kedves fiának állítólag bivalyerős izmaival. Rettenthetetlen férfiú vagyok én, asszonyom, aki minden veszedelemmel hajlandó szembeszállani egy üdvös cél érdekében, egyet kivéve. – Felemeltem a hangomat. – Nevetségessé nem teszem magam!

– Egy szót sem értek én ebből, kérem – esett kétségbe a trafikosné.

– Hát el tudná képzelni hidegvérrel, hogy nap nap után úgy álljak ott a minoriták temploma mellett, mint egy eleven hirdetőoszlop, barátaim, ismerőseim, közeli és távoli rokonaim röheje között? Hírem szaladna a városban, asszonyom, és nem valószínű, hogy csupán kedves fia nem venne tevékenységemről tudomást!

– Csakhogy már a fiamat is emlegeti! Hát látta?

– Nem láttam.

– Istenem, lehetetlen!

– Ellenben láttam egy fiatal orvost; akit a Charité szanatórium foglalkoztat, láttam egy fiatal leányt, aki a Mezőgazdasági bank csinos tisztviselője...

– Azt szerettem volna – sóhajtotta –, ha a fiamat látja.

– Igaza van. Mellőzzük ezúttal ismerőseim és rokonaim népes táborát. Maradjunk azok mellett, akiket nem ismertem. Nem ismertem egy hasadozott, olajfoltos nad-

rágú kovácslegényt. Valamint, hogy mindent elmondjak, egy izmos úriembert, bőrkabátban...

– Bőrkabátban?!

– Bőrkabátban.

– Bota úr! Az a fiam volt!

– Nem lehet. Ön azt mondta, hogy a fia a szeretőjével lesz.

– Hát egyedül volt?

– Nem volt éppen egyedül. Egy búbájos, édes lányt kísért.

– Szilszkinbunda volt rajta?

– Mit tudom én, mi az a szilszkin! Mindenesetre bunda volt rajta.

– Ráismerek, Bota úr! Ez a kis alattomos macska a fiam szeretője!

– Nézze, kérem – egyenesedtem ki –, a fián nem vitatkozom. Ha önnek tetszik az, hogy azt az undorító vörös arcú izomtömeget, akinek már a látására is felháborodott minden belső részem, a saját édesfiának vallja és nevezze, nekem az ellen semmi kifogásom nincs. A hölgynek azonban hagyjon békét!

– De ha mondom, hogy a fiam szeretője! Már három hónapja, Bota úr.

– Ugyan, kérem – hallgattattam el megvetően. – Az a hölgy az én menyasszonyom.

Bezzeg nem szájalt többet a bestia! Rám nézett, még a lélegzése is elakadt, a szívéhez kapott, és olyan halkán sóhajtott, hogy csak a szájáról olvastam le a szót: Jézus-Mária! Szinte megsajnáltam szegényt. Az bizonyos, hogy én se tudtam szólni. Egymásra meredtünk. Végül lesütötte a szemét, és csendesesen annyit mondott:

– Egy pakk nyolcast tetszett kérni. Parancsoljon. – Már nyújtotta is a csomagot. Nem mert rám nézni. De mikor fizettem, suttogva megkérdezte:

– Persze, nem követte őket...?

Nekem is megjött a hangom.

– Látja – feleltem könnyedén és barátságosan –, ők kísérték el az irodámig.

Az ajtóból visszafordultam:

– Gondolom, nem kell ismételnem, hogy reám többet nem számíthat ebben az ügyben. Engem a minorita templom körül mindenki ismer, s csak kikacagnak, ha látják, hogy nap nap után ott állingálok. Értse meg, kérem – úgy látom, hogy a lélektan nem erős oldala –, értse meg, hogy milyen ember vagyok én. Akár lopni, rabolni, gyilkolni is képes volnék, ha valami nemes cél úgy kívánná meg, de nevetségessé nem teszem magam. Érti? Azt nem bírom ki, hogy rajtam nevessenek az emberek!

Gögösen léptem ki a trafik ajtaján. Megmondtam a véleményemet. Most már talán kezdi gyanítani ez a vén satarafa, hogy ki vásárolt nála évek óta nyolcas dohányt!

Csütörtökön reggel korán ébredtem. Ismét eszembe jutott a trafikosné. Rossz modora van, az bizonyos. Mindenáron pénzt akart felajánlani szolgálataimért. Semmivel nem tudott volna úgy kihozni a sodromból, mint éppen ezzel. A feladat is különös, amivel megbízott. Hogy én kémkedjek neki! Leskelődjem a fia után! Vérhullám öntötte el az arcomat. Egy ilyen megbízás egyenesen sértő. Kinek gondol engem az a vén szipirtyó?

Ámde az ő szempontjából egészen másképpen áll a dolog. Ő jóltevőjének tekintené, aki nyomra vezetné. Az is magától értetődik, hogy ezt a jótettet meg akarja hálaálni. Pénzzel akarja meghálálni, mert kevés pénze van, s következésképpen a pénzt tekinti legnagyobb értéknek. Tekintetbe kell venni azt is, hogy míg a pénzt felkínálja, mennyire fáj érte a szíve.

Nem szép dolog utálni valakit, aki ennyire megbízik az emberben. Száz meg száz vevője közül éppen nekem tárta fel kétségbeesett helyzetét. Jogomban áll-e nem váltani be hozzám fűzött reményét? Mennyi jót gondolhatott rólam ez az asszony; nem kötelességem-e megmondani neki: asszonyom, vegye tudomásul, hogy csalatkozik bennem. Ha azt hiszi, hogy törődöm a maga bajával, hogy sajnálom, és szívesen állnék segítségére, téved. A fia házasságtöréséhez semmi közöm, siralmi nem hatottak meg, ajánlata sértett és felbőszített, tőlem éhen halhat az egész családja, nem érdekel. Az egész dologban csak a magam szerepe érdekel, s mivel ez a szerep rám nézve kellemetlen-

ségekkel jár, nem vállalom, ha mindjárt négyük boldogsága fordul is meg rajta. Isten vele, asszonyom, valahányszor reám gondol, ezeket sohase felejtse ki a számításból.

De ha az emberben nincs elegendő bátorság ahhoz, hogy ilyen leplezetlenül mutassa meg magát, ha szégyelli feltárni egész önző mivoltát, akkor viselkedjék is úgy, mintha önzetlen lenne.

Gyorsan felöltöztem, és kirohantam a minorita templom mellé. Hadd jöjjen a rokonok és ismerősök serege! Bámuljanak és csodálkozzanak.

Azonban késve érkeztem, s jóformán nem is találkoztam ismerőssel. Viszont a trafikosné fiát is elszalasztottam. Már fél kilencre járt az idő, és éppen azon gondolkodtam, hogy jó lesz igyekezni, ha nem akarok elkésni az irodából, amikor megdobbant a szívem, olyanformán, ahogyan egy tolvajé dobbanhat meg, mikor munka közben lépteket hall a szomszéd szobában.

Megpillantottam Annát. Ismét a bekecsesszel volt.

Legszívesebben a föld alá süllyedtem volna. Mit gondolhatnak most rólam? Joggal gondolhatják, hogy utánuk leskelődöm. Rettenetes düh fogott el a trafikosné ellen. Nélküle sohasem kerültem volna ebbe a kellemetlen helyzetbe. Mit gondolhatnak egyebet, mint hogy kémkedem; hiszen csakugyan kémkedem! Más keresnivalója nemigen lehet az embernek ebben a lehetetlen időben. Elmenekültem volna, de megláttak.

– Nini – kiáltott Anna messziről –, hiszen ez Mihály!

– Szó, ami szó – válaszoltam elvörösödve –, ez én vagyok.

– Úgy látszik – mondta az Anna kísérője –, mindennap találkozunk.

Szemrehányást éreztem a hangjában. Igyekeztem elfogulatlanul válaszolni.

– Ez amellest bizonyít – mondtam –, hogy az ember életében történnek érdekes véletlenek.

– Csak nem akarja azt mondani, hogy véletlenül van itt? – Szúrósan nézett rám. Szegény fejét nem nagyon állhattam e nélkül a szúrós nézése nélkül se, de az Anna

közelsége olyan boldoggá tett, hogy szelíden viszonztam a tekintetét.

– Azt akarom mondani – válaszoltam –, hogy maguk véletlenül jártak errefelé.

– Ebben igaza van – ismerte el, és félrefordította a fejét.

– Ismét elkísérjük az irodájába – szólt közbe Anna –, jó?

– De milyen jó! – kiáltottam örömmel. – Pompásan fognak mulatni, ha megtudják, hogy minek köszönhetik a velem való találkozást.

Elindultunk az iroda felé. Azonnal beszélni kezdtem.

– Képzelem a megrökönyödésüket. Annát sétálni csábítja ez a gyönyörű reggel; Babos úrnak véletlenül szintén eszébe jut, hogy jár egyet; véletlenül összetalálkoznak, véletlenül elhaladnak a minorita templom mellett, s kibe botlanak, már másodszor ezen a héten? Belém. Igazuk van, tiszta igazuk van, ha gyanút fognak. Ez már nem lehet véletlen, belátom; elvégre a véletlennek is vannak határai! Ne tiltakozzék, uram, látom a szemén, hogy úgysem hinné el, ha azt mondanám, hogy nekem is csak úgy kedvem kerekedett levegőzni. Legyünk őszinték: teljesen valószínűtlen, hogy valaki ebben az időben minden igaz ok nélkül kerülgesse a minorita templomot. Nem is fogok ily átlátszó hazugsággal előállni.

Összedörzsöltem a két tenyeremet hevesen, hogy felmelegedjék. Van a tenyérdörzsölésben valami vidám diadalézés. Bankárok tesznek így, mikor milliós jövedelemmel kecsegtető üzletet kötöttek, vagy hadvezérek, gondolom, egy megnyert ütközet lezajlása után. De így tehet egy magántisztviselő is, mikor oldalán hajladozik az édes lány, és szomjasan issza szavait.

– Ide figyeljenek – hadartam vidáman –, megmagyarázom, hogy mit keresek itt. De ígérik meg, hogy nem mondják el senkinek. – Az ígéretet be sem vártam, és máris folytattam: – Érdekes história ez, majdnem hihetetlen, és mégis igaz. Van itt az Edison-mozi mellett egy trafik, onnan szoktam dohányt venni. Valamelyik nap azt mondja nekem a trafikosné, egy hegyes orrú öregasszony, hogy az istenért, segítsek rajta. Isten tudja, mi

van bennem, ami úgy vonzza az öregasszonyokat; a háziasszonyom is felére szállította a szobám bérét, csak hogy ne menjek máshová lakni, inkább magára vállalta... de elkalandozok, ez már nem tartozik ide. Szóval kiderült, hogy a trafikosné fia valami csinos démon kedvéért elhagyta a feleségét, gyermekeit...

Kigomboltam a kabátomat, és elővettem a zsebkendőmet. Nem volt rá szükségem. Visszadugtam a zsebembe. Aztán gondosan begombolkoztam, hogy a következő pillanatban ismét széttárjam kopottas nagykabátom szárnyait, és izgatottan keressem a dohányt. Már sodortam a cigarettát, mikor észrevettem, hogy egy a számban van, és félig sem égett még le.

– Képzeljék el ennek az öregasszonynak a helyzetét! Ne induljanak ki egyébből, csak abból, hogy hozzám fordult a panaszával. Egy vadidegenhez. Fia van, menyé van, unokái vannak; az ember azt hihetné kívülről nézve, hogy egy boldog nagymama, aki jól megérdemelt nyugalmát élvezzi szerető családjában. Hát szó sincs róla. Nem hogy ő támaszkodhatnék a családra, a család maga omladozik, s az ő gyenge vállaira hárul a feladat, hogy ezt megakadályozza. Istenem, képtelen rá, ez meghaladja erejét. Tudják-e, hogy jövedelmének mi az alapja? Az az öt bani, amit a négy darabonként eladott nácionálokért kap, amivel nem kell elszámolnia... Mellékes. Hogy forduljon a fiához, mikor a fia ellen küzd? Idegenre szorul. Engem tisztelt meg a bizalmával, és én büszke vagyok erre...

Gesztikuláltam, és éreztem, hogy nem a kezem mozog, hanem az egész testem és minden porcikám. Maga a világ is mintha reszketegen emelkedő forró levegőn keresztül szűrődött volna hozzám, boldog elragadtatottságban nyugtalankodott.

– Mit csűrjem-csavarjam? Ez a trafikosné megkért, hogy járjak utána a dolognak, lessem meg a fiát a szeretőjével együtt, kutassam fel a találkahelyüket. Itt van valahol a minorita templom környékén. Tudom, hogy nem hálás feladatot vállaltam magamra. „Kóbor ebet ragad fölön, aki felháborodik a perpatvaron, mely őt nem illeti.” De öt ember boldogsága nagy dolog! Én hát, ne nevesse nekem, felcsaptam kémnek. Kissé nehéz dolgom van, mert

a trafikosnétól hiába kértem fényképet a fiáról, azt mondta, hogy nincs. Meg vagyok győződve, hogy van. De milyen egy anya? Ha már mindent el is mondott a fiáról, mégsem akarja egészen kiszolgáltatni egy idegennek. Az eredménnyel tisztában vagyok. Mikor végre sikerül felkutatnom a fiát, elvezetem, karon fogva, mert nehezen jár szegény, a találkahelyre, s ő másnap reszkető ajakkal azt fogja mondani nekem: „Végtelenül köszönöm a fáradozását, Bota úr, de az illető, akit ön a találkahelyre követett, nem az én fiam volt.” Még tán azt is utána teszi majd mintegy rendre utasítva engem a vakmerőségemért: „Az én fiam nem olyan!”

De hogy reám jött a beszélhetnőség! A kiejtett szavak, természetüknek visszájára fordulva, metszett kristálypoharacskákban csillogó, aranyszínű alkoholként csurrantak le a gégémen, és egész belsőmet áttüzesítették. Mintha csak félig lett volna készen a világmindenség, és szavaim lázától várta volna a beteljesedést. Hogyan is törődhettem volna azzal, hogy vajon igazat mondok-e, mikor éppen azáltal vált minden igazzá, hogy kimondtam.

– Az ő fia nem olyan! Mit tudom én, hogy milyen az ő fia! Nini, megérkeztünk. Várjanak, még úgymint korán van, még nem megyek be az irodába. Ha lúd, legyen kövér. Most már szeretném végigmondani. Mondom, a fiáról semmit sem tudok. Inkább a leány viselkedését találok furcsának. Kérem, mit gondoljunk egy ilyen leányról? Saját jóhírével nem törődve meggyalázza a szülői házat, ahonnan kora reggel, ma reggel is... álljanak csak meg! Nem mesét mondok, tudják-e azt?! Most, ebben a pillanatban is, amíg én beszélek, ez a leány ott ólálkodik a minorita templom környékén, vagy éppen szeretője karján surran egy parfümillatú bútorozott szobába, hogy ott néhány perc múlva, megfélekezve a becsületről, tisztességről, kötelességről, egymás karjaiba omoljanak. Várjanak csak, akarattal állítottam így be a dolgot. Ez a nő áldozatot hoz, rendben van. De miért? De miért? Megrontja magát, hogy tönkretegyen egy ártatlan családot. Micsoda keveréke az ostobaságnak és a bűnnek! Megáll az ész.

Némán hallgattak mind a ketten. A bekecses mintha szólni akart volna, de nem jött szó a szájára. Anna szemében könnyek csillogtak. Ennek láttán rendkívül elérzékenyedtem, s elhatároztam, hogy védelmembe veszem a női nemet, Annára való tekintettel.

– Megvallom, sajnálom ezt a leányt. De mit szólnunk a férfihoz, akit két kisgyerek hiába vár haza? Sose láttam a feleségét. Vehették észre, hogy senkit sem ismerek a szereplők közül. De szinte magam előtt láttam a kisírt szemű fiatalasszonyt, akit talán megfonnyasztott kisé két gyerek, de egy évtizeden át tartó hűség talán csak felér a kedvességgel, mely csalárd, és a szépséggel, mely hiábavaló...? Forduljunk vissza, mert elkésem az irodából... Még mit mondjak? Elhatároztam, hogy addig nem nyugszom, amíg nem akadok reá a trafikosné fiára. Kibérelem az utcasarkot, ahogy egyik barátom mondta, odaköltözöm, ha másképp nem megy. Sajnos, kissé nehezen fog menni, mert mint említettem, nincs fénykép a birtokban. Mindegy. Nem egyedül lesz, a leányról majd ráismerek. Szegény édesanyja hozzám fordult. Meg tudják érteni, mit jelent az, amikor valaki úgyszólván a sorsát helyezi az ember kezébe? Én valami felemelőt érzek abban, hogy egy gyámoltalan öregasszony belém helyezte a bizalmát. Nem fog csalódni. Ha megkapom a fiát... mit gondolnak, mit fogok tenni, ha megkapom a fiát? Bocsánat, fogom mondani, álljon meg egy szóra!

– Meg fogja szólítani? – kérdezte a bekecses mosolyogva.

– Talán nevetségesnek hangzik: ön mosolyog. Az én emberem nem fog mosolyogni. Ön most mesét hall egy idegenről; de ez a mese az ő számára valóság! Róla magáról lesz szó, nem egy idegenről. Mert azt fogom mondani neki: Uram, megálljon, hová megy? Egyelőre ne törődjünk azzal, hogy mit fog felelni, nem is tudom, nem is érdekel. Én így folytatom majd: Menjen haza! Várja a felesége, az édesanyja várja, és két gyermeke sírva kérdi mindennap: hol van az édesapánk?

A bekecses szólni akart, de nem engedtem.

– Ó, az effélet nem lehet kiszámítani, de biztosítom, hogy a kellő pillanatban megtalálom a kellő szavakat. Mit

akar ezzel a leánnyal, akinek a kedvéért faképnél hagyott egy családot? Szereti talán? Ha szereti, akkor a javát akarja; s menjen haza, ha a javát akarja! Szégyen vár reá a maga oldalán; rimává akarja aljasítani, mert szereti? Ember, vegyen erőt telhetetlen szerelmén, mely, ha valódi volna, tudna a lemondás nagyszerű magaslatára emelkedni! Menjen haza azonnal, ebben a percben; hagyja itt csúfosan ezt a leányt. Talán sírni fog szegényke és átkozódni, gazembernek fogja nevezni magát; mindezzel ne törődjék. A sírás elmúlik, az átok nem fog, s nem gazember az, aki nem engedett örvénybe süllyedni egy lelket.

A bekecses megszólalt:

– Komolyan azt hiszi, hogy annak az embernek jogában állna ilyen kegyetlenül bánni azzal a leánnyal?

– Kegyetlenül? Nem értett meg egészen. Vannak olyan pillanatai az életnek, mikor nem jog, hanem kötelesség minél rosszabbnak, minél gonoszabbnak lenni. Gondolja el ennek a leánynak a helyzetét; nem jobb-e az ő számára, ha megveti a trafikosné fiát, mintha elzüllik a karjai között? Sajnálom, ha még magyarázatra szorulnának a szavaim, mert most már muszáj elválnunk, én megérkeztem... Remélem nem unatkoztak túlságosan.

– Nem – mondta a bekecses. – Persze, maga most bemegy az irodába.

– Be.

– Kár. Nem kísérhetné haza Annát? Nekem most haza kell mennem.

– Haza? – kérdezte Anna csodálkozva.

– Nos? – sürgetett a bekecses. – Megteszi? Engem vár a feleségem.

– Nem értem...

– Én vagyok a trafikosné fia.

Anna egy lépést hátrált.

– Gazember – suttogta elhalón. – Most már csak az van hátra, hogy azt mondja...

– Érdekes – nevetgéltem kínosan –, jaj be érdekes. Azzal kellett volna kezdenem, hogy én egy szót sem hittem a trafikosnének, de most már... menjen nyugodtan haza, én elkísérem Annát.

– Bocsánatot kérek – fordult Anna felé a trafikosné fia. – Maga persze nem is sejtette, hogy én megcsalom a feleségemet. Amíg Bota úr beszélt, világossá vált előttem, hogy nekem nem szabad a maga közelében maradnom. – Egy pillanatnyi szünetet tartott. – Hát... isten velük. Ne adjanak kezet.

Gyors, határozott léptekkel távolodott tőlünk. Gépiesen utána meredtem, amíg eltűnt egy utcafordulónál.

– Nos, menjünk – indítványoztam, és csakugyan elindultunk. – Ne vegye úgy a szívére, édes Anna. Egészen belesápadt. Helyezkedjék arra az álláspontra: mi közöm hozzá?

Rám nézett.

– Arra az álláspontra, hogy mi közöm hozzá?

Vállat vontam.

– Hát tehet okosabbat? S aztán, csakugyan, mi köze hozzá? Arról maga nem tehet, hogy az élet nem olyan hófehér, amilyennek szeretné. De kárpótlásul a sok szennyért, vannak az életben felemelő pillanatok. Például ez a mai reggel. Hát nem önti el boldog meglepedettség a szívét, ha meggondolja, hogy egy züllésnek indult embert sikerült jó útra terelnie? Hogy megmentett egy családot a szerteomlástól, visszaadta egy anyának a fiát, egy feleségnek a férjét, két gyermeknek az apját. Nagy szó ez Anna, még akkor is, ha véletlenül történt. Látja, ennek a Babosnak ma reggel a kedvesével kellett volna találkoznia. Ha maga nem sétál véletlenül a minorita templom felé, talán menthetlenül elveszett. De a magából kiáradó kedvesség, ártatlanság rabul ejtette őt is (mint annyi mást – tettem hozzá, finoman magamra célozva), és inkább cserbenhagyta a ráváró nőt, csak hogy maga mellett tölthessen néhány percet. Fogadni mernék, hogy már akkor felötlött benne a megtérés gondolata. Mert van ebben az emberben valami gyöngédség, bár én utálok szegény fejét. De akárhogy utálok, el kell ismernem, hogy rendkívül finoman viselkedett, amikor lelepleztem. Volt valami túlfinomult lovagiasság abban, ahogy azt mondta magának: „Világossá vált előttem, hogy nem szabad a maga közelében maradnom.” Mintha csak azt mondta volna: egy ilyen embernek, mint én, már a közelsége

is szennyezően hat a maga patyolatfehér lelkiületére... Tudja, mi jutott eszembe hirtelen? Az őrangyalok nem is tudják, hány lelket mentenek meg. Azt sem tudják, milyen bűnöktől mentik meg ezeket a lelkeket, hiszen azt sem tudják, mi a bűn.

Még rengeteget beszéltem. Mindent elkövettem, hogy magához térítsem. Ő egész idő alatt alig vette le rólam a szemét, melyből roppant meglepődés sugárzott reám. Kezdetben szinte rettegő tekintete később megenyhült. Mikor elváltunk, már nevetett.

– Attól féltem, ne kacagjon ki, attól féltem, hogy azt fogja gondolni, hogy ennek a Babosnak... velem volt találkája!

– Olyan embernek ismer engem – kaptam fel a fejem sértődötten –, aki minden alap nélkül gyanúsít meg valakit? Ezzel a feltevással megbántott. Nincs nevetségesebb dolog, mint az alap nélkül való gyanúsítgatás. Szeretném, kedves Anna, ha sohasem felejtene el, amit most mondok. Semmitől sem irtózom jobban, mint a nevetségességtől. Inkább gyilkolok, de nevetségessé nem teszem magam!

– Inkább gyilkol! – kiáltott Anna magasra húzott szemöldökkel és felnevetett.

– Inkább gyilkolok! – mosolyogtam ádázul, és elindultam az iroda felé.

Hátam mögött még sokáig meglepődéssel hallottam egy drága leány felszabadult, csengő kacagását.

VEÉR ANNA ALSZIK

Kisregény

„Oly szomorú ez a hold...”

Petőfi

1931. november 18-án a Sólyom utca tizenegy szám alatti ház előtt egy huszonnyolc-harminc év körüli fiatal-ember állott meg. A ház egyik ablakában nagy betűkkel hirdették: Csinosan bútorozott különbejáratú szoba fiatalembernek kiadó.

Azonnal bement a házba. Egy serény járású öregasszony fogadta.

– A szoba végett tetszik jönni? Erre fáradjon.

Kötényébe törülte nedves kezét, mert éppen mosott volt, és úgy nyitotta ki az ajtót.

– Ez az a szoba. Nagyon komfortos, mindenki meg volt vele elégedve. Egy katonatiszt volt az utolsó lakóm, tán soha életében nem ment volna el tőlem, ha el nem helyezték volna. De elhelyezték Craiovába. Mondta is, mikor elbúcsúztunk: Rebi néni – mert Rebi néninek nevezett a lelkem –, ilyen lakásom már soha nem lesz nekem, se ilyen jó háziasszonyom.

– Mi az ára?

– Meg se tetszik nézni? Nézze meg előbb, lelkem. Ha jól megnézi, akármit megad érte.

– Mi az ára?

– Ezerkétszáz lej egy hónapra. Egy herceg is ellakhatik itt.

– Két hétre előre kifizetem. Itt van hatszáz lej.

– Csak ötöt adjon, lelkem – szeppent meg az öregasszony –, a kétszázat csak azért mondtam, hogy legyen miből alkudjék.

– Tegye csak el mind a hatszázat. – Kacagni próbált. – Velem sok baja lesz, Rebi néni. Legyen szíves, fűtsön be. Valami sürgős írivalóm van.

– Szaladok, lelkem, szaladok. Honnan tetszik jönni?

– Aradról.

A szobában nemsokára vígan duruzsolt a tűz. Az új szobaúr levetette a nagykabátját, és azonnal írni kezdett.

Másnap délben Rebi néni revolverdörrenést hallott a szobából. Ijedten rohant be. A fiatalembert az asztalra borulva találta. Azonnal a rendőrségre szaladt, ahonnan a mentőkért telefonáltak. Már csak a beállott halált állapíthatták meg.

Az asztalon egy teleírt füzet feküdt.

1

Bejött az ajtón, szerényen meghajtotta magát, és azonnal hadarni kezdett, mint egy ügynök. Egyébként az is volt. Sorsjegyet kínált.

– Ma már sok száz ember él Romániában, akik a sorsjátéknak köszönhetik meggazdagodásukat. Lépjen ön is a szerencsés nyerők sorába. Nálam csupa nyerőszámok vannak.

– Nem – mondtam neki –, nem veszek. – Közben végignéztem rajta. Kopottas felöltőt viselt. Zsíros kalapját a kezében tartotta. Kék szemei szelíden csillogtak. Fejét erősen ritkuló őszes haj fedte, melyet kefe alakúra fésült. Az ügynökök többnyire szemtelenebbnek látszanak. Némi megkönnyebbüléssel gondoltam arra, hogy ez az ember nem fog sokáig alkalmatlankodni.

– Köszönöm, nem veszek – ismételtem, és vártam, hogy elmegy.

– Bocsánat – mondta szelíd szemrehányással a hangjában –, nem szabad ilyen elhamarkodva döntenie. Esetleg milliókat dob el magától.

Meglepett. Egész lényéből sugárzott a jóindulat. De aztán eszembe jutott, hogy mégiscsak a saját érdekében beszél, nem az enyémben. Hiszen valószínűleg százalékot kap minden eladott jegy után.

– Kérem – mondtam neki –, talán nem beszéltem elég érthetően. Nem veszek sorsjegyet.

A kis ember sóhajtott, aktatáskáját íróasztalomra tette, és leült egy székre. Ahogy ezt leírom, talán az a látzata, mintha arcátlankodott volna, de valójában nem így volt. Igazán nagyon szerényen viselkedett.

– Bocsánatot kérek, uram – kezdte –, attól tartok, hogy ön rosszul fogja fel a helyzetet. Én nem kapni akarok öntől, én adni akarok önnek.

– Vagy úgy – nevettem –, egyszóval ingyen kínálja a sorsjegyet!

– Úgy van – mondotta nyugodtan. Meghökkenítő egyszerűséggel és biztonsággal beszélt. – A sorsjegyet ingyen kapja. Hiszen milliókat nyer, mi az a nyolcszáz lej a hatmillióhoz képest!

– Igen, de ha nem nyerek...

– Kizárt dolog. Nálam csupa nyerőszámok vannak. Kívánatára azt adom önnek, amellyel a főnyereményt üti meg.

Az volt a benyomásom, hogy nem is a reklám kedvéért beszélt. Hirtelen elgondoltam magamban, hogy már olyan régen foglalkozhatik esetleg a sorsjegyek árusításával, hogy most már ő maga szilárdan meg van győződve arról, hogy az igazat mondja. Elkomolyodtam.

– Nézze, kérem, ne haragudjék, ha emlékeztetem ruházatának kissé elnyútt voltára. Nem szeretném, ha megsértődnék, de ha ön olyan biztos abban, hogy táskájában van a nyerőszám, akkor mi a fenének nem tartja meg magának?

Egyáltalán nem lepődött meg. Szelíden bólogatott.

– Természetesen én is nyerhetnék, éppúgy, mint ön. Én azonban nem akarok nyerni.

Teljesen megőrizte a komolyságát. Meg kell vallanom, hogy alapjában véve hittem neki. Inkább csak a forma kedvéért húztam el a számat.

– Nono.

– Engem boldoggá tesz, ha szolgálatára lehetek az embereknek. Majdnem azt mondtam – mosolyodott el –, hogy az emberiségnek. Ez persze túlzás volna, hiszen ez nem áll hatalmamban. De – táskájához nyúlt – itt van,

kérem, azoknak az embereknek a névsora, akik nálam vett sorsjeggyel nyertek. Parancsoljon megtekinteni.

– Nem, nem – hártottam el magamtól –, köszönöm, igazán nincs semmi fontossága. Hiszen természetes, hogy vannak peches és vannak szerencsés játékosok.

– Barta úr – sóhajtott –, ön nagyon hitetlen szellem. Valószínű is, hogy nem hisz nekem, de hát mit tegyek? Ez a lista egyúttal összes vevőim névsora is. Nálam mindenki nyer.

Azt is mondhatnám, hogy meguntam már a fecsegést, és inkább vettem egy sorsjegyet, hogy lerázzam magamról. Ezzel azonban nem mondanék igazat. Egyszerűen hittem a kék szeműnek.

– Az a kérdés – folytatta ő –, hogy mennyit akar nyerni. Itt vannak a különböző nyereményösszegek, ezer lejtől fölfelé. Az ötvenezer lejes már elég szép eredmény volna. De vannak nagyobb lehetőségek is.

– Mennyi a főnyeremény? – kérdeztem.

– A legnagyobb nyeremény hárommillió lej, de ha legutoljára húzzák ki, akkor még hárommillió lej jutalmat kap. Ez a legkedvezőbb eshetőség.

– Az imént valami affélét mondott, hogy a maga vásárlói tetszésük szerinti nyereményt vihetnek el.

– Igen.

– Nos, én a hatmilliót akarom megnyerni.

– Kérem szépen, rendben van. Akkor méltóztassék megvenni a 89123. számú sorsjegyet. – Kotorászott a táskájában. – Ez itt az öné – motyogta.

Nevetségesnek látszhatik, de komolyan vettem a dolgot. Amikor a nyolcszáz lejt kifizettem, szinte izgatottan szóltam az emberkéhez:

– Mondja, kérem, ön mindenkinek felajánlja, hogy válasszon a nyereményösszegek közül?

– Fel, mindenkinek.

– És senki sem tart igényt a főnyereményre?

– Senki. Ön az első.

– Ez nem megy a fejembe.

– Különösnek találja? Volt, akinek ajánltam, de nem kellett. Megelégszem én egymillióval, mondta. Olyanok is

voltak, akik megelégedtek százezer lejjel. Meg is kapták tisztességesen.

Azzal zsebre rakta a nyolcszáz lejt és elköszönt. Még az ajtóban visszafordulva megmondta, hogy a számomat mikor húzzák ki.

2

Mire a mézárosok utcáján befordultam, a lábam megtelt vízzel. Pedig elég óvatosan lépkedtem, és minden nagyobb pocsolyát kikerültem, de a lyukas cipőtalpamon csődöt mondott minden ügyeskedés. Messziről szemmel tartottam a tízes számú házat, és gomolyogtak bennem cifránál cifrább gondolatok.

Anna a nyitott ablakban ül,
és boldogan mosolyog, amikor meglát.
Tetszik neki még a kopott kalapom is,
de különösen az a mód, ahogyan viselem.
Meg se várja, hogy köszönjek neki,
hanem messziről reám kiált:
Bal keze mellett van a kapukilincs,
használja bal kezét is, meg a kapukilincset is,
nyissa ki a kaput, és lépjen be úri házukba.
Az apám, dr. Veér Béni, nincs ugyan itthon,
az anyám is elment hazulról látogatóba,
de azért nem fogunk unatkozni kettesben sem.
Ezt mondja, mert tetszik neki még a kopott kalapom is,
de különösen az a mód, ahogyan viselem.
Mert délcegen lépkedek végig a Mézáros utcán,
mintha nem volna lyukas a cipőm,
s mintha nem ázna két lábamon a zokni.

A ház összes ablakai zárva vannak azonban, beleértve a negyedik ablakot is, amelyben Anna szokott néha kikönyökölni. Hiába lassítom meg a lépteimet, most már semmi remény sincs arra, hogy megpillantsam fekete szemeit. Ilyenkor az ember sajnálja a tönkretett zoknikat, és mérgeben ilyesmik jutnak eszébe:

Hej, belvárosi ötblakos ház,
reggeltől estig verjen téged az eső,

és estétől reggelig csorogjon reád az áldás!
Törje be a negyedik ablakodat a jég,
és ugyanaz a jég törje be a többi ablakaidat is!
Cserepeidet szaggassa fel a zivatar,
és kemény szelek üssenek rést a padlásodon!
Mert elrejtetted előlem Annát, a barna leányt,
akiben egy pillanatig gyönyörködni szerettem volna.

3

Grossz úr, az igazgatóm, az iroda mellett lakik. A vállalat irodája egyetlen szoba, de van vezérigazgatója, ügyvezető igazgatója és igazgatója. Ezek egyúttal a vállalat tulajdonosai és részvényesei is. Tomist szívnak, a vasúton első osztályú kocsiban utaznak, és Grosszné – jó testű, kissé sebhelyes arcú molett nő – gyakran szokott bejönni az irodába, hogy odaszóljon Kolozsvárynak, a gyakornoknak:

– Kolozsváry úr, legyen szíves, hívja fel a Guttmann-céget.

Aztán hanyag mozdulattal felveszi a kagylót, és Marlene Dietrich-i hangján (van valami a hangjában, ami megvadítja az embert) fáradtan beszélni kezd:

– Halló, Guttmann-cég? Küldjenek a Grossz Hermanné címére... halló, diktálok... egy kiló sót, harminc deka csokoládét, egy doboz babfőzeléket... Küldjék azonnal.

Néha, mikor a férje nincs az irodában, a kályhának támaszkodik és felsóhajt:

– Rettentő ez a drágaság! Egy gallér, amilyent a férjem visel, hatvan lej. Egy ing, amilyent a férjem visel, hatszáz lej. Persze van olcsóbb is, de olyant nem vehetek a férjemnek. Bécsben minden olcsóbb. A nyáron, amikor Bécsben voltunk... Barta úr, járt maga Bécsben?

– Mindössze négyszer voltam – jegyzem meg szerényen –, végeredményben tehát nem irányadó, amit mondok, de nékem Párizs sokkal jobban tetszik.

– Ah, járt Párizsban?

– Jártam. Hanem az összes francia városok közül Valenciennes-t szeretem a legjobban. Ahogyan az fekszik abban a hegyoldalban, középen avval a régi templommal – s megjegyzem, a németek ezt a városkát csodálatos módon megkímélték a háborúban... Meglátogattam például egy barátomat Hénin-Liétard-ban, képzelje el, nagyságos asszony, ebben a kis városkában minden ház vadonatúj volt. Kő kövön nem maradt, a németek tönkrebombázták.

– Ne mondja! Hát maga annyifelé utazott?

– Igazán nem mondhatnám. Én alapjában véve otthonülő természet vagyok. Persze az ember nem kerülheti el, hogy néhány helyen ne forduljon meg. Ma igazán olyan kicsi a világ.

– Istenem, én imádom az utazást. Minden évben elmegyünk Bécsbe.

– Nem mondom, elég jó kis hely. De ha valaki járt Londonban... Bertuska, legyen szíves adja ide a kimutatást az elévült fuvarlevelekről. Köszönöm. Bocsánat, csak egy pillanat, nagyságos asszonyom, ezt az igazgató úr megsürgette, de azonnal végzek, és akkor rendelkezésére állok.

Bertuska és Kolozsváry pukkadnak a kacagástól. Grosszné azonban, szerencsére, semmit sem vesz észre.

4

Tegnap megérkezett a vezérigazgató. Ezt Weisznak hívják, a Grosszné bátyja. Bevonultak a Grossz úr lakására, és nagy megbeszéléseket folytattak. Tudtam, honnan fúj a szél. Olvastam az Universulban, hogy leleplezték a Weingartner panamáit. Most már a mi vállalatunkra is sor kerülhet.

– Ne haragudjék, Bertuska – mondtam a gépírókisasszonynak –, ma éppen tizenötödike, tehát nincs idejük sokadozni; magának még a mai nap folyamán fel fogják mondani.

Elsápadt.

– Ez lehetetlen. Éppen egy héttel ezelőtt kérdeztem meg az igazgató úrtól, hogy véglegesít-e, és a tanítványaimnak mind felmondtam, mert igenlő választ adott.

- Mit jelent az az igenlő válasz?
- Maga jól tudja, hogy engem csak ideiglenes kiegészítőnek vettek fel napidíjjal.
- Tudom. Napi 50 lejjel.
- Igen. És egy hete az igazgató úr azt mondta, hogy ad havi ezerötszázat, és a vállalatnak állandóan szüksége lesz reám.
- Hát ez elég kellemetlen magának. Feltéve, hogy a tanítványainak tényleg felmondott.
- Hát mit csinálhattam volna? Bejövök reggel nyolckor, itt vagyok déli egyig s délután háromtól este kilencig, mondja meg, mikor van nekem időm a tanítványokhoz menni? Egy darabig kínoztam, de nem bírom tovább. S ez a havi ezerötszáz legalább biztosnak látszott.
- Sajnos, nekem az a benyomásom, hogy itt nagy leépítések lesznek.
- Ez történt délelőtt. Délután Grossz úr későn jött be az irodába, néhány percig az asztala mellett motoszkált, majd felállt, és rekedten szólt oda Bertuskához:
- Kisasszony, legyen szíves egy percre átfáradni ebbe a szobába. – A lakására mutatott. Berta sápadtan ment be, és közben kérdő tekintetet vetett rám. Én semmit sem szóltam. Alig tűntek el az ajtó mögött, Kolozsváry hozzám jött. Meg volt hűlve, úgy suttozta:
- Bit goddolsz, eggeb is be fog hívdi?
- Sőt, eggeb is – nyugtattam meg. – De reánk még néhány hónapig szüksége lesz.
- Bitörtétt?
- Vállat vontam. Ekkor már jött is ki Bertuska. Utána Grossz úr is kidugta a fejét, és szelíden szólt:
- Kolozsváry úr... Legyen szíves egy pillanatra...
- A gyakornok eltűnt a párnázott ajtó mögött. Bertuska sírni kezdett: – Istenem, milyen lelkiismeretlenek az emberek.
- Nekem azt mondta Grossz:
- Igazán kellemetlen, Barta úr, tessék elhinni, én mindent elkövettem az ön érdekében az igazgatósági ülésen... Egyszóval önt megtartjuk, azonban kérjük, hogy átmenetileg érje be havi négyezer lejjel. Kérem, ne válasszon rögtön, gondolja meg a dolgot holnapig.

Ma Grossznak semmi dolga nem volt az irodában, mégis bejött. Szótalan volt, tett-vett asztala mellett. Láttam, hogy nem akar szólni, várja, hogy én kezdjem. Egy kissé megvárakoztattam. Bertuska kisírt szemmel dolgozott, Kolozsváry komor volt, én hallgattam. Végre, estefelé, megszólaltam:

– Igazgató úr kérem. – A hangom halkán és tompán csengett. Azt hiszem, látszott rajtam, hogy izgatott vagyok. Persze nem is sejtették, hogy miért voltam izgatott. Grossz felállt, és megállott az asztalom mellett. – Tegnap ajánlatát nem fogadhatom el, és kénytelen vagyok azt felmondásnak tekinteni a cég részéről.

– De Barta úr, mi igazán nem akarunk önnek felmondani...

– Kérem, amikor én idejöttem az önök vállalatához, igazán nem az a havi ötezer hozott ide, hanem az a kifejezett ígéret, hogy a fizetésem automatikusan emelkedni fog.

– Természetes, Barta úr, ezt az ígéretet most is fenntartjuk.

– Köszönöm. Alig egy éve vagyok itt, és már csökkenteni akarják a fizetésemet. Nekem nem szavak kellenek, hanem pénz.

– Mihelyt a vállalat abba a helyzetbe kerül... tessék nézni, kérem, Bertuskának felmondtunk. Kénytelenek voltunk, igazán nem szívesen tettük. Őszintén szólva nem értem önt. Mindenütt a világon romlik a gazdasági helyzet, és mindenütt a világon leépítésekkel és fizetésredukciókkal segítenek. Mindnyájan áldozatokat hozunk, mi is, az igazgatóság; az én fizetésem sem marad érintetlen. Mindaddig, amíg az üzletmenet normális lesz, meghúzzuk egy kissé magunkat a vállalat fennmaradása érdekében...

– Kérem, Grossz úr, a vállalat az önöké, és a vállalat érdeke az önöké. De az én helyzetem más. Amíg a vállalatnak jól ment, nekem addig nem vágta a fejemhez: néhány tízezer lejes köteget, hogy tessék, most jól megy nekünk. Érthető, ha most én sem akarom meghúzni magam a vállalat érdekében. Nekem igazán nem voltak nagy

igényeim, nem költekeztem valami különös módon, az ötezer lej mégis elment havonként az utolsó baniig. Én annál kevesebből nem is tudnék kijönni, de nem is akarok. Az én napi nyolc órám megéri azt a pénzt, ha nem többet.

– Ezen a ponton nem is akarok vitatkozni – mondta most már gúnyosan –, nekem a Barta úr értéke ellen nem is lehet kifogásom. Kétségtelen, hogy egy abszolút mértékkel mérve az ön munkája nemcsak hogy többet ér ötezer lejnél, hanem talán a mi vállalatunk meg sem tudná fizetni.

– Nézze, Grossz úr, ne beszéljünk félre. Hogy az én munkám, amit a vállalatnak dolgozom, mit ér, azzal én nem törődöm. Őszintén szólva, ezt a munkát kissé szennynek tartom, és abszolút mértékkel mérve körülbelül a nullával egyenlő értékű. Arról van szó, hogy az én életemből naponként nyolc órát szánok az önök vállalatának, és önök ezt a nyolc órát kell hogy megfizessék nekem. Ez az én szempontom. Az önök szempontja akármilyen lehet, én ehhez ragaszkodom.

– Csodálom, Barta úr, hogy mit beszél. Végül is négyezer lejből meg lehet élni, és manapság az ember igyekszik megkapaszkodni abban a kicsi biztosban, amit kínálnak neki. Ne vegye rossz néven, de mihez fog ön kezdeni? Nem hiszem, hogy a mai világban olyan könnyű lenne állást kapni.

– Látja, ezen kellett volna kezdeni. Ezt Bertuskától elfelejtette megkérdezni. De ha már tőlem megkérdezte, megmondom: éppen ma értesítettek, hogy az utolsó húzáson megnyertem a főnyereményt.

Csak kitátotta a száját, némán. Kolozsváry teljesen megfélelkedett az illemről, és hangosan felkiáltott: a bidedit! Bertuska ceruzája nagyot koppant a padlón.

– A hárommilliós főnyereményt? – kérdezte Grossz.

– Azt – feleltem mosolyogva –, és mivel a számomat utolsónak húzták ki, még hozzáadtak hárommilliót.

– Az összesen hatmillió lej! – kiáltott.

– Éppen annyi – hagytam helyben –, és a felmondással járó két hetet kiveszem szabadságnak. Most pedig

vége lévén a hivatalos órának, ajánlom magamat. A fizetésemet erre a hónapra szíveskedjék kifizetni, mert arra szükségem van, hogy elutazzam felvenni a főnyereményt.

6

A millióimmal Halomvárra költöztem, a Sólyom utca tizenegy szám alatt vettem magamnak lakást. Itt a kutya se ismer. Tegnap boltról boltra mentem, és vettem magamnak kalapot, zoknit, cipőt, fehérneműt. Egy divatárúüzletben, amelynek a cégtáblájára Woja volt kiírva, csináltattam mértékre néhány inget.

7

Az egyik külvárosi utcában szembejött velem egy fekete bársonyba öltözött idősebb úrinő. Pórázon kis fekete korsz kutyát vezetett maga mellett. A kutya magára vonta a figyelmemet. Szalagból ügyes kis csokrot viselt a nyakán, és a törzsét barna kabátka takarta. Nagyon takaros kutyácska volt, és elég büszkén lépegetett. Még meg is állottam, hogy nézzem. Ekkor arra jött valami rosszul öltözött munkásember, és vicsorogva rámordult az állatra:

– Hogy érzed magad, te kis kapitalista?

Az úrinő rászólt a rongyosra:

– Valami baja van evvel a kutyával?

– Nincs nekem semmi bajom – felelt ez tisztességtudóan, s aztán ismét a kutya felé fordult, de már megint vicsorgott:

– A fürdőbe mész, kutyaprinc? Neked bezzeg telik szalagra s kék csokorra, meg télikabátra, míg az én lyukas nadrágomra szégyellnek ránézni a szemérmes leányok. Neked teli van a pocakod, kutyaházi, míg én éhezek, mint egy rossz kutya!

– Nem szégyelli magát, ilyen nagy erős ember létire úgy nekiesni ennek a kis kutyának? Ez okatlan állat, ez nem tud dolgozni, ez csalni se tud, ez éhen pusztul, ha nem viseli gondját valaki. Eltartom én magát is, ne fél-

jen, csak jöjjön, hogy tegyek egy szájkosarat a képire s egy szíjat a nyakába, szégyentelen döge!

– Nem haragszok én erre a kutyára, higgye el a nacs- csága, nem haragszok én senkire ezen a keserves vilá- gon – mondta mély hangon a rongyos, és tovább foly- tatta az útját. Közben káromkodott cifrán, mint a jégeső.

8

Tegnap este tizenegy óra tájban bementem a Savoyba, és hoztattam egy butélia Rajna-menti bort. Elég sokan vol- tak, és a vendégek nagy része táncolt. Különösen szép volt egy magas, sötétpirosba öltözött nő, aki valami majomarcú emberkével táncolt. Néha összenéztünk. A pincér már töl- tött nekem, amikor hirtelen reászóltam:

– Hozzon még egy poharat.

Megpillantottam ugyanis a bejáratnál azt a sörtehajú kis embert, akitől a nyertes sorsjegyemet vettem. Gyá- moltalanul, jószágos mosollyal nézett szét a vendégek kö- zött. Nem mert előbbre jönni. Éppen felém nézett: intet- tem neki. Megismert és közel jött.

– Jöjjön, üljön le, beszéljünk egy kicsit.

– Ha megengedi – mondta és leült. – Abban a re- ményben jöttem, hogy talán el tudok adni néhány sorsje- gyet.

– Azt hiszem, öregem, köszönettel tartozom magának.

– Meg van elégedve?

– Tökéletesen.

Megkönnyebbülve lélegzett fel.

– Attól tartottam, hogy neheztelni fog a feltételeim miatt.

– Miféle feltételekről beszél?

– Hát nem emlékszik?

Összeráncoltam a homlokomat.

– Ha agyonütnek, akkor sem emlékszem. Ha nem té- vedek, kifizettem a sorsjegy árát. De ha esetleg valami százalékra tart igényt, készséggel állok rendelkezésére.

Elhárító mozdulatot tett.

– Ne kacagtassa ki magát. Hiszen mind a hatmillió enyém lehetne, ha már éppen arról van szó. De emlékezzék csak, mire figyelmeztettem.

– Becsületszavamra, halvány sejtelmem sincs...

– Mindössze arról van szó – mondta óvatosan –, hogy életének hátralevő napjaiból... Értse meg, ön elélhet nyolcvan, kilencven, száz évig, egyszóval addig, ameddig a sorsjegy megvásárlása nélkül élt volna. Mindössze annyi az egész, hogy abból a húsz-huszonötvezernyi naptól egyetlenegy napon át kerül vonatkozásba a világgal.

– Nem értem.

– Nem tudom, hogy mondhatnám ezt érthetőbben. Ugye, mielőtt a sorsjegyet megvette volna, addig voltak önnek ismerősei. Azoknak is voltak ismerőseik. Azoknak is. És így tovább. Ezen a módon ön többé-kevésbé közvetett úton vonatkozásban volt az egész emberiséggel. De nemcsak az emberekre vonatkozik ez, amit mondok, hanem általában mindenre. A világegyetem, hiszen tanult ön fizikát, összefügg, ön eddig részese volt ennek az összefüggésnek. Ezután nem lesz az. Helyesebben, csak huszonnégy órán keresztül lesz az. Az a világ, amelyben le fogja élni az életét, nem azonos azzal a világgal, amelyben eddig élt.

– Mit bánom én. Mindig tudtam, hogy a milliomosok világa nem azonos a koldusok világával. Igyunk!

Felemeltem a poharamat, és koccintottam az öreggel. Ittunk. Az öreg megtörölte kockás zsebkendőjével a száját, és aggodalmaskodva folytatta:

– Szeretném, ha megértene. Látja, amíg Aradon lakott, hivatalnoktársa volt Kolozsvárynak. Ez a Kolozsváry jól ismerte Szabó Józsefet, akit a Kalória-vállalat küldött Aradra mint szakértőt, hogy egy ott épülő palota központi fűtőszerkezetének szerelési munkálatait ellenőrizze. Ez a Szabó József nemsokára hazajött Halomvárra, és barátaival mulatságot csapott a Savoyban. Éppen Rajna-menti bort ittak. Most jól figyeljen: ez nem az a Savoy, és ez a bor – felemelte poharát – nem az a Rajna-menti, amit Szabó József ivott.

– Öregem, én soha életemben nem foglalkoztam filozófiával, de úgy rémlik, hogy maga most filozofál. Hagyjuk ezt, jó?

– Jó – mondta. – Egyszer már elmagyaráztam mindezeket, de ön elfelejtette. Kötelességemnek éreztem... Mindenesetre gondolkozzék rajta üres óráiban.

Mosolygott.

– Hazamegyek – mondtam.

Az volt a benyomásom, hogy az öreg mosolygása ezúttal mintha rosszindulatú lett volna.

9

A Woja felírású üzletben voltam az ingeimért. Haza akarták küldeni, de nem engedtem. A csomag könnyű volt, a hónom alá csaptam, s úgy igyekeztem a Fötér felé. Mikor a Vas-hídhöz értem, hirtelen egy több mint húszéves emlék támadt fel bennem. Akkor költöztünk Halomvárra (ahol aztán néhány évig laktunk), és az állomásról gumirádlis zárt kocsin hajtottunk ki a lakásunkra, a Solyom utca két szám alá. Hatéves lehettem. Az apám meghagyta a kocsinak, hogy menjen a főutakon. Engem aztán ölibe vett, és úgy mutogatta a várost, a kocsi ablakán keresztül. Éppen esteledett, és mindenütt ragyogó villanylámpások égtek. A fény, az emeletes házak játékszerként csillogtak előttem. Bokorfalván petróleumlámpással világítottunk. A ház azonban, amely előtt megálltunk, sötét volt, lompos, omló vakolatú. Udvarán macskakövek nyomorították sima országúthoz szokott talpamat, és dohos szagú, keskeny, homályos lépcsőn kellett felmászni az emeletre, ahol mi laktunk. Másnap kiderült, hogy az udvaron csupa furcsa öltözetű és nyelvű emberek laktak, kopott kaftánú, prémes karimájú kalapot viselő férfiak, egy apró kék szemű, duzzadt arcú kövér-kövér asszony, akinek olyan kicsattanó piros volt az arca, hogy egy darabig ijedten azt hittem, nincs is rajta bőr, csak nyers hús. Egy tőpörödött, szakállas vénember ügyetlen mozdulatokkal fát hasogatott egy gerendán, s amikor meglátott, kacsintott, s idegen torokhangon, furcsa kiejtéssel, ravasz-készen mondta:

– Muszáj, ha kuszáj. – S ezt aztán többször is megismételte, majdnem minden fejszecsapás után, miközben nagyokat nyögött: – Muszáj, ha kuszáj.

A gyerekeknek is mind olyan furcsa nevük volt, az egyiket Burger Izidornak hívták, a másikat Kahán Arnoldnak. Magázódtak, és úgy beszéltek, mint a nagyok, csak még ügyabban. Mikor egyszer Burger Izidorról együtt mentünk végig a zsidótemplom mellett, ő csodálkozva nézte az én gyakori kalapemelgetésemet, s meg is kérdezte:

– Miért üdvözli ezt az embert? Talán ismerőse?

– Én biza nem ismerem, de a tanító bácsi azt mondta Bokorfalván, hogy: „A jó iskolás gyermek – köszön minden embernek.”

– Városon nem kell – mondta Burger. De akkor éppen szembejött az apámnak egy kollégája, akivel együtt utaztunk, s amikor annak köszöntem, látom, hogy Burger is leveszi a sapkáját.

– Ennek mért köszön? – támadtam rá döhüsen –, ez az én rokonom.

– Akkor muszáj köszönni, ha az is köszön, akivel együtt vagyunk – magyarázta fölényesen, s erre én azt mondtam neki, amit a sáromberki baktértől hallottam egyszer, ahogy egy legénynek mondta:

– Be kicsi voltál, mikor megszülettél!

Burger erre úgy elnémult, hogy én is elnémultam tőle.

Utáltam Halomvárt. Mikor ide költöztünk, az iskolai év közepén tartottunk. Mikor a tanító úr bejött, mindenki felállott, és énekelték, hogy: Világosság szent atyja. Ezt a verset nem ismertem. Másik nap már azt énekelték: Mennyben lakó én Istenem. Ezt se tudtam. És azt sem tudtam, hogy miért énekelik egyszer egyiket, máskor a másikat. Mintha mindenkinek, a tanítónak és a gyerekeknek lett volna egy közös titka, amit még akarva se árulhattak el nekem, mert valószínűleg ők sem tudták, mi az a titok. De ezek a gyerekek még játszani se úgy játszottak, ahogy Bokorfalván szoktunk. Ezek számológépeket gyűjtöttek, golyóztak s pénzettek a fal mellett.

Tetőzte a bajt, hogy hiába mentem ki a Cigányparkba, vagy a Tornavívoda udvarára vagy a Marhavasártérre,

s hiába néztem az ég alját, lassan forogva magam körül. Vártam, hogy valahol megállok, mint a delejtű, orrommal pontosan Bokorfalva felé mutatva. Mert érzi azt az ember, hogy merre vannak a dolgok. A sötét hálószobában, bár le volt hunyva a szemem, pontosan tudtam mindig, merre van az ágy, merre a dívány, merre a kályha. S hiába próbáltam elképzelni nemegyszer, hogy megfordítva fekszem, és meg van fordulva az egész szoba, mégis éreztem, akaratom ellenére is, csalhatatlanul, hogy minden úgy van, ahogy van. Bokorfalván is, akárhova mentem, mindig tudtam, hogy hol vagyok. De Halomváron úgy éreztem, mintha sehol se volnék, és akárhogy erőlködtem, nem jöttem rá soha, merre van a bokorfalvi malom, hol a grófi udvar, hol a sínek és végül, hol az állomás, ahol lakunk.

Hiszen lakni ott laktunk Bokorfalván, és ott volt a világ. Egyszer, amikor egy vasrácsos kerítésen belül labdázó csodálatosan szép leányka tűnt el a szemem elől (aranyszőke haja lobogott a napban, és a ruhája halványkék tüll volt, enyhén lilába játszó, s az ajka félig megnyílt, ahogy mosolyogva, égne fordított arccal nézte a magasba hajított labdát; egyik pillanatban még láttam, és a másikban nem volt sehol), megértettem, hogy álmodom. Ahol a sínek összeérnek, ott lecsukódik a világ, és ami azon túl van, csak éjfélkor jelenik meg az embernek, mélységes alvás közben. Előfordul, hogy kissé sokáig alszik az ember, és ijesztő vagy bús dolgokat álmodik, de annál édesebb reggel szaladni a hírrel:

– Édesapám! Álmodtam Halomváron voltam, úgy álmodtam, hogy ott laktunk!

Veér Anna Aradon lakik. Éjjel-nappal reá gondolok. Mindegyre felteszem magamban, hogy vonatra ülök, és visszautazom Aradra. Sohasem teszem meg. Itt a tél, ilyenkor egynéhány hétre Halomvárra szoktak jönni az édesanyjával. Aradon nem voltam bejáratos a házukhoz. Veérék a legelőkelőbb aradi családok közé tartoztak. Én viszont apátlan, anyátlan árva, minden félévben más állás-

ban, alig kerestem annyit, amiből bár egyedül megéljek. Náluk csak partiképes, jó családból való fiatalemberek fordulhattak meg. A leánynak egy bálban bemutattak. Azonnal szerelmes lettem belé. A legreménytelenebb szerelem. Néha találkoztunk az utcán, én remegve köszöntem neki, ő hidegen fogadta. Valószínűleg nem is nagyon ismert meg. Sohasem kaptam, ürügyet arra, hogy megszólítsam. Miről is beszélgethettünk volna? Én a napokat a legunalmasabb munkával, gyakran munkakereséssel töltöttem, ő társasági életet élt, nyáron teniszezett és strandolt, télen sielt, korcsolyázott, táncolt, színházba járt; igazán legfeljebb az időjárásról beszélgethettünk volna, egyéb a mi életünkben nem volt közös.

Persze sok mindenre gondoltam. Attól kezdve, hogy elejti a zsebkendőjét, addig, hogy rablók támadják meg (fényes nappal, a Minoriták temploma előtt), minden eshetőséget gondosan mérlegeltem magamban. A leghatásosabb találkozás, amely legtöbb esélyt nyújtotta a közös beszéd tárgyára vonatkozólag is, Afrika valamelyik vad zugában történt volna meg.

Ő történetesen egy száz és száz kilométerekre lakatlan vad vidéken sétálgat, közben margitvirágot szed, és ábrándosan tépegeti szirmait: szeret, nem szeret, szívből, színből, igazán... Nem is sejti, hogy egy harmadnapja koplaló oroszlán settenkedik a bozótban. Mikor észreveszi, már késő; mintegy tíz lépésnyire tőle ugrásra készen feszül meg az oroszlán. Már arra sincs ideje, hogy sikoltson, mikor... történetesen arra járván, észreveszem a kellemetlen helyzetet, néhány jól irányzott szökéssel az oroszlán mellett termek, két mellső lábánál fogva megragadom, s miután huszonöt-ször megforgatom a fejem fölött, egy közeli kókuszpálma törzséhez vágom, melynek tövére halva rogy. Ilyen esetben, gondolom, az ember megkockáztathat egy udvarias mosolyt:

– Remélem, Annuska, nem ijedt meg túlságosan?

És barátságosan sétálgatunk tovább. Körülöttünk lakatlan, vad vidék.

De Halomváron is megtörténhetik, hogy találkozunk. Itt az ember kitáthatja a száját, különösen azzal a tudattal, hogy milliomos.

– Kezít csókolom, hát itt van Halomváron?

Aradon ezt nem kérdezhetem. Tehát Halomváron maradok.

11

Amikor eljöttünk, azzal tiszteltek meg Bogdánék, hogy kikísértek a kapuig. Anna is kijött, fázósan tipegett az édesanyja mellett. Három új barátom, Károly, Gabi, Jenő, nagy hangon röhögtek. Nekem ez voltaképpen első tisztelgéseim volt Bogdánéknál, akiknél Veérék megszálltak. Az Anna kedvéért barátkoztam meg Károllyal, aki bejáratos volt Bogdánékhoz. Ez a fiatalember, családi utasításra, kizárólag előkelő családoknál szokott megjelenni, habár meggyőződéses marxista volt. Átmenetileg, amíg egy szocialista állam alapjainak a kiépítéséhez hozzá lehetne kezdeni, a szövetkezeti mozgalomnak szerzett híveket. Ebben az ügyben jóformán minden héten hívott össze gyűlést, amelyre mindenáron el akart cipelni engem is, én azonban megelégedtem azzal, hogy részvényt jegyeztem, és biztattam, hogy csak üssék nyélbe a dolgot minél hamarább. Értesüléseim szerint már több mint egy éve vajúdott az alakítandó szövetkezet, éppen ezért futólag meg szoktam jegyezni, hogy igen sokat gyűléseznek, és igen keveset cselekszenek. Ilyenkor aggodalmaskodva felhúzta a felső ajkát és kijelentette:

– Aki azt állítja, hogy három hónap alatt szövetkezetet alapít, szédelgő. Minden dolognak megvan a maga érési folyamata.

Én ezzel nem is törődtem. Kizárólag azzal a cézzal jegyeztem volt részvényt, hogy Károllyal elcipeltessem magam Bogdánékhoz. Ez sikerült is. A beszéd főleg faji kérdések körül forgott, Jenő mindenáron két gépfegyvert követelt, amellyel ő minden zsidót lelőne. Azután következne a svábok. Ezt ő radikalizmusnak nevezte. Hozzátartozott még a programjához egy vasgárdista Magyarország és egy vasgárdista Románia szövetkezése. Károlyka ezzel szemben hivatkozott arra, hogy a problémának nem faji, hanem társadalmi alapjai vannak, és egy paraszt az urat mindenképpen utálja, akár sváb, akár zsidó, akár

magyar az. Gabi nem nyilatkozott, mert az ő nagybátyja exponált politikai személy volt. Én sajnáltam, hogy olyan gyorsan telik az idő. Nem ülhettem sokáig, első vizitem lévén ez Bogdánéknál. Mikor elbúcsúztam, a fiúk is velem tartottak, és a háziak kikísértek a kapuig. Anna fázósan tipegett, és mintha valamin nagyon gondolkozott volna. Kissé el is maradt a társaságtól, s én már éppen hozzá akartam csatlakozni, amikor felkiáltott:

– Milyen nagy a hold s milyen vörös!

Mindenki a holdat nézte, amely állítólag éppen akkor kelt fel. Én nem láttam, csak a fenyőfákat, amelyek valószínűs kis erdőként vették körül a villát. Sorba röppentek el a megjegyzések, csak én nyújtogattam hiába a nyakamat.

– Hiába nyújtogatom a nyakamat – mondtam –, nem látok semmit.

– Jöjjön ide – hívott élénken Anna –, innen nagyszerűen látszik.

A háta mögé álltam. Közel a sállal fődött, meleget lehelő testéhez.

– Innen se látom – vallottam be tikkadó hangon.

– Ott van, ni! – A leány kinyújtotta karját, és hátrafordította a fejét, mintegy ellenőrizni akarva, hogy megtalálom-e a helyes irányt. Hirtelen lehajtottam a fejem, hogy szemem egy szintbe kerüljön az övével, és ekkor megpillantottam a hold hatalmas, vérvörös korongját. Arcomat végigbirizgálták a selymes női hajszálok. A leány könnyű teste egészen hozzám simult.

Ó holdvilág, áldott a te tompafényű sugarad!

Istenemmé fogadlak, te csodás égitest!

A napot megtagadom, és mától fogva csak az
éjszakával barátkozom.

Megtagadom az alvást is, és szelíd fényed mellett
ébren töltöm a hosszú, boldog éjjeleket.

Himnuszokat írok hozzád és az egyetlen leányhoz,
akit nekem adottál.

Megcsókoltam dobogó szívvel a kínálkozó ajkakat.

– Most látja? – duruzsolta Anna boldogan, mintha észre sem vette volna a csókot.

– Nem – suttogtam tompán. – Csak magát látom.

Szemembe nézett nagyon komolyan, s a szája szélén mintha egy könnyűvérű mosolygás halt volna meg szégyenkezve.

12

A moziban voltam a menyasszonyommal. Kissé összevesztünk. Ő azt állítja, hogy igen sokat foglalkoztam a filmmel és igen keveset vele. Szerinte egészen úgy viselkedtem, mintha nem is ült volna mellettem. Azzal vádolt meg, hogy Marlene Dietrichbe szerelmesebb vagyok, mint belé. Mindezt tréfásan mondta, de látszott rajta, hogy komolyan meg van bántva. Marlene Dietrichet igyekeztem kiküszöbölni.

– Az igaz – vallottam be –, hogy a film nagyon lekötött, de nem a történetesen szereplő színésznő, hanem az a valaki, akit ő ábrázolt. A filmet is úgy kell felfogni, mint egy regényt, amelyben azonban fogalmak helyett képek írják körül a Hőst vagy a Hősnőt. Marlene Dietrich csak egy nevet jelent a regényben, a játéka már a sor-sot. Mindig érdekelt a Hős és a Hősnő sorsa. Tulajdonképpen az emberek csak annyiban érdekesek, amennyiben valamennyien a Hős vagy a Hősnő megszemélyesítői. Érti, mit akarok mondani? Nem az egyéni tulajdonságaik számítanak, hanem az a helyzetük, amelynél fogva valaminek, valami sajtóságos dolognak, ami a műalkotásokban tisztábban van meg, mint az életben, egyszóval ennek a valaminek a középpontjába kerülnek.

– Én nem vagyok Hősnő – duzzogott –, én Veér Anna vagyok.

– Tudja – mondtam bártortalanul –, amíg a filmet néztem, az jutott eszembe, hogy milyen érdekes volna megírni... van egy ötletem... egyelőre még homályos, még nincs kibontakozva, de azt hiszem, hogy az nagyszerű film volna. Egy feltaláló állana a cselekmény középpontjában, jóformán isteni szereppel...

Roppant izgalomban voltam, teli voltam mondanivalóval, de annyira nem tanúsított semmi érdeklődést a szavaimmal szemben, hogy jobbnak láttam elhallgatni. El-

határozta, hogy leírom az ötletemet, és majd átadom neki, hogy olvassa el. Kitűnő ötlet. Állandó szívdobogásom van, amíg foglalkozom vele, és nem győzök csodálkozni azon, hogy hogyan juthatott eszembe. Hihetetlen. Hallgatagon kísértem el Bogdánékig, s a kapuban elváltunk. Kimondtam, ami egész úton kíntott:

– Anna, nagyon szeretem magát.

Csak némi szünet után válaszolt:

– Elhiszem. – Elfordította a fejét. – Megpróbálom elhinni.

Nagyon lassan ment fel a fenyvessel szegett úton.

Hazafelé menet egy elemi iskola mellett mentem el. Bent a gyerekek énekeltek két szólamban. Szopránjuk bátran tört fel csengő magaslathoz. Meglassítottam a lépéseimet, hogy tovább hallhassam az éneket. Csodálatos melankólia áradt a harsány, tiszta hangokból. Nem a dallam hatott meg, hanem a hanganyag. Ezek a gyerekek mint ha csupán hangszerek lettek volna, a rájuk nézve érthetetlen dallamnak és szövegnek egyszerű rabszolgái. Hangszerek, amelyek a karmester akaratán kívül, észrevétlenül hozzálopnak az énekhez a maguk külön siralmát. A szárnyaló dallam megfürdött a fejletlen gyermektorkok zokogó honvágyában.

13

Hóst és Hósnőt keresek az ismerőseim közül. A gondolat megvan, csak szó kell, ami kifejezze. Az alak megvan, csak valaki húst és vért kellene kölcsönadjon neki. Mindent tudok a hősről, csak azt nem tudom, sovány-e vagy kövér, alacsony-e vagy magas, szőke-e vagy barna. Kutatok az ismerőseim közül, ki volna a legalkalmasabb, hogy modellt üljön neki. Körülbelül velem egykorúnak kell lennie, azonkívül vagyonosnak. Sorra veszem a barátaimat, de érdekes, hogy minduntalan Dénes Jóska jut eszembe, aki egy özvegy mosónénak volt a fia, s kit tízesztendőskora óta nem láttam. Hiába igyekszem magam elé idézni valamelyik gazdag, huszonöt-harmincéves ismerősemet, szolgálatkészen előmbe ugrik Dénes Jóska, a szeplős kis tekergő, és beszél. Hihetetlen és felháborító

dolgokat mond az Ember Származásáról, elemista társadalmunk forradalmi Darwinjaként. Beszél a kezdeti emberről, aki mákszemnyi nagyságú, mindazonáltal megvan az orra, szeme, szája, éppúgy, mint a nagy embereknek vagy a gyerekeknek. Ez az elképzelhető legdisznóbb módon jut az apából az anya hasába, ahol egészen addig növekedik, amíg eléri egy csecsemő nagyságát, s akkor a legkínosabb módon jön a világra. Ennek a Dénes Jóskának semmi köze sincs a hősömhöz, nem tudom, mit okvetetlenkedik. Hiába próbálok nem gondolni rá, minduntalan előttem áll. Most egy tűzoltó egyenruhába bújtatott szemüveges gyereket biztat, hogy káromkodjék valami cifrát, s mikor az engedelmeskedik, elismerően jegyzi meg: Nem hiába tűzoltó az apád, jól tudsz káromkodni. Ez a Dénes Jóska mestere a hazudozásnak. Tud egy esetet, ami ugyan elejétől végig képtelenség, de ő állítja, hogy igaz, és erről annyira meg van győződve, hogy még ő is suttogóra fogja a hangját, amikor elmondja. Állítólag az egyik fürdőben történt, hogy egy kabinba ketten mentek, egy fiú és egy leány, s ott olyan szorosan összeölelkeztek, hogy lepedőbe takarva orvoshoz kellett szállítani őket. Igen, Dénes Jóska ilyen történetekkel traktált minket, amikor elemisták voltunk, és sokan hittük azt, hogy a tanító bácsinak igaza volt, amikor azt mondta neki: Te Jóska, azt mondom én neked, hogy te nem érdemled meg azt a levegőt, amit szívsz. Mert bár mindnyájunknál többet tudott, ő volt mégis a legrosszabb tanuló az egész osztályban, és a legrakoncátlanabb kölyök a Lupsában.

Annyira nem való ez a Dénes Jóska annak a hősnek, akit képzeltem, hogy csak egyetlenegy magyarázata lehet makacs felbukkanásának: ő az ellenhős, tiltakozás a hős ellen.

14

Röviden összefogva, filmtörténetem alapötlete a következő.

Egy dúsgazdag feltaláló tökéletes rádiókészüléket szerkeszt. Ez a készülék nemcsak hangképeket és fényképeket továbbít, hanem anyagképeket. A mai televíziós készülék

legfeljebb csak beszélő fényképeket ad le és vesz fel. Ez a tökéletes rádió ezzel szemben magát az embert közvetíti; nem a szereplő művész hangját, sem a művész két-síkú képét, hanem a művész kézzelfogható mását. Beáll például valaki a leadó készülék kamrájába, testét finom elektromos hullámok szelik keresztül-kasul, miközben természetesen ezek az elektromos hullámok igen csekély változásokat szenvednek. Ezeket a finom változásokat a felvevő készülék kamrájába közvetítik, ahol komplikált gépek segítségével újra anyagba rögzítik őket. A legparányibb kézmozdulattól a legrejtettebb szívdobbanásig ugyanaz az ember áll a leadó készülék kamrájában, mint a felvevő készülékében. A különbség közöttük az, hogy az utóbbinak nincs tudata. Minden mozdulatában csak az eredetinek függvénye. De aki ezt nem tudja, föltétlenül valóságnak tekinti.

Ez a hős esete is. A hős ugyanis unokaöccse ennek a dúsgazdag feltalálónak, aki a tökéletes készülékből már többet gyártott, és legbizalmasabb barátainál helyezte el. Titkos szövetségükkel a világ felett való uralmat akarják megszerezni maguknak. A feltaláló maga Londonban lakik, legmeghittebb barátja New Yorkban. Az előbbinek van egy unokaöccse, utóbbinak egy unokahúga. Sem a leánynak, sem a fiúnak nincs tudomása a csodálatos találmányról. Egymást sem ismerik.

Egyszer a leány, tudtán kívül, bemegy a leadó készülék kamrájába. Ez tulajdonképpen egy főúri pompával berendezett szoba, melyből széles bejárat nyílik egy teljesen csupasz szobába: ez a vevőkamra. Amikor a leány belépett az adókészülékbe, tökéletes mása azonnal megjelent Londonban, feltalálónk vevőkamrájában, amely mellett éppúgy, mint a New York-i készüléknél, pompás leadóterem van. Történetesen ebben a leadóteremben tartózkodik a feltaláló unokaöccse. Megpillantja a szomszéd szobában levő Marlene Dietrichet, illetve a leányt, és azonnal szerelemre gyullad iránta.

Vígjátékról van szó. A fiatalember az adókészülékben van ugyan, de az történetesen nem működik. Ő tehát látja a leányt, de a leány őt nem. Adott pillanatban a készülék működni kezd, a leány sikoltva pillantja meg a szom-

széd szobába lopakodott fiatalembert. Ő is szerelmes lesz. Mindazonáltal felelősségre akarja vonni a fiatalembert, ahogy azonban átlép abba a terembe, ahol az tartózkodik, rögtön el is tűnik annak a szeme elől – Londonban. De New Yorkban a leány rendreutasítja a fiút, aki nem is törődik a szavaival, hiszen őneki (Londonban) nincs tudomása a leányról.

Valahányszor egymás közelébe kerülnek, mindig megszakad közöttük a kontaktus. Csak úgy tudnak egymással értekezni, hogy egyik ül az egyik szobában, a másik a másikon, és legfeljebb a közös ajtó küszöbéig közeledhetnek. De már egymás kezét megfogni nem bírják.

Érdekesnél érdekesebb fordulatokat eszeltem ki – közben ugyanis a feltalálóval szövetkezett társaság is működik, és használja a készüléket, ami mulatságos konfúziókra ad okot –, míg végül úgy rendeztem a dolgot, hogy az eredeti fiú és az eredeti leány találkozzanak egymással.

A gépek még nem voltak tökéletesek. Torzítottak. A leány is csúnya. A fiú is csúnya. A gépek szépekké torzították őket. Így lettek szerelmesek egymásba.

A valóságban elmennek egymás mellett. Egy pillanásra sem méltatják egymást.

15

Találkoztam Kolozsváryval. A Híd utcán szembejött velem, vörösésbarna, dragonyos felöltője vígan villogott, hatalmas bokscipőjében elszántan rohant. De ahogy meglátott, vigyorogva megállt.

– Hogy vannak az aradiak? – támadtam neki. – Mit csinál Grossz úr és az izgató hangú Grosszné?

– Költöznek Bukarestbe. Előbb azonban Grossz úr előadást tartott nekem arról, hogy ő a háború alatt járt Oroszországban, Kínában, Japánban, Amerikában, és minden emberfajtát tökéletesen ismer. De a legszimpatikusabb minden emberfajta közül a kínai kuli, mert az nem bölcselkedik, annak nincsenek igényei, fillérekkel megelégszik...

– A szeme világa – vágtam közbe dühösen.

– Várj csak, várj csak. Mi félreismertük Grossz urat. Az európai ember, mondta ő, kénytelen rohanni az árral. Az embernek felesége van, igényekkel, gyereke van, fejlődő fizikummal és igényekkel; jobban robotol, mint egy kuli, anélkül azonban, hogy olyan boldog és megelégedett is volna, mint egy kuli. Igaza is van. Emlékszel arra, mit mondott nekem a kisleánya, ötéves létére, mikor megmagyaráztam neki, hogy az asztalomon ne csináljon fel-fordulást? Emlékszel? Man kann auch so filosofieren, dass es einem auf die Nerven geht. S az anyja még büszke rá, hogy milyen okos a leánykája, holott húszéves korára idegrocns lesz.

– Hát Bertuska? Visszakapta a tanítványait?

– Nem. Hanem a bátyja, tudod, hogy ügyvéd, kapott egy csődtömeget. Most már valószínű, hogy a jövőre feljön Halomvárra, folytatni egyetemi tanulmányait.

– Úgy látszik, idekerül az egész iroda. Te mi járatban vagy?

– Engem Szabó József hívott fel, nem tudom, beszéltem-e neked róla. Jó barátom a Kalóriánál. Ott éppen könyvelőre van szükség. Majd hasznát veszem a Grossz úr amerikai könyvelési szisztémájának. De te mit csinálsz? Kaptál állást?

– Én? – csodálkoztam. – Nem is kerestem.

– Hát miből élsz?

– Hát nem emlékszel már arra a szenzációs jelenetre, amikor felmondtam Grossz úrnak?

– Arra emlékszem, hogy felmondtál, de mi volt abban szenzációs?

– Micsoda? Te nem emlékszel arra, amikor megmondtam neki... Nem emlékszel, mit mondtam neki?

– Valamit mondtál, hogy újságírónak még, vagy valami darabot írsz. Éppen azért kérdelem, hogy sikerült-e elhelyezkedni?

Elsápadtam. Hirtelen eszembe jutott a sörtehajú kis öreg, aki valami affélét mondott, hogy az a világ, amelyben én élek, nem azonos azzal a világgal, amelyben azelőtt éltem. Eddig nem is gondoltam erre, de most hirtelen eszembe jutott a Savoy-beli jelenet. Hiszen Kolozsvárnak emlékeznie kell, ott volt, még azt is tudom, hogy

meg volt hűlve, s minden „m” betű helyett „b”-t mondott.

– Jusson csak eszedbe, még felkiáltottál, egész elevenen áll előttem, azt kiáltottad: a biddedit!

– Az igazat megvallva, én meg se mertem volna vakanni, amikor Barta úr és Grossz úr tárgyaltak.

– Te! Biztos vagy te abban, amit mondasz?

– Totsicher.

– Nem hallottad, mit mondtam Grossznak?

– Mondom, hogy hallottam. Valami újságról volt szó, meg valami darabról.

– Távozz tőlem, sátán! – ordítottam. – Te nem vagy Kolozsváry.

Faképnél hagytam, s rohanva menekültem Bogdánékhoz. Ott azzal fogadtak, hogy Anna hazautazott Aradra. Néhány napig otthon lesz. Ők egyébként úgy tudták, hogy Anna szólt nekem. Első gondolatom az volt, hogy azonnal vonatra ülök, és magyarázatot kérek. De aztán eszembe villant a Kolozsváryval való találkozásom. Ennek hamarosan a végére kell járnom.

16

Ma fent voltam a Kalóriánál. Egy két méter magas úriember fogadott.

– Kolozsváry urat keresem – ezzel léptem be.

– Nem ismerem.

– Valaki bizonyára ismeri az urak közül. Az új könyvelő.

– Kérem, én megkérdezhetem az urakat, de itt én vagyok a könyvelő, és se nekem nem mondtak fel, se én nem mondtam fel. – Ellenségesen nézett végig rajtam. – Valami tévedés lesz a dologban.

Elsápadtam.

– Bocsásson meg, főkönyvelő úr. Azt hiszem, rosszul informáltak. De nincs-e az önök cégénél... esetleg... véletlenül... történetesen... egy Szabó József nevű úriember?

– Hogyne, főszerelő.

– Szeretnék vele beszélni, sürgősen.

– Jelenleg vidéken van, és nem tudjuk pontosan, mikor érkezik haza, de ha ön itt hagyja a címét...

– Ha volnának olyan jók...

– Szólok neki, hogy keresse fel önt. Szabad a becses nevét?

– Barta – dadogtam –, Sólyom utca 2. szám. Kérem, megmondani, hogy nagyon kérem... Életbevágóan fontos.

Támolyogva botorkáltam le a lépcsőkön.

17

Találkoztam Károllyal. Megállított.

– Nem jössz fel a körbe?

– Megint gyűléseztek?

– Bekő Antal tart előadást a szövetkezetek népszerűsítő fontosságáról. Szeretném, ha részt vennél a vitában.

– Miért? Muszáj vitatkozni? Különbözik nem mehetek. Dolgom van.

– Te mindig azt mondd, hogy dolgod van. Ha délelőtt a törvényszékre megyek, veled találkozom, dolgod van. Ha délben a korzóra vetődöm, veled találkozom, dolgod van. Ha éjjel egy órakor megyek haza, veled találkozom, dolgod van. Neked soha semmire nincs idő; azt hiszem, azért, mert nem csinálsz soha semmit.

Görbén néztem rá.

– Azt gondolod, hogy soha semmit nem csinálok?

– Azt. Nem értem, miért ne jöhetnél el a gyűlésünkbe.

– Elmenni elmehetnék. Útközben találkozhatnánk valakivel, s milyen jól mondhatnám neki: szervusz, kérlek, sietek, dolgom van. Ezúttal helyesen is mondanám, vagy nem? Mit gondolsz? Ez komoly dolog, ez a létesítendő szövetkezet, nem? Erről érdemes beszélni, éveken át hetenként vitatkozni, és végül is semmit sem csinálni. De ami közben történt, az előkészületek, a megbeszélések, a vitatkozások: uraim, én nem úgy gondolom, uraim, én más véleményen vagyok, uraim, énszerintem legfontosabb az... ez férfimunka. A semmiből kiindulni, és a semmibe érkezni, ebbe beletelik egy év, vagy nyolcvan

év, de közben dolgunk volt, csináltunk valamit. Bekő Antalnak add át a szerencsekívánataimat. Sajnálom, hogy nem lehetek jelen az előadáson, de nekem dolgom van.

Valami áruló izgalom lehetett a hangomban, mert érdeklődve hallgatott végig és megkérdezte:

– Mit csinálsz?

– Foglalkozom. Mindenkinek van valami foglalkozása. Én is foglalkozom.

– Mivel?

– Önmagammal!

Mikor elváltunk, percekig utána néztem és mosolyogtam. Fontolóra vettem az öreg kefehajú szavait.

Az én életemből csak huszonnégy óra reális. Ezen a huszonnégy órán kívül az egész életem csak látszat. Furcsa gondolat. Szokni kell hozzá. Néha szédül tőle az ember. Máskor vállat von. Most azon mosolygok, hogy a folyton tevékenykedő Károly alapjában véve sohasem csinál semmit, mert egyszerűen nem létezik. Csak egy látszat. Úgy ágál, mint egy valósággal létező ember. Nevetséges. Muszáj mosolyogni rajta.

Feltéve persze, hogy tényleg nem létezik. De akkor... talán inkább... rajtam lehetne kacagni...

Elkomorodva mentem haza.

18

Tegnap éjjel egy elhagyott térre tévedtem. Itt még sohase jártam. Érdeklődve nézegettem a házakat. Vajon ki lakik ebben? Vajon ki lakik abban? Az ismeretlen házak olyanok, mint a gyermekek. Lehet belőlük villamoskalauz, suszter, miniszter vagy hadvezér. Ebben a földszintes házban például, amelynek az udvarán hatalmas gesztenyefa van, lakhatik egy hercegnő, inkognitóban. Az egyik ablakban világosság van: a hercegnő álmatlanul gyötrődik. Biztosan reám vár. Nem illik túlságosan megvárakoztatni. Arra megyek, és jelt adok, hogy megérkeztem. Halkan megkocintom az ablakot. Valaki gyorsan feláll, és kinyitja az ablakot. Kihajol, és amikor meglát, megkönnyebbülten felnevet:

– Jöjjön be, drágám.

Mikor a szobájába lépek, elém siet, és kinyújtja a kezét. Mosolyogva megfogom, és egészen közel húzom magamhoz. Átkarolom a vállait jó szorosán. Nevet.

– Előbb vesse le a nagykabátját...

Egy félóra múlva, amikor eljövök tőle, ötven lejt helyezek az asztalára. A hercegnő kedvesen mondja:

– Vizontlátásra!

Olcsó, egészen olcsó szegény kicsi hercegnő. Valamikor tanítónő volt és fiatal. Elcsapták. Ez azonban már mese, drága hercegnő.

Van egy leány, aki nem fog meghalni soha,
jaj, az a leány ilyenkor mélyen alszik,
s ha valaki kopogtatna az ablakán,
mintsem kinyitná, inkább azt kiáltaná: tolvaj!
Annának hívják ezt a leányt, és az én szerelmesem ő.
Amíg alszik, semmi baj nem érhet engemet,
mert akárhol talál reám, reám talál,
és magával visz, hogy velem álmodhasson.
Ilyenkor én az ő álmaiban vagyok,
és lábujjhegyen settenkedem egész hazáig,
hogy boldog együttlétünket ne zavarjam.

Mostanában azon veszem észre magamat, hogy minden idősebb embert ijedten nézek meg. A sörtehajú vénembert juttatják eszembe. Mind gyakrabban gondolok reá. Emlékezetemben százszor lepergetem találkozásainkat, és minden szavának különös fontosságot tulajdonítok. Az a baj, hogy néha nem vagyok biztos, vajon jól emlékszem-e. Annak idején feljegyeztem egyet-mást, de most, hogy előveszem a feljegyzéseket, nagyon hézagosaknak találom. Mondott valamit az öregségről, valami affélét, hogy neki már nem sok van hátra, nem vágyik a milliókra, vagy talán inkább azt mondta, hogy az ő napja már elmúlt, és hogy mindenkinek elmúlik egyszer a napja. Erre célozhatott a Savoyban, de hiába töprengek, nem tudok eligazodni. Érdekes, hogy az öreggel kapcsolatban minduntalan felbukkan bennem egy mese is, amit valamikor az anyámtól hallottam.

Az anyámra nem tudok jól visszaemlékezni. Öt-hat-éves lehettem, amikor meghalt. De határozottan tudom, az apám is gyakran emlegette, hogy sokat mesélt nekem. Kis, rövid mesék voltak ezek, és ugyanazt sohasem mondta kétszer. Valószínűleg ezért is felejtettem el őket mind. Kivéve természetesen az imént említettet. Azt most is szinte hallom.

A tenger partján gyerekek játszadoznak.

Arra megyen egy őszöreg ember.

Hosszú-hosszú szakálla van.

Minden szálán egy csillag ragyog.

A gyerekek megkívánják.

Odamennek az őszöreg emberhez:

– Adj nekünk csillagokat a szakálladból!

Azt mondta az őszöreg ember:

– Tartsátok ki markotokat, és hunyjátok bé a szemeteket.

Kitartották a markukat, és behunyták a szemüket.

– Teszek egy csillagot mindenkinek a markába.

– És most szorítsátok össze a markotokat, és nyissátok ki a szemeteket.

Összeszorították a markukat, és kinyitották a szemüket.

– Menjetek haza, gyerekek. Hanem azt megmondom: a markotokat nem szabad kinyitni, mert akkor eltűnnek a csillagok.

Otthon a gyermekek mind kinyitották a markukat.

Hát a csillagok mind eltűntek.

Ebből láthatod, hogy szót kell fogadni.

Én azt kiáltottam a mese végén:

– Édesanyám! Azoknak a gyermekeknek a markában nem is volt csillag!

Bogdánéknál kezdem otthonosan érezni magamat. Mindennapos vagyok a házuknál, s már kezdtem megszokni, hogy Annát sohasem találom náluk. Valami boldog várakozásban töltöttem az órákat az öregekkel. Szemem állandóan az ajtón volt. Annát vártam, de azzal a bizonyossággal, hogy még nem jön, még nem jön, még

most se jön. A várakozásnak az adott édességet, hogy Anna jönni fog, de édességét még hatványozta hosszúra nyúlásának nyugalma. Ma egészen meglepődtem, amikor tényleg megérkezett. Szemei csillogtak a boldogságtól, amikor meglátott engem. Mindenkit felejtve, először is hozzám szaladt, és a nyakamba ugrott. Valami édesen állati hangon (másként nem nevezhetem), ujjongó vinnyogással örvendezett nekem. Prémes sapkáját messze elhajította és úgy kiáltotta:

– Éljen doktor Veér Béni egyetlen leánya, Barta András egyetlen felesége, született Veér Anna! Lakik Aradon a mézárosok utcájában, tíz szám alatt, jelenleg található itt helyben, aki siet, adhat neki csókot!

Siettem is, meg az öregek is csak tették magukat, hogy meg akarnak előzni engem. Így aztán én lettem a nyertes.

– Hol fogunk lakni, ha egybekelünk, uram? Apáéknál elég tág a lakás, de esetleg abba is belenyugodnának, hogy drága leánykájuk hátat fordítson nekik. Nyilatkozzék!

– Jó atyját és jó anyját végtelen becsülöm... – kezdtem.

– Elég, elég! Nézzünk lakás után idejében, mert Aradon huszonhárom leánynak éjjeli és nappali gondja bizonyos leendő Barta Andrásné kelengyjének a készítése. Megjelenésemnek gyújtó hatása volt. Néhány fehérneműkereskedést megmentettem a csódtól, néhány varróleánynak nyugdíjas állást kreáltam, és néhány öreg néinek pletykaanyagot szolgáltattam egész télire. Lelkem, alig mozdul ki hazulról, és máris beleakad egy halomvári többszörös milliomosba, aki méghozzá egészen fiatal és amellett jóképű, meg kell adni, jóképű. Ezt hittem el velük legnehezebben, mert ezt én se hiszem!

– Minden passzol, nagyságos asszony, de miért halomvári az a fiatalember?

– Miért? – csodálkozott. – Mert halomvári.

– Kedves engedelmével aradi vagyok.

– Komolyan mondja?

– Komolyan mondom, sőt ezzel kapcsolatban valamiért felelősségre vonom. Nem emlékszik reám abból az időből, amikor még Aradon laktam?

Tágra nyitotta a szemeit.

– Igazán nem emlékszem. De hát ez végeredményben nem is olyan fontos.

Erőt vettem magamon.

– Hát, talán nem olyan nagyon fontos. Csak az van benne, hogy mi Aradon is ismertük egymást, és én már akkor is szerelmes voltam magába. Szabályosabb volna, ha visszaemlékezne rám. Én az aradi Veér Annába voltam szerelmes.

– Az vagyok.

– Nem tartozik ide, de azt is meg kell mondanom, hogy én ott szegény legény voltam, teljesen vagyontalan, a legnagyobb jövedelmem havi ötezer lejre rúgott, de előfordult az is, hogy állás nélkül tengtem-lengtem. Maga persze nem emlékszik erre, hiszen... nem emlékszik rám.

Mint akit méltatlan vád ért, úgy elszomorodott.

– Mikor Bogdán bácsiéknál először találkoztunk, én nem tudtam semmit... a millióiról.

– Jaj, nem erről van szó! Egészen másról van szó – kiáltottam ijedten. – Hogy is magyarázzam meg? Tudja, ez most éppen olyan, mintha maga nem az a Veér Anna volna, akit én megszerettem. Képzelve el, én folytatólagosan szerettem magát.

– Na és?

– Na és... ne értsen félre, mindig azt hittem, hogy maga is szerelmes lett belém első látásra.

– Hiszen...

– Nem itt, Aradon.

Tökéletesen elrontottam kedvünket. A sörtehajú öregre gondoltam. Kezdtém ijesztően érteni, mit mondott. Megszakadt az összefüggésem a világgal. Ültem a menyasszonyom mellett, és magam elé meredtem. Veér Anna ki tudja hol van, az igazi, akinek csak egy pillantásáért napokig kószáltam a mészárosok utcájában. Ki tudja, hol van és ki tudja, mit csinál. Seregeket rontanék össze, áldanám a poklok kínjait, ha huszonnégy óráig az enyém lehetne. Sokszor mondtam volt magamban: nem is törődik velem; most mégis úgy éreztem, hogy én vagyok az ő kiválasztott szerelmese. Ha csak óráink vannak, mit számít az, mikor minden óra felér két örökkévalósággal...

Olyan a szerelmem, mint egy rettentő szó.
Hatalmas és vajúdó isten, előtte semmi vagyok.
De ő, még kimondatlan, lebeg a mindenségben,
és időt, teret mérve számomra, megteremt engem,
hogy büszke hódolattal megnevezzem a nevezhe-
tetlent,
aki akkor, nevével együtt, maga is meg fog szü-
letni!

Arra riadtam fel, hogy Anna megrázott, és kétségbe-
esetten mondta:

– Hiszen maga nem is hallja, mit mondok! Mintha itt se volna!

– Pa-parancsol? Mintha itt se volnék?

– Mintha itt se volna! Hát ne ijesszen úgy meg! Beszélék, beszélék, de csak mint egy bolond, magamnak. Mintha egyedül ülnék, s mint egy örült, azt képzelném, hogy nem vagyok egyedül. Hát ébredjen már – panaszkodott –, mire gondol?

– Abban a filmtörténetben, amit említettem magának, gyakran előfordul, hogy vagy a hős vagy a hősnő ki van kapcsolva, de ezt a másik persze nem tudja... Még egynéhány fordulat hiányzik belőle, de most már hamar befejezem, s aztán elhozom magának. Valami pokoli ötlet, igazán, különösen ha meggondolom, hogy nem is olyan lehetetlenség az egész. A technika mai állása mellett esetleg néhány évtized kérdése mindössze. Hány történet fog kialakulni, ezer meg ezer kilométeres távolságokon keresztül, a kép-ember és a hús-ember között! És ezek a történetek lelkileg kétségtelenül reálisak lesznek.

Szavaim hidegen csengtek, erőltetetten; felállottam és elbúcsúztam.

Az ajtóban szinte sírva öleltem magamhoz Annát, és úgy suttogtam a fülébe:

– Ne menjen el többet! Mindennap, mindennap látni akarom!

Mosolyogni próbált:

– Istenem, mi van magával, Bandi?

Könnyek homályosították el a szemeit.

Vajon mit csinál most Anna? Azt nem lehet elképzelni, hogy órákon át csak ül ölbe tett kézzel, és reám gondol. Erre senki sem volna képes. Akármit csinál, az biztos, hogy én órák óta, ölbe ejtett kézzel, reá gondolok.

Ilyenkor, amikor nincs mellettem, mindegy, hogy ő az igazi Veér Anna-e vagy csupán látszat-életemnek figurája. Egyre megy, hiszen ha reá gondolok, az igazira gondolok. Gondolataim vele vannak teli, sóvárgásom feléje irányul. Micsoda boldogság volna, ha most kinyitná az ajtómat, befogná kezével a két szememet, és utánozhatatlan hangján felkiáltana:

– Találja ki, ki van itt?

Ha hátrahajtanám a fejemet, mellére fektetném, és olyan boldog volnék majd nem, mint ebben a pillanatban. Hiszen sok minden történik az életben,

mikor napszámos voltam, homokot lapátoltam halomba,
és nehéz vasrúddal taszigáltam a kohó tüzét,
mikor a piritbányánál kaptam alkalmazást,
meredek utakon mentem a fenyőtörzsekkel telt sze-
kerek elé,

hogya arra való szerszámmal megmérjem a fák köb-
tartalmát,

mikor a Grosszék vállalatánál voltam tisztviselő,
rengeteg számot osztottam el és adtam össze,
mikor pap voltam, Lázárról prédikáltam a gazdagoknak,
s fenyegettem őket a törvényes keretek közt,
mikor magántanító voltam, számtant és grammatikát
magyaráztam romlatlan lelkű gyermekeknek.

Tarka volt, érdekes és izgalmas az életem,
de semmi sem volt benne szerelmemhez fogható
Anna, életem királynőjévé koronázlak,
mert királyivá koronáztad polgári életemet!

Nap nap után reggel kerülök haza. A feleségem sír, és én vigasztalás helyett elmondom neki, merre jártam.

– A cigánysorról jövök, ne sírj! A Vak Vaszi kocsmájában voltam. Ronda hely, ide nem megyek többet. Az

asztal lapja ragadós a rászáradt italtól, és a padlón is elcsúszik az ember lába. Holnap a Monostorra megyek, cigányleányok helyett fátákat kóstolok. Hiszen ha te új tudnál lenni mindennap. Nem az, amivé a tegnap és a tegnapelőtt változtatott, hanem olyan új, amilyen akkor voltál, amikor először láttalak. Ott kellene folytatni az életet, ahol abbahagytuk. Hiszen én megmagyaráznám neked, hogy mit csinálj, de magadtól kellene kitalálnod. Hogyan ajándékozhatnál nekem valamit, amit kérek tőled? Aki kér, az kap. De mit lehet kérni? Kenyeret lehet, italt lehet. Aki kenyeret kér, koldus az.

– Bandi, ígérd meg, hogy nem mégy többet.

– Hallgass. Ha arra kérlek, hogy hallgass, elhallgatsz. De mennyivel édesebb volna a hallgatásod, ha nem kellene kérnem! Gondolj erre, Bartáné. Találd ki a gondolataimat, lesd el, és előzd meg őket. Ne szidj, még nem tartunk ottan. Finoman, fiam, finoman. Éljen doktor Veér Béni egyetlen leánya, Barta András egyetlen felesége, született Veér Anna! Az éjszaka holdat láttam, hej, milyen szomorú volt!

Megcsuklottam. Anna zokogni kezdett.

– Ne sírj! Ha nem sírnál, már közel járnál a gondolatomhoz. Első gondolatom ez: ne sírj. A többit se nehéz kitalálni. Hej, az én fejem veled van teli. Könnyen kitalálhatod, hogy mindennél jobban szeretlek tégedet. Anna, felejtsd el holnapig, amit mondok. Mindent elmondok én neked, ha holnapig elfelejted.

Te mindenkinél szebb vagy, és mindennél szebb vagy, Anna. Ha minden visszájára fordul, te akkor is Anna maradsz. Még a neved is olyan, mint egy dokumentum. Veér Anna vagy, Anna, rév vagy. Életem célja, nálad kikötök, rév. Felejtsd el holnapig, mindent elmondok neked. Ebből a borból nem iszom többet.

Sohasem szerettem mást, és sohasem fogok mást szeretni. Ezt hidd el, s tartsd meg jól a fejedben. Ezt pedig felejtsd el: ha nem látlak, akkor szeretlek a legjobban. Túlságosan szeretlek téged. Egy mosolygásodért meghasad a szívem. Egy szavad hetekig elkábít. Két liter karcost ittam, ettől fecsegek annyit. Olyan vagy, Anna, mint a százesztendőös bor, egy korty belőled elegendő. Túlságosan

szeretlek téged. Te azt nem tudod, mennyire lehet téged szeretni! Belehalnék ebbe a szerelembe szívesen, de ha én meghalnék, ki tudná azt, hogy mit ér egyetlen mozdulatod. Felejtsd el holnapig, amit mondok. Félek, hogy nem vagy valóság. Az igenre valahol egy igennek kell felelnie. Azt nem kívánnám, hogy úgy szeress, mint én téged. De megérted-e, megérted-e, hogy mim vagy nekem?

– Bandi, édes Bandi... feküdj le.

Didergett. Olyan volt, mint egy kőből faragott csipke egy szent épületen. A zsebembe nyúltam. Kivettem onnan néhány szál összegyűrt, tépett piros szegfűt. Átnyújtottam őket ügyetlenül:

– Ezt neked vettem. A Vak Vaszi kocsmájában. Mert én ott is reád gondoltam hajnalig.

Elhullatta őket. Mintha félt volna megfogni, mintha tisztátalanok lettek volna. Elfacsarodott a szívem. Lehajoltam, és összeszedtem a zúzott szirmú virágokat. Simogattam, szerettem volna kijavítani őket.

– Ne hányd el őket. Miért bántod? Baj az, ha szép? Olyan nagy baj az, ha szép? Azért szép, mert piros szegfű. Azért szép, mert neked vettem.

Elvette, és a szívére szorította, könnybe borult szemmel.

– Édes Bandi, feküdj le.

– Most mindent elmondok neked. Felejtsd el holnapig. Csak addig vagy, amíg távol vagy tőlem. Hogyan szeresselek, ha melletted vagyok? Hiszen te nem is vagy. Most nagyon megeredt a nyelvem. Nem találkoztál te soha egy őszöreg emberrel, aki csillagot tett a markodba? S aztán azt mondta, hogy csak addig van ott a csillag, míg nem nyitod ki a markodat? Csillagom, az éjszaka holdat láttam. Azt mondják az öregek, csak egy napom van. Ha ma van az én napom, akkor semmi voltál, amikor megcsókoltalak. Akkor is sütött a hold. Ha az én napom elmúlt, akkor semmi vagy. Ha az én napom nem jött el, akkor is semmi vagy. Hej, akkor gyere, amikor eljön az a nap, s ne tudj semmit a szerelmünkről. Költözz haza, s várd meg, amíg az ablakotok alatt kocogtatok. Hanem az ablakodat ki ne nyisd! Csak fordulj meg a párnádon, s reggel korán kelj, mert aznap jövök én. Ne ismerj meg,

csak alig emlékezz reám. Akkor úgy szeress, mint egy haldoklót. Egy kurta napon át szerelmünk mérjen magának új időszakot, mint az istenek!... Amit mondok, felejtsd el holnapig.

Ne sírj. Én téged nem bánthatlak meg, mert te nem vagy. Egyedül vagyok. Ne sírj, nem szóltam senkihez. Magamnak beszélek. Még nem jött el az én napom. Az én kínom csak nekem fájhat most. Veér Anna alszik.

Anna levetkeztetett, és lefektetett, mint egy gyermeket. Közben sírdogált. Néztam őt, és olyan nehéz volt a szívem, mint egy malomkő.

23

Apa leszek. Mikor a feleségem megmondta, elsápadtam, és megcsókoltam a homlokát. Soha már ebben az életben Veér Anna nem lesz enyém. Vagy elmúlt az én napom, vagy ezután jó, de ahhoz már Veér Annának nem lesz köze.

A Híd utcában láttam egy fegyverkereskedést, bementem, és vettem egy revolvért.

Otthon még egyszer végiggondoltam mindent attól a pillanattól kezdve, hogy a sörtehajú öregtől megvettem a 89123 számú sorsjegyet. Azóta sok idő telt el. Egyik nap olyan volt, mint a másik. Sohasem tudtam, mikor élek valójában. Lehet, hogy egy pillanatig sem. Most meg fogom ölni magamat. Ha halálom után megtalálják a naplómát, akkor azok, akik olvassák, tudni fogják, hogy amíg azt írtam, valójában léteztem.

És ha meghalok, az is nyilvánvalóvá lesz, hogy valóban jártam a fegyverkereskedésben, és az a revolver, amely előttem fekszik az íróasztalomon, valóságos fegyver. Ebben a pillanatban tehát vagyok.

Hihetetlen nyugalom önt el. Élveztem a pillanatokat. Amíg írok, egyik sort a másik után, fáradt légy repül az írópapirosra. Betűről betűre mászik, és a friss tintát megissza. Csodálkozva nézem áttetsző szárnyait, lankadtan mozgó hat lábát...

Néhány percre félbeszakítom az írást. Megvártam, amíg a légy elrepül. Ő nem tudja, hogy az antracén mérge, és

addig inná, amíg megdögölne. Amikor elrepült, megkönnyebbülve néztem utána. A valóság egy eleven darabja zümmög ottan. Ebben a pillanatban én is vagyok.

Be akartam hívni a feleségemet, de eszembe jutott, hogy ő bevásárolni ment. Arra gondoltam, hogy megvárom. Hadd legyünk egyszer szemtől szemben, kéz a kézben... Szerettem volna megölelni.

De akkor a revolvert el kellene rejteni.

Pedig ez a revolver a valóság egyetlen biztosítéka. Végtelen boldogsággal néztem rá. Revolver van előttem, tehát vagyok.

Föltéve, jutott eszembe hirtelen, ha megölöm magam vele. Egyébként lehetséges, hogy ez is csak káprázat.

Elmosolyodtam.

A következő pillanatban homlokomhoz illesztettem a revolvert.

*

A kiszállott rendőrtisztviselőnek az öngyilkos fiatalember szállásadója elmondta, hogy lakója a tettét megelőző nap érkezett, mint mondta, Aradról. A szobát egy hónapra vette ki. Két hétre előre kifizette. Megérkezése napján vacsorázni ment el hazulról, másnap délelőtt csak egy félórára távozott. Ezalatt takarítottak a szobájában. Valószínűleg ekkor vásárolta a fegyvert.

Egyébként egész idő alatt szobájába zárkózott és írt.

A halott zsebeiben némi aprópénzen kívül egy sorsjegyet találtak, melynek száma 89123 volt.

Az esetről a rendőrség sajtóosztálya a következő sajtóközleményt adta ki:

„Barta András huszonkilenc éves aradi illetőségű állástalan tisztviselő ma a déli órákban öngyilkosságot követett el a Sólyom utca tizenegy szám alatti lakásán. Tettének oka a bizonytalan jövőtől való félelem. Bizonyosnak látszik, hogy a végzetes lépésre pillanatnyi elmezavarásban szánta rá magát. Levelet nem hagyott hátra, csak egy naplószerűen teleírt füzetet, melynek adatai azonban nem fedik a valóságot... Olyan, mintha irodalom volna.”

JÁNOSKA JELENÉSEI

– Kiverlek a házból!

Még mondott valamit a Jánoska apja. De azt ő már nem hallotta. Nagy keserőséggel egyre csak azt forgatta magában: „Kiverlek a házból! Kiverlek a házból!” Milyen sötét, kegyetlen szándék ez. Persze könnyen végrehajtható. Egy tizenegy éves fiú nem is tudhat szembeszállani egy negyvenkét éves erős emberrel. Még a csontjait is összetörhetné az a hatalmas férfi. Érezte már egynéhányszor a keze súlyát. A nagyon is egyenlőtlen küzdelemben az ő gyermekizmai számba sem jöhetnek. Kerül néha az ember abba a helyzetbe, hogy a nála öt évvel idősebb és harminc kilóval nehezebb Kelemen Pistával összeverekedik. A vereség természetesen előre látható, de vannak ilyen képtelen parancsai a becsületnek, amelyeknek habozás nélkül kell engedelmeskedni. Máskor viszont az ember nem is gondolhat a megtorlásra. Az is igaz, hogy a sértő fél negyvenkét éves izmos férfi, de a főakadály mégsem ebben rejlik, hanem abban, hogy a sértő fél éppen édesapja az embernek. Ezért nincs mit csodálni, hogy Jánoska, aki ádáz dühvel rontott nem egy ízben a bikaerős Kelemen Pistára, most szerényen hallgat, és szelíden pislog, akár egy szentkép.

Ez nem azt jelenti, hogy nem dühös. Nagyon is dühös. Mert az édesapjának nincs igaza. És ha valakinek nincs igaza, akkor ne ragaszkodjék az akaratához. Az igazságot mindenkinek tisztelnie kell; egy apának is. Olyan az igazság, mint egy király, akinek mindenki engedelmeskedik a világon. Ha mindenki megtagadná az engedelmisséget egy királynak, akkor az a király valószínűleg nem tudna ural-

kodni. Éppen így van az igazsággal is. Ezért szükséges, hogy senki se vonja ki magát az engedelmesség alól.

Előfordul mégis, hogy valakinek nincs igaza. Sajnos, leggyakrabban egy apának nincs igaza. Ilyenkor mit lehet tenni? Az édesapjával szemben teljesen fegyvertelen az ember. Nemcsak amiatt, hogy sokkal gyengébb az apjánál. Egy apával éppen olyan lehetetlen verekedni, mint kimondani hangosan azokat a csúf, illetlen szavakat, amiket némely helyt krétával és szénnel a házak falára vagy kerítések deszkáira irkáltak gonosz, elvetemült gyermekek.

Ilyenkor mit lehet tenni? Jobb megállni sírás nélkül. Ha jól meggondoljuk, az ember csak olyankor sír, amikor tulajdonképpen még sincs igaza.

Jánoska egy darabig hangtalanul állott a szobában. Édesanyja zakatolva varrt; a varrógép kerekét hajtogatta nagy buzgalommal. Testvérei a másnapi leckéjüket magolták hihetetlen odaadással. Senki se nézett rá. Ő se nézett senkire. Lassan megfordult, leszegte a fejét, néhányszor végigsimogatta az orrát, mert reszkető kezét nem tudta, merre tegye, és aztán kiindult a konyhán keresztül az udvarra. Az ajtót csendesen tette be maga után. Igyekezett azt a látszatot kelteni, mintha egész véletlenül menne ki a szobából.

A sötét udvaron, amit csak egyetlen helyen világított meg némileg a szobából kiszoruló lámpafény, megállott. Mit csináljon? Megborzongott a novemberi este hideg leheletétől; persze, elfelejtette kihozni a nagykabátját. Nem megy utána. Legfeljebb nagyon megfázik. Kitűnő gondolat. Ledűl a kerti padra, ami télen-nyáron az udvaron van, és átengedi magát a novemberi szél szeszélyének.

A padon végignyújtózkodott. Már néhány pillanat múlva érezte, amint vékony ruháján áthatolt a pad hidege, és harcba szállott teste hőmérsékletével. A pad később mintha felmelegedett volna egy kicsit; de minden apró mozdulatnál, amit a kényelmetlen fekvés miatt nem kerülhetett el, érezte, hogy a karjai meg a lábai és a kopaszra nyírt feje is kezdenek át meg átfázni. Meg fog húlni. Esetleg tüdőgyulladást kap vagy tüdőbajt. Nos, nem ijed meg: éppen azt akarja.

Ha valaki meg akar halni, legjobb, ha kimegy az udvarra egy novemberi estén, ledül egy padra, amely egészen hideg, és gondolkozni kezd a halálról. Hogy pedig kedvet kapjon a meghaláshoz, különbözzön össze az édesapjával, de annyira, hogy az mondja neki ezt: „Kiverlek a házból!” Akinek azt mondták, hogy kiverik a házból, az nagyon jól tudja, hogy leghelyesebb meghalni. Nem egyszerre. Csak részletekben: csak napról napra. Valami halálos betegség támadja meg az embert, például a tüdőgyulladás, amit még emlegetni is csak suttogva mernek a gyermekes családanyák. Ilyenkor habfehér ágyban hever az ember, kipirult arccal – mert pirosra festik arcát a láz rózsái –, és némán, alig rejtett gúnymosollyal a szája szegletén, figyeli a körülötte settenkedő családot. A testvérek csak a zárt üveges ajtón kukucskálnak be meghattottan és talán irigykedően is kevésbé. Mert honnan tudnák, hogy amit látnak, az már maga a halál?

És jön a doktor, naponta többször is, és minden alkalommal komolyabb, és mindegyre csóválja a fejét. És minden alkalommal megkérdi: „De drága Szabó úr, hol hűlt meg olyan rettenetesen a kedves fia?” És Szabó úr, aki persze éppen az édesapja az embernek, egyetlenegyszer sem tud mást mondani: „Nem tudom, doktor úr.”

Esetleg az is előfordulhat, hogy a doktor bejön, és szomorúan megcsóválja a fejét, és azt mondja suttogó hangon Szabó úrnak: „Bizony, kérem, nem kellett volna azt mondani a fiúnak, hogy kiverlek a házból! Ebbe belé lehet halni, ebbe a fenyegetésbe. Egy ilyen fenyegetéstől többnyire tüdőgyulladást szoktak kapni a finom lelkű, bánatos fiúk.”

Egy nap aztán megszólal az ember. Akkor se mond sokat, csak annyit halk, fájdalmas hangon: „Most már, édesapám, nem maradok többet a házában. Nem leszek a terhére többet.” És meghal.

A pap, a sírnál, maga is szinte sírva fakad. „Apák! – fogja zokogni –, gondoljátok meg, hogy az igazságosság a legfőbb törvény. Ne mondjátok – és itt a pap hangja keservesen búg, akár egy orgona vagy egy vihar –, ne mondjátok a fiaitoknak soha azt: kiverlek a házból! Nézzétek – ekkor rámutat a koporsóra –, nézzétek, hová jut-

tatja szegényeket egy ilyen szó!” – és a gyászba öltözött emberek megütközve néznek össze, majd mindenki egy fekete ruhás férfira tekint, aki lehajtja a fejét, ahogyan a gyilkosok szokták, mikor olyant gyilkolnak meg, akit egy kicsit szeretnek talán.

Hirtelen felrezzent Jánoska. Az édesanyja utána jött, és már a konyhaajtóból kikiáltott a sötétbe: „Jánoska! Jánoska! Hol vagy? Gyere bé, mert megfázol!” Ő természetesen egy szót sem felelt, azonban nagyon megörvendett. Hihetetlen nyugalom szállotta meg. Most már nincs semmi baj. Ilyenkor, amikor az édesanyja mellette van, az ember bámulatos jellemerőre tesz szert. Valami nemes hajthatatlanság űzi ilyenkor az embert, hogy a legveszedelmesebb feladatokra vállalkozzék, amik elől a legbátrabb regényhősök is visszariadnak alkalomadtán. Hálás dolog virtust mutatni ekkor, mert az anyai szív mindent elhisz, és az anyai kéz minden elhamarkodottságot megakadályoz. Valamennyien ilyenek vagyunk. Milyen bátran kínáljuk fel szívünket mi férfiak a nőknek; mitévők legyenek egy ilyen szívvel, és el sem fogadják nagylelkű ajándékunkat.

Jánoska kétségbevonhatatlanul bebizonyította lelkületének nagyszerű elszántságát azzal, hogy egy szót sem felelt édesanyja hívó szavára. Némán várta, mi lesz. Lép-tek közeledtek feléje.

– Jánoska, gyere bé. Itt akarsz megfagyni ebben a hidegben?

Aki egy novemberi estén lefekszik egy hideg kerti padra, az talán nem akar éppen megfagyni, de bizonyos, hogy legalábbis tüdőgyulladást akar kapni. Felesleges ezt bővebben magyarázni. Vannak padra fekvések, amelyek ékesen beszélnek, anélkül, hogy a padra fekvőnek meg kellene szólalnia.

– Mit akarsz? Nem akarsz bejönni?

– Nem.

Maguk a tények nem szorulnak magyarázatra, de meg- esik néha, hogy a tények nem fejezik ki az ember szívé- ben meggyülemlett keserűséget és megbántottságot. Ilyen esetekben egy-egy szó – különösen az egyszótagú és ta- gadó szavak – nagyon alkalmas arra, hogy minden két- séget eloszlasson.

– Miért nem akarsz bejönni?

Erre már éppenséggel nem felel Jánoska. Nem is felelhet. A legtöbb dolog kimondhatatlan. A csúf szavak is kimondhatatlanok, és a legfinomabb érzések is kimondhatatlanok. Ismertem én egy fiatalembert, aki sok éven át szerelmes volt egy szép arcú leánykába. Boldogan éltek sok éven át, amíg egyszer az a fiatalember vigyázatlanul elmondotta, hogy milyen szerelmes. Azonnal meggyűlöltek egymást. Gyermekkoromban pontosan ismertem a határt a két világ között, ami a szón innen és a szón túl fekszik. De most is tudom, hogy a legszebb szándék és tervek némák maradnak, mert csak úgy őrzik meg természetüknek nemességét. Ami szavak nélkül hősi elszánás, az a szavak hálójában nevetséges prédaként vergődnek. Tudjátok, más a szabadon szárnyaló pacsirta és más a rabul ejtett gyámoltalan kis állat, akinek a szívecskéje eszeveszetten lüktet, amíg két tenyeredben tartogatod őt.

Azon sem lehet csodálkozni, ha egy anya végül is megunja instálni a fiát. Szabóné egy darabig magyarázott, kérdezősködött, aggodalmaskodott, de aztán látta, hogy semmire sem megy.

– Én nem bánom – mondta mérgesen –, ha künn akarsz hálni, hát hálj künn. – Azzal bement a konyhaajtón. És Jánoska ekkor már látta, hogy ettől a pillanattól kezdve nem az ő akaratától függ, hogy tüdőgyulladást kap-e vagy sem. Most már hasztalan akar húsz, harminc, esetleg negyven évig élni. Itt kell maradnia ezen a kerti padon, amíg velejét is átjárja az alattomosan ölő hidegség, mert igaz ugyan, hogy édesanyja tízszer kínálta fel a menekülés lehetőségét, de sajnos mindig olyan formában, hogy egyszer sem lehetett elfogadni. Anyák gyakran követik el azt a hibát, hogy magyaráznak, amikor parancsolniok kellene. Például azt mondják: „Gyere bé, lelkem, mert megfázol, ha nem jössz bé” – ahelyett, hogy kézen fognák durván az illetőt, aki többnyire tizenegy éves fiú szokott lenni, és csak a fogaik közt sziszegnék: „Gyere, te pizok!” Ha valakivel így bánnak, az nem tehet arról, hogy nem kaphatja meg a tüdőgyulladást. De akihez szépen beszélnek, az muszáj hogy ragaszkodjék a feltett bosszútervhez. Jobban szeretne talán paplanos ágyban aludni az

olyan, de egy pillanatig sem szűnhet meg hangoztatni magában: künn akarok maradni ezen a hideg padon. Mert kinttartást parancsol a becsület.

Egyelőre azonban még az a helyzet, hogy sok minden történhetik. Megtörténhetik az is például, hogy ismét kijön az édesanyja. Nem ártana, ha minél hamarább jönne. Viszont az is megtörténhetik, hogy nem jön. Ki tudja, most mit beszélnek odabenn. „Mi van Jánoskával?” – kérdezi az édesapja. „Meg akar halni” – felel az édesanyja. „Tüdőgyulladást akar kapni, hogy ne tudj felelni a doktornak, mikor megkérdi, hogy mi történt a fiaddal.” „No azon segíthetünk – felelheti mérgesen az apja –, nem hívunk doktort, s akkor hamarabb is temethetjük. De előbb megverem azt a gyalázatos kölyköt.”

Egyáltalán nem biztos, hogy így beszélgetnek. Azok a beszélgetések a legérdekesebbek, amik az ember háta mögött történnek, de azokat csak találgatni lehet. Legtöbbször az a baj az ilyen találgatásokkal, hogy meg sem közelítik a valóságot. Az ilyen találgatások inkább regényekhez hasonlítanak, mint ismerőseink életéhez. Különösen nem valószínű az, hogy egy hideg kerti padon kitalálja valaki, amit a meleg szobában beszélnek róla. Aki fázik, annak még a gondolatai is másképpen váltakoznak.

János kezdett fájni. Eddig jól bírta a hideget, most kezd dideregni. Még máskor is volt ő künn az udvaron ennyi ideig, anélkül, hogy valami baja történt volna. A baj csak akkor következik, ha még ezután is künn marad. Ebben a pillanatban ajtócsattanás hangozott. Valaki kijött a konyhaajtón. Ha egynéhányat lépne a porondos udvaron, a lépéseiről azonnal meg lehetne állapítani, hogy kicsoda. De ahogy az ajtón kilépett, azonnal meg is állott. És mostan áll, és úgy látszik, feszülten figyel. Lehet találgatni: vajon kicsoda? Persze, azt hiába gondolja az ember, hogy Csíky tanár úr áll az ajtóban, mert Csíky tanár úr soha ebben az életben nem fog abban az ajtóban állani. Tulajdonképpen hiába gondol az ember a testvéreire is meg az édesanyjára is, mert egészen bizonyos, hogy aki most némán áll a konyhaajtó előtt, az Jánoska apja. Néhány rettenetes pillanat múlva fel is csattan rettenetes hangja:

– János! Takarodj bé!

Most kellene büszkén felelni: nem! De amit egy anyával szemben merészel az ember, azt nem merészeli egy apával szemben. Jánoska szó nélkül talpra áll, és az édesapja mellett bekullog a házba. A tüdőgyulladásból ilyenformán nem lesz semmi. Nem is az a baj. Az a baj, hogy egy tizenegy éves fiúval azt csinálhatnak, amit akarnak. Arról senki sem tehet, hogy tizenegy évesnek született (legalábbis egyelőre annyi). Egy tizenegy éves fiú sokszor éppen olyan okos, mint akár egy negyvenéves ember. Reggel nyolc órára éppen úgy el tudna menni a hivatalba, mint akármelyik nagy bajuszú hivatalnok, és éppen úgy el tudná végezni a dolgot, mint azok. Avagy nem megyen-e minden reggel nyolc órára az iskolába, és nem végez-e ott sokkal nehezebb feladatokat, mint a nagyok? Például egész biztos, hogy egy számtanfeladvány sokkal nehezebb, mint akármilyen irodai munka. És a hivatalnokoknak még az a nagy szerencsájük is megvan, hogy nem kell felelniök latinból vagy történelemből vagy németből. Nagyon sok hivatalnok van, aki nem tud sem németül, sem latinul, és bezzeg nekik senki sem veti ezt a szemükre. Akárhány olyan dolog van, amit egy tizenegy éves fiú is meg tudna csinálni, csak nem bízzák reá. Emellett még az a nagyon rossz szokásuk is megvan a nagy embereknek, hogy egy-egy tizenegy éves fiút példaképpen állítanak a többiek elé, de nem engedik meg, hogy az ember ugyanúgy cselekedjék, mint az elébe állított példakép. Jézus például, amikor tizenkét éves volt, egyszerűen ott hagyta a szüleit faképnél, és belészólt a papok beszédébe. Vannak fiúk, akik ezt szintén megcsinálnák nagyon szívesen, de az apjuk jobban ügyel rájuk, és a papok is letácsolnák rögtön, mihelyt kinyitná a száját. Azt is meg lehet figyelni, hogy néha, amikor sok nagybácsi verődik véletlenül össze, és nagy ebédek meg vacsorák folynak a háznál – aransárgán csillogó bort isznak gyöngyöző borvízzel –, olyankor egy-egy apa a büszkeségtől rákvörösen beszél el, hogy milyen karakán diák volt ő annak idején, nem tanult soha egy bűdös betűt se, és a tanár urakat megszakítás nélkül heccelte. Ilyesmiket hallva, a fiúk nagyobbrészt nincsenek tisztában a saját kötelességükkel. Sokan azt gondolják, hogy tanulni járnak az iskolába, sokan

azonban azt gondolják, hogy a legfontosabb iskolai feladat a féktelen helytelenkedés. Az efféle félreértésekből aztán menthetetlenül összeütközés keletkezik. Valamelyik fiú nem akar tanulni, az apja ellenben ráparancsol, hogy vegye elő a latin olvasókönyvet, a fiú ellenáll, ebből heves szóváltás keletkezik (a fiú rendesen hallgat az egész szóváltás ideje alatt), amit az apa úgy végez be: „Kiverlek a házból!” Az, akivel ez megtörtént, tisztán érzi, hogy igazságtalanság történt vele.

Szerencsére, lehet gondolkozni. Sokféleképpen lehet gondolkozni, de úgy a legélvezetesebb, hogy az ember kit teszi maga elé a latin olvasókönyvet, és rámereszi szemét a betűkre. Magister Sexto pulchras narrat fabulas... Kisvártatva a betűk teljesen elmosódnak, és semmi sem zavarja többé az elmélkedést. Kívülről nézve azt lehetne hinni, hogy valaki szorgalmasan tanul a latin olvasókönyvből, valójában azonban egy tizenegy éves fiú fontos felfedezéseket tesz a nagyra hivatott szellemek sorsát illetőleg. Az igazságtalanság megkeseríti az életet. Ámde nem szabad elhamarkodva ítélni. Megtörténhetik, hogy az emberrel méltatlanul bánnak. Nos, ez éppen a nagyra hivatott szellemek osztályrésze. Jól meggondolva a dolgot, nem valószínű, hogy Jézust megdicsérték volna a szülei, amiért faképnél hagyta őket, és beleszólt a papok beszédjébe. Hihetőbb, hogy alaposan megszidták, amikor sok keresgélés után végre ráakadtak. Szinte azt lehetne mondani, hogy Jézusnak is megvolt a maga keresztje. A hitoktató lelkész persze tisztában van azzal, hogy Jézus alapjában véve rendkívül jó magaviseletű fiú volt, aki hozzátartozóinak mindig csak örömet szerzett. Rendben van. Csakhogy ezt a Jézus szülei nem is sejtették. Egy hitoktató lelkész helyzete aránylag könnyebb is. Ő ismeri a Bibliát, míg a Jézus szülei csak magát Jézust ismerték. S szeretném én látni azt a vallástanárt, aki tudja, hogy miket gondol magában egy tizenegy éves fiú, amikor látzólag megfeszített figyelemmel betűzi a latin olvasókönyv mondatait!

Jánoska felnézett a latin olvasókönyvből. Testvérei befejezték a tanulást, és suttogva beszélgettek. Édesanyja harisnyákat stoppolgatott. Édesapja privátmunkán dolgo-

zott, amivel a szűk fizetésen igyekezett szaporítani. Meglehetősen nyomott kedv uralkodott a szobában. Ez nem az a környezet, amelyben könnyedén grasszál a szellem. Még idegenben is, ahol már-már princként mozog, ha hazagondol az ember, egyszerre fakónak érzi magát, szájára ráfagy a mosoly, és egész lényét bátortalan szomorúság tölti el. Két zsarnoki szó uralkodik egy ilyen környezetben, magába ölelve az egész életet: mindig és sohasem. Itt mindig lesz privátmunka, és mindig lesz harisnyastoppolgtatás, és sohasem hiányzik a privátmunka, és sohasem ér véget a harisnyastoppolás.

– Eredj, Jánoskám – szólalt meg ekkor az édesanyja –, már úgyse tanulsz, vágj egy kis forgácsot, hogy legyen mivel tüzet gyújtsunk holnap reggel.

– Mindig én vágjak? – méltatlankodott Jánoska.

– Ne morogj, mert meghallja apád. Tegnap is Géza vágott.

– Ebben a sötétben nem is látok. Mindig éjjel jut eszébe édesanyámnak.

– Délután is mondtam neked, de te azt mondtad, hogy majd. Sohasem fogadsz szót.

– Igen, mert akkor éppen dolgom volt. Édesanyám mindig olyankor szól, amikor nem érkezik az ember.

– Te sohasem érkezel, ha dologról van szó. Gyújtsd meg azt a gyertyafoncsikát, ami a tálás tetején van, szaladj a színbe. Eddig már meg is csinálhattad volna. Elég, ha egy marékra valót hasogatsz.

– Majd vágok reggel. Úgyis csak reggelre kell.

– A reggelt elalszod. Most menj, de azonnal, mert ha nem, szólok apádnak.

– Sohasem tudják békében hagyni az embert! – De már haladt a tálás felé.

– A felső polcon van egy skatulya gyufa! – kiáltott utána az anyja.

– Jó, jó, nem kérdeztem.

– Csak már elhagynád egyszer azt az örökös morgolódást.

Nini. Hogy ragaszkodik az utolsó szóhoz! Ezt nem lehet megállani megjegyzés nélkül.

– Ne hagyja, az Istenért, ne hagyja az utolsó szót!

– Jaj, be arcátlan vagy, barátom. Hát te hogy beszélsz anyáddal?

A hang emelkedik. Lármasabbá teszi a szenvedély. Más is meghallja, akinek nem volt szánva a beszélgetés. Megszólal a Jánoska apja:

– Mi van itt megint?! – Komor, keserű hang.

– Jánoskát küldöm forgácsot vágni.

– Eredj hát! – Ez Jánoskának szól. – Egy mukk se legyen!

Már beszélni sem szabad! Muszáj hallgatni, és elképesztő, hogy mit muszáj hallani. Többek között egy halk, suttogva ejtett figyelmeztető mondatot: „Látod, fiam, minek haragítod meg apádat?” Csodálatos, hogy minden második szóban szenvedés terem. Legtöbbször olyan szavak összefüggése, hogy nyugtalanítja, sérti, szomorítja a fület. Ha valaki künn fekszik egy hideg padon, akkor még nem bánja túlságosan, ha keményen rászólnak: „Takarodj bé!” De sokkal érzékenyebb a lelke, ha éppen egy találó szót rekesztenek beléje: „Egy mukk se legyen!” Ebben az utóbbi esetben úgy érzi, hogy csak rabszolgákkal és tizenegy éves fiúkkal lehet ilyen megalázó hangon beszélni.

A fásszín azonban éjjel, gyertyavilág mellett, zord viaszszalással szolgál. Kajtár macskát riaszt rohanásra a léptek zaja és az imbolygó kicsi fény, amely remegve költözik hasábfáról hasábfára. Fekete felhős végtelen mezők nehezen zavarható csendje terped a szellős deszkafalak között. Itt a világ van határok nélkül, mint egy nagyon előkelő börtön. Két törékeny rabkéz, melyeken reszket a pirosas-sárga világosság, hasadó gyertyánfákat válogat a bükkfák közül, s fenetlen fejszével ujjvékonyságúra aprítja. Minden csattanás fáj, és minden csattanás öröm. „Márki, mindnyájunk életében vannak megalázó pillanatok. A favágás bizony nem talál az ön finom kezéhez. De gondolja meg, egészen ismeretlen férfiak jelentek meg a városban. Sok-sok trombitával jöttek. Hátukon puska van, és gépfegyvereket meg ágyúkat vonszolnak utánuk font sörényű mének. Ellepik az utcákat, és zárt ajtók mögé menekül előlük a megriadt lakosság. Ők pedig hatalmas dorongokkal verik az óriási dobokat. Márki, ha valaki egy ilyen fejszével, esetleg éppen ezzel elverné ezt a csőcseléket

(például egyetlen ütéssel behasítana egy malomkerék nagyságú dobot!), a világtörténelem legszebb győzelmét aratná. Azonban erő és izom legyen abban a karban, amely ezt megkísérelni meri! Favágás nélkül még sohasem nyertek meg ütközeteket.”

Mire Jánoska bement a marék forgáccsal, minden szobában vetett ágy jelentette, hogy a mai nap befejeződött. Nem sok idő múlva néma lett a ház és sötét. Az igazat megvallva, Jánoska félt a sötétől. Rendes körülmények között lámpaoltás után azonnal elaludt, de ha véletlenül ébren maradt, mint most is, akkor a legképtelenebb gondolatok jutottak eszébe. Ha egy kicsit erőltette – mert néha szinte kedvét lelte annak a megfigyelésében, hogy mennyire meg tud ijedni –, még a lélegzete is elakadt. Gyakran gondolta, hogy nincsen egyedül a szobában, hanem valaki ott áll az ágya mellett, és nézi őt. Csak azért nem bántja, mert azt hiszi, hogy aluszik. De jaj volna az embernek, ha megmoccanna vagy felnyögne, vagy akármivel elárulná, hogy ébren van. Ilyenkor még a lélegzetét is vissza kell fojtani. Néha réges-rég meghalt nagybácsik jelennek meg, egészen furcsa darócingben, amilyent csak az örültekházában viselnek. Egy darabig mereven nézik az embert, aztán lassan megindulnak feléje. Ismertem olyan embert, aki ilyen esetben sikoltani akart, vagy ordítani, segítségért kiáltani, vagy legalább nyögni, sóhajtani, vagy megmozdulni, mert tudta, hogy a szomszédos szobában olvas az édesanyja, de egy vak hang sem jött ki a torkán, és minden tagja tökéletesen meg volt merevedve. Sokszor egy hatalmas fekete vaddisznó elől szalad az ember. Berohan valami ismeretlen helyiségbe, amelynek nincsenek ablakai, s magára rántja az ajtót. A kilincsre rákapaszkodik – mert ez egy olyan kilincs, amit felfelé kell mozgatni, hogy nyisson –, és kétségbeesetten lóg rajta egész testsúlyával. Dübörögve érkezik a vadkan, egyetlen lökésel felcsapja a kilincset, s az ajtó nyikorogva megnyílik előtte. Pár pillanatnyi verejtékes rettenet. A vadkan fel-falja az embert. Az ember érzi: meghaltam. De máris felébredt.

És ekkor nagyot koppan az ablak. De az már valóságos koppanás. Még meg is ismétlődik. Az ablak az utcára

nyílik. Ha valaki be akar jönni a házba, csakis ezen az ablakon jöhet be, mert a kapu kulccsal van bezárva. Az ablak is be van riglizve, de ha valaki éjjel be akar hatolni egy házba, az biztosan nem haboz összetörni az ablak üvegszemeit és kerestűfáit. Ismét zörren az ablak. Ki lehet? A házban nincsenek értékek, nincs pénz, se drágakövek vagy aranyedények, de ezt a betörő nem tudhatja előre. Egy rendes betörő minden házat sorra vesz, amíg ráakad az igazira. Jelentéktelen külsejű házban is lakhatnak dúsgazdagok, mint ahogy gyakran tizenegy éves fiúk fejében születnek nagyszerű gondolatok.

Ha a betörők behatolnak, legelőbb a Jánoska ágyát veszik észre. Meglátják, hogy egy tizenegy éves kisfiú alszik benne, akinek biztosan nincs semmije. Azonkívül ez a fiú olyan mélyen alszik, hogy nem vehet észre semmit. Persze, fontos, hogy az ember egyenletes, szabályos lélegzetekeket vegyen, ami az alvókat jellemzi. A betörők erre nesztelenül továbblopóznak. A következő szobában ismét gyerekekre bukkannak. Ezekről nincs mit tartani: alusznak. Végigsurrannak az ebédlőn. Kinyitják a kredencet. Csupa porcelán. Súlyosabbak, mint amennyit érnek. Tovább! A háló következik.

Ott egy negyvenkét éves ember aluszik, de olyan éberen, mint egy macska. A legkisebb zajra is felriad. Néhány pillanatig vár. Akkor megszólal: Ki jár itt? A léptek zaja megszűnik. Süket csend. Kisvártatva ismét megszólal az a negyvenkét éves ember: Ki jár itt? Már fel is kel az ágyból. Gyűjtja meg a villanyt. Nincs vesztegetni való idő. Az egyik betörő ráugrik. Késsel. Hang nélkül összeesik szegény. A felesége meg sem mer moccanni.

Természetesen előbb leterített két-három betörőt. A késes az asztról ugrott rá, váratlanul. Sötét volt. Későn jutott eszébe, hogy meg kellene gyűjtani a villanyt.

Hogy a betörők észrevétlenül el tudtak jutni a hálóba, azt egyedül annak köszönhetik, hogy előbb altatószert fecskendeztek be az utca felőli szobába, amitől az ottan alvó fiú teljesen elkábult. Hiszen ha ezt elmulasztották volna! A késes nesztelenül belép a felfeszített ablakon, egy egészen fiatal fiú azonnal a nyakába ugrik, és megfojtja a gazembert.

Tény az, hogy a betörők mindent a legkörültekintőbben rendeztek el. A szerencsétlenséget nem lehetett elkerülni. Mindenki sír, de senki sem tudta megakadályozni. Ilyenkor senkit sem terhel a felelősség. Néha még az is megtörténik, hogy egy fiú megtöltött vadászfegyverrel játszadoz, és véletlenül elhúzza a ravaszt. Persze nem is sejtette, hogy meg volt töltve. Ha ebben a pillanatban az apja előtte van, akkor menthetetlenül meghal. Ez is előfordulhat. Ritka dolog, de a fiú nem tehet róla. Ha például betörők támadnak meg valakit, s a fiát előbb altatószerrel elkábították, a fiú nem felelős.

Mihelyt felébred, akkor már egészen más a helyzet. Rögtön érdekes nyomokat fedez fel. Rohan a rendőrségre. Erélyes közbelépésére azonnal megindítják a nyomozást. Innen az apja hivatalába megy. Bejelenti a rettentő eseményt. Óriási izgalom. Mi lesz most? A hivatal vezetésére senki sem alkalmas. Ilyenkor az ember megemlíti, hogy most már a családfenntartás gondjai az ő nyakába szakadtak, egyébként tökéletesen beszél latinul, németül, sőt kínaiul is. Tulajdonképpen minden nyelven meg tudja értetni magát, de az európai nyelvekben egészen otthon van. Ami a számtant illeti... nos, tegyenek próbát az urak. A gimnáziumban nem szólhatott, mert sok kellemtelensége támadt volna. Ha a tanár megtudta volna, hogy egy fiú nála jobban érti a számtant, megbuktatta volna a fiút. Egyszóval elvállalja a dolgot. A hivatalra ne legyen senkinek semmi gondja, ő mindent elintéz. Kétszeres fizetés ellenében, magától értetődik. A munkája ugyan többet ér, de belátja a hivatal nehéz helyzetét. Hiszen más úton-módon is nekilát a pénzszerzésnek, neki mindegy. Tovább nem marad, nem akarja zavarni az urakat. Egyelőre csak a fizetést veszi fel. Még sok dolga van. Útközben találkozik Csíky tanár úrral. „Szegény fiú, hallottam, milyen szerencsétlenség.” „No igen. Kiverték a házból az ablakot.” „Miért?” „Furcsa kérdés, tanár úr. Be akartak hatolni a házba.” „Onnan nincs mit rabolni.” „Igaz, de nem tudhatták előre.” „Nem az, fiam, nem az a furcsa. Azt nem szokták mondani, hogy kiverték a házból az ablakot.” „Dehogynem szokták, nemrég mondta édes-

apám is, hogy: Kiverlek a házból!” „Szóval te kiverted a házból apádat.”

Jánoska izzadni kezdett. Zűrzavaros dolgokat gondol az ember, az egyik pillanatban még nem is sejti, hogy a másik pillanatban mi fog eszébe jutni.

Nos, véletlenül úgy történt, hogy a család rászorult erre a tizenegy éves fiúra, aki bámulatosan megfelelt a reá hárult feladatnak. Ha az embernek nincs apja, akkor egyszerre kiderül, milyen értékek vannak benne. Persze, amíg valakit csak forgács-csinálásra használnak, addig nem is sejthetik, milyen lehetőségeket rejt magában. „Én a gyilkosságról beszélek, fiam.” „De tanár úr, miért emlegeti a gyilkosságot. Az csak természetes, hogy ha már egyszer a betörők elkövették, kénytelen vagyok valamihez kezdeni.” „Ki hívta be a betörőket?” „Azokat nem szokás hívni, tanár úr.” „Szállj magadba, Jánoska.”

Jánoska kínosan hánykolódott az ágyban. Hiába küzdött gondolatai ellen. Nem azt gondolta, amit akart. Persze, mondotta benne valami, amíg az apák életben vannak, addig semmire sem mehetnek a fiak. Minden idegszála felháborodott. Nem ő volt, aki ezt suttogta benne bűnös szemérmertlenséggel. De miért nem sikerült hát elhallgattatni ezt az elvetemült hangot? Jánoska reszketett. A belsejét feszítő rettenetes izgalom ott vibrált minden izomrostjában. Megfeszített akarattal próbált elaludni. Forgolódott az ágyban, hogy megtalálja a legalkalmasabb fekvést. Nem sikerült.

Ekkor váratlanul újra zajt hallott. Lépések! Tisztán kivehető, nesztelen, lopakodó lépések. A szíve rettenetesen lüktetett. A takarót lerúgta magáról. Történjék akármi, most ráugrik!

Fehér ingben egy roppant alak állott mellette. Meghült ereiben a vér. Rá akart ugrani; meg se bírta moccanni. Ekkor a fehér inges alak lehajolt, és visszatette Jánoskára a takarót.

– Valami bajod van, hogy úgy hánykolódsz?

Az édesapja volt. Annyira megkönnyebbült, hogy azonnal ömleni kezdtek a könnyei.

– Nincsen semmi bajom – mondta.

KALLIOPÉ

„Az embernek nyelve tűz, és minden álnokságnak örvénye,... mely a gyehennának tüzétől felgerjesztetvén, mind e világot megégeti.”

Jakab apostol

- Bertu! Bertuka!
- Jövök!
- Ne gyere. Hol van apád?
- Tessék?
- Hol van apád?
- Nem hal-lom!
- Hol van a-pád?!
- Elment. Láttam, amikor kiment a kapun! – kiáltotta Bertuka. – Kalap is volt a fején!

Zembáné sivalkodni kezdett éktelenül:

– Jaj, a tróger! Egy krajcárt se hagyott itthon, biztos minden pénzt elvitt magával, most mi az anyám kínját csináljak? Az ember a villanyszámlával a múlt héten járt itt, ma újra jön. A vízdíjat is fizetni kell, de ennek hiába mondom. Ez elmenyen, s nemhogy pénzt hozna a házhoz, hanem még azt is elviszi, amit itthon kap.

Egy átalvetős, bocskoros falusi asszony kocogtatott a nyitott konyhaajtón:

– Lapte!

Zembáné elhallgatott. Mérgesen nézett az asszonyra, s odabökte: – Nem kell! – Az tovább kínálta a portékáját:

- Nu luați ouă?
- Nem kell.
- Toate-s frise biztos, doamnă!

- Hogy adja?
- Trei lei perechea.
- Bertu! Bertuka!
- Hát menjek?
- Gyere, gyere, beszélj ezzel az asszonnyal, én nem értem.

Bertuka az udvar végiből eléjött. Tizenegy éves vékony leányka volt. Az udvar végiben bubáit öltöztette. Most szolgálatkészen kérdezte: – Tessék?

- Kérdezd meg tőle, hogy adja a tojást.
- Cum dai, lele?
- Trei lei perechea, domnișoară dragă.
- Három lejbe ad kettőt.
- Menjen a fenébe, mondd meg neki.
- Hogy mondjam, ha nem tudom?
- Adja egy lejbe darabját.
- Cu un leu bucata cumpărăm.
- Nu pot.
- Nem adja.

– Hát ne adja. A piacon annyiért adják, nem szakadsz bele, ha utána mész. Na menjen, menjen – szólt az asszonyra, s kézmozdulatokkal magyarázta, hogy mit mond. Az kényszeredetten elmosolyodott, és kérő hangon kínálgatózott tovább:

- Doi lei și jumătate perechea.
- Két és fél lejért kettőt ad.
- Nekem ne adjon. Na, menjen.

Az asszony tovább állott az ajtóban. – Cîte luați? – kérdezte.

- Azt kérdi, mennyit vesz, mama?
- Semennyit. Mondd meg neki, hogy ne pofátlankodjék annyit.

– Dutye, lele – küldte Bertuka szép szóval a tojásos asszonyt.

- Dumnezeu să mă ierte, să fie doi lei, na. Cîte luați?
- Mennyit vesz, mama? Egy lejbe ad egyet.
- Adjon harmincat. Hozd ide a lábast. A lyukast hozd, azt, azt, abba belefér. Na, számoljon ki harmincat, mondd meg neki. Várj, mondd meg neki, hogy válogatva adja. Előbb törj meg egyet, hátha kotlós, abba a csorba-

fülű csuporba. Na, ez elég frissnek látszik. Ez mintha kottyogna. Azt tegye vissza, az kicsi. Nézd a gyalázatost, már megint idecsempészte a büdös. Már bánom, hogy vettem, ezek nem is tyúktojások, ezek galambtojások; mondd meg, hogy vegye, vissza.

– Nem is tudom, hogy mondják, hogy vegye vissza, de Weinstein se ad nagyobbakat, pedig ő három lejbe ad kettőt.

– Te könnyen beszélsz, de honnan fizessem ki a vízdíjat meg a villanydíjat, ez neked nem jut eszedbe.

– De ha már kialkudta, mama...

– Nehogy az anyád pártján légy, az istenért! Maradj itt, amíg a pénzért megyek, nehogy valamit ellopjon ezt a csalók királya. Csupa galambtojást adott a disznó.

Bertuka némán álldogált a konyhában, s nézte, amint a tojásos asszony rendbe szedte az átalvetőjét, igazgatta a szénát s a maradék tojást. Közben félhangon motyogott valamit. Bertuka kicsit megborzongott, mert attól félt, hogy az asszony most alattomban megátkozza őket, amiért ilyen olcsón kellett hogy elvesztesse a portékáját. A szomszéd szobában az asszony is folyton mondott, de az nem átkozódás volt. Számolta a pénzt. Végül kijött a konyhába.

– Na itt van a harminc leje! – Egy csomó aprópénzt öntött a markából az asztalra. – Számolja meg.

– Dumnezeu să deie sănătate – búcsúzkodott az asszony, s távozó léptei végigropogtatták az udvar porondját.

– Apád megöl, ha megtudja. Te Bertuka, mondd azt, hogy te vetted.

– Én nem merem.

– Ennyit megtehetsz anyádnak.

– De ha nem én vettem.

– Hát talán én vettem?

– Hát én?!

– Te hát! Én mondtam, hogy visszaadom, de te féltél, hogy megsértődik a naccságos tojásos asszony.

– Én csak azt mondtam, hogy Weinstein drágábban adja.

– Az elég. Figyelj ide, mit mondsz. Azt mondod,

hogy te itt voltál a konyhában, amikor jött a tojásos aszszony, s én hátra voltam a kertben, s te kiáltottad nekem, hogy kell-e, s azt hitted, hogy én azt kiáltom, hogy kell. Ha apád szidni kezd, én majd megmondom, hogy ne szidjon, mert úgyis kell a tojás, ő csak fogja be a száját, inkább pénzt hozzon, ahelyett, hogy dirigál a tróger.

– Mama!

– Hagyd csak, majd eszembe jut akkor, ami kell. Most nem is akarok gondolkozni se rajta, mert megpukkadok a méregtől. Te! Hallgass csak egy kicsit.

A kapu nagy zajjal becsapódott. Zembáné az ajtóhoz rohant, és kilesett azon.

– Ez Vajdáné! – suttogta Bertukának. – Ezt is jókor hozta ide a szerencsétlenség. Biztosan kiszámította, hogy a legnagyobb dologidőben zavarja meg az embert, ez a cifráné. Szaladj, s vidd a szobaúr szobájába, amíg valami rendesebb rongyot kapok magamra. Addig tartsd szóval!

Bertuka kiszaladt Vajdáné elé.

– Kezít csokolom, tessék bejönni. Erre tessék.

– Pá, drága. Ja, ide gondolja? Már azt hittem, ki akar kergetni az udvarról. Hogy van, szívem? Sápadt az arcoskája. Mama hogy van, mit csinál?

– Köszönöm, jól vagyunk.

– Mit dolgoznak? Mama mit csinál?

– Én éppen bubáztam, de kicsit unalmas. Mama toalettet csinál, mindjárt jön. Tessék leülni.

– Jaj be szép – kiáltott Vajdáné, amint elhelyezkedett az asztal mellett, és megpillantott az asztalon egy női arcképet. – Ki ez?

– Ez egy nagy barátnőm – mondta Bertu, pedig tudta, hogy az a nő a szobaúr menyasszonya, akit ő sohasem látott az életben. Mégis azt mondta, barátnője, nehogy Vajdáné észrevegye, hogy ezt a szobát kénytelenek voltak kiadni.

– Ugye, milyen szép? Hát még a neve! Kalliopénak hívják.

– Kalliopé! Ilyen nevet még sohasem hallottam.

– Ezt csak az előkelők használják. Főként a barnák. Az én barátnőm szőke, de mikor kicsi volt, azt hitték, barna lesz. S Kalliopénak keresztelték.

- Igazán?
- Ühüm. Ez előfordul. Rólam azt hitték, szőke leszek, s barna lettem. Csak a szemem maradt kék. De engem azért kereszteltek Bertunak, mert mamát is Bertunak hívják. Megmondjam, mért ültem ebbe a székbe?
- Mért?
- Ez a Kalliopé széke, ő szokott itt ülni. Most én ülök az ő helyén. Ez olyan érdekes. Mintha én volnék Kalliopé. Ha egy kicsit lehunyom a szememet, akkor azt hiszem, én vagyok Kalliopé. Éppen olyan!
- Milyen eredeti gyermek maga, szívem!
- Én most nem is vagyok gyermek – suttogta Bertu lehunyt szemmel. – Szőke vagyok és Kalliopé. Akik szeretnek, most nem szeretnek; nem is ismernek. De akinek a szőke nagyleányok tetszenek, aki Bertukát észre se veszi, az most reám gondol, ha behunyja a szemét, mert szőke vagyok.
- Jaj szinte megijeszt.
- Most egész más a világ – folytatta Bertuka. – Ha szabad volna mindig behunyni a szememet, nem nyitnám ki soha. Én tudom, hogy balra van az ajtó, ott jöttünk be, de most úgy van, amíg behunyom a szememet, hogy jobbra van, s minden meg van fordítva. Jaj, azt nem mondom, ami most jutott az eszembe. Vagy mondjam?
- Mondja.
- Valaki bejött az ajtón, jobbról, a nevét nem mondom, mert úgyse ismeri, s azt mondja nekem: Kezét csókolom, Kalliopé. Olyan jó! Olyan szépen mondja! Mi az?
- Ijedten kinyitja a szemét. Zembáné jött nagy zajjal.
- Szervusz, Annuskám – kiabált Vajdáné felé –, fogalmad sincs, mennyire örülök, hogy felkerestél.
- Olyan rég nem láttalak – magyarázta Vajdáné –, felém se nézel.
- Annyi gondom van, hogy sehová se tudok eljutni. Bertukám – fordult a lánya felé –, vidd le a tojást a pincébe. Már az ötödik cselédnek mondtam fel az idén – mondta a Bertuka távozása után –, nem lehet kijönni velük. Igazán, már azon gondolkozom, hogy megpróbálom cseléd nélkül. Igaz, nehéz, de ha meggondolom, hogy

mennyi bosszúság van velük... Hogy vagytok? Te látom jól nézel ki. Hát az urad? Mi van vele?

– Köszönöm, kínlódunk. Mit szólsz az új kalapomhoz?

– Édes. Én nem tenném fel, de neked nagyon jól áll.

– Ha véletlenül találkoznál az urammal, nehogy eláruld neki, hogy új kalapom van, ő magától nem veszi észre. Ma vettem Rózsínál az új ruhámhoz. Éppen próbáról jövök, rémes, hogy el van foglalva az ember.

– Kivel dolgoztatol?

– Tarnéval, ajánlom. Fülöpné is vele dolgoztat, Boerné is, Teleky grófné is, csupa jobb kuncsaftjai vannak. Jaj te, ha látnád, milyen édes darabot csinált nekem.

– Ne mondd! És milyen?

– Az alja egészen sima, a felső részén félkör alakú nyakkivágás, körülötte fekete-fehér dísz, levél alakból összerakva, apróra leplisszírozva, és a széle fodrosra kivasalva, ez divatos. Az ujja háromnegyedes, itt egy kicsit bővebb, itt egy kicsit szűkebb, s gondolkozom, mit szólsz hozzá, a nyakdíszből ide is kellene valami?

Várakozóan nézett Zembánéra.

– Igen, az jó lesz.

– Tudod, szükségem volt erre a ruhára, viziteléshez. Gondoltam, ez éppen megfelelő. Gondoltam, Tarné is mondta, hogy csináltatok egy fekete nyúlszörkalapot is hozzá. Van egy fekete antilop-cipőm, de azt hiszem, veszek egy bőrcipőt, ez most újabb.

– A szürke anyagod még nincs megcsináltatva?

– Okvetlen azt is... de ahhoz még nem választottam fazont. Végignéztam az összes divatlapokat. Szeretnék valami egészen elegáns darabot. Ajánlották cerizpirossal díszíteni, az megy a fehér archoz. De ez igen sablonos, valami különlegesebbet gondolok. Magyarázott Tarné valamit, fekete csukott nyakkal, díszítve, s azt hiszem, ennél is fogok maradni, mert egyszerűsége mellett feltűnő forma. Még nem döntöttem, gyere el hozzám, együtt átnézzük a divatlapokat. Annyi gondja van az embernek ezekkel a ruhákkal! S még azt kérdik, képzeld, ez a Fülöpné azzal jön nekem: mit tudok csinálni egész nap? Meg tudok pukkadni. A kalaposné is háromszor rendelt be naponta,

nincs időm, nekem otthon is dolgom van. Én nem vagyok Vadasné, annak telik az idejéből, s még az apósa azt mondja az uramnak, hogy az ő menyé szerény, hogy annak nincs semmi kívánsága. Könnyű neki! Az ura minden kívánságát ellesi, hogy ne legyen kívánsága, az ura Afrikába viszi télire. Mondtam az én uramnak, bezzeg azoknak telik. Na, megvolt a nagy bál, ti miért nem voltatok?

– Gyermekkel nem lehet. Hát voltatok?

– Igen. Először úgy volt, hogy nem maradunk műsor után. Aztán mind mondták, vesse le a kabátját. Vesse le, s mikor levettem, nem akartak hinni a szemüknek, olyan gyönyörű voltam, az új csípőszorító volt rajtam. Csodaszép is volt a ruhám! Hulló zsorzsettből, princessz-szabás, alul földig érő aljjal, amelyik bő loknikban hullott le a földig. Vállrésze fehér selyemcsipke, az ujjja rövid, s hozzá egy kis fekete kabátka, csuklóban összeszorított és bőven ráomló ujjal. Mi bajod van, szívem?

Zembáné maga elé meredt. Hiába igyekezett figyelni, sehogy sem sikerült. Arra gondolt, hogy most mindjárt jöhetnek a vízdíjért, meg a villanydíjért, s akkor ő Vajdáné előtt kell hogy haladékkért könyörögjön. Az ebéd is ott van félbe-szerbe, ki tudja, meddig marad itt ez a nő a nyakán, addig semmit sem tud mozdítani. Az ilyenben nincs belátás, ez ragaszkodik ahhoz, hogy délben van a vizitidő, mikor neki legtöbb a dolga. Még ha akarná, se mondhatná meg neki, hogy menjen már, menjen az isten szent szerelmire, hagyja őt! Azonnal megsértődne. De különben se mondaná, ó! Hogy ez a kis pincevirág, ez a házmestersarjadék megvetően, fölényesen mosolyogjon, bocsáss meg szívem, igazán nem hittem volna, hogy ennyire le vagytok csúszva, ti, te, a híres Betegh Bertu, akinek a barátságára leánykoromban kénytelen voltam büszke lenni! Isten, hát igazság ez?! Hogy most kénytelen reszketni minden percért, mert minden perc porig alázhatja ez előtt a cifráné előtt, akinek annyi gondja van a ruhákkal! Csak a szobaúr ne jönne haza, amíg ez itt van!

Mosolyra húzta a száját.

– Tudja isten, mintha kissé fájna a fejem, azt hiszem, meg se várom az ebédet, lefekszem!

Talán elmegy. Tulajdonképpen miért is jött? Ó, ha azért jött volna, hogy gyönyörködjék a nyomorúságukon, akkor legalább volna értelme a művészetnek, amellyel nem engedi rajtafogni magát, akkor legalább pukkadna, amért nem sikerült meglepni Betegh Bertut, de ez még nem is azért jött. Ez csak vizitbe jött, hogy csacsogjon, hogy kibeszélje magát, hogy felújítsa apró sikereit, amiket valami procc bálon aratott. Tulajdonképpen önmagának beszél, s csak azért van szüksége hallgatóra, hogy egy árnyalattal többnek tudja feltüntetni magát önmaga előtt. Könnyebben hazudhat, ha másnak hazudik, s könnyebben is hiszi, amit másnak hazudik. De inkább volna egy kaján, rosszindulatú nő, mint ostoba. Így fárasztóbb, mert értelmetlenebb a színlelés. Zemba biztos, hogy estig nem is jön haza, és biztos, hogy részeg lesz.

– Fáj a fejed? Jaj, a múltkor nekem olyan migrénem volt, hogy az borzasztó. Éppen nálam volt Vadasné vizitbe, s én mind mosolyogtam neki. Te, ez érdekes, ha az ember gondolkozna rajta, minden pénzt megért, milyen jó pofa voltam. Szívem, drágám, aranyom, minden második szavam szívem... hordana már el az ördög! – gondoltam magamban.

– Igen, szívem, van úgy az ember, szívem.

– Te mit szívemezel annyit, még célzásnak veszem!

– Gyöngyözően felkacagott. – A kislányod rosszul néz ki, valami baja van?

– Ugyan mi baja lenne!?

Ostoba liba. Ennek hiába célozgat, nőben ilyen marhát még nem is láttam. Még egyszer próbát teszek.

– Ugyan mi baja lenne, szívem?

Édes mosolyát, mellyel szavait kísérte, elfogta Vajdáné szeme, és híven lemásolta megnémult ajaka. A két nő úgy nézett egymásra, mint szemközti falakra akasztott két Madonna-kép. Csak néhány pillanat múlva szólalt meg Vajdáné:

– Bertukám aranyos, hogy én hogy szeretlek téged! Téged szeretlek a legjobban. Ha az uramnak volna esze, reád lenne féltékeny, nem arra a nyúlszájú Gázsira. A múltkor is milyen dolgot csinált, te!

Ez egy kínszenvedés, soha, soha nem mondd meg. Az ember ül, és engedi, hogy arcára rászáradjon a mosolygás, mint egy festékréteg, mint egy maszkura. Ki mondhatná meg: drágám, ostoba vagy és önző, önző. Ez a liba igazán azt hiszi, hogy vonzódik hozzád, és nincs szíved, hogy megmondd neki: szívem, üresfejű kis kakukkmadár vagy, szívem, unlak, szívem. Jaj, hordana már el az ördög.

– Nem túlozok, kérlek, még a gondolatomra is féltékeny. Ha valaki kezét csókol nekem, legszívesebben meggyilkolná. Rémes!

– Szegény fejed, van gondod elég.

– Nekem igazán kijutott, hidd el. Ez a Bertu világra az apja – jegyezte meg, amint kitekintett az ablakon.

A kislány az udvar közepén állott, és nem is sejtette, hogy nézik. Meg se moccant. Arcvonásait keménnyé tette az egyedülség.

Most hirtelen megrebbent a szeme. Két szemöldöke felszaladt egy pillanatra, és finom ráncokat vetett különben sima homlokán. Szinte erőszakosan rántotta vissza szemöldökeit, melyek most orrtövéhez közeledtek, és odavéstek két függőleges vonalat. Alsó ajaka kissé megmozdult, és mintha egész arcán remegés szaladt volna keresztül. Ugyanabban a pillanatban megszínesedett sápadt arca. Ekkor megfordult a leányka és elszaladt. Gesztenyeszínű haja mintha még egy darabig ott lebegett volna a levegőben, mikor már elsuhant vézna alakja.

– Mégse az apjához hasonlít, hanem hozzád. Mitől riadhatott úgy meg?

A kapu csattanása jelezte, hogy valaki bejött az udvarra.

Vajdáné felemelkedett, és Bertuka után kémlelt az ablakon.

– Már mész? – kapaszkodott Zembáné az ártatlan mozdulatba. – Tulajdonképpen illenék, hogy tartóztassalak.

– Az jutott eszembe...

– Tulajdonképpen illenék, hogy tartóztassalak – ismételte elszántan Zembáné. Gyorsan felállott, és két lépést tett az ajtó felé. Ott megállt, és könyörögve nézett Vajdánéra.

Férfilépések ropogtak végig az udvar porondján. Már az ajtó elé értek. Most be fog lépni... ez a szobaúr.

– Valaki jött – mondta Vajdáné. – Én már megyek is.

Késő. A lépések megálltak az ajtó előtt.

– Örvendtem a szerencsének – ejtette a szavakat szórakozottan Zembáné.

– Mi az, be ünnepélyes vagy, ezen muszáj kacagni.

– Halló, Bertuka – kiáltott vígan egy férfihang. – Hová szalad? Ne szaladjon olyan gyorsan, mert elesik.

– Ki az? Ismerős? – érdeklődött Vajdáné.

– Sohase láttad. Most Bertukához megy. (Bár menne.) Az uram barátja. Bemutatnám... de ki nem állhatom. Igaz, hogy ő se állhat engem.

Hogy lehet ilyen bolondokat mondani?

– Nem szeretem, hogy idejár. Egy részeges naplopó, itt van, ha kell, ha nem kell, az ilyennek mindig van ideje, s csak zavarja az embert. Azt hiszi, az ő mulattatására rendeztük be az életünket, a hülye!

Mire való ez a hazudozás? Az ember azt hinné, haszonért hazudunk, jól megfontoltan. S végigszalad az agyunkon valami vak áramlás, és kétségbeesetten hazudunk lehetetlen vadságokat, amik a következő pillanatban torkunkra forrnak. Most mindjárt belép a szobaúr, és mit mondsz, mondd, mit mondsz, bolond?

– Ha én a te helyedben volnék – suttogta Vajdáné –, biz én megmondanám neki virágnyelven, hogy künn tágasabb.

– Hát lehet?! Na mondd meg, lehet!? Szívem – vetette utána.

– Beláthatja, hogy neked nem kötelességed...

– Elég, elég, mindjárt széthasad a fejem. Értsd meg már, hogy vannak, akik nem látnak be semmit, akiknek hiába beszélsz, akiket bottal se tudsz kiverni, akik ráülnek a nyakadra, és megköszöntetik veled, hogy odatelepedtek, és még tanácsokat is adnak... nehogy magadra vedd, azt se tudom, mit beszélek.

Az ajtó kinyílt, és egy magas, nagy gonddal öltözött fiatalember lépett be. A küszöbön megállott, és rámeredt a két nőre.

– Hát akkor, ahogy megbeszéltük, valamelyik délután szaladj le hozzám, hogy átnézzük a divatlapokat – hadarta Vajdáné, és biztatóan nézett mellé, mintegy azt mondva a tekintetével: Ne félj, észre se veszem ezt a léhűtőt, ha csak arról van szó. Levegőnek veszem, hogy örömet szerezzek neked. Nézd meg, mindjárt kisomfordál innen, mihelyt észreveszi, hogy nincs rá semmi szükség.

– Kezít csókolom – szólalt meg tétován a fiatalember.

Zembáné halk jó napot-ját túllármázta a másik aszszony éles szava:

– Szervusz, szívem, csókollak, még sok mindent szerettem volna megtárgyalni, majd nálam zavartalanabban beszélgethetünk!... Megengedi, hogy kimenjek?

– Ne haragudjék, hogy betolakodtunk a szobájába.

– Kérem, kérem.

– Mit mondtál neki? – kérdezte Vajdáné az udvaron. – Ne haragudjon, hogy betolakodtunk a szobájába?

– Igen. De láttad, neki ez se elég vastag. Nyugodtan ott maradt, mintha kibérelte volna a szobát..

– Hallatlan! Mondtam neki: meg méltóztatik engedni, hogy kimenjek? S még azt mondta: kérem, kérem. Igazán, némelynek nincs bőr a pofáján. Megjegyzem, kicsit haragszom rád, amért ilyen kellemetlen helyzetbe hoztál. Hogy jön ahhoz ez a nímand, hogy megszólítson engem? Kedvem volna visszamenni, megmondanám a véleményemet! Na szervusz.

– Hadd csak, ne légy olyan jó.

– Még megbántódom? Nézz oda!

– „Kicsit haragszol”... Csak ne légy olyan jó megharaguvó! Ne avatkozz te az én dolgomba, ne legyen neked nímand, ha valakivel találkozol nálam.

– Na, na. – Vajdáné egy kérdőjellel változott.

– Tudod te, ki ez az ember? Tudd meg, hogy ennek köszönhetjük, hogy még nem döglöttünk éhen, attól a tróger Zembától éppen megdögölhattünk volna, csak inni tud. Ha erre voltál kíváncsi, most megtudtad, hogy ki ez a nímand, aki több joggal dobhatott volna ki téged a szobájából, mint én, amilyen nyomorult vagyok! Most aztán haragudj meg, bánja a nyavalya, máskor legalább

nem jössz ide kémkedni Betegh Bertu után, hogy hogyan nyomorog az alispán leánya, te pincevirág! Eridj, de gyorsan, mert az utcán kiabálok utánad, mint egy cigányasszony, te cifráné, te, te, te...

Vajdánének egy pillanatig tátva maradt a szája, s csak hápogott a meglepetéstől, aztán a fülére tapasztotta két kezét, miközben nyomorékul hóna alá szorította a retiküljét, és apró, tipegő léptekkel szaladt, ahogy bírt. Még a harmadik utcában is lihegett: jaj istenem, jaj istenem.

Zembáné a nyitva hagyott kapun kibámult az utcára, aztán megfogta a kilincset, és döngve becsapta a kaput: menj az anyádba! Torkában lüktetett a szíve, s jobb kezét pihegő mellére szorította.

Jaj istenem. Jaj. Elhagy az eszem. Mit tudtam mondani ennek a szerencsétlennek, jóságos atyám! Miért? Miért? Az ember fél, reszket valamitől, egy pillanattól. Jaj, ki ne tudódjék valami, minden erődöt összeszeded, beszélsz, hazudsz, többet is, mint amennyit kellene, csak-hogy meg ne pattanjanak az idegeid, és akkor, amikor már minden rendben van, mikor már veszély nélkül elmúlt a pillanat, nem bírod tovább, egy tekintet, egy mozdulat, egy szó elegendő, hogy mindent jóvátehetetlenül omlasz össze. Egyetlen eszelős szóval száz gondosan ki-tervezett szót agyonütsz, s most mind szaladhatsz a másik után, s mind rángathatod, s mind mondhatod neki, hogy nem úgy gondoltad, felejtse el, eszibe ne jusson többet, hogy cifránének nevezted meg pincevirágnak s magadat cigányasszonynak, ó! Ó, mire vitt a buta indulat, ó! Szalad, szalad, most Farkasnéhoz szalad, a drágához, viszi a hírt Fülöpnéhez, Boérnéhez viszi, tálalja, kínálja, mint a csemegét, meg tudnálak ölni, Zemba, te tróger!

Tántorogva vánszorgott végig az udvaron, s csak a sűrű, fojtó szagról vette észre, hogy a konyha elé érkezett.

– Bertu! Hol vagy, Bertu?! Nem látod, hogy kifutott a tej?!

Gyorsan beszaladt a konyhába.

A virágos lábas oldalán végigszaladt a tej, és szétfolyt a plattenen. Sistergés, és nehéz kozmás szaggal töltötte

meg a konyhát. Zembáné elhúzta a lábast a tűzről s felszisszent. Megégette az ujját. Lekapta a tálás oldaláról a törlőrongyot, és azzal fogta meg az edény fülét. A törlőrongy vége beleért a tejbe. Dühösen rántotta ki. Rácsapta a lábast a konyhaasztalra, a tej kiloccsant. Lábával idegesen kirúgta a konyhaasztal alól a mosogatótálat, s a mosogatóronggyal feltörülte a tejet.

Szolgáló vagy, te vagy a ház cselédje. Kezed bőrét feltörte és teliitta a mosogatólé. Dancs vagy. Mit kényeskedel? A krumpli megfőtt, hámozd meg.

– Bertu! gyere, hámozd meg a krumplit!

Kiálthatsz. Nem is akarja hallani.

– Bertu! Bertu! Gyere, amíg szépen mondom!

Csak elé-hátra ténfereg, nem mozdít semmit. Lopja a napot, lusta dög.

– Ne várd, amíg bottal megyek utánad!

Hulló zsorzsettből, princessz-szabás, alul földig érő aljjal. Vesse le a kabátját, vesse le. Egyedül húzod az igát. Szolgálója vagy az édeslányodnak.

Kirohant a konyhaajtón. Beverem azt a Zemba-fajzatot!

Hulló zsorzsettből.

– Mint egy pillangó – mondta hangosan.

Mint egy pillangó, ez a pillangó éppen olyan. Ez tán nem is érzi a konyhából kiáramló kozmás szagot, nézd, hogy repül! Libegve süllyed és emelkedik. Mit törődik ez a nyomorúságoddal! Némán csapong és kiszámíthatatlanul. Némán és szinte megvetően, némán és bután, mint a szépség. Csak bámuld és ne irigyeld.

Csak bámuld.

A pillangó kobaltnék lobéliákról, téglapiros folt, haragoszöld buxuslombra lebbent. Néhányszor összecsapta ott és újra kitérte pettyes szárnyait, és máris új cél felé keringett. Ringott a levegőben részegen, és büszkén, mint a részegek. Unt kábulatból új kábulatba bódult, és kutyába vette a romlott ízlésű közönséget, mely tüntetően távol maradt az előadásról. Majd anélkül, hogy meghaj-

totta volna magát, gyorsan villanó cakkenokban végigrepült az udvaron. Csak az udvar végében állapodott meg, törpe fenyőn.

Két bubával ott játszadozott a törpe fenyő tövén Bertuka. Egyiktől a másikhoz fordult, s úgy beszélt helyettük:

Kalliopé, ma szebb vagy, mint máskor.

Szebb vagyok.

Kalliopé, ma jobb vagy, mint máskor.

Jobb vagyok.

Ma szebb vagy és jobb vagy, mint máskor.

Szebb vagyok és jobb vagyok.

Kalliopé, nézz reám.

Félek, visszanéz.

Kalliopé, ma vagy a legszebb és legjobb.

Hunyja be a szemét.

Látni akarlak. Te nem akarsz látni?

Én akkor is láthatom, ha behunyja a szemét.

Behunyhatom, én is látlak akkor is.

Milyennek lát?

Nem is tudom kimondani. Szebb vagy és jobb vagy mindenkinél. Kalliopénak látlak.

Szomorú vagyok és csúnya. (Halkan.) Bertuka vagyok.

Én jobban tudom. Láttad Kalliopét?

Sohasem.

Mert nincsen. Csak azért szép vagy és barna és kék szemű, téged neveztelek Kalliopénak.

– Bertu! Megsüketültél tán?

Bár süket volna. Könnyű kövekre szél fúj, palota omlik össze. Gonosz hang, ne zavarj a jól sorakozó szavakat.

– Kikiabálom a tudómet, s te reám se hederítsz! – Egyre közeledett a hang.

Hát ne kiabálja ki.

– Egyedül ölöm magamat, s a drága apáddal csak semmiskedtek egész nap. A fejedhez vágom azokat a bubákat.

– Avval nem megy sokra.

– Ne szájalj, hanem takarodj a konyhába, ott a főtt krumpli, hámozd meg! Tőled elfolyhat az egész ház.

– Mindjárt megyek.

– Nem mindjárt, hanem most!

Egynéhány pillanat kellene még.

– Csak egy kicsit hagyjon, mama.

– Mit gondolsz, te fogsz nekem rendelkezni? Azonnal indulj.

– Nem megyek.

– Mindjárt képen váglak. Velem ne próbálj ellenkezni.

– Hagyjon békit már! Mama egyebet se tud, csak szekálja az embert.

– Jaj, adok én neked szekálást, te takonypóc! Apád-tól tanultál te tisztességet? Hát így kell beszélni anyáddal? Te fürtelem.

Rárohant a kislányra, és ütlegelni kezdte a hátát.

– Nesze neked szekálás! Nesze neked hagyjon békit! Takarodj a konyhába!

– Nem megyek. Azért se megyek.

– Jaj az apád szentjít! Azért is mész! – Tovább püfölte, erősebben.

– Üssön, csak üssön. Úgyse fáj.

Most a fejét kezdte kopolni.

– Indulj, büdös kölyke! – lihegett az indulattól.

– Ha estig ver, akkor se megyek – szipogta a leányka.

Sovány vállacskaít a nyakába húzta, s meg-megrándult az elfojtott zokogástól.

– Hamarőbb kiverem én belőled a truccolást!

Már a jobb keze ökölbe volt szorítva.

– Csak üssön... ha jólesik mamának. Ó, hogy szeret ütni.

– Fogd be a szád! Fogd be a szád! – zokogott Zembáné, és öklével sújtott a leányka szájára. Azonnal eleredt a vér.

Egy pillanatra megállott az asszony. Aztán kiragadta a leányka kezéből a két bubát, amit egész idő alatt ölé-

ben szorongatott. Földre dobta, s mint egy őrült, taposott rajtuk.

– Összetörlek – zokogott –, összetörlek! Ne egyétek az életemet! Összetörlek.

Bertu a földre dobta magát, és kezét a bubák után nyújtotta védőn. Keze fejével betakarta kóccal tömött testüket. Zembáné sarka a két kis kézen tiport.

– Jaj, mama – zokogott Bertu. – Bárcsak meghalna, mama, bárcsak meghalna!

KAMILL VAGY A JAVULÓ JÓSÁG

Az első órákon nem volt semmi baj. Az osztály figyelte az új tanárt, és az új tanár figyelte az osztályt. Huszonkét ötödik gimnazista egy csoportban sokkal kiismerhetetlenebb, mint egyetlen tanár. Kiss Kamill némelyik tanítványának még a nevét sem ismerte, mikor róla már mindenki tudta, hogy huszonöt éves, tavaly végezte az egyetemet, és házmester volt az apja. Azt is tudták róla, hogy mikor köszön, lesüti a szemét, és úgy mondja: kezét csókolom. Ettől kezdve Kiss Kamill hiába húzta össze a szemöldökét, senki sem ijedt meg tőle.

Fokról fokra romlott a helyzet. Ezek a tizenöt-tizenhat éves lurkók félig-meddig már kinőttek a gyermekcipőkből, de gyermekségüknek csak erényeit vetkezték le, hibáit mind magukkal hozták. Úgy sem lehetett bánni velük, mint fiatalemberekkel, mert férfiasodásuk csupán annyiból állott, hogy néha váratlanul nagyokat röhögtek. A legártatlanabb összefüggéseket azonnal észrevették, és mindennek valami aljas értelmet tulajdonítottak. Kiss Kamill egészen tanácstalanul állott velük szemben. Egy alkalommal Julius Caesarról beszélt.

– Kérdezhetek valamit, tanár úr? – szólt közbe szerényen Bende Lajos.

– Hogyne – mondta gyorsan Kamill. S hirtelen eláradó örömmel folytatta: – Ha valami kérdeznivalójuk van, tekintsenek engem úgy, mint idősebb bátyjukat, akihez bármikor bizalommal fordulhatnak. Nos, mit akar kérdezni?

– Igaz, hogy Brutus a Caesar fia volt?

– Hm. Ezt nem lehet biztosan tudni, kérem. De miért kérdi?

– Mert ha igaz, akkor Caesar megcsalta a feleségét.

Nagy kacagás tört ki. – Ül le, Bende! Hülye vagy,

– Bende! – kiabálták a többiek.

– Mit röhögtek? – mondta Bende nyugodtan, majd Kamill felé fordult: – Ezekkel a kölykökkel nem lehet komolyan beszélni, tanár úr.

– Jó, jó, kérem – idegeskedett Kamill –, tessék csak leülni. – Rosszul érezte magát. Homályosan az volt a benyomása, hogy rajta nevetnek. Nem értette, miért.

Később a kérdések mind gyakoribbá váltak. Eleinte még a fiúk érdeklődésének tulajdonította ezeket a kérdéseket. De a fiúk nem sokáig engedték, hogy ebben a tévedésben ringassa magát. Eleinte a Kamill magyarázataihoz fűzték a kérdéseket, később azonban mind jobban lazították az összefüggést. Végül már arra vetemedtek, hogy valamely latin nyelvtani szabály magyarázása közben csak felállott Bende.

KAMILL: Szóval: audio avem cantare. Audio: hallom, avem: a madár, cantare: énekelni. Magyarul: hallom, hogy a madár énekel. Még egyszer elmondom...

BENDE *(feláll)*: Tanár úr, kérem.

KAMILL *(előzékenyen int)*: Tessék. Talán nem érti? Lehet, hogy még nem magyaráztam meg elég világosan.

BENDE: A tanár úr nagyon jól magyaráz. Hanem a madárról jut eszembe, hogy...

KAMILL *(úgy akar viselkedni, mint egy tanár)*: Avis, avis. Pariszilláb...

BENDE:... vajon mennyibe kerül egy kanári? *(Leül.)*

AZ OSZTÁLY *(röhög)*.

KAMILL: Kérem!

BENDE *(feláll)*: Bocsánatot kérek. Nem figyeltem jól a magyarázatra. Most mondják, hogy az accusativus cum infinitivóról van szó. Még egyszer bocsánatot kérek. *(Leül.)*

KAMILL *(csakugyan megbocsát)*: Rendben van. Szóval: audio avem cantare...

Ez már a második hónap végén történt. Ekkor már nyilvánvalóvá vált, hogy Kamillnak nincs tekintélye. A

fiúk elszemtelenedtek. Már viccet is tudtak róla. Az ötödik osztályba Bende hozta.

– FigyeljeteK ide. Kamill udvarol egy lánynak. Egy nap kirándulni voltak, társaságban. Bort is ittak. Hazafelé jövet Kamill, aki a bortól bátorságra kapott, meg akarta ölelni a lányt, de az elszaladt, mert sokan voltak. Másnap kettesben mentek ki a botanikus kertbe. Ott ülnek egy padon, ülnek, ülnek. Azt mondja a lány: „Kamill, maga tegnap meg akart engem fogni.” „Igen, de maga nem engedte” – feleli Kamill, s tovább lógatja szomorúan a fejét.

Sajnos, az eset csakugyan megtörtént. A kiránduláson részt vett egy hetedikes is, aki már kétszer bukott osztályismétlésre, s aki a szóban forgó lánnyal úgy csókolózik, ahogy akar. Ezt is mindenki tudja, kivéve Kamillt, aki valószínűleg feleségül fogja venni a leányt.

Egyszer az is megtörtént, hogy az igazgató éppen az osztály mellett ment el, amikor Bende kérdezett. A kitörő, harsogó kacagás becsalta az osztályba.

– Mi van itt, kérem – kérdezte szigorúan Kamilltól. – Hiszen a szomszédos osztályokban lehetetlen tanítani, ha itt ekkora lárma van.

– Csend legyen – nyögte a meglepett tanár az elnémult padok felé. – Pedagógiai szempontból néha a fiúk jókedvére apellálok; persze nem mindig maradnak az illő határok közt. Majd vigyázni fogok, igazgató úr.

Ez az eset gondolkodóba ejtette. Valamit tenni kell. De mit? Valahol hiba van, azt a hibát kellene kiküszöbölni, de hol a hiba? Mi a hiba? Rosszul kezeli a gyermekeket, ez kétségtelen. Ámde kétségtelen az is, hogy a gyermekekkel mindig a legmegfelelőbb módon akart viselkedni, és úgy látszik, hogy éppen ez a legmegfelelőbb mód mondott csődöt. Meg kell változtatnia az eddigi bánásmódot. De miben állott az eddig követett bánásmód?

Elemezni kezdte magában az osztályhoz való viszonyát. Hamarosan rájött, hogy a fiúkkal szemben való viselkedése csupán függvénye a világgal szemben való állásfoglalásának. Mind mélyebben és mélyebben hatolt a saját lelkébe. Napokon át komor volt. Ismerőseit alig vette észre az utcán. Végül a tanári szobában kifakadt belőle

a felgyülemlett mérges anyag. Pedagógiai kérdésekről folyt a szó. Valaki a kollégái közül azt vitatta, hogy az a legjobb nevelő, aki példaadással nevel. – A gyermeki lélek – mondta az illető – rendkívül fogékony, úgyszólván szomjasan issza magába a jó példát. Viszont a legszebb szavak is hatástalanul pattannak le róla, ha a szavaló tetteivel elsőnek cáfolja meg, amit mond. Hiába mondd neki, hogy legyen erkölcsös, ha magad erkölcstelen vagy, hiába inted a kötelességteljesítésre, ha a magad kötelességét elhanyagolod, hiába prédikálsz neki a jóságot, ha magad gonoszlelkű vagy.

– Kérlek – vágott közbe Kamill olyan szokatlan szenvedélyességgel, hogy tanártársai mind felfigyeltek, még azok is, akik eddig nem vettek részt a vitában –, ez az okoskodás elejétől végig hamis! Ne haragudj, hogy ilyen mereven szembehelyezkedem veled, de nemcsak azt érzem, hogy nincs igazad, hanem azt is, hogy a tévedésed pedagógiai szempontból egyenesen végzetes. Azt akarod, hogy a nevelő legyen megtestesítője azoknak az eszményeknek, melyeket a gyermek lelkébe akar plántálni. Igen, ha a gyermek egy fejlődőfélben lévő ember volna, egy kicsi ember, aki nagyra akar nőni, de a gyermek, barátom, egy kis állat, ne érts félre, egy teljesen kifejlődött kis fenevad, akinek megvannak a maga – megengedem: ferde – eszményei, aki akkor teszi meg példaképévé a nevelőt, ha az éppen ezeknek a gyermeki, hogy ne mondjam, állati eszményeknek megfelel. Itt van például az elismert jó tanár, Kúthy tanár úr...

– Nana, kérem – méltatlankodott Kúthy.

– Igen, hagyjuk a példákat – folytatta sebesen, idegesen Kamill –, csakugyan hagyjuk. Mit jelent egy eszménykép, egy igazi eszménykép? Bocsánat, én akarok felelni. Azt fogjátok mondani, hogy az eszménykép egy olyan egyéniség, akire mint követendő példára tekintek, akinek a felfogásához idomítom a magam felfogását, akinek a tetteihez szabom a magam tetteit. Szóval: valaki, akihez mindenben hasonló akarok lenni.

Nagyot szuszogott.

– Ne szakítsatok félbe, ha marhaságot mondok, mert az nem marhaság, csak annak látszik. Miért akarok ha-

sonló lenni valakihez? Mert nem vagyok hasonló. Pardon, ez fontos! Ti azt hiszitek, hogy az az akart hasonlóság fontos az eszményképben. Nos, nem igaz! Fontos éppen az, amit nem vagytok hajlandók eléggé figyelemre méltatni: a tényleg létező nem-hasonlóság! Itt van az eszménykép-alkotás gyökere. Ki az eszményképem? Aki nem olyan, mint én. Milyen vagyok én? Én egy gyermek vagyok, kérem, ebben a pillanatban, akinek nem szabad, most egy példát veszek fel, akinek nem szabad például kártyázni. Tehát – de várjátok végig, amit mondok! – ki az eszményképem? Béress tanár úr, aki reggel a bridzsasztal mellől jön órára...

– Kikérem magamnak – süvöltött Béress –, miféle útszéli moralizálás ez?

– De kérlek – esengett Kamill –, hiszen mindenki tudja, hogy a gyerekek nálad mutatják a legjobb előmenetelt, és egyike vagy azoknak, akiket a legjobban tisztelnek. Én kérlek, éppen arra hoztalak fel példának...

– Semmi jogod a magánéletembe avatkozni! Igenis bridzselek, ha kedvem tartja, különben is nem minden nap, mint ahogy te állítod.

– De hiszen nem erről beszélek, az Istenért!

– Én az osztályban elvégzem a kötelességemet, és a gyerekek nem tudják, hogy...

– A cipődről tudják. Mikor lakkcipőben mészt órára, tudják, hogy bridzselni voltál. De többet egy szóval sem emlegetlek; eszembe se jutott, hogy megbántsalak...

Béress felvett az asztról egy katalógust, és mogorván kivonult a tanári szobából. A kollégák mosolyogva néztek a lábára: lakkcipő volt rajta.

– Amellett, kérlek szépen, a gyermek értékrendszere nem azonos a felnőttek értékrendszerével, pláne a hivatalos értékrendszerrel, amit vallásórán csepegtetnek beléje...

– Ön még igen fiatal, tanár úr – mondta a nagy bajuszú igazgató –, és Béress tanár úrnak főleg abban volt igaza, hogy órára ment. Csengettek.

A tanárok felcihelődtek, és Kamill elnémult. Éppen az ötödik osztállyal volt órája. Végigment a homályos folyosón. Közben arra gondolt, amit nem mondott el. Vol-

taképpen mi a tanár teendője? A tanár az a csatorna, amelyen át egyik nemzedék kultúrája ömlik a következő nemzedékbe. A legnagyobb akadály az, hogy a gyermeknek nincs semmi érzéke a kultúrához. Egyszerűen nem akarja magáévá tenni apái kultúráját. Nem azért tanul, hogy tudjon, hanem mert muszáj. Itten kényszerről van szó. A nevelés gyökere nem a tudás, hanem a fegyelem. Ő, Kamill, egyike a legjobban képzett tanároknak, de egyúttal, mások még nem is tudják, a legrosszabbaknak is. Képtelen fegyelmezni a gyermekeket. Az a szamar kolléga hiába mondja, hogy példaadással kell nevelni. Hiszen ő éppen azt próbálta hónapokon keresztül. Jó volt, udvarias és finom a gyerekekhez, azok meg válaszképpen rosszak, szemtelének és durvák. Meg kellene változtatni a módszert. Meg kellene fordítani a dolgot. Hátha ő lenne rossz és a gyermekek jók?

Csakhogy ez lehetetlen. Itt semmiféle okoskodás nem segít. Ő egyszerűen jó. Nem is tud rossz lenni. Azért nem megy soha semmire. Megfigyelte ezt már nemegyszer. Az emberek irigyek, rosszindulatúak, önzők, kegyetlenek, bár ezt sikeresen rejtik a korrekt viselkedés álarca alá. Ő viszont jó. Még ha rossznak akar látszani, akkor is jó. Ha valaki megbántja, ő abban a pillanatban megbocsát. Néha teszi magát, hogy haragszik. Úgy beszél, és forgatja a szemét, mint aki bosszúra szomjas. Az illem kedvéért. Belül nincs benne harag. Néha elszomorodik, de nem haragszik. Pedig a harag oltalom a gonosz ellen, míg a szomorúság megkönnyíti az ellenfél dolgát. A szomorú ember teljesen védtelen.

Elmosolyodott. Eszébe jutott, hogy Béress megsértődött a bridzselés emlegetése miatt, holott neki szándékában se volt a sértés. Viszont éppen Béress az, aki naponta emlegeti a Kamill nőügyeit, határozottan bántó éllel. Tőle tudták meg a diákok azt a nevezetes botanikus kerti beszélgetést is. Béress élvezi, ha valakinek kellemetlenséget vagy fájdalmat okoz. Ilyen a természete. Mindegy, ő nem haragszik, de az nagyon kellemetlen a dologban, hogy a gyermekek a leglehetősebb párbeszédet gyártják a füle hallatára. Most néhány napja volt, hogy az osztály-

ban gyanús csend fogadta, s alig lépett be, a kicsi Pál Berci éles szoprán hangon kiáltott Bendére:

– Uram, a tegnap mind a zsebembe akart nyúlni.

– Igen – dörmögte Bende, akinek legvastagabb hangja volt az osztályban –, de maga nem engedte.

Mire mindenki harsogó kacagásban tört ki. Ő persze tette magát, hogy nem tudja, miről van szó. Ügyet sem vetett a dologra.

Kamill összeráncolta a homlokát. Ennek az állapotnak véget kell vetni. Nem róla van szó, hanem az osztály előmenetele forog kockán. A fiúk nem tanulnak, mert nem érzik a hátuk megett a szigort. Ezentúl büntetni fogja a fegyelem ellen vétőket. Nehezére fog esni, de nem tehet másképpen. Nem a saját lelki üdvösségéről van szó. A tanár feladata az elmúló nemzedék kultúráját átadni a jövővendő nemzedéknek. Ez a kötelessége. Ahogyan meg lehet tenni, úgy kell tenni. Édeskeveset számít az, hogy vajon Kiss Kamillnak jólesik-e elnászpángolni valamelyik gyereket.

– Hallgassanak! – ordított. Néhányan tovább lár-máztak.

Beírta a hiányzókat az osztálykönyvbe, és hozzálátott a feleltetéshez:

– Pál Albert! Olvassa a leckét.

Egy Catullus-szemelvényt fordítottak. A felelés egy darabig elég jól ment, de a második mondatnál Kamill észrevette, hogy Berci helyesen fordítja ugyan a szöveget, de nem tudja, hogy melyik szó mit jelent. Közelebb ment a gyerekhez, s belenézett a könyvébe. A latin szövegbe, a sorok közé, be volt írva a fordítás. Most mitévő legyen? Eszébe ötlött, hogy odaadja a maga könyvét a gyereknek, hadd fordítson abból. De nem lesz-e ez az eljárás túlságosan engedékeny? Semmi esetre nem mehet el ilyen könnyen az ügy mellett. Csak nagyra növeli a hanyagok és lelkiismeretlenek szarvait. Bezzeg, ha rossz volna, kaján, kegyetlen indulatú, mint Béress, mennyivel könnyebb volna most a dolga.

– Kérem – mondta szárazon –, nálam így nem lehet felelni. Négyes. Leülhet. – Azzal sarkon fordult, és a katalógushoz ment, ahová a Pál Albert neve mellé beírt

egy négyest. Halk morgás keletkezett. Valaki hümmögött: hm, hm, hm. Bende hevesen suttogott Pál felé. Az egy darabig vonogatta a vállait, majd megszólalt:

- Én készültem, tanár úr.
- Leülhet.
- Én nem tehetek arról...
- Üljön le! Folytassa, Bende.

Bende felállott.

– Tanár úr – kezdte –, Pál Berci nem tehet arról, hogy valaki telefirkálta a könyvét.

Kamill hirtelen, maga sem értette, hogyan, tökéletesen belátta, hogy Bendének igaza van. Csakugyan, Pál Berci nem tehet róla. De aztán megemberelte magát. Hisz éppen az van a dologban, hogy ha magára hallgat, ezeknek a fiúknak mindig igazuk van. Neki olyan a lelki berendezkedése, hogy mindenkinek igazat ad magával szemben. Csakhogy ezúttal fordulóponthoz jutott. Ezentúl a fiúknak sohasem lesz igazuk. Kétségtelen például, hogy a szöveg közé Pál Berci saját kezűleg írta be a fordítást. Még akkor is, ha az írás magának Kiss Kamill tanár úrnak a kezevonása volna!

- Ne jártassa a száját, hanem olvassa a verset.

Bende elképedt. Kezébe vette a könyvét, és már-már olvasni kezdett. De volt valami a levegőben, talán egy elfojtott gúnyos vihogás, vagy csak egy gondolat, amely elszuhant. Letette a könyvet a padra:

– Nem felelek, amíg a tanár úr nem javítja ki a Pál Berci négyesét. Ez igazságtalanság!

Kamill magába nézett. Nini, mintha haragudnám. De aztán rájött, hogy csak magára haragszik, amiért Bendének e nyilvánvaló szemtelensége sem képes haragra gerjeszteni. Sóhajtott.

- Sajnálom. Bizony ez a felelet is csak négyes.

Ment, és beírta a négyest. Sorba szólította tovább a fiúkat. Bámulatos! Egyik sem akart felelni. Megingott. Mit tegyen? Nem haladhat végig az egész névsoron, össze-csukta a noteszét, és magyarázatba akart fogni. Ekkor azonban megszólalt Beke:

- Engem is tessék felszólítani, tanár úr.
- Tessék – mondta gépiesen –, olvassa a verset.

– Nem felelek, tanár úr.

Hangosan, felszabadultan kezdett kacagni mindenki. Arcába szaladt a vér. Érezte, hogy csatát veszített, s még a tisztességes visszavonulás reményét is elvágták előle. Magába nézett. Nini, tombol az egész belseje. Ordítani szeretett volna. Falba ütni a fejét. Kujakkal belevágni a saját hasába. Ember, hát nem látod be, hogy itt nincs más megoldás, mint nekiugrani Bekének, s úgy képen vágni, hogy ellepje a vér?

Csendesen megindult a gyermek felé. Sajnos, nincsen kiút. Elkomorodott, amíg elgondolta, hogyan fog megsajdulni a gyermek puha arca. De erőt vett magán. Megállott Beke mellett. Az sunyin nézett farkasszemet vele. Tétován megmozdult a jobb karja. Vállat vont. Sajnálom. Ütni kell. És ekkor felemelte a kezét.

A pof elindult.

Ebben a pillanatban Beke villámgyorsan leguggolt. A levegőbe lendült kéz magával rántotta Kamillt. Az elmaradt pof ereje leterítette. Bekére zuhant. Ahogyan egész súlyával a puha gyermektestbe ütődött, kiszaladt a száján:

– Bocsánat.

És zavartan emelkedett fel. Tekintete Bendére esett. Az teljesen a jelenet hatása alatt állott, és belőle is elemi erővel tört ki egy szó, akaratlanul:

– Marha!

Kamill ráugrott. Belemarkolt a boglyas hajába, és anél fogva vonszolta ki a pódium mellé. Az arcába ütött ököllel. Egyszer, kétszer, háromszor. A földre dobta. Bele-rúgott. A lábszárába, a hasába. Ahol érte. Majd ismét felemelte, fél kézzel, a hajánál fogva, és a koponyáját ütemesen kopolta az asztal sarkához. A gyerek sírt, üvöltött, ordított, nyöszörgött. Senki sem mert moccanni, a rémület mindenkit némává és mozdulatlaná nyűgözött.

Istenem – gondolta Kamill minden ütésnél –, ez rettenetes. Hiába minden. Nem bírok rossz lenni.

És nyögve, eltorzult arccal, ütötte, verte a gyermeket.

NÉRÓ

Párizs, a színész, magas sarkú koturnuszában ágált:

*Eküszöm a hatalmas Jupiterre:
követni fogom szent törvényeit!
S amit becsület s vér szava parancsol,
én megteszem. Anyám, te elvétetted
a lépést, mikor gaz kezek közé
vitted bizalmaid korsaját: szíved;
de nem vétkeztél! S vétkem volna, ha
megbosszulatlan hagynám folyni véred.*

Néró bal kezével a lábikráját vakargatta, s jobbával hátrasimította a haját. Megbántott gyermekként mondta:

– Unom.

Szeneka beintette Atert, és lehúzatta vele a császári páholy bíborveres függönyét. A hangok még beszűrődtek, de értelmük a vastag függönyön fennakadt.

Néró Szenekára tekintett s elmosolyodott. A vén sztoikus arca zavart tükrözött, de állani igyekezett a farkaszemet. Mégis összerezett a halkán is metsző férfihangra

– Arcodról olvasom a gondolatot, amit nekem tulajdonítottál, mikor azt mondtam: unom. Ám mielőtt arcodra néztem volna, nemcsak most gondolok arra.

Szeneka mosolyogni igyekezett:

– Déloszi módon beszélsz, uram.

– Ó, filozófus, te mindig csak akkor értettél meg engem, amikor magam nem értettem, mit mondok. De amit gyermekkoromban mondataidból hibátlanul recitáltam, az csak nem lehet elegendő bölcsesség férfikorom számára!

– Szünet után folytatta: – Sokat tanulhatnál tőlem, ha belátnád, hogy a mester mestere csak a tanítvány lehet.

– Mindig dicsértem éles eszedet.

– Gyakran a magad rovására. Felmérted az életedet, s számvetés szerint megfizetted az adót. Jó kereskedő lett volna belőled. – Még hozzátette: – Így is az voltál.

Szeneka hallgatott; a császár szólalt meg ismét:

– Párisz tehát, ha jól hallottam, arra esküdt, hogy megbosszulja anyja ártatlan halálát. Erre esküdt?

– Erre.

– Be unalmas fecsegés!

Élesen figyelte a sztoikust.

– Szeneka! Nem kellett volna megöletnem anyámat?

– Az állam érdeke...

– Gyalázatosan szaval ez a Párisz! Szava hideg, és indulata szendereg. Hát nem volt anyja ennek a fickónak?! „Anyám, te elvétetted a lépést, mikor gaz kezek közé vitted bizalmad korsaját: „szíved”. – Hangját feleremelte, s méltóságosan kiáltott: – „De nem vétkeztél!”

– Homlokán eltündökölt a nemes harag s szent fogadalom: – „Vétkem volna, ha megbosszulatlanul hagynám folyni véred!” Ó, Párisz, te lélektelen mesterember, Nérót lesd meg, ha megérdemelni akarod a nép tapsait!

Szenekához fordult:

– Nos? Az állam érdeke?... Folytasd.

Amaz büvölten dadogta újra:

– Az állam érdeke... – és torkán akadtak a még ki sem gondolt szavak.

– Látom, egy szavad sincs a mentségemre.

– Cézár!

– Vagy több a kelleténél, udvaronc! Én elmondom neked ezt a siralmas történetet.

Szeneka tiltakozni próbált:

– Ismerem.

– A magad szeme szerint, vaksi. Lásd ezután úgy, ahogyan én látom ma is. – Szeme elkalandozott a császári függöny bíborán, s terhes mosollyal szakította meg gondolatmenetét: – Láttál-e gyermeket, ki futtában megbotlott, s arra rohanó lovak patái közé hullt?

Szeneka szavai örömmel követték a mellékutat:

– Igen; s ha nem is: hallottam effélét.

– Tízéves lehettem – emlékezett Néró. – Róma köveit felemelte a tavaszi föld duzzadása. Topogtam a követen, s topogásom nyomán a kövek közén kiserkent a víz. Háromlovas bigán egy fiatal patrícius iramlott felém. Láttad volna! Uram, mit mintha nem is szülni, hanem csak ellensúlyozni törekedtek volna a lovak remegve kapkodott lábai. Szilárdan állottam egy ház tövében s néztem; majd hirtelen keresztbe vágtam magam az úton, arccal a biga felé... Te behunytad volna a szemed.

– Én nem vágódtam volna a biga elé.

– Herkulesre, ez igaz! Sokat tanulhatnál tőlem, mert én már semmit sem tanulhatok tőled. Nos, az anyám... Halott, barátom, halott! Kinyithatod a szemed. Amit tudsz, abból semmit sem fogok elismételni. Ott kezdem a történetet, mikor már halott volt Agrippina. Halálát hírül hozták volt, s én siettem bizonyosság után. Kereveten feküdt, lepellet borítva a teste. Én lerántottam róla a leplet, s bámulva szemléltem hófehér tetemét. Kőíró vésője nem alkothatott volna tökéletesebbet! Arcán ismerős vonások fogadtak, amelyeket azonban újakká és ismeretlenekké varázsoltak a test soha nem látott finom vonalai. Vállaihoz láthatatlan szárnyként tapadt az örök ifjúság. Széles csípői mintha holtukban is gúnyolták volna az időt, s hogy érett férfi lettem én, kit fogantak, hordtak, s világra szültek: s karcsú lábain se izmok hiánya, se hús feleslege...

Szeneka ajkait rágta. Néró elkomorodott.

– De ez a nő mégis aljas volt! Szeretőinek számát nem tudom, de Pálással, rabszolgájával is szeretkezett, s hogy unokaöcsémet, Britannikuszt örökre meggyűlöljem, Klaudiuszhoz ment feleségül, saját nagybátyjához, mit azelőtt nem tett római nő soha. S Klaudiuszt megmérgeztette, hogy reám szálljon a trón, mielőtt Britannikusz nagyra nő. Mit vétettem ellene, Szeneka, hogy enygyire szeretett?! – Néhány mély lélegzetet vett. – Hófehér teste előtt megértettem, hogy ennek az asszonynak mindenki engedelmeskedett, akit férfinak szült az anyja. Kísérőmet is elnémította a csodálat, s én felkiáltottam: Nem tudtam, hogy ilyen szép volt az anyám! Szép volt, de milyen fertőbe süllyedt!

Szeneka megemberelte magát:

– Meghalt, ne szidd.

– Ó, te szeméremzsák! Hisz csupán félannyit tudok dolgairól, mint te! Míg gyermek voltam, nem figyelhettem, mit művel; de te sok ballépéséről adhatnál számot!

– Amit tett, érted tette.

– Hát véded!

– Csak illetlen szavaidat fegyelmezem.

– Kinőttem már a pálcád alól, öreg. Maholnap szürkül a hajam. Ártatlan bókokat suttoztam anyámról; érenyeit soroltam fel, mik becsületére válnak. Bármit tett, menteni tudnád, tudom: fiáért tette! Jó, jó; tigris ne szidja oroszlán gusztusát. Ha ölt, én is öltem, Ő engemet nem, én őt is megölettem. Különb vagyok; aljasabb vagyok. – Hangos kacagásra fakadt.

– Cézár, az állam, az istenek, a becsület egyaránt követelték Agrippina halálát!

– S ha mindent rosszul magyaráztam? Ha nem a hatalomra vágyott mégse? Csak szeretett? Szeneka, mit vétettem ellene, hogy ennyire szeretett?

Szeneka szerette volna félbeszakítani a császár szavát.

– Büntetés mindenképpen...

– Ó – kiáltott Néró –, te büntetésről beszélsz! Nem úgy, filozófus! Szegény asszony! Szegény asszony! Csak gyengeségemnek köszönheti halálát. Attól tartottam, hogy majd nem tudok ellenállni csábító szavának. A gyilkosság napján azért siettem megtekinteni őt, hadd lássam, mit dobtam el magamtól.

– Uram, nem óhajtod hallgatni a tragédiát?

– Eh, Szeneka, tigrisnek gondoltál engemet; hát tudd meg: szívem lágy, mint a vaj. Abban a pillanatban, mikor megpillantottam holt anyámat, birodalmat adtam volna annak, aki feltámasztja.

A sztoikusnak émelygett a gyomra.

– Végére jár az előadás – nyögte.

– Legyen kedved szerint hát, magiszter. Hunyd be a szemed. Nem szeretsz látni, tanulni; szabályok recitálásában telik minden kedved. Mereszd hát a színre a szemedet; minél tágabb, annál csukottabb. Figyeld a kotur-

nuszba bújtatott perszóna alá rejtett életet. Figyeld a szabályt. Hívd Atert.

Ater a függőnyt újra félrehúzta. A színházban nyüzsgés támadt. Minden szem Néróra szegeződött, s felharaszt az üdvrivalgás: Salve, Auguszte! A császár mosolygott, s a színészeknek jelt adott a játék folytatására.

Párisz szavalt:

*Ne még! Hallgasd meg indokaimat,
mik nem csupán mentik e tettemet,
de téged is, míg végighallgatod,
pártjukra vonnak menthetetlenül.*

Társa komoran dörögte:

*Ne folytasd. Szavad erőtlen sóhajtás,
hasonlatos az elfutó zefírhez,
mit arcom érez, ám fülem nem ért.
Megöllek. Ez parancsom: öljelek meg.*

Néró Szenekához fordult:

– Azt hiszem, még sok szó fogja megelőzni utolsó szavát.

– Szépen és elegánsan beszél – vélte Szeneka.

– Halni tanulhat tőle Róma ifjúsága. Valóban, te, aki egész életedben azt hirdetted, hogy tanulható és tanítható szabályai vannak az életnek, nem is gondolhatsz egyebet, mint hogy meghalni is szabály szerint kell. Nem ismered a halált, mert nem ismered az életet.

Szeneka hallgatott; Párisz tovább esdekelt:

*...Ám ölj meg, hogyha másként nem tehetsz; de
ne ölj meg rögtön; hagyj időt, amíg
hozzászokom gondolni: nem vagyok.
Hagyd utoljára nézmem a napot, míg
fényétől szemem eltel s megvakul.
Add késedet, hadd tapogassam kézzel,
mielőtt szívvel nyúlnék élihez;
add késedet, eresszek vért ujjamból,
mielőtt minden vérem elfolyik.*

– Mi a véleményed, Szeneka?

Az öreg szipogott:

– Fojtogat. Szépnek találom s meghatónak. – A szemei csillogtak.

– Ostobaság. Te meghatónak találod, de Herkulesre, téged nem is küldene senki ily feladatot végrehajtani. Szavak, szavak. És rosszul ellesett szavak!

A pribék nyersen felelt:

*...már eddig is több időt vesztegettünk,
mint én szerettem volna azt s uram.*

Párizs felnyögött:

*Hát ne adj többet kilenc pillanatnyi
időnél, míg kilencszer elsóhajtom
szép kedvesem szép nevét: Lalagém...*

Néro elfintorította az orrát. Szenekához fordult:

– Hazug szavak! Most ki foglak oktatni, hogyan kell megírni és eljátszani egy jelenetet, amelyben megölnek valakit. Nyisd ki a szemed és a füled. – Aztán lekiáltott a pribéknek:

– Öld meg!

Szeneka megrettenve nézett a színre.

Párizs kiegyenesedett. A pribék tanácstalanul tekintett a császári páholyra. A közönségen morajlás futott keresztül; de ez a moraj egy pillanat múlva már nőni nem, csak apadni akart; végül is halálos lett a csend. A pribék állt. Néro magas hangja átsüvöltött a csenden, indulatosan:

– Mondottam, öld meg!

A pribék tétován megmozdult. Párizs, mihelyt a mozdulatot észrevette, felüvöltött: – Cézár! – Társa mellől messze ugrott a császári páholy felé. A perszónát, mi eddig arcát takarta, lerántotta messzire. De a perszóná-

nál is szörnyűbbé torzította arcát a riadalom, s vadként ordított. Hangján azonban érzett hátborzongatón, hogy könyörgő suttogásnak szánta azt, ami hatalmas erejével mintha megingatta volna az amfiteátrumot:

– Cézár, kegyelmezz!

Néro Szenekára pillantott, akinek arca csiszolt ezüstként tükrözte a színész arcvonásait, és diadalmasan mondta:

– Nézd, most nekem játszik! Eddig csak a szót láttad, a lélek köntösét; most szemléld a meztelen lelket magát. Mit értesz ebből? Hó, itt, filozófus, nincs is értelem!

Párisz valóban csak tagolatlanul üvöltött, s tagolt szava is: cézár, cézár – úgy zúgott, mint egy addig csodálatosan titokban maradt elementum. A pribék ölni készült, de kábulata késleltette a kezét; úgy látszott, mintha maga várná talán a halálos döfést.

Néro élesen figyelte a sztoikust. Gúnyosan szólt hozzá:

– Hé, az imént még megrendített a halál! Könnyedet már indulni láttam; felszáradt volna, öreg? Hát jobban fáj-e a halál nevét hallani, mint szemtől szembe látni a halált? Végre, a valóság előtt, benned is felébredt volna a kíváncsiság?

A sztoikus hangtalanul meredt urára, s irtózva érezte az arcátlan szavak igazát. Láta, meredten, a császár furcsa mosolyát, s hallotta nagy-nagy távolságból egy haladkló ember hörgését. Párisz kiszenvedett. A tömeg egy része tapsolni kezdett, s e tapsolók örült zsvajjal leplezték, hogy kevesebben vannak, mint a döbbsenten, némán bámulók. Gyorsan ürülni kezdtek az ülőhelyek. Ater lehúzta a bíborvörös függönyt és kisurrant.

Szeneka hallgatott.

Néro megvakarta lábikráját, és hátrasimította a haját. A percek teltek.

– Magiszter – szólalt meg végre –, ez több volt, mint szeszély. Párisz volt kísérom, mikor anyám holttes-

tét meglekintetem. Hallotta, mikor természet ellenére dicsértem a fehér márványtetemet.

Szemeit a megrettent öregember szemeibe szúrta.

– Élhet-e az – kérdezte tompa hangon –, aki hallotta gyalázatomat?

Választ várt.

Szeneka elfordította a fejét, s reszkető ajakkal suttogta a bíborvörös függöny fodraiba:

– Vae mihi, Neronis amico.

Jaj nekem, mivel Néró titkára méltatott.

PJOTR FEDOROVICS

(Szoba Pjotr Fedorovics nagyherceg lakosztályában. Oldalt egy asztalkára reggeli van előkészítve két személy, Pjotr és Zoltikov számára.)

KATJA *(az asztalon az utolsó simításokat teszi).*

ANDREJ *(az ajtóból odaszól Katjának):* Kész vagy?

KATJA: Kész.

ANDREJ: Hát gyere már.

KATJA *(odamegy Andrejhez. Az egy pillanatig nézi, aztán szó nélkül magához ragadja, és hosszan csókolja. A csók még tart, amikor megjelenik)*

JOHANNA MIHAJLOVNA *(aki meglátja őket, és elszörnyülködve kiált):* Andrej!

ANDREJ: Mindjárt! *(Folytatja a csókot.)*

JOHANNA: Andrej!

ANDREJ: Ejnye, nem tud várni egy pillanatig? Öt perc múlva megvagyok. *(Ismét csókolni akarja Katját, de meggondolja magát.)* Ej, ingyér nem mutogatom. *(Katját egészen elereszti.)* Azt mondja meg nekem, Johanna Mihajlovna: mért romlott el ennek a csóknak az íze, mihelyt meghallottam a maga hangját?

JOHANNA: Azt mondd meg nekem, Andrej fiam, tudod-e, milyen messze van Szibéria Peterhoftól?

ANDREJ: Ó, Johanna Mihajlovna, be nagyot kérdett most! Azt bizony még a falumbeli sztarec se tudná megmondani, pedig az a legokosabb ember a világon.

JOHANNA: Hát úgy vigyázz, Andrej fiam, hogy könnyen okosabb lehetsz a falubeli sztarecnél is, a te buta fejjel, mert Pjotr Fedorovics fenséges úr veled fogja

felmérteni azt az utat, ha egyszer rajtakap a paráználkodáson.

ANDREJ: Johanna Mihajlovna, amióta udvarbéli vagyok, csupa finomságból nem emlegetem a fehérnépek életkorát, de most mégiscsak amondó vagyok, hogy vén róka létére tudhatná saját tapasztalásból is, hogy meszszebb van egy csók a paráználkodástól, mint Szibéria Peterhoftól.

JOHANNA: A fenséges úr másképpen gondolkozik, s ezt mondasd magadnak sokszor, mert ha nem hallgatsz az okos szóra, kitétetlek az udvartól, csupa jóindulatból, nehogy útmérő mesterré lépj elő. *(Megnézi a reggeliző asztalt.)* Mindent elintéztetek?

KATJA: Igen.

ANDREJ: Igenis, Johanna Mihajlovna, meg lehet elégedve. Én is meg volnék elégedve, de a befejezést elrontotta.

JOHANNA: Takarodjatok, galambocskáim, takarodjatok, s jegyezzétek meg magatoknak egyszer s mindenkorra, hogy a fenséges úr lakosztályában nem szabad csókolózni.

ANDREJ és KATJA *(el)*.

PJOTR *(jön, oldalajtón)*.

JOHANNA *(mély tisztelettel)*: Jó reggelt, fenséges úr.

PJOTR: Jó reggelt, Johanna.

JOHANNA: Hogy aludt, galambocskám?

PJOTR: Jól aludtam, és rosszul aludtam. Álmomban a télikertben sétáltam, és felém jött... *(nem azt mondja, amit akart)* egy ló.

JOHANNA: A ló szerencsét jelent. Le volt vágva a sörénye?

PJOTR: Te Johanna! Mikor te olyan fiatal voltál, mint én, miket álmodtál? Mondd el.

JOHANNA *(elmosolyodik)*: Nem emlékszem, fenséges úr. Kész van a reggelije, lásson hozzá derekasan, mert napról napra vékonyabb lesz, Pjotr Fedorovics. Ízleni fog; Boerhave mester utasítása szerint állítottam össze. De egyék, ha nem is esik jól. Boerhave mester azt mondja, csak erőltetni kell. Erőltesse, galambocskám.

PJOTR: Jó, jó. Megvárom Zoltikovot; egyedül nem tudok enni. Egy falás sem megy le. De mondd hát, miket álmodtál? S ne szépítsd, öreg.

JOHANNA: Nem emlékszem, fenség; de amilyen ostoba leányka voltam, bizonyosan ostobaságokat álmodtam. Mégis...

PJOTR: Mondd! Mondd!

JOHANNA: Egy álmom gyakran eléjött. De ne nevesen, Pjotr Fedorovics.

PJOTR: Mondd! Mondd! Komoly maradok! Igazán, Johanna, te azt hiszed, hogy léhászkodni akarok? Mondd!

JOHANNA: Egy fekete szénakazal volt egy rét közepén. Azon a kazalon madarak ültek, de sokan! Sokan? Vérveresek; pedig verebek voltak. Akkor aztán valami történt velük, és egyszerre huss! valamennyi elrepült. Az egész világ veres madarakkal lett teli, vagy a szemem. Verték le egymást, annyian voltak. *(Elhallgat.)*

PJOTR: Folytasd!

JOHANNA: Nincs tovább.

PJOTR: Az nem lehet.

JOHANNA: Tovább nem emlékszem.

PJOTR: Gondolkozzál, Johanna. *(Szünet.)* Mondd, az nem fordult elő soha, hogy akkor is elrepültek a madarak, amikor te nem akartad? Amikor azt akartad, hogy maradjanak még a kazalon?

JOHANNA: Én nem akartam, galambocskám, sem azt, hogy elrepüljenek, sem azt, hogy maradjanak.

PJOTR *(gondolkozás után, mint aki nagy dologra szánja el magát)*: Te Johanna, én elmondom neked, mit álmodtam. A télikertben sétáltam, és egy leány jött velem szembe. Sohase láttam olyan szép leányt, Johanna, és tudtam, hogy ez Jekaterina, akiről szoktál mesélni. A lábai elé akartam borulni, és meg akartam csókolni a köntöse szegélyét, de nem ezt tettem, hanem kinyújtottam feléje a kezemet, és megfogtam őt... Mondtam magamban: Pjotr Fedorovics, Holstein hercege és Oroszország nagyhercege, ne álmodd így ezt az álmot. Ereszd el Jekaterinát, nem szabad ily szorosan átölelned őt... de én hiába mondtam, én mégis tovább öleltem őt... De hidd el nekem, Johanna, én nem akartam, én figyelmeztettem a kezemet... Rette-

netes az amikor az ember olyasmit csinál, amit nem akar Undorodom magamtól, Johanna. Undorodom az élettől! Úgy megy keresztül rajtunk, mintha mi mennénk raita keresztül, pedig mi csak országutak vagyunk, s egy isten vagy egy ördög gázol végig rajtunk.

JOHANNA (*keresztet vet*): Galambocskám! Fenséges úr!

ZOLTIKOV (*feltűnik*).

PJOTR: Menj, öreg, Zoltikov megjött.

JOHANNA (*el*).

ZOLTIKOV (*mélyen meghajol*): Jó reggelt, fenség. Jelenkezem szolgálattételre.

PJOTR: Jó reggelt, kamarás úr. Kissé megkéstél.

ZOLTIKOV: Fenség...

PJOTR: Hagyd, ne védekezz. Jer, lássunk neki Boerhave mesterművének. Johanna Mihajlovna a lelkemre kötötte, hogy bőven egyem; mutass jó példát nekem.

ZOLTIKOV: Parancsára, fenség. (*Asztalhoz ülnek.*) Úgy fogok enni, mint tíz kiéhezett muzsik. (*Évéshez látnak.*)

PJOTR: Te Zoltikov, neked mért van olyan jókedved?

ZOLTIKOV: Feltűnő? Tegnap sem volt rosszabb s tegnapelőtt sem. És egyáltalán.

PJOTR: Ez az, ami nem megy a fejembe. Minek örülsz te olyan kitartóan?

ZOLTIKOV: Ennek az egész teremtett világnak. A két karomnak, amivel ölelek, s a két lábamnak, ami a kedvesemhez visz. De igazán, minek búslakodnám? Mindenem megvan, ami szükséges, és ráadásul fenséged barátságával dicsekedhetem...

PJOTR: Valóban, Zoltikov, szeretlek téged. De látod, azért az az egész teremtett világ nem nagyon elragadó. Sokszor úgy rémlik, csupa tör és csalétek az egész, s olykor egyidőben nevetem és siratom az embereket, amiért oly lelkendezve igyekeznek, hogy törbe essenek.

ZOLTIKOV: Ha fenséged törnek nevezi...

PJOTR: Az is, Zoltikov, hidd meg. Én nem értem. A tánti udvara csupa pojácákkal van tele. Lásd, ott van például Besztusev, a kancellár. Már öreg ember, van vagyona, neve, tekintélye, s mégis akkor boldog, ha a tánti rámosolyogni kegyeskedik. S ha nem kegyeskedik, napokig oda-

van szegény Besztusev. S a többiek is mind ilyenek. Valld meg, Zoltikov, te sem érted ezt.

ZOLTIKOV: Nem tudom, mit akar mondani fenséged.

PJOTR: Azt akarom mondani, hogy az emberek értelmetlen ostobaságokban keresik életük értelmét. Sokszor azt hiszem, a nagyapám, első Pjotr megmérgezte ezt a nemzetet. Most kergült birkákként szaladnak uraink, színvonalat, kultúrát, előkelőséget színlelnek, és nézd meg, Zoltikov, meg fognak halni, mielőtt boldogok lettek volna.

ZOLTIKOV: De ha ez jólesik nekik! Hát mit tegyenek? Ha ez esik nekik jól?!

PJOTR (*kétségbeesetten*): Ó, Zoltikov, én, én mit tegyek?! Úgy unom. Ne vedd komolyan, amit mondtam. Igazad van. Nem tudom felfogni, hogy lehet valaki boldog: de bennem van a hiba. Semmihez sincs kedvem...

ZOLTIKOV (*melegen*): Elmúlik, fenség. Én is voltam úgy egy darabig...

PJOTR (*bámulva*): Hogyan?! Te is? Én téged mindig olyan jókedélyű cimborának ismertelek. Te nem értesz engem, Zoltikov. Te sohasem érezhetted azt a levertséget, amit én.

ZOLTIKOV (*mosolyogva*): Igen, ez az. Olyan boldogtalan voltam – de akkor még fenséged Holsteinban játszadozott fapuskákkal –, hogy éppenséggel Krisztusnak éreztem magamat, aki az emberiség kínjait hordozom.

PJOTR: Igazán?! És mondd, miért voltál olyan boldogtalan? És levert, kedvetlen, életunt? És bizonyára megvetted az embereket. És még a nőket is utáltad... ezt azért mondom, mert azt mondják, hogy az asszonyokért mindenre képes vagy, és szívesen veszélyeztetted az életedet is egy csókért... de akkor nem, ebben biztos vagyok, utáltad a nőket, Zoltikov.

ZOLTIKOV (*bólint*): Fenséged bámulatos pontossággal rajzolja akkori lélekállapotomat. Ezer dologba belekezdtem, és mindent befejezetlenül hagytam abba...

PJOTR: Tudom, tudom! De mondd, most már túl vagy rajta, most már tisztán látod: miért? Miért volt ez?

ZOLTIKOV (*főlényesen a saját ifjúságával szemben*): Szerelmes voltam, fenség.

PJOTR (*lassan*): Én nem vagyok szerelmes.

ZOLTIKOV: Én az voltam.

PJOTR *(hevesen)*: Ez nem lehet! Hányszor mondtad, hogy a szerelem megszépíti és megvidámítja az életet.

ZOLTIKOV: Igen: az a szerelem, amit irántunk éreznek. De akkoriban... imádtam egy nőt, aki ügyet se vett reám. Egy nőt, aki elérhetetlen volt. Amikor a vágyunk egy lehetetlenség, akkor az élet összes lehetőségeit megvetjük... *(Gondolkozás után.)* De én egy névtelen, szürke ifjú voltam. Fenséged számára nincs lehetetlenség.

PJOTR: Zoltikov... te nem is gondolod. De te tévedsz. Én nem vagyok szerelmes.

ZOLTIKOV: Fenséged nagyon fiatal. A fiatalság mohó, és inkább nem választ egyet, mert így megőrizni véli a sokat. A fiatalság inkább ábrándképeket rajzol magának, és az ábrándképek elérhetetlenek.

PJOTR: Ne folytasd, Zoltikov. A szavaid mintha szíven találnának, fájnak. Pedig nincs igazad. Amit mondasz, igaz lehet, de reám nem vonatkozhatik.

ZOLTIKOV *(gyöngéden)*: Jó szándékból mondtam. Segítségére akartam lenni...

PJOTR: Azt hitted, hogy segíthetsz. Köszönöm. Ne beszéljünk erről többet.

ZOLTIKOV *(elszántan)*: Kell, uram. Magam hoztam volna szóba...

PJOTR: Igen. És nem először. És ismét ajánlani fogsz nehéz borokat és könnyű nőket, vadászatot és kockajátékot, csalétket az ostobáknak, mindazt, amitől eltompul és elrestül a szellem. Te voltaképpen kevésre becsülsz engem.

ZOLTIKOV: Fenség...

PJOTR: Engedd, hogy befejezzem! De azért istennek látszhatom előtted, ahhoz képest, hogy mily nyomorult féregnek látom én saját magamat. *(Kis szünet után.)* Ma este inni fogunk. Gyűjtsd össze a kompániát.

ZOLTIKOV *(gondolkodás után)*: Nem gyűjtöm. Rossz az olyan orvosság, amitől betegebb lesz a beteg.

PJOTR: Zoltikov!

ZOLTIKOV: Tudja-e azt fenséged, hogy miért vagyok a kamarása?

PJOTR: Kamarásom vagy, akit szeretek, és barátomnak fogadtam, – elég ennyit tudnom.

ZOLTIKOV: Eleinte én se tudtam többet. Én tulajdonképpen egy könnyelmű, léha fickó vagyok, sokan szoknyavadásznak is mondnak. Pajtásaim közül sokan jutottak az adósok börtönébe, tisztességes pozícióba senki. Mint a veres vas a meleget, úgy árasztom magam körül a romlás leheletét. Igen, én fenségednek nehéz borokat és könnyű nőket, vadászatot és kockajátékot kínáltam. De Isten látja lelkemet, fel akartam rázni abból a kábult tompaságból, ami fenséged legnagyobb ellensége. Mert hallottam, amikor a cárnő előtt kisebbítették, gúnyszavakkal és kezelegintésekkel: ne adj isten, hogy Pjotr Fedorovics trónra kerüljön, mert tétlen, bávatag, erélytelen, nemtörődöm ember. Nehéz borokat ajánltam – bánom; most már azt mondják: a bor az istene, a hasának csinál oltárt. És azt is mondják: mit várjunk attól, akinek Zoltikov a cimborája?... Én úgy érzem, báb vagyok valakinek a kezében...

PJOTR (*derűsen*): Észrevetted? Egy sakkjáték figurája vagy, amivel nekem akar mattot adni – Besztusev!

ZOLTIKOV (*ámulva*): A főkancellár?!... Valóban, engem ő ajánlott a cárnőnek.

PJOTR: Hát te azt hiszed, Zoltikov, hogy én nem látok tisztán? Ide figyelj, te is mindjárt megérted. Besztusev egykor régi hazámban, Holsteinben volt nagykövet, és ellopta atyám levéltárából nagyanyámnak, első Jekaterínának a végrendeletét, amivel családomnak sok kárt és bosszúságot okozott. Ő tudja, hogy én ezt tudom, és attól tart, hogy életével lakol, ha cár leszek. Nem kevesebbet akar ő, Zoltikov, mint megakadályozni azt, hogy valaha is trónra kerüljek.

ZOLTIKOV (*felháborodva*): Ó, a bitang! El kell tiporni azt a viperát!

PJOTR: Hagyd kérlek; nem azért beszéltem, hogy megzavard a nyugalmamat. Én nem haragszom Besztusevre. Sem a tolvajlásért, sem azért, hogy félelmében ártani akart. Eltiporni! Hadd ármánykodjék az öreg, ha ez boldogságot ad neki!... Ha cár leszek, megtartom főkancellári méltóságában. Szegény, tőlem fél, és nem tudja, hogy

az Istentől magától jön a halál. Mit gondolsz, túléli ő a századik évet?... Te Zoltikov, ha oly simán megtehetném, ahogyan ezt a pókot fricskázom le a karomról, lemondanék a trónról, csak azért, hogy Besztusevnek örömet szerezzek.

ZOLTIKOV: Én nem értem fenségedet. De ha így gondolkodik és érez a főkancellárral szemben, akkor őt fel kellene világosítani, hogy szűnjön meg áskálódni fenséged ellen.

PJOTR: Ej! Mást kezdene ki helyettem, aki kevésbé bírná a marást. Rágni kell az egérnek, ha nem is éhes... S azt gondolod, elhinné Besztusev, hogy én egyáltalán nem neheztelek rá? Nem, Zoltikov, én az ő számára sohasem leszek sem eléggé züllött, sem eléggé bárgyú. Ő szereti a küzdelmet, szerezzük meg neki ezt az élvezetet. De fázom. Hé, Andrej!

ANDREJ *(jön)*.

PJOTR: Tégy a tűzre!

ANDREJ *(bárdot vesz fel a kemence mellől, és azzal kettéhasít egy fát, és tesz a tűzre)*.

PJOTR *(figyelmesen nézi Andrejt)*: Hozd ide azt a bárdot, Andrej! *(Egy vörös bársonypárnát vesz fel a pamlagról, és két tenyerében tartja.)* Tedd ide. *(Andrej a bárdot a párnára teszi.)* Fogd meg. *(Andrej átveszi a párnát és rajta a bárdot.)* Vidd át a kancelláriára – tudod, hol van – Besztusev főkancellár úr ökegyelmességének, és mondd meg, hogy a nagyherceg küldi. *(Zoltikovhoz.)* Mit gondolsz, Zoltikov, mit jelent ez az üzenet? *(Andrejhez.)* Eredj azonnal.

ZOLTIKOV *(a fejét csóválja)*: Nem jelent ez se többet, se kevesebbet, mint hogy fenségednek eltökélt szándéka leütni a címzett fejét, mihelyt erre hatalma leszen.

PJOTR *(nevet)*: Rosszul értetted bizony, mert ez azt jelenti, hogy aki ellenem akar harcolni, azt én felfegyverzem a küzdelemre. De Besztusev úgy fogja érteni, ahogy te értetted. Képzelem, mint vörösödik el az öreg arca a dühtől és a rettegéstől, ahogy megpillantja a bárdot. *(Nagyon elkomolyodik, és vallomásszerűen beszél.)* Te Zoltikov, én csak simogatni tudnám, akire igazán haragudnám.

KATJA *(bejön, és kezdi elhordani az asztalról a reggeli maradékait. Többször bejön és kimegy.)*

PJOTR *(tovább beszél)*: Talán félnék tőle, ezt nem is tudom, de csak simogatni tudnám. Én csak azt tudnám bántani, akire nem haragszom. Ez a tréfás üzenet egy ártatlan, játékos majomnak szól, akinek hörcsögös mókáin sokszor nevettem belül. De megkínozni, könnyekig, csak azt tudnám, akit nagyon szeretek. Mert én tudnám, Zoltikov, hogy szeretem őt, és ha sírna is, tudnám, hogy ő engem hiába gondol gonosznak, mert én szeretem őt, és akkor már nem lehetek gonosz. Miért bámulsz, Zoltikov? Félsz? Én téged szeretlek, de sohasem hasonlítotalak magamban gyöngé menyéthez vagy selyemszőrű angora macskához...

KATJA *(bejön, és az asztalhoz megy, elszed).*

PJOTR: Ó, te nem értesz engemet.

KATJA *(kimegy).*

PJOTR *(Katja után néz; titokzatosan)*: Lásd, ezt a Katját egyszer szinte megütöttem. Egy pillanatig tartott az egész. Elöttem állt, és rám mosolygott a buta falusi orcájával, és akkor hirtelen eszembe jutott, hogy azelőtt való napon láttam, amint Andrej megsókolta. És akkor rá akartam ütni... Abban a pillanatban azt hittem, egy angyal áll előttem.

ANDREJ *(jön).*

PJOTR: Mi az, hé? Mit üzen ökegyelmessége?

ANDREJ: Fenségedhez készül. Egnéhány perc múlva itt lesz.

PJOTR: Siet, igen siet. Hej, Zoltikov, fogadjuk szívesen az öreget!

KATJA *(bejön, és az asztalhoz megy; ANDREJ ki akart menni, de most megáll, és nézi Katját).*

PJOTR: Katja, megállj, hagyd ott az üvegeket és a poharakat! Zoltikov, költsd fel Razumovszkijt, itt alszik a szomszéd szobában. Jöjjön ide a balalajkájával. Szegényke ezelőtt egy órával feküdt le. Ha dörög, mondd azt neki, hogy minden farsangnak böjtje van!

ZOLTIKOV *(el).*

KATJA *(szintén el akar).*

PJOTR: Te Katja, ne menj el, ide gyere. Közelebb,

közelebb. *(Leül.)* Add a kezed. Ülj az ölembe, *(ölébe vonja.)* Ne húzódj, Katja; kitől szégyelled magad? *(Megfordítja a fejét.)* Andrejka van itt? Mit csinálsz, Andrej?

ANDREJ *(sötéten)*: A leckét mondom, fenség.

PJOTR: Miféle leckét?

ANDREJ *(sötéten)*: Amit Johanna Mihajlovna mára kihagyott, fenséged parancsából. A tízparancsolatot. Most tartok a hetediknél. Ne paráználkodjál.

PJOTR: Takarodj, disznó! Megállj, Andrej. Bolond vagy te, fiam. Menj, de leselkedjél valamelyik kulcslyukon. Na menj.

ANDREJ *(el)*.

ZOLTIKOV és RAZUMOVSZKIJ *a gitárral jönnek. (Razumovszkij meghajlással üdvözli Pjotrot.)*

PJOTR *(poharat nyújt Razumovszkij felé)*: Vivat, Razumovszkij, igyál, balalajkás! Zoltikov, te is. Te is, Katja! Adjatok nekem is egy poharat! *(Isznak.)* Énekelj, Razumovszkij! De hallod-e, ne ukrainai parasztdalt, hanem valami ledér, mulatós nótát, amit a tanti udvarában tanultál.

RAZUMOVSZKIJ *(játszani kezd a balalajkán)*.

PJOTR: Ej, Zoltikov, ne oly savanyúan! Próbálj kacagni, mintha a saját keresztelődön volnál! Ne remegj, Katja; most hallgatunk mind; Razumovszkij énekel.

RAZUMOVSZKIJ *(énekel. Az ének vége felé belép Besztusev és megáll)*.

PJOTR *(ahogy észreveszi Besztusevet, szintén belecsap a nótába, s a végén megcsókolja Katját, aki erre kiugrik az öléből. Razumovszkij tovább pengeti a balalajkáját)*.

BESZTUSEV: Jó reggelt, fenség.

PJOTR: Jó reggelt, kegyelmes úr. Hallgass egy kicsit, Razumovszkij! *(Razumovszkij elhallgat.)* A kegyelmes úr valamit mondani akar.

BESZTUSEV: Azt üzeni a cárnő, fenség, hogy vendégei érkeztek Anhalt-Zerbstből, Anhalt-Zerbst hercegasszonya, leányával, Szofije Auguszta hercegnővel.

(Szünet.)

PJOTR: Egyebet nem akar mondani kegyelmességed?

BESZTUSEV: A cárnő azt óhajtja, hogy fenséged jelen legyen az esti fogadtatáson.

(Szünet.)

PJOTR: Mást nem akar mondani kegyelmesség?

BESZTUSEV: A cárnő azt óhajtja, hogy fenséged hajlamait és indulatait legyőzve, szüntesse be a látogatás idejére a nagyhercegi lakosztályban napról napra dívó dőzsöléseket és hajnalozásokat.

(Szünet.)

PJOTR *(poharat vesz, és iszik, a poharat újra megtölti, és Katjának nyújtja)*: Katjuska, galambocskám, igyál. *(Katja nem iszik, Pjotr leteszi a poharat.)* Mást nem akar mondani kegyelmesség?

BESZTUSEV: Azt óhajtja a cárnő, hogy Szofije Augusztá hercegnőt ne tévessze össze fenséged azokkal a hölgyekkel, akikkel együtt dőzsöl éjszakákon át, hanem viselkedjék vele szemben udvarbeli ember módján.

PJOTR: Besztusev!... A cárnő mondja ezt nekem ön által?

BESZTUSEV: A cárnő.

PJOTR: Mondja meg: köszönöm. *(Kis szünet.)* És ön semmit sem akar mondani?

BESZTUSEV *(lassan)*: A gondolatnak ellensége a szó. *(Egynéhány pillanatig farkasszemet néznek.)*

PJOTR *(poharat ragad)*: Hej, Razumovszkij, hol hagytuk abba? Igyatok! *(Isznak. Pjotr énekel. Razumovszkij balalajkán kíséri. Pjotr magához karolja Katját.)*

BESZTUSEV *(egy darabig áll, aztán meghajol és eltávozik.)*

PJOTR *(mikor észreveszi Besztusev eltávozását, ellöki magától Katját és felkiált)*: Johanna! Johanna Mihajlovna. Hé, Andrej a kulcslyukon, küldd ide Johanna Mihajlovnát. Hallgass, Razumovszkij, menj a pokolba a balalajkáddal! *(RAZUMOVSZKIJ elhallgat.)* Szaladj Andrejka után, Katja! Zoltikov kérlek, hagyjatok magamra!

RAZUMOVSZKIJ és KATJA *(el)*.

ZOLTIKOV *(odamegy Pjotrhoz)*: Fenség...

PJOTR: Menj, Zoltikov, menj. *(Meglátja az asztalon a borosüvegeket és poharakat.)* Vidd magaddal ezt a szemetet! *(A poharakat egymás után dobálja ki a legközelebbi ajtón.)* Menj, kérlek. Ne haragudj, nem akarlak látni. Azt mondom, nem akarlak látni, de te tudod, hogy azt nem akarom, hogy te láss. Menj, menj!

ZOLTIKOV *(elmegy)*.

JOHANNA *(jön; lelkendezve)*: Pjotr Fedorovics, galambocskám!

PJOTR: Ó, Johanna! Simogasd meg a hajamat.

JOHANNA: Ki bántotta, Pjotr Fedorovics?

PJOTR: Ül le, Johanna, ül le, hadd hajtsam az öledbe a fejemet.

JOHANNA *(leül, Pjotr eléje térdel, és ölébe hajtja a fejét. Johanna simogatja)*: Csendesen, galambocskám, csendesesen.

PJOTR *(a sírás fojtogatja)*: Meghalni, Johanna, meghalni! Rossz az Isten!

JOHANNA: Ne vétkezzék, Pjotr Fedorovics.

PJOTR: Mért muszáj beszélni? Mért idegen mindenki?! Johanna, nagyon fáj a szívem, hát muszáj elmondani, ami benne dül?! Én nem tudom elmondani, nem lehet. Hát szavakra van szüksége a kinnak, hogy elhallgattassa a kacajt? *(Felnéz Johannára.)* Nézz a szemembe! Nem látod benne lehajtott fővel sétálni a szenvedést? Nem értesz meg, Johanna! De előzz meg, vigasztalj, enyhíts, mielőtt panaszkodnám. Ne várd, hogy sírjak, én nem akarok sírni, utálom a könnyeket!

JOHANNA: Pjotrusa, galambocskám, csak csendesesen. Sírjon, lelkecském, ki látja azt? Ha minden könnycseppért egy rubelt kellene fizetnie, akkor se volna drága.

PJOTR: Nem, Johanna, hagyd ezt. De beszélj, beszélj; felejtesd el velem saját magamat. Mondj mesét. Mondd el nekem, kérlek, azt a mesét Jekaterináról.

JOHANNA: Elmondom, galambom, hallgasson csak ide. *(Zene.)* Egyszer volt egy király, s annak legénysorba serdült fia. Ezt az apja meg akarta házasítani. Kihirdette az országában, hogy ahány szép leány van, most mind szerencsét próbálhat. Jöttek is a szebbnél szebb leányok, de a királyfi alig nézett rájuk. Csak sóhajtozással búsította az apját. Azonban híre járt, hogy egy háromszáz esztendő szent ember érkezett az országba. Megörvend a király s hívatja. Az jön s – jaj – azt mondja –, a te fiadnak Jekaterina lesz a felesége. Kérdi a király, hova küldjön Jekaterina után. Azt a leányt a fiad kell hogy megkeresse. A királyfi csak azon volt, hogy neki hagyjanak bé-

két. Búsult a király. De ne búsulj – mondta a szent ember, s valami kenőccsel bekente a királyfi szemét. A királyfi rögtön megpillantotta Jekaterinát. A leány fehér volt, mint a hó, s az orcája szép halványpiros. Mosolygott, s kezét nyújtotta. Megfogta volna a királyfi, de csak levegő volt. Akkor a szent ember megmosta a szemét, s azt mondta neki: Ennek a neve Fehér Jekaterina, s ha megtalálod, a tiéd lesz. Nem volt többet maradása, lóra pattant a királyfi. Három esztendeig bolygott. Három esztendő múlva megpillantott egy fekete várat. Kérdi egy paraszttól: Kié e fekete vár? Az a fekete vár a Fehér Jekaterináé...

PJOTR. Elég, Johanna, ne mondd tovább.

JOHANNA: Még nincs vége.

PJOTR: Én azt akarom, hogy itt vége legyen. Ne mondd tovább.

JOHANNA: A vége a legszebb.

PJOTR: Itt a legszebb, azért legyen itt a vége. A többi hazugság. Én tudom, hogy te hogy akarod befejezni.

JOHANNA: Honnan tudja? Már tízszer elmondtam, és itt mindig félbeszakított. Esténként nem tudtam aludni addig, amíg végig nem mondtam. Pedig bizony senki sem hallgatott, csak az üres falaknak beszélt az öreg Johanna Mihajlovna. Elmondom mostan, Pjotrus, meglátja, milyen szép.

PJOTR: Nem. Azt akarom, hogy a királyfi mindig keresse a királykisasszonyt. Mit gondolsz? Ha megtalálta, akkor már meg kell halni... A boldogságnak csak két arca van. Várni, Johanna, várni egy örökkévalóságon keresztül – vagy meghalni... Várni... vagy meghalni...

Függöny

A LEGSZORGALMASABB TANÍTVÁNY

1

– A nap halad, mester, vár a tanóra – mondtam Keplernek. És enyhe gúnnyal kezdtem szavalni: – Az ifjúság már nyugtalan gyülekszik bölcsességéből elleshetni egy szót.

Kepler nem felelt. Nagy fejét mellére süllyesztette, és mutatóujját szórakozottan dugta szájába. Végigdörzsölte vele a fogát, s az ujjára tapadt ételmaradékot kabátszárnya bélésére kente. Ezt a mozdulatot többször is megismételte. Utána egy darabig nyitatlan mozgatta ajkait, s jól láthattam a csukott ajkak és a két arc mozgásán, hogy nyelvével fogait nyalja tisztára. Ezzel is végzett, s akkor csak nézett mereven, de nem a padozatot nézte, hanem mintha a padozaton túlra függesztette volna valamire a szemét. Megpróbáltam követni a tekintetét, eredménytelenül; s ahogy sokáig vizsgáltam, az az érzésem támadt, hogy szemgolyói hihetetlenül erős és feszes zsinórokkal vannak hozzárögzítve valamihez, ami esetleg nem is látható. A közénk telepedett csendet halk suttogással törte meg.

– Lörönár – mondotta. (Francia szó: le renard.) – Lörönár, lörönár. – Ezt többször ismételte, mind gyorsabban a kiváló csillagász. Olyan arckifejezéssel, ami a nagy terhet cipelő, fáradó embert jellemzi. Mind indulatosabban lökte ki magából a sokra szaporított szót: rölönár, rölönár – s csak néhány pillanat múlva vettem észre, hogy most már azt mondja: rölönár, az eredeti lörönár helyett. Mire azonban ezt észrevettem, már rölönárt mondott, és nőttön nőtt a nyugtalansága. Végül, egész sebesen, ebben

látszott megállapodni: rönörál; de ahogy egymás mellé illesztette a hangokat, eltűnt belőlük az l betű, és csak azt hallottam: rönörárrönörá... Lassankint nyugalom ömlött el vonásain, és végtelen boldogan pergette: rönrárönrá-rönrá...

Mondd, Lucifer – fordult felém élénken, hirtelen félbeszakítva a hangokkal való gargarizálást –, montenynek vagy montánynak kell-e ejteni a francia filozófus nevét? (Montaigne.)

– Hó – tiltakoztam elképedve –, nem is vagyok Lucifer!

– Mindegy – nevetgélt –, ne haragudjál, famulus. J'aime a niaiser et a fantastiquer. (Montaigne-nak ezt a mondását gyakran idézte, s mindig utánatette a szavak kissé szabad fordítását is.) Szeretek hülyéskedni és marhászkodni.

– Elöttem lehet – óvtam figyelmeztetően –, de vannak, akik...

Nem folytathattam. Bejött Vencelius, a Kepler legszorgalmasabb tanítványa. Engem észre sem vett, de annál nagyobb tisztelettel hajolt meg Kepler előtt. Elfogódottan közeledett:

– Kegyes voltál magadhoz hívni, mester – jelentkezett hálás alázatossággal –, ígérvén, hogy mélyebben engedsz a dolgokba nézнем. Ím itt vagyok; lelkem vágytól remeg felfogni mindent... Mert érzem: semmit fel nem fogok.

Kepler felállott.

– Igen, igen – mormogta. – Hát ezt ígértem? Megígértem, azt mondd?

– Meg, mester – rebegette a fiú reszketve, hogy a csillogás meg ne másítsa most szavát.

– Hát megígértem. És te akarod.

Vencelius félig kitátotta a száját, de mivel látta, hogy hang nem jön ki rajta, csak ráütött a fejével mintegy önkívületi állapotban.

Kepler fürkésző pillantást vetett mindenfelé. Lábujjhegyen az erkélynek szobába nyíló ajtajához közeledett, kezét nesztelenül a kilincsre tette. Egy másodpercig feszült figyelemmel várt. Akkor hirtelen felrántotta az ajtót, és

gondosan kikémlelt rajta. – Senki – suttogta megleégedetten. Folyvást lábujjhegyen végigsettenkedett az erkély balusztrádjai mellett, és vizsga tekintete áthatolt a homályon. Utána akartam menni, a padló megreccsent; rosszalóan nézett rám, és összeráncolta a homlokát. Mutatóujját lakatként illesztette szájára, hogy üljek csendben. Ő maga éberén fülelt, és percek múlva fellélegzett: – Senki. – Visszatért, és megállt Vencelius előtt. Egy darabig mereven nézte, jóságos aggodalommal, s mintha kevésbé elmosolyodott volna – de lehet, hogy csak a mécses reszkető fénye játszott komoly vonásain –, amikor fojtott hangon így szólt a diákköntösös fiatalemberhez:

– Mit is mondál előbb, fiam, nekem?

– Hogy lényegében semmit nem fogok fel – válaszolt izgatottan Vencelius, önkéntelenül is szintén suttogóra fogva a hangját.

– No látod – mondta Kepler halkán –, én sem.

Vencelius rámeredt. Farkasszemet néztek. Hallottam a Vencelius szívének lüktető dobogását. Kepler elernyed. Nagy fejét lanyhán ingatta. Láttam rajta, hogy még szívesen mondana valamit, nem bánna. Ez azonban teljesen lehetetlen számára ebben a pillanatban. Vencelius szája legörbült.

– Hopplá – vidámította Kepler –, mondd csak, édes fiam, gyorsan egymás után: lörönár.

A fiú gondolkozás nélkül, gépiesen kezdte hadarni: lörönár-lörönár. A nyelve botladozott: lörönár... rönölár.

– Megvan! – kiáltott Kepler. – Nem tévedtem. – S mintha nem bírná a Vencelius bámuló tekintetét, mosolyogva, kissé szégyenkezve is, hátat fordított neki, és habozva kiment az erkélyre. Hasonlított valamennyire egy duzzogó gyermekhez.

Ketten maradtunk. Megvakartam a fejemet.

– Izé... – mondtam.

– Kérem – tört ki Vencelius –, ezt talán mégsem érdemeltem; én mindig jelesen kollokváltam, nem hencegésből mondom, de így van. Annyit elvárhatok, azt hiszem, hogy ne üzzön tréfát belőlem.

– Hiszen igazad van – csitítottam –, de attól tartok, nem tréfált.

– Mit? – pattant fel. – Nem tréfált? Rönölár!
– Nem tehetek róla – védekeztem. – De hiszen nemcsak a rönörálist mondta. Úgy rémlik...
– Neem – húzta el csúfondárosan a száját. – Azzal is evett, hogy csak annyit tud, mint én.
– Hát bizony – vallottam be –, én se tudok többet, ha úgy vesszük.
– Vegyük úgy – esett kétségbe –, s akkor hármunk közül én vagyok a legokosabb! Rettenetes!
– Nem hiszem – vigasztaltam.
De már láttam, hogy két szóval nem segíték rajta. Ő se tagadta. Nagyon odavolt.
– Egész életemet a tudománynak akartam szentelni – így hánytorgatta a Kepler tudatlanságát. Megesett rajta a szívem, s eltökéltem, hogy egy kedve szerint való emberhez utasítom, akinél, ha akarja, kanállal eheti a tudományt. Eddig Kepler ellen se lehetett kifogása, de most már persze megváltozott a helyzet. Nem volt nehéz belátnom, hogy belebolondulhat abba a gondolatba, hogy okosabb Keplernél. (Magamat nem számítom.)
– Keplertől már nehezen kapsz tézist a doktori értekezésedhez – szegeztem le –, de hát különben is látod, rönrá, rönrá, rönrá. Legjobb lesz, barátom, ha felkeresed Sapiientust. Már kilencvenéves, de ha sietsz, még életben kaphatod. Egy Athosz-hegyi barlangban remetéskedik, s elég jó dolga van, ami azt illeti. Nem telik el nap, hogy valaki fel ne keresse drága ajándékokkal. Abban az egyben biztos lehetsz, hogy ez a Sapiientus aztán okosabb nálad. Persze nálam is – tettem hozzá szerényen –, de hát ezen nem is csodálkozom. Én már kopaszodni kezdek itt Kepler mellett, de te még fiatal vagy. Sapiientus a te embered, barátom.
Vencelius szemeibe ismét elevenség költözött, és há-lásan megrázta a kezem. Még aznap útnak indult.

2

A rendbe szedett világot kíméletlenül zilálta foszlányokká a serény anyám haragja. Kicsi kuckóm békéjét felverte nagyhangú csodálkozással:

– Mi lesz itt? Agyalágyulás?! Kelj fel, te szégyentelen.

– Hagyjon aludni – morogtam, s átfordultam a másik oldalamra.

– Te egy hétig tudnál aludni éjjel-nappal – ócsárolt.

– Én megpróbálhatom, ha akarja – ajánlottam.

Nem volt kíváncsi.

– Semmire nem vagy való. Én a te helyedben szégyellném magam.

– Üljön az asztal alsó végére, akkor az én helyemben lesz, s ott szégyellheti magát, ha akarja.

– Kiveszem a fejed alól a ködmönt, s alhatsz a csupasz földön – fenyegetőzött.

Nem volt elég az alhatnékom, most még a kicsi drachmát is félteni kellett, amit a ködmönöm zsebébe rejtettem.

– Miért nem hagy békén? – kérdeztem tárgyilagosan. – Költöttem én magát valaha, hogy úgy nekem esett?

Ezt a nyilvánvaló igazságomat is ellenem fordította.

– Nem költhetél, mert örökké délig alszol – így tromfolt le.

– Mit vágjak magához, édesanyám? – érdeklődtem.

– Hallgass, hé! Úgy képen lepcsintlek, hogy ellep a vér!

– Azt jól tenné esetleg – szeppentem meg. – De még jobban tenné, ha egy kicsit imádkozni hagyna. Mindig úgy kerget, hogy elfelejtem.

– Jaj, fiam, mért nem mondd hamarább? – ijedezett, mert nagy barátja volt Krisztus urunknak. Nyeregben éreztem magam, s tovább duzzogtam serényen:

– Tegnap is csak mind: kelj fel, kelj fel! – s imádkozás nem volt. Erre nem gondol soha, csak hajtja az embert.

Nem tágitott mellőlem, amíg el nem mondtam végig: Páter hémon ho en toisz uranoisz, hagiáthéto to onoma szu... Az ámennél keresztet vetett s azt mondta:

– Öltözz, s egyél gyorsan, mert dolgoz akadt. Egy messze földről jött úr Sapienius atyához akar járulni; mutasd neki az utat. Egy drachmát már kivettem belőle, de még eggyel tartozik, azt nála ne hagyd.

Átphilantottam a másik szobába. Persze hogy ő volt. Hej, Vencelius, nem fogysz ki belőlem! Hanem rosszkor jött. Még anyámmal is csak veszekedni tudtam, olyan szomorukodott voltam.

Hamar fölöltöztem, ettem, s elindultunk a remete barlangjához.

Semmi kedvem nem volt Venceliusszal szót váltani, ő meg méltóságán alulvalónak érezte bizonyosan, hogy egy görög pásztorfiúval kezdjen társalgást. De mi közöm nekem a pásztorsághoz és a görögökhöz és Venceliushoz! Zűrzavaros világ, amiben semminek semmihez semmi köze. Mit tudja azt Vencelius és egyáltalán ki tudja azt, hogy – amíg a vén Sapientius elé ballagunk – ki jár az én eszemben? Azt bizony senki sem tudja, hogy az én eszemben ki jár. Jár, járkál az eszemben – dolichocefál alkatú koponyám majd megpattan belé –, ő csak sétálgat ottan gondtalanul, haragban és elragadtatott örömben, két férfi közt. Borzas barna haja csipkévé vert bronzként csillog a mesterséges fényben, jaj, hány esztendeje már! Poros görög ösvényeken nosza lépkedjünk mi is, Vencelius; te hallgatagon és komoran, míg én kábultan lesem a jó szerencsét: nem bukkan-e valaki előmbe, megunva mindig az agyamban lakozni? Egyszer láttam őt, vagy csak hozzá hasonlót, Athénában; mondom, két férfi között haladt és visszánézett. Ha nem ő volt, miért maradt vissza egy pillanatra a lába, mintha szinkópás muzsika ritmusa verte volna láncra, és miért vetette reám firtató tekintetét?...

Úgy elfelejtkeztem Venceliusról, mintha nem is neki mutatnám az utat Sapientiushoz, és énekelni kezdtem szívem szerint:

*Ahogy az idő eltelik,
Gondom is csak növekedik;
Ha így jutok a halálra,
Hej!
Nem jutok megnyugovásra.*

*Elébb leány búsítgatott,
Most asszonyért háborodok;*

*Nem a szívem változott meg,
Hej!
Csak a leányból asszony lett.*

*Most már szabad a választás,
Te is, szívem, választhatsz mást;
Nem választok soha én mást,
Hej!
Így is szerethetjük egymást.*

De már ezt az utolsó sort olyan szomorúan énekeltem, hogy Vencelius nem állhatta meg közbeszólás nélkül.

– Te, ha jól értem, ez egy vidám házasságtörő nóta. Ezt nem kell ilyen elkeseredetten énekelni, mint ahogy te fújtad.

– Kürie, nem akarlak megbántani – feleltem tisztességtudón –, de én jobban tudom, hogy ezt a nótát hogyan kell énekelni, mert én csináltam.

– Akkor magyarázd meg, hogy jobban értsem.

– Mit magyarázzak rajta, kürie? Nem a szavakban, hanem bennem van a szomorúság. Mert nem a szavaim erkölcsösesek, hanem én vagyok az.

Elhallgattunk. Én jól megnéztem a sötétkéék eget, s aztán lehorgasztottam a fejemet. Vencelius jött utánam.

Így mendegéltünk, én teli búval és bánattal, ami sehogyan sem illett ahhoz a görög pásztorfiúhoz, aki voltam. Hej, milyen asszony milyen tekintetét hordoztam a szívemben! De te, Vencelius – gondoltam magamban –, az emberek között olyan vagy, mint egy kicsi csupor a boroskancsók között; az öblös, habzó serlegek mellett pöttömnyi, üres edényecske. Sajnálalak, amiért nem mondhatom el neked az oktalan szenvedélyekben megnyilatkozó isteni okosságot. Sajnálalak, amiért te az értelmes szavak pártjára szegődtél, és nem tudod, hogy az értelmes szavakban hátrások vannak s mérték, szívtelenség, irigység; ellenben híjával vannak a nemességnek, határtalanságnak, értelemnek. Szavak után futkosol, és nem veszed észre, hogy mindennek neve van ugyan, de némely név a halottaké. Halottak nevét sírjukon is hasztalan kiabálsz, komoly és kedvetlen fiatalember!

Ezeket gondoltam, és ezekhez hasonlókat a kanyargós hegyi ösvényeken, miközben mind magasabbra emelkedett a nap, és mind közelebb jutattunk Sapienius barlangjához. Ott térdepelt a vénember egy földbeszúrt száraz bot előtt, amit a szájából öblögetett vízzel.

– Biztosan azt várja, hogy kivirágozzék – súgtam Venceliusnak.

A cseh diák hallatlanná tette a szavaimat, és nagy tisztességtudással közeledett a lángezü remetéhez. Az egyik lábát hátrahúzta, a másikat meggömbítette. Így köszönt. Aztán elmondotta, hogy a Sapienius tudásának és jámborságának híre bejárta az egész világot, Prágáig, és ő nem átalotta ennyi és ennyi utat tenni meg, hogy végül szembetalálhassa magát a szent emberrel. Ilyen meg ilyen boldog ebben a pillanatban, amikor életének leghőbb vágya íme teljesült, mert kétségtelen, hogy akihez most szól, valóban az, akit oly régóta keres. Megtalálta őt, bár sohasem járt ezen a vidéken, de valami titkos érzés vezette...

– Szavadat ne felejtsd, kürie, egy kicsit én is vezetőlek – hívtam fel figyelmüket csekély érdememre.

De ők sokkal jobban értették egymást, semhogy üggyet vetettek volna rám. Elég huzamos beszéd után Sapienius végül is célját kérdezte Venceliustól.

– A mindenség titkát akarom tudni! – vágta ki a cseh diák. A vénember elgondolkozott.

– Mindnyájan ezt akarjuk – mondotta.

– Kivéve engem – vettem közbe helytelenül. Reám néztek. Vencelius fenyegetően, Sapienius csodálkozva.

– Ugyan mit akarsz hát? – kérdezte.

– Én azt az egy drachmát, amit az anyám kialkudott. Ha azt megkapom, akkor éppen semmit. (Hazudtam, de nem akartam előttük a bronzhajút emlegetni.)

Hasznom volt a közbeszólásból, mert Vencelius rögtön kifizetett.

Sapienius pedig azt kérdezte tőle:

– Tudsz-e szorozni meg osztani?

– Tudok.

– Melyik az a szám, amely kilencet eredményez, ha megszorozod önmagával?

– Három.

– Igazad van. Háromszor három, kilenc. Melyik az a szám, amely hármat eredményez, ha megszorozod önmagával?

Vencelius elgondolkozott.

– Egy nem lehet – fontolgatta hangosan –, mert egyszer egy, az egy. Kettő sem lehet, mert kétszer kettő, az négy. Az egynél nagyobb, de a kettőnél kisebb az a szám.

– Az a szám a mindenség titka – suttogta az öreg. A cseh diák megrezzent. Gyorsabban mozgatta a száját.

– Másfél nem lehet. Másfélszer másfél, az kettő meg egynegyed. Másfélnél nagyobb. Egy meg háromnegyed sem lehet, mert hétnegyedszer hétnegyed, az három meg egytizenhatod. Egy meg háromnegyednél valamivel kisebb az a szám.

– Az a szám a mindenség titka. Aki a szent szám geneziséit ismeri, az előtt nincsen titka semminek.

– Atyám, melyik az a szám? – könyörgött Vencelius.

– Neked kell megtalálnod – mondotta a remete szelíden.

– Ingyen semmit sem adnak – magyaráztam készségesen. – Nekem két drachmát fizettél, amiért ide vezettelek. Igaz, hogy kettőből egyet az anyámnak adtál, de azal nem jártál jobban, csak én jártam rosszabbul.

– Neked kell megtalálnod – ismételte a remete –, ha elég erős vagy hozzá. Nem egy nap munkája lesz.

Elvette a Vencelius vándorbotját, és beütötte a földbe.

– Imádkozással és böjtöléssel fogod tölteni napjaidat. A szádban hordozod erre a száraz botra a vizet. Mind apróbbra töröd a törteket egy és kettő között. Mikorra megtalálod azt a számot, amely hármat eredményez, ha önmagával megszorozod, ez a bot is kivirágzik. Ebből is látni fogod, mekkora hatalma van a szent szám titkának. Az én napjaim már fogyatékán vannak. Helyettem ebben a barlangban ellakhatol. Jó emberek gondoskodni fognak élelmedről, ha lelkük üdvösségéért nem sajnálsz egy-két imádságot.

Vencelius hetven év alatt kilencvenéves lett. (Mert húszéves korában kezdte a vénülést.) Akkor egy vándorbotos fiatalember kereste fel Athosz-hegyi barlangjában, ahonnan világgá sugárzott az öreg remete nagy okosságának a híre.

– A mindenség titkát akarom tudni – jelentette lelkesen az a fiatalember.

– A legjobb helyre jöttél, fiam.

Azzal elvette a fiatalember vándorbotját, és beütötte a földbe. Nem messze két szüette öreg bottól.

– Imádkozzál, böjtölj, és hordj a szádban erre a száraz botra vizet. Eközben keresd azt a számot, amely önmagával megszorozva hármat eredményez. Az a szent szám alapja, az a mindenség titka. Mire ez a bot kivirágzik, megkapod a keresett számot.

A fiatalember azonnal munkához látott. Gondolatban boldogan törte mind apróbbra a törteket egy és kettő között, s szájában közben hordozta vándorbotjára a vizet.

Egy nap Vencelius tétova hangon megszólította:

– Mit is mondtam volt én neked, fiam, erről a botról? – s gyöngéden belerúgott a legújabb vándorbotba rámutatásul.

– Azt mondtad, atyám, hogy mire ez a bot kivirágzik, megtalálom a szent szám alapját.

Az öreg rámeredt a fiatalemberre:

– Ezt mondtam?

– Ezt.

– És te azóta...

– És én azóta öntözöm a botot, és számolgotok magamban.

– Abban a hitben...

– Abban a hitben, hogy mire a bot kivirágzik, megtalálom a keresett számot.

– Ostoba. Ostoba!

– Tessék?

– Ostoba vagy, fiam.

– Miért?

– Miért? Mert addig akarod keresni azt a számot, amíg ez a bot kivirágzik. Akár hozzá se kezdted volna.

– De hiszen te mondtad...

– Elvételtem. Rosszul mondtam.

Azzal hátat fordított, és barlangjába indult.

– Atyám – kiáltott utána a fiatalember –, hová mész? Mit akarsz csinálni?

Vencelius elcsodálkozott.

– Hát folytatom a számítást!

– De hiszen az imént ostobának nevezted, amiért nekikezdtél a számításnak!

– Csakhogy – árulta el fölényesen Vencelius –, nekem nem azt mondták, amit én mondtam tévedésből neked. Nekem azt mondták, hogy mire megkapom a szent szám alapját, kivirágzik a bot.

Haláláig öntözgette szüette öreg botját, s szája, miközben földre csordult belőle a víz, úgy mozgott, mintha hosszú-hosszú törtszámot motyogna.

A RÁK

Ez, amit elmondok, harminchat évvel ezelőtt történt. Én akkor ötödik osztályos gimnazista voltam, és a kolozsvári unitárius főgimnáziumba jártam iskolába. Akkoriban csodálatosnál csodálatosabb dolgok történtek velem vagy legalábbis körülöttem, iskolán kívül is, de különösen az iskolában: a megismerés csodái.

Legcsodálatosabbak a leckék voltak. Különösen a természetrajzi leckék. A természetrajzot az unitáriusoknál egy kitűnően felkészült tudós tanította, Geley József, aki azonkívül, hogy nagyon értette a szakmáját, nagyon értett ahhoz is, hogy megmozgassa koponyánkban a velőt. Nemcsak ismereteket közölt, hanem szakadatlanul feladatokot oldatott meg velünk.

Egyszer például – akkor még első osztályos voltam – kivitt minket valahová a Békásba. Ahogy egy hajlat gerincére felkapaszkodtunk, takaros lakóház látványa fogadott bennünket. Geley rögtön megállított, s már nekünk is szegezte a kérdést: – Ki mondja meg, hogy miért éppen oda építették azt a házat? – Lett nyomban nagy találgatás! A költőibb lelkek a szép kilátásra gyanakodtak, a gyakorlatiasabbak a város közelségét emlegették. Geley minden ésszerű választ elismerésre méltatott, de különösen megdicsérte azt, aki éppen a tőle várt válasszal hozakodott elő: – Azért, mert ott jó ivóvíz forr fel a földből.

Máskor azt magyarázta el, hogy a növényevő lónak, mivel a fű tápláló ereje csekély, egyszerre sok fűvet kell magához vennie, és éppen ezért kívánatos, hogy nagy száju ürege legyen. És már kérdezte is: – Mi módon növelte meg a természet a ló száju régét? – Ezúttal Nagy Mózsi vitte el a pálmát, aki később állatorvos lett. Mély hangon

vélekedett: – A lónak azért nagy a szájúrege, mert hosszúak a fogai.

Különösen csodálatossá és hatékonyá tette a természetrajzi leckéket az a körülmény, hogy a tanrendkészítők jóvoltából éppen hittanóra után került reájuk a sor. Az unitárius hittant egy végtelenül kedves lelkész, Váry Albert bácsi tanította, aki nem is sejtette, hogy a bibliabeli csodás történetek után a természet milyen csodáival ismerkedik meg testületileg, felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül az egész osztály. Merem állítani, hogy materialista világnézetem kialakításában nem csekély szerepet játszottak a természetrajzi leckéket megelőző hittanórák.

Aznap a hittanórán valamivel kapcsolatban a kánai menyegző került szóba, az az ismert história, hogy amikor a trakta vége felé a bor elfogyott, az ott vendégeskedő Jézus a vizet borrá változtatta. A bibliai csoda körül heves vita lángolt fel. Váry bácsi nem tilalmazta a vitát. Szótlanul hallgatta, hogy a vérmesebb fiúk kétségbevonják az elbeszélés hitelét, és hallatlanná tette, hogy egyik tiszteletlenebb nebuló kocsmáros-fogásokat kezd emlegetni, a borrá változtatott vizet a már ittas vendégeknek kiszolgált lőrével kezdvén összehasonlíthatni. Aztán elmondta, hogy a történetet nem betű szerint kell ám érteni, hanem képletesen. Én most már nem emlékszem, hogy mit is kellett érteni a menyegzőn, mit a boron, mely ideje előtt elfogyott, mit a vízen, mely bor képét öltötte magára, de a hittanórát követő percekben még természetesen ott kavargott agyamban az épületes magyarázat.

Így sereglettünk szünet után a természetrajzi terembe, melyből ajtó nyílt a szertárba. Ez egyúttal dolgozószoba is volt. Mikor az osztály begyűlt és elcsendesedett, Geley kinyitotta dolgozószobájának tanterembe nyíló ajtaját, és magához intette famulusát, Valkó Lacit. Valamit mondott neki, és azután eltűnt. Mi távolabb ülők csak annyit értettünk, hogy a szertárból be kell valamit hozni az osztályterembe. Valkó komolyan – talán a kelleténél is komolyabban – körülnézett az osztályban: társat keresett a nagy feladathoz. Éppen engem választott. Gyorsan felug-

rottam a padból, és a széles kísérleti asztalt megkerülve, Valkó után siettem a szertárba.

Az üveges tároló szekrényekre csak egy futó pillanást vetettem, és tekintetemmel máris ott matattam Geley íróasztalán. Szemmel látható volt, hogy éppen kefelevonatokot korrigált. Ott heverték a széles margójú papiros-hasábok az asztal lapján, egyikén rajta a tanulmány címe is: *Der Szent Anna See*. Nyomban kitaláltam, hogy a Szent Anna-tó állatvilágáról van szó. A papiros-hasábok margóin elég rendetlen összevisszaságban feketéllettek a helyesbítő jelek, köztük egy felkiáltójeles mondatocska is: *Nicht genug schwarz!* Mindezt hallatlanul nagyszerűnek, érdekesnek és fontosnak éreztem. Mondtam már, hogy ebben az időben csodálatosnál csodálatosabb dolgok történtek velem. Nos, ilyen csodálatos dolog volt az is, hogy íme, lopva bepillantást nyertem egy nemzetközileg ismert tudós-
nak a munkájába, megtudhattam, min dolgozik, láthattam, hogyan dolgozik. Tudtam, hogy ezt a jelentős pillanatot soha az életben nem fogom elfelejteni; és csakugyan ma is oly elevenen emlékszem a dologra, mintha tegnap történt volna.

Geley még észre sem vette, és máris végét vetette vizslatásomnak. Rámutatott egy vízzel megtöltött hosszúkás üvegedényre; ezt kellett bevinnünk az osztályterembe, a kísérleti asztalra. Óvatosan megragadtuk a két végénél fogva, s lassan csoszogtunk a célhoz, egyikünk háttal előre, fejét szorgalmasan kapkodva hol jobbra, hol balra. Utánunk a kék szemű, göndör hajú Geley lépkedett, komolyan, elgondolkozva. Ezekben a nagyon ünnepies pillanatokban futólag arra gondoltam, hogy íme, itt visszük a Vizet mi, a Tanítványok, és a nyomunkban lépkedő mester nemsokára csodát művel vele.

Néhány pillanat múlva célhoz értünk, az üvegedényt ráhelyeztük a kísérleti asztalra, egy mindenünnen jól látható pontra, és aztán helyünkre kotródtunk. Megkezdődött a tanóra. Feleltetéssel kezdődött.

Amíg a kiszólitott fiúk feleltek, én az üvegedényt néztem. Négyszög alakú volt, mintegy fél méter hosszú, harminc centiméter széles, ugyanilyen magas. Falai teljesen

átlátszóak voltak, mint a legfinomabb ablaküveg. Benne arasznyi magasan tiszta vezetéki víz.

És most már azt is elmondom, hogy lent, az átlátszó üvegedény fenekén lomhán mászkált egy hatalmas rák.

Nyilvánvaló volt, hogy ez a rák lesz a kísérlet alanya. Pompás izgalomban váraкоztam. Sokért nem adtam volna, hogy iskolába járhatok, hogy ilyen kitűnő természettanárunk van, mint Geley, és hogy nemsokára a szemem előtt fog valami csodálatos dolog történni ezzel a gyanútlanul mászkáló, hatalmas ollójú, szép rákkal.

Feleltetés után Geley magyarázatba fogott. Egyelőre nem a rákról beszélt, de mind tudtuk, hogy kevésvártatva a rákra is sor kerül. A fül szerkezetét magyarázta el. Megismertetett a dobhártyával és a levegőrezgést felfogó kalapáccsal, üllővel, kengyellel. Majd az ívjáratokra tért át. Beszélt az ívjáratokat megtöltő limfáról, az ívjáratok falain meredező parányi szörcölöpökről, melyekre ránehezednek a szintén szőrös felületű súlykocskák. Jól megértette velünk, hogy a súlykocskák a föld vonzóerejének következtében mindig pontosan függőleges irányban nehezkednek a finom kis szörcölöpökre, de nem mindig ugyanazokra. Ha függőlegesen állunk, a súlykocskák az ívjáratok fenekén lévő cölöpöcskékre nehezdednek, ha ferde helyzetbe kerülünk, az ívjáratok oldalfalain levő cölöpöcskékre. Éppen innen érezzük, hogy meg vagyunk dőlve. A megdőlt testet ugyancsak egyensúlyérző szervünk irányításával egyenesítjük ki.

Bemutatta a dolog mechanizmusát a rákon is. Megdőttötte, nekidőttötte a rákot az edény üvegfalának. A rák nyomban kalimpálni kezdett, és kiegyenesítette magát: szép hasmánt elterült az üvegedény fenekén. Geley kétszer-háromszor is megismételte a kísérletet. Újra meg újra nekidőttötte a rákot az edény üvegfalának. A rák egyensúlyérző szerve kitűnően működött: rögtön jelezte a dőltséget, s rögtön irányította a kiegyenesedést. Kellemes, majdnem szimbolikus látvány volt ez a kézzelfogható tiltakozás az elhajlás, a ferdeség, az egyenes iránytól való eltérés ellen. Ellenállhatatlanul a zodiákus rákja jutott eszembe, a kilengő Napot egyenes útra térítő Rák.

Néhány sikerült próba után azonban Geley közölte velünk, hogy rákunk egyensúlyérző szerve csak látszatra, működik kifogástalanul, valójában el van rontva. Ő rontotta el nagyon körültekintően és fondorlatosan a kísérlet kedvéért, éppen azért, hogy egy elrontott egyensúlyérző szerv működésével értesse meg velünk hézagtalanul az ép egyensúlyérző szerv működését. Liszt finomságú vasreszeléket juttatott be a rák ívjárataiba. Ezek a rendkívül finom vasszilánkok most közéje vannak keveredve az ívjáratok szőrös súlykocskáinak, és azokkal együtt nehezednek az egyensúlyérző kis szőrcölöpökre. Mit gondolunk, mi a dolog következménye?

Egy merész fiú azt válaszolta, hogy a dolognak feltétlenül jó a következménye, hiszen a rák egyensúlyérző szerve nemhogy gyengült volna, ellenkezőleg: megerősödött. Hiszen a szőrcölöpökre nehezedő súlykocskák száma megnövekedett, rákunk tehát gyorsabban és határozottabban érzi az egyensúlyi helyzetben bekövetkezett változásokat.

Geley mosolygott. Várt. Az osztályban megszűntek a találgatások.

A néma csendben Geley a zsebébe nyúlt. Folyvást mérőn nézte a rákot messziről. Néztük mi is. A rák nyugodtan, lomhán mászkált az üvegedény fenekén. Ollóit jobbra-balra nyújtogatta, mintha igazolni akarná a merész fiú elméletét. Lerítt róla, hogy vasreszelék ide, vasreszelék oda: ő szilárdan áll a lábán, egyenesen jár, egyensúlyban van.

Most Geley kivett a zsebéből egy pirosra festett, szokatlanul nagy mágnespatkót. Egészen közel ment az üvegedényhez, és a mágnespatkót a rák magasságában odatartotta az edény üvegfalához.

És ekkor meghökkentő dolog történt. Míg eddig a rák ívjárataiba juttatott vasreszeléket a föld tömege függőleges irányban vonzotta, most a mágnespatkó vízszintes irányban kezdte vonzani. Ennek következtében a vasreszelék vízszintes irányban kezdett nehézkedni az ívjáratok oldalfalára.

A valójában egyenesen járó, az egyensúlyban levő rák egyszerre úgy érezte, hogy ferdén áll, hogy meg van dőlve. Kétségbeesetten igyekezett kiegyenesedni. Kiegyene-

sedni, persze a mágnespatkóhoz képest, vagyis éppen tótágot állani a földi vonzóerőhöz képest. Kalimpált, hánytavetette magát. Amikor úgy érezte, hogy kiegyenesedik, éppen akkor dőlt oldalt; amikor egyenes helyzetbe visszahullt, éppen akkor érezte úgy, hogy meg van dőlve. Érzékei elszakadtak a valóságtól, idegközpontjában visszajára fordult a világ.

A rák megbolondult. Az egyenest ferdének, a ferdét egyenesnek érezte. Úgy igyekezett talpra állani, hogy kecskebukát hányt.

Percekig néztük a vergődését. Az osztály kacagott, harsogva hahotázott. Én megkövült mosollyal, riadtan bámultam a részeg rákot. Rögtön megértettem, csodáltam is a szemem előtt lejátszódó jelenséget. De nem helyeseltem. Elégedetlen tanítványként néztem mesteremre, mintha kifogásoltam volna, hogy borrá változtatta a vizet.